antologie de proză scurtă românească

Vol. I-IV, lei 20

editura minerva

bpt în curînd nr. 1000

SCRIITORI DE IERI ŞI DE AZI
DESPRE
«BIBLIOTECA PENTRU TOŢI»

«Publicaţie care îşi desfăşoară activitatea în linişte şi după norme sigure, ca acele organe sănătoase a căror funcţionare nu dă nici o larmă, „Biblioteca pentru toţi" e intrată în conştiinţa publică şi durata ei dovedeşte implicit numărul lectorilor fideli...»

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU (1935)

«„Biblioteca pentru toţi" a popularizat pe toţi marii scriitori ai lumii şi, alături de ei, cu o mare generozitate, a făcut cunoscuţi, milioanelor de cititori din ţara noastră, pe cei mai buni scriitori de limbă română. Serviciile aduse de „Biblioteca pentru toţi" literaturii române şi culturii române sînt neegalate, uriaşe.»

ZAHARIA STANCU (1970)

«„Biblioteca pentru toţi", şi seria mai de demult şi cea de astăzi, nu-a fost şi nu este o simplă colecţie editorială, ci o adevărată instituţie, cu un imens prestigiu, cu un imens rol cultural, cum ar fi o universitate — şi ea a fost universitatea multora.
O salut ca atare.»

GEO BOGZA

993

antologie de proză scurtă românească

antologie de proză scurtă românească

de la constantin negruzzi la pavel dan

★★★★

Ilustrația copertei : *Victor Vladimir Ciobanu*

antologie de proză scurtă românească

de la constantin negruzzi la pavel dan

★★★★

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ ȘI NOTE DE NICOLAE CIOBANU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1979
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

MATEIU I. CARAGIALE

(1885—1936)

Născut la 25 martie 1885, în București. Fiul natural al lui I. L. Caragiale, mama fiind Maria Constantinescu, rentieră. Timp de zece ani — cu probabilitate, între 1892 și 1902 — este elev la Colegiul Sf. Gheorghe din București. Dintre profesori, îl atrage în chip deosebit Anghel Demetriescu, care îl inițiază în istorie și îi trezește gustul pentru aspectele ezoteric-fastuoase ale acesteia, în speță heraldica. Împreună cu întreaga familie Caragiale, în 1904 se află la Berlin. Insistențele tatălui de a urma dreptul aici rămîn fără rezultat. Preferă lecturile plăcute, plimbările îndelungi, menite a-i dezvălui farmecul marelui oraș, așa cum îl va descrie în *Remember*. Întors la București (1906) urmează cursurile de drept, dă cîteva examene, dar nu le termină. Gîndul de a elabora *Craii de Curtea-Veche* îi apare întîia dată în 1910, iar *Remember* în 1911. În nr. 4, 1912 din *Viața românească* apar mai mult de jumătate din poeziile ce vor alcătui volumul *Pajere*, tipărit postum (mai, 1936). Sporadic, este înalt funcționar la Ministerul Lucrărilor publice (șef de cabinet, 1912—1913) și la Ministerul de Interne (șeful Biroului presei, 1919—1921). În 1923 se căsătorește cu Marica Sion, devenind astfel proprietar la Fundulea, unde, peste cinci ani, va ridica faimosul conac cu steagul său („coupé, vert sur jaune"). În 1924, la Editura Cultura Națională, apare *Remember*. În 1928 face o călătorie la San Remo, unde se află N. Titulescu, ministrul de externe al României, căruia îi solicită sprijinul pentru a intra în diplomație. Dorința nu i se împlinește, rămînînd însă cu marea satisfacție de a fi vizitat

Italia. Romanul *Craii de Curtea-Veche*, publicat după 15 ani de lucru, mai întîi în revista *Gîndirea* (între nr. 2, martie 1926, și nr. 10, octombrie 1928) apare în 1929 la Editura Cartea Românească. Din 1929 datează însemnările cu privire la intenția de a scrie romanul *Școala țațelor* sau *Soborul țațelor*, din care s-a păstrat doar o filă în trei variante. Fragmentul din romanul neterminat *Sub pecetea tainei* este tipărit de revista *Gîndirea* (nr. 12, decembrie, 1930 — nr. 4, aprilie, 1933).

Se stinge din viață, în București, la 17 ianuarie 1936. În același an apare volumul Mateiu I. Caragiale, *Opere*, ediție definitivă îngrijită de Perpessicius, la Fundația pentru literatură și artă.

De consultat : 1. *Craii de Curtea-Veche (Pajere, Remember, Craii de Curtea-Veche, Sub pecetea tainei)*, ediție îngrijită și prefață de Perpessicius, E.P.L., col. „B.P.T.", 1965. 2 Tudor Vianu, *Mateiu Ion Caragiale*, în *Scriitori români*, III, Editura Minerva, 1971, col. „B.P.T." ; *Șerban Cioculescu, Mateiu Caragiale „Opere"*, în *Caragialiana*, Editura Eminescu, 1977, Vladimir Streinu, *„Remember"* și *„Craii de Curtea-Veche"*, *„Opere"*, în *Pagini de critică literară*, 2 vol., E.P.L., 1968; Paul Georgescu, *Prietenii de taină*, în *Polivalența necesară*, E.P.L., 1967; Ovidiu Cotruș, *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, Editura Minerva, 1977.

REMEMBER

> *„Ceci est un fait-divers atroce."* [1]
> *Les Mémoires du Bal-Mabille* [2]

Sunt vise ce parcă le-am trăit cîndva și undeva, precum sunt lucruri viețuite despre cari ne întrebăm dacă

[1] *„Este un atroce fapt divers."*

[2] *Memoriile lui Bal-Mabille*, memorii despre localul de distracție din Paris, înființat în 1840 de dansatorul Mabille. „Bal-Mabille" a cunoscut o adevărată epocă de glorie, cu vestiți dansatori ca Chicard, Mogador, Clara Fontaine și Rose Pompon, pînă în 1875, cînd s-a desființat.

n-au fost vis. La asta mă gîndeam deunăzi seara cînd răvășind printre hîrtiile mele ca să văd ce se mai poate găsi de ars — hîrtiile încurcă — am dat peste o scrisoare care mi-a deșteptat amintirea unei întîmplări ciudate, așa de ciudată că, de n-ar fi decît șapte ani de cînd s-a petrecut, m-aș simți cuprins de îndoială, aș crede că într-adevăr am visat numai, sau că am citit-o ori auzit-o demult.

Era în 1907. Fusesem greu bolnav în București și mă întorsesem la Berlin acasă. Însănătoșiera mea se făcea cu anevoință, cerînd îngrijiri mari. La plecare, doctorul m-a sfătuit să mă feresc pînă și de cele mai ușoare zguduiri sufletești. Bietul doctor ! Am dat din umeri, zîmbind, și i-am spus să fie pe pace.

După un surghiun de doi ani revedeam Berlinul. Am de Berlin mare slăbiciune ; nici împrejurări foarte triste nu m-au împiedicat să-l revăd cu plăcere... L-am regăsit cum îl lăsasem : tot numai flori. Așa frumos chiar ca în acel început de iunie nu-mi păruse totuși niciodată.

Ca să-l vîntur însă și să-l colind ca odinioară, nu mai mergea. Oboseam repede și oboseala putea înlesni reînvierea boalei. M-am resemnat dar cîtăva vreme a sta pe acasă, jertfă de care mă despăgubea, în parte, frumusețea muzicei vechi ce să făcea la noi de dimineața pînă seara. Năpădit de o dulce aromeală, îmi lăsam visările să nască și să se topească în voie în noianul de armonii sublime, uitîndu-mă pe fereastră, cu ochii pe jumătate închiși, cum unduiau curcubeuri în pulberea fluidă a fîntînii din larga piață-grădină. Lina boare a asfințitului legăna ciucurii purpurii ai trandafirilor agățați pe terasa casei din față, purtîndu-le mireasma pînă la mine. Seara da însuflețire umbrelor, în oglinzi, tainic, treceau fiori. Acesta era ceasul pe care-l așteptam ca să admir colțul

cel mai frumos al pieței — un petec de pădure rămas neatins în plin oraș — cîțiva bătrîni copaci frunzoși și sumbri, vrednici să slujească de izvod celor mai cu faimă meșteri ai zugrăvelii.

*

Îi regăseam chiar, la Muzeul Frederic, într-o cadră de Ruysdaël [1], aceiași copaci stufoși, adumbrind lîngă o cădere de apă un castel în ruină. Odată nu puteam trece pe dinaintea ei fără a mă opri îndelung. Privind-o, gîndul mi se pierdea fără sfîrșit în fărîma-i de cer vînăt cu zare adîncă. E înnăscută în mine, drojdie de străvechi eres, o iubire păgînă și cucernică pentru copacii bătrîni. Lor le datoresc inspirații mult nobile și grave, fiindcă nu cred să se afle pe lume viers omenesc sau cîntare meșteșugită care să mă miște mai viu ca tainicul freamăt ce-l deșteaptă în frunzișul lor vîntul serii. Arborii aceia zugrăviți mă încîntau totuși mai mult chiar decît cei adevărați, acel mic peisaj melancolic înfățișîndu-mi o oglindire a sufletului meu.

Mergeam la muzeu foarte des. Cît de cufundat eram în contemplarea cadrelor nu treceam cu vederea nici pe oaspeții, interesanți uneori, așa că printre ei băgasem de seamă că se afla nelipsit un tînăr, care, acolo mai ales, ar fi atras privirile oricui, căci despre el s-ar fi putut cu drept zice că-l desprinsese de pe o pînză veche o vrajă. Poate fi plăcere mai rară pentru cei ce s-au împărtășit cu evlavie întru taina trecutului decît să întîlnească în carne și oase o icoană din veacuri apuse? Cu doi ani înainte văzusem în sala franțuzească a muzeului o coco-

[1] *Jacob-Isaac van Ruysdaël* (1629—1682), pictor olandez; peisajele sale excelează prin subtilitatea desenului, prin bogăția și căldura culorilor.

niță care copia după Mignard [1] pe Maria Mancini [2] și avea o așa izbitoare asemănare cu modelul, încît ai fi crezut că, privindu-se în oglindă, își zugrăvește, împodobindu-l, propriul ei chip.

Tot astfel semăna tînărul cu unii din acei lorzi, ale căror priviri, mîini și surîsuri Van Dyck [3] și, după el, Vand-der-Faës [4] le-au hărăzit nemuririi. Zic unii din acei lorzi, fiindcă mai toți sunt la fel. În trecut, în castele restrînse, celor de aproape și înmulțit înrudiți, trăind împreună, cu același port și obiceiuri, fiecare epocă le întipărește același aer dacă nu chiar aceeași înfățișare. Se întîmplă iarăși ca, acolo unde cu gîndul nu gîndești, să răsară ființe cărora le trebuie căutată aiurea, în alte țări, la alte neamuri, în alte veacuri, adevărata asemănare, fără a li se putea bănui măcar, în vreun fel, cu aceia de cari îi despart prăpăstii de timp și de stirpe, vreo cît de îndepărtată înrudire.

Era de prisos dar orice presupunere despre obîrșia tînărului cu pricina, făceam însă tot soiul de reflexii asupra ființei lui, unică într-adevăr și stranie, impunîndu-se poruncitor, luării-aminte. Mă subjugase prestigiul recei trufii a tînărului ce, în deplină frumusețe, pășea singur în viață, nepăsător, cu fruntea sus. L-am crezut, din capul locului, una din acele făpturi excepționale, străine de omenire, pentru cari am resimțit totdeauna

[1] *Pierre Mignard* (1612—1695), pictor decorator și portretist francez, de o manieră ușor convențională; a fost pictorul curții sub Ludovic al XIV-lea.

[2] *Maria Mancini* (1640—1715 ?), prințesă de Colonna. Portretul ei, zugrăvit de Mignard, se numără printre cele mai cunoscute pînze ale acestuia.

[3] *Antoine van Dyck* (1599—1641), celebru pictor flamand, discipol și colaborator al lui Rubens; a fost pictorul curții lui Carol I al Angliei.

[4] *Pieter Van der Faes* (1618—1680), cunoscut mai cu seamă sub numele de *Cavalerul Lely*, portretist german; și-a petrecut cea mai mare parte din viață la Londra, unde a fost pictor al curții regelui Carol al II-lea.

o vie atragere. Îl vedeam zilnic aproape, nu muzeul fiind singurul loc unde îl întîlneam. În plimbările ce începusem a relua prin oraş, de teama oboselii, făceam lungi popasuri la o prăvălie unde se degustau capodoperile unei vechi rachierii neerlandeze. După Ruysdaël, Van-Brouwer [1] şi Van-der-Hoogh [2]. Nicăieri nu mă reculegeam mai bine ca în acea încăpere îngustă şi cam întunecoasă, ce ar fi putut face cinste oricărei locuinţe de burg-maistru sau de staroste de breaslă, aşa bogat căptuşită cum era cu stejar afumat pînă la jumătatea peretelui, unde blana ieşea afară, făcînd jur împrejur o largă poliţă pe care stăteau înşirate năstrape şi ulcioare de Delft [3]. Ce minunate clipe petreceam acolo !

Alături de mine, pe singura laviţă din primitoarea cămară, singuratică ziua, tînărul cu chip de portret vechi sorbea pe îndelete băuturile cele mai dulci şi mai parfumate, asemenea unor nestimate topite, aţîţătoare de visări exotice şi de îndepărtate nostalgii cu piperatele lor mirodenii de Jawa sau de Antile. Acolo, parcă nu mai eram străini unul de altul şi, ceea ce e nostim, mai tîrziu, după ce ne-am cunoscut, ne-am mărturisit că, şi lui şi mie, ni se păruse a mai fi stat şi altădată împreună într-o încăpere la fel.

Nu m-aş fi gîndit însă să ne împrietenim chiar, fiind îndreptăţit a-l crede că făcea parte dintr-o lume cu totul

[1] *Adrian Brouwer (Brauwer)* (1605—1638), pictor olandez cunoscut îndeosebi pentru compoziţiile sale care înfăţişează scene din cîrciumi.

[2] *Pieter der Hooch (Hoogh sau Hooghe)* (1629—1683 ?), pictor intimist, unul din „micii maeştri ai şcolii olandeze", cunoscut mai cu seamă pentru realizarea efectelor de lumină în scene de interior.

[3] *Delft*, localitate din Olanda, meridională, celebră încă de la sfîrşitul secolului al XVI-lea pentru producţia ei de ceramică — una dintre cele mai apreciate din Europa. Faianţa de Delft, cunoscută în secolele XVII—XVIII şi sub numele de „porţelan de Olanda", se distinge printr-o ornamentaţie bogată, cu motive vegetale, şi colorit în tonuri puternice.

alta decît a mea. Sărea în ochi : una e floarea de cîmp, alta floarea de grădină. Acum, fie că trebuiseră veacuri ca, la asfinţitul ei, o înaltă rasă să înflorească aşa de strălucit, într-un semeţ avînt al sîngelui albastru spre tipul ideal, fie că fusese numai o nemereală fericită, în toate chipurile mai mult nu se putea da. Mai era nevoie, e drept, şi de ceva osteneală, zilnic, ca această podoabă a omenirii să-şi împlinească frumuseţea, pentru că atîta găteală nici la o muiere nu mi-a fost dat să văd. Să-l fi presupus după asta că era unul din acei deşuchiaţi cu năravuri rătăcite al căror număr pare a fi sporit, în timpii din urmă, pretutindeni, într-o măsură întristătoare ? Nu, nu-mi venea să o cred, căci dacă păpuşii acesteia sulemenite îi flutura uneori pe buze un surîs neliniştitor, sub arcul sever al sprîncenelor, trase negre cu condeiul, ochii aveau acea nevinovată limpezime ce străluceşte numai sub pleoapele eroilor şi ale copiilor.

Era şi foarte tînăr ; să tot fi avut douăzeci de ani. Ce nu se îngăduie la vîrsta aceasta, celor bogaţi mai ales ? Lipsa grijii zilei de mîine preface creierul omenesc, amorţind simţimîntul temerii de răspundere ; avuţia moleşeşte şi îmbată de o ameţeală dulce, neîntreruptă, ce îndeamnă la goana după plăceri rare, după senzaţii noi. Din acea lume nepăsătoare şi deşartă, dezbărată de prejudecăţile de rînd, făcea parte şi noul meu cunoscut care, fără îndoială, trebuia să se bucure de mari mijloace de trai. Arăta însă a trăi în afară de acea lume, şi mai mult, chiar, în afară de orice lume. Ca dînsul, în Berlin-W., mai erau şi alţii, dar pe aceia nu-i puteai decît rareori zări, călărind în ceaţa dimineţii sau zburînd repede seara la înfloritele lor desfătări. Nici pe el nu-l vedeam altfel decît locuind într-una din străzile ce mărginesc regescul Tiergarten [1] spre apus, încingîndu-l cu o minunată salbă de vile, unde aurul a izbutit, întrucîtva, în încercarea de a sădi iarăşi raiul în viaţa pămîntească. Mi-l închipuiam

[1] Parc mare cu vegetaţie bogată din partea vestică a Berlinului.

dar, răsfoind cu degetele lui subţiri cărţi cu legături scumpe, în somptuoasa singurătate a odăilor cu oglinzi adînci, unde lîncezeşte o risipă de flori rare. Nu deştepta oare vedenia unui asemenea decor, singură numai, pătimaşa mireasmă ce răspîndea el în juru-i, atît de îmbătătoare că treaz te făcea să visezi ?

Aubrey de Vere. Cînd mă gîndesc... Ne-am vorbit într-o zi aşa, parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea. Numele lui normand — şi pînă astăzi nu ştiu dacă astfel se chema într-adevăr — nu-mi era străin, fiind numele de neam al zvăpăiaţilor conţi de Oxford [1], după stingerea cărora a fost cules şi alipit la cel de Beauclerk de Stuarţii [2] de mîna stîngă, ducii de Saint-Albans. Să se fi tras cumva din aceştia, nu i-ar fi făcut mai multă cinste ei lui decît el lor. Deşi englez pînă la măduvă, în vorbire se slujea obişnuit de franţuzească şi aşa cum rar mi-a fost dat să o aud. Cu timbrul grav al glasului său mlădios şi pur, ce era pentru dînsul ceva mai mult decît un mijloc de înţelegere, era o unealtă de seducere. Aflînd ce era, l-am înţeles pe dată în totul ; datina căreia Brummel [3] i-a pus pecetea numelui său trăia în Aubrey de Vere în deplină strălucire. Pînă şi plăcerii de a se sulemeni îi găsisem astfel tălmăcirea : cei dintîi locuitori ai Albionului [4] de

[1] Veche familie engleză de origine normandă, care a dat cîţiva oameni politici şi cărturari ; cel mai proeminent dintre ei, Robert Harley, conte de Oxford (1661—1724), secretar de stat, a fost acuzat de înaltă trădare (sub regele George I) şi întemniţat în Turnul din Londra.

[2] *Stuart*, familia princiară scoţiană şi engleză, de origine anglo-normandă. Descendenţii acesteia în linie indirectă au fost ducii de Beauclerk, de Bucclengh şi de Lenox — moştenitorii fiilor naturali ai lui Carol al II-lea.

[3] *George Brummel* (1778—1840) dandy englez, supranumit „regele modei".

[4] *Albion* (astăzi numai poetic), denumire veche a Angliei, datorată, se pare, coastelor ei albe.

cari se pomeneşte, nu-şi boiau în întregime goliciunea în albastru ? Această coloare îi era îndeosebi dragă noului meu prieten, el o purta în însăşi făptura lui, în ochii şi sub pieliţa foarte străvezie a mîinilor, în cari, cînd la una cînd la cealaltă, sclipeau şapte inele, gemene toate — şapte safire de Ceylan. Cu brăţara şi cu parfumul, acea de neuitat mireasmă de garoafă roşie, inelele erau singurele lucruri cărora le rămînea credincios — încolo, ca îmbrăcăminte, nu ştiu să-l fi văzut de două ori la fel. Dar toată această migăloasă găteală nu era la dînsul decît un amănunt dintr-un întreg desăvîrşit, de o fericită armonie. Aubrey de Vere avea un creier de minune alcătuit şi un duh scînteietor, el ar fi făcut fala clubului cel mai închis şi nu s-ar fi simţit la strîmt nici într-o adunare de cărturari, pentru că, dacă mărturisea că rufele şi le spăla la Londra, adăuga că tot astfel, în suta a optsprezecea, coconaşii din Paris şi le spălau în Flandra şi cei din Bordeaux la Curaçao şi aşa ştia să vorbească de toate, cu asemănări din trecut, cu aprecieri şi amănunţiri, fermecătoare de cîte ori i se întîmpla să povestească de călătoriile lui prin ţinuturile străvechi ale Răsăritului, sau prin ostroavele pierdute ale oceanului liniştit unde domneşte primăvara veşnică. Atît am putut afla din viaţa lui ; că văzuse multe, cutreierînd mări şi ţări şi că citise şi mai multe, prea multe chiar, pentru anii lui, fiind fost cu putinţă să fi amestecat ce văzuse cu ce citise, sau să fi privit cele văzute prin geamul înşelător al citirii, care laolaltă cu bogăţia îi cam sucise capul deşi, de la fire, avea judecată limpede şi rece. Aşa, de pildă, am înţeles că se îndeletnicea cu cercetări oculte îndrăzneţe, pentru cari era hărăzit, pe lîngă o înclinare înnăscută rară, şi cu cea mai uimitoare pregătire. Părea chiar să fi avut mai multe legături cu duhurile decît cu cei vii, deoarece în povestirile sale nu venea niciodată vorba de fiinţe omeneşti.

Cu ce prilej, în ce împrejurări făcuse așa de timpuriu călătorii atît de minunate nu spunea, precum nici cine era, ce și de unde, dacă avea părinți, rude sau prieteni, unde sta cu casa măcar — nimic, cu desăvîrșire nimic. Ce stăpînire de sine avea ca să se poată ascunde astfel, la vîrsta lui, fără a se trăda ? Dacă el însă nu destăinuia nimic, apoi eu îl întrebam și mai puțin și presupun că tocmai asta a fost pricina că am legat prieteșug. O veșnicie să ne fi întîlnit, tot mai lesne i-ar fi scăpat lui o destăinuire decît mie o întrebare. Dealtfel, nici nu țineam să aflu ceva ; ce mă privea pe mine ? Întîmplător l-am văzut — fără să bage el de seamă — alegînd flori de patru-cinci sute de mărci, garoafe și orchidee rare — un adevărat desfrîu — și n-aș fi avut, cum cunoșteam pe domnișoara vînzătoare, decît, după plecarea lui, să intru să-mi înfloresc cheutoarea ca să aflu unde le trimisese și, punînd astfel mîna pe fir, să împing cercetarea mai departe. Dar la ce bun ? Să fi avut un scop stăruința încăpățînată cu care își perdeluia scurtul lui trecut și viața de toate zilele se putea prea bine, era însă, o spun iarăși, atîta mîndrie în privirea lui ce, pururi nepăsătoare de ce se petrecea pe pămînt, arăta a se pierde aiurea, în depărtările unei lumi de vis, încît ar fi făcut să se risipească orice umbră de neîncredere sau de bănuială. Totuși, nu-mi scăpase din vedere că uneori ar fi dat să mai spună ceva, dar se răzgîndea pe loc, înăbușindu-și vorba pe buze. Roșea el atunci sub suliman, i se înnourau într-adevăr ochii, așa cum mi se părea într-o foarte scurtă clipă de dare pe față a unei tulburări ascunse ? Nu aș putea jura, ce știu însă e că pe cînd povestea, privirea lui, făcîndu-se și mai adîncă, se ațintea asupra nelipsitelor inele, lung și cu duioșie, ca și cum acele pietre ar fi cuprins taina vieții lui, oglindindu-i în gheața lor limpede și albastră toate gîndurile și amintirile.

De la o vreme, fără ca legăturile noastre de prietenie să se strîngă mai mult, ne vedeam mai des, uneori dimineața, cel mai obișnuit după-amiaza, niciodată însă seara, niciodată. Din pricina căldurii, părăsisem taverna olandeză și ne întîlneam la Grunewald, pe terasa unei cafenele, la marginea unui crîng de pini — o terasă idilic cotropită de trandafiri de toate neamurile și fețele ce, la adierea vîntului, se scuturau în pahare. Sosea totdeauna fără grabă și fără întîrziere. O dată l-am așteptat însă zadarnic pînă la ceasul cinei. Întorcîndu-mă acasă, găseam o scrisoare în care se ruga pe scurt de iertare că nu putuse veni și iscălea : *sir* Aubrey de Vere. Am cercetat cu luare aminte scriptura semeață cu slove mari și pecetea de ceară albastră : un sfinx culcat în mijlocul panglicei unei jaretiere la fel cu aceea ce împresoară scutul în stema Marii Britanii. Pe panglică citeam cuvîntul *„Remember"*. [1]

Ca eraldist nu eram mulțumit ; mă așteptam să aflu arme adevărate, nu o simplă emblemă. De la acea scrisoare, *sir* Aubrey n-a mai dat semn de viață. Nu era de mirare : o zăpușeală umedă cumplită clocea orașul, cuibar uriaș de ticăloșii și de rele. Nu mai era de ieșit decît seara, cînd *sir* Aubrey nu se arăta. Nopțile erau însă atît de frumoase, încît greu mă înduram să mă mai întorc acasă. Tot umblînd astfel pînă tîrziu, am avut odată, spre miezul nopții, într-o alee pustie din Tiergarten, o stranie întîlnire.

Trecea o femeie înaltă, cu un bogat păr roșu sub o pălărie mare cu pene, o femeie slabă și osoasă, fără șolduri și fără sîni, într-o roche strîmtă de fluturi negri. Ea pășea țeapănă ca o moartă, care ar fi împinsă sau atrasă de o putere din afară, străină de voința ei, spre un țel tainic în noapte. Nu știu de ce nu mi-a venit să

[1] *Aduceți-vă aminte*, expresie intrată în istorie ; a fost ultimul cuvînt rostit pe eșafod de regele Carol I. (1625—1649), al Angliei.

cred că e o femeie ca toate femeile, din capul locului, chiar înainte ca în ochii ei ţintiţi mari, ce arătau a privi înăuntru, şi în trăsurile feţii sale prea sulimenite să-mi pară a recunoaşte... Dar, mai trebuia să mă îndoiesc, mai putea fi numai o bănuială cînd în mîna cu degetele lungi rînjeau şapte safire de Ceylan ? Am rămas uluit, în prada unui simţimînt tulbure, în care şi nedomerirea şi urîtul şi teama îşi aveau partea lor, apoi, cu nările pline de cunoscuta mireasmă — mireasma de garoafă roşie — am dat să o urmăresc. Era însă tîrziu ; o pierdusem. La capătul aleei aşteptau cîteva droşti de piaţă ; se suise pesemne într-una şi pierise.

Pentru un vechi berlinez ca mine ar fi fost copilăresc să mă las cuprins de uimire. Cîte nu văzusem ! În schimb mă simţeam îmboldit de o curiozitate josnică, ce m-a făcut cîteva seri să pîndesc mereu pe acolo. Nimic însă. Estimp, arşiţa creştea tot mai aprigă ; în ziua căreia i-a urmat noaptea ce voi povesti numaidecît la vale, picaseră oameni pe drum ca muştele.

Era o noapte de catifea şi de plumb, în care adierea molatecă a unui vînt fierbinte cerca în zadar să risipească pîcla ce închegase văzduhul. Zările scăpărau de fulgere scurte, pădurea şi grădinile posace tăceau ca amorţite de o vrajă rea ; mirosea a taină, a păcat, a rătăcire. Înaintam cu greutate prin întunericul ce vătuia aleiele singuratice, trebuind uneori să mă opresc covîrşit de slăbiciune. La răspîntia unde e fîntîna lui Roland din Berlin, în lumina prea vie, care, după beznă, îmi luase văzul săgetat, mă pomenii faţă în faţă cu *sir* Aubrey, ceea ce, cînd îl privii mai bine, nu-mi făcu tocmai plăcere.

Nu pentru că de data asta întrecuse orice măsură. Oricum, nu se iese astfel în lume. Pudra cu care îşi văruise obrazul era albastră, buzele şi nările şi le spoise cu o vopsea violetă, părul şi-l poleise, presărîndu-l cu o pulbere de aur, iar ochilor le trăsese jur împrejur largi cearcăne negre-vinete ce-i dădeau o înfăţişare de cîntăreaţă sau de dănţuitoare. Încolo, îmbrăcat tot fără cusur, în frac albastru, sub mantaua uşoară de seară, cu orhideea la cheutoare, nelipsindu-i nici brăţara de la mînă, nici inelele din degete. Avea însă ceva schimbat, era neastîmpărat, neliniştit, pe cît eram eu de muiat şi de stins. Împotriva obiceiului lui, vorbea pripit şi tremurat, rugîndu-mă să rămîn cu el — el, care făcea parte din acei oameni ce fără voie, în ciuda însăşi curteniei lor, dau să înţeleagă că fac o însemnată jertfă cînd suferă să stea cu cineva. Mai mult, îmi luase chiar braţul şi mă întorsese din drum. Îl simţeam cum dîrdîie din toate încheieturile, scuturat de friguri, şi vedeam cum ochii aci i se ţinteau în gol, sticloşi ca ai femeiei cu păr roşu, aci îi lăcrimau lincezi şi pierduţi. După cum atunci nu-mi venise să cred că arătarea ce trecuse pe lîngă mine era o femeie, acum mi se părea că fiinţa ce mă tîra cu ea în umbră nu era un bărbat. Am mers tăcuţi pe marginea pădurii, eu posomorît, cătînd a arăta cît mai puţin plictisit, el, cu surîsul pe buze, privindu-şi în zare pietrele albastre, de cari se legau poate amintiri tainice şi cărora le hărăzea parcă, cu patimă şi dor, gîndirea lui cea din urmă — am mers tăcuţi pînă ce, ajungînd la podul de peste canal, unde începe calea Electorilor, el s-a oprit, desfăcîndu-se de mine.

Aveâm înaintea mea un alt om, cu desăvîrşire altul decît acel de adineaori. Să fi avut pietrele lui virtuţi ascunse ? Treptat se redobîndise pe sine, se îndreptase, înţepase nările şi acum sta ţeapăn, rece şi mîndru, foarte mîndru. Trăsurile feţei sale prelungi se ascuţiseră, de la albastrul fraged de floare culoarea ochilor îi trecuse la albastrul cu licăriri aspre al oţelului, iar pe buzele subţiate zîmbetul i se făcuse crud. În paloarea-i lunară, cu părul său de aur, *sir* Aubrey nu mai avea ca înfăţişare în acele clipe nimic firesc, semănînd mai mult a serafim, a arhanghel decît a făptură omenească. Rămase astfel înmărmurit cîtva timp scrutînd întunericul pe care îl

biciui deodată cu mănușile lui albe ca și cum ar fi voit să alunge o vedenie.

— E o stranie noapte, zise el grav. Asemenea nopți sunt de temut ca beția; vîntul cald împrăștie friguri rele. Stendhal scrie că la Roma, cînd bate un anume vînt în Transtevere, se ucide.

Trebuie să te simți și dumneata slăbit de zăduf, urmă el. Ai să-mi faci plăcerea să iei ceva cu mine, un păstrăv, doi, și o sticlă de vin de Rin, să ne mai întremăm. Dar înainte să-mi dai voie să lipsesc puțin... Și, scoțînd ceasornicul, o floare de platină muiată într-o rouă măruntă de pietre albastre: „Ai să vrei să mă aștepți, nu-i așa? Am să zăbovesc nițel, poate mai mult de un sfert de ceas, oricum însă mai puțin de o jumătate. Mai plimbă-te în vremea asta, ne găsim aici pe pod, cine vine întîi așteaptă pe celălalt. Îmi întinse mîna care era ca gheața, ridică pălăria și-mi întoarse spatele. Făcui întocmai, îndreptîndu-mă din nou spre pădure; sunt în apropiere cei mai frumoși copaci ce se pot închipui, uriași seculari, druidici [1], așa de înalți și de înfoiați că, privindu-i, îți vine să te crezi pe alt tărîm. M-am întors pe pod după un sfert de ceas și înainte de jumătate, dar fără a-mi găsi tovarășul. Cum așteptarea, ca toate neajunsurile, pare mai grea la început, am mai luat-o pe cheu, în sus, fără a mă depărta prea mult de locul de întîlnire.

Cheul era pustiu, iar casele oarbe. Peste tot ferestrele erau negre, unele fiind însă deschise, se zăreau înăuntru acele lucori posomorîte, de argint-viu ce rînjesc în oglinzi în întuneric. Una singură de sus se împăienjina de raze slabe, aceea a unei odăi încărcate de poleieli, unde veghea o lampă așezată pe un colț de dulap — mai mult candelă decît lampă — abia lăsînd să se cearnă ca înveninată, printr-un înveliș de smalțuri verzi, o lumină, înăbușită,

[1] *Druidic*, de la druizi; preoți la vechii gali; autorul se referă aici la „vîrsta" copacilor.

una din acele lumini cari, după datinele vrăjitorești, sunt prielnice duhurilor rele ce rătăcesc în puterea nopții.

M-am oprit, și privirea mi-a rămas îndelung pironită asupra acelei ferestre. Ah! farmecul ferestrelor luminoase în întunecime, cine s-ar mai încumeta a-l spune după Barbey D'Aurevilly [1]? Dar, în nemuritoarea sa povestire e perdeaua cîrmezie [2], în altele, scrise mai tîrziu și atît de timpuriu uitate, sunt geamuri de nu mai știu ce colori; la fereastra mea nu era nici perdea, nici geam și totuși, în ceața verzuie, afară de poleieli și de oglinzi ce și ele păreau înzăbrănite, nu se vedea nimic.

Să fi fost vreo legătură între acea fereastră, care e de ajuns să închid ochii ca să-mi răsară înainte întocmai ca atunci, și cele ce s-au petrecut în acea noapte chiar, bănuiesc, nu pot să știu. M-am întors la pod tot așa de nenorocos ca și întîia oară: prietenul nicăieri. În vederea unei așteptări mai lungi, m-am rezemat de parmalîcul de tuci al podului, lîngă mal, mi-am descoperit capul, care mă durea, și m-am cufundat cu totul în măreața priveliște a nopții.

Nu o voi uita niciodată. E drept că așa frumoase nopți, două n-am văzut la fel, eu care știu a prețui noaptea ca nimeni altul și care am iubit-o cum nu se poate iubi ziua, cu nesaț și cu patimă. Sufletul meu sălbatic, care de obicei pare a ațipi zgribulit de o nemulțumire nedeslușită, nu începe a trăi pe deplin decît odată cu stingerea celor din urmă văpăi ale amurgului; pe măsură ce se așterne vălul serii, renasc, mă simt mai eu, mai al meu. Să-mi fi îngăduit mijloacele de trai a schimba fața împrejurărilor, cu anii ar fi fost cu putință să nu văd raza zilei.

[1] *Jules-Amédée Barbey d'Aurevilly* (1808—1889), scriitor francez, admirat îndeosebi pentru stilul său. Este autorul mai multor volume de nuvele, studii și eseuri, printre care se numără și cel despre dandysm *(Du dandysme et de G. Brummel)* la care se referă și Mateiu I. Caragiale.

[2] Aluzie la nuvela *Le rideau cramoisi*, din volumul *Les diaboliques (Diabolicii)*, a lui Barbey d'Aurevilly.

A, să nu fi fost noapte, n-aş fi aşteptat pe *sir* Aubrey; nu ! dacă e vorba, apoi nu ţineam să-l revăd defel. Am stat pentru că acasă tot nu m-aş fi întors, aş fi zăbovit tot atît, hoinărind pe acolo unde, în umbră, freamătul copacilor înalţi face ca singurătatea să pară nemărginită. Nu-i puteam însă ierta lui *sir* Aubrey că mă făcea să-l aştept, să-l aştept în vreme ce el cine ştie la ce desfătări se deda, în înfiorarea acelei nopţi calde, poate chiar la acea tulbure lumină verzuie, în braţele vreunei femei, a cărei frumuseţe să fi făcut pereche cu frumuseţea lui. Mai aveam încă o bănuială : mersese poate să pregătească pentru mai tîrziu întrunirea vreunui sobor ocult şi uitase de lumea celor vii. Oricum, sînge rău n-aveam de ce-mi face. Îmi reluai dar firul gîndurilor sprijinit de parmalîc în coate, cu tîmplele în palme. Sub mine alunecau solzii graşi ai apei leneşe, deasupra căreia se înfiripa străveziu un zăbranic de aburi. Canalul era sinistru. Ce deosebire ! — ziua, priveliştea în partea locului e cum nu se poate mai blîndă ; ramurile copacilor de pe maluri, înfrăţite spre vîrf, fac boltă deasupra canalului, în care îşi oglindesc frunzişul uşor şi neastîmpărat de un verde proaspăt şi fraged. Aceasta e calea ce-o urmează trupurile celor înecaţi. În 1905, ţin minte, într-o dimineaţă poleită de april, apele purtau o mireasă albă. Se aude dealtminteri la Berlin un cîntec vesel : „Pluteşte un cadavru pe Landwehrkanal".

Răcorindu-mi fruntea, o vie adiere mă trezi din toropeală. Cît am stat ţintuit acolo nu mi-am dat seama — am tras, nesupărat de nimeni, şi un pui de somn — nu ştiu să fi auzit bătînd orologiul de la Gedaechtniss[1] şi trebuie să fi bătut în mai multe rînduri. Cînd, mahmur, mi-am

[1] Biserică monumentală din Berlinul vestic, distrusă de bombardament în timpul ultimului război mondial.

ridicat capul din mîini şi m-am frecat la ochi, pe cerul care se făcuse ca scrumul casele se desprindeau împînzite. Vîntul se înteţise rece, iar arborii porniseră a geme. Mi-am acoperit capul, pălăria am găsit-o jos, căzută — şi am mai dat încă un tîrcol pe cheu să mai văd lumina cea tainică. Fusese însă stinsă. M-am hotărît în sfîrşit să plec spre casă, începuseră a cădea stropi groşi şi se lumina de ziuă.

Ca o adevărată pasăre de noapte urăsc zorile. Fără a ţine seama că o răceală mi-ar fi putut fi funestă, în loc să caut vreun adăpost, am luat-o la picior pe străzile pustii, gonit de searbăda lumină ce se cernea ţesută cu apă din văzduhul încruntat, biciuit în răstimpuri cu furie de vîntul de miazănoapte. Cînd, ud leoarcă, m-am văzut acasă, am fost cuprins de o ciudă grozavă, ceea ce nu m-a împiedicat totuşi să dorm fără vise pînă la amiazi.

Afară se aşternuse pe ploaie, o ploaie care n-a contenit o săptămînă încheiată decît în scurtele răgazuri ce îşi da ca să se pornească mai vajnică. Făceam ce dregeam şi gîndul îmi zbura la întîmplările din nopţile din urmă. De cîte ori venea poşta, săream să văd dacă nu era ceva şi pentru mine. Aşteptam bineînţeles un cuvînt de la *sir* Aubrey — se cădea din partea lui — şi faptului că pe plicurile sosite nu se afla nici scriptura semeaţă, nici pecetea cu sfinxul, nu-i puteam găsi tălmăcire.

Într-un ajun de sărbătoare, vremea rea făcu în sfîrşit pace. Neîncrezător, nu ieşii decît tîrziu la plimbare. La zări se lumina a ploaie. Era aşa de albastră acea seară dulceagă şi lină, de un albastru închis fluid, că oraşul părea scufundat în adîncimile tainice ale unei mări. Străzile mişunau de lume ; fericirea de a trăi, de a se bucura de bunurile vieţii se oglindea pe toate chipurile, se răsfrîngea în toate privirile, vie, aproape aţîţătoare, dînd frumuseţii femeilor o deosebită strălucire. Închipuirea mă purta în trecut, evocam vedenia a cum trebuie să fi fost în asemenea seri marile cetăţi ale vechimei, Babilonul,

Palmira, Alexandria, Bizanțul ? Îmbinînd astfel realitatea cu visarea, urmai fără grabă șivoiul mulțimii pînă la podul de peste canal, unde ceasuri întregi așteptasem atunci pe *sir* Aubrey.

Drăgălășia locului era împlinită, desăvîrșită, de albeața fără seamăn a cîtorva lebede ce se aflau la acea oră albastră pe apă parcă într-adins. Nu mai trecui podul și mă înturnai la un birt din apropiere. Pe cînd așteptam masa, o privire aruncată pe un ziar mă făcu să aflu abia atunci un lucru de care urla tîrgul de două zile.

Se pescuise în Charlottenburg[1], acolo unde Spreea își ia înapoi apele împrumutate canalului, făcînd vîrtej — se pescuise, legat cobză într-o manta, un cadavru ce arăta a fi acela al unui tînăr blond și zvelt, bogat îmbrăcat în ținută de seară, gătit și înmănușat, însă desculț.

Tînărul fusese nu de mult ucis. Trupul purta în partea stîngă a pieptului o rană adîncă. Lovitura fusese atît de puternică încît arma — o lamă îngustă cu două tăișuri — se frînsese, o parte rămînînd în rană.

Se găsise asupra victimei, în hîrtie și aur, o mică avere, bașca prețul sculelor ce purta cu risipă nebună, toate din belșug bătute în safire de Ceylan, numai în safire de Ceylan. În schimb nici o hîrtie tipărită sau scrisă care să poată trăda ceva despre ucis — nimic, nimic. Hainelor le fusese smuls petecul cu numele croitorului, iar ceasornicului tasul cu iscălitura aurfaurului. După chip, înecatul nu mai era în nici un fel de recunoscut, pentru că fața îi fusese arsă cu o apă tare ce-i rosese aproape în întregime pielea și carnea pînă la os.

De așa sfîrșit a avut parte *sir* Aubrey de Vere. Putea să isprăvească mai bine, sau mai tîrziu măcar, după ce aș fi plecat eu, fiindcă din noi doi, la început, nu știu,

[1] Cartier din Berlinul de vest.

zău, care a fost mai de plîns... Prin ce am trecut, din clipa în care am înțeles cine era ucisul, ce am tras, mai e nevoie să spun ? Și n-a fost nimic totuși pe lîngă ce puteam păți. *Remember ?* — da, cred. Se zice că frica e albastră : eu am văzut-o de toate colorile, i-am străbătut iadul întreg, pogorîndu-i rîpele fără fund, suindu-i culmile cele mai repezi, piscurile de groază ce se pierd în norii nebuniei, și cum n-am înnebunit de-a binelea e de mirare. Fusesem singura ființă în tovărășia căruia se arătase *sir* Aubrey în lume la lumină ; la taverna olandeză, la terasa de la Grunewald trebuia să fi trecut ca nedespărțiți, încît nimeni n-ar fi voit să creadă că despre tînărul cu care păream atît de legat, tocmai eu, sărăcuț de mine, eram ăl care știa mai puțin — mai puțin chiar decît nimic. Nu ar fi dat aceasta mai mult temei bănuielii că nu aș fi fost străin de răspunderea acelui necunoscut ? Simțeam urzindu-se în ascuns, în jurul meu, strîngîndu-se pe tăcute mrejele meșteșugite ale celei mai îndrăcite poliții, mă și vedeam apucat, năpăstuit... pierdut pentru totdeauna, nou Lesurques[1], ispășind nelegiuirea a cine știe cui... Începusem a mă crede singur vinovat — și nu eram oare îndestul pentru faptul numai că înnădisem prieteșug cu un om ca *sir* Aubrey ? Atunci mi-am dat lămurit seama cît e de greu în țară străină, între străini. Întîiul meu gînd a fost dar să părăsesc numaidecît Berlinul, să fug la mine în țară. Nu am putut închide ochii toată noaptea, mă apăsa de data asta întunericul, iar zorile le așteptam ca o dezrobire. Cu lumina renăștea în mine liniștea și nădejdea. M-am răzgîndit de plecare și mi-am desfăcut lucrurile, apoi seara le-am strîns la loc, făgăduindu-mi iarăși să plec, fără greș, dimineața — și a mers astfel multe zile, zile negre, la amintirea cărora,

[1] Referire la *Joseph Lesurques* (1763—1796), erou al unui răsunător proces petrecut în Franța în jurul anului 1796. Acuzat pe nedrept de crimă, Lesurques a fost condamnat și decapitat, pentru ca abia la doi ani de la execuție să se dovedească nevinovăția sa.

astăzi încă, pîlpîie în fiori scurți răsunetul îndepărtat al spaimei cumplite de atunci, cînd orice nimic făcea să mi se zbată inima ca o pasăre rănită. Dar, ca toate simțimintele omenești — afară de ură — cu timpul și frica se ostoiește și piere. E locul să strecor că adînca mea tulburare n-a putut fi citită din afară; viața zilnică nu mi-o schimbasem întru nimic, iar de focul care mă mistuia n-am simțit nevoie să mă spovedesc nimănui, precum n-am găsit de cuviință nici să mă duc să spun celor în drept ce știam, sau mai bine zis nu știam, despre *sir* Aubrey. Am mers mai tîrziu la taverna olandeză și nu m-a întrebat nimeni de tovarășul de odinioară, nimeni de asemeni la terasa din Grunewald. Pretutindeni aceeași tăcere. Citeam toate ziarele și-mi venea aproape ciudă; nici un rînd măcar în care să se mai pomenească de groaznica pescuire. Nu se descoperise pesemne nimic. Sfinxul își păstra taina neștirbită.

Altmintreli, prin ea însăși, pieirea lui *sir* Aubrey n-a depășit în ochii mei însemnătatea unui „fapt divers". Ce noimă ar fi avut să împing părerea de rău cuvenită pînă la a plînge în acel străin necunoscut pe un Marcellus[1]? Că era tînăr și frumos? Poate tocmai așa tînăr cum arăta nu era; sunt ființe ce înșeală vîrsta, iar în ce privește frumusețea nu e de prisos o anume lămurire. Găsisem frumoasă nu atît făptura lui *sir* Aubrey cît asemănarea lui cu unii din aceia de mult pieriți în spulberea veacurilor, îl găsisem frumos pentru că în el vedeam retrăind o icoană din trecut, vedeam reînviat scumpul Trecut însuși, Trecutul apus pentru totdeauna. De aceea m-am împotrivit ispitei să merg să privesc și eu, sub geam, la morgă, pe acela care fusese Aubrey de Vere; cum înfățișarea ce o dă moartea o șterge adesea pe cea din viață,

[1] Fiul Octaviei, sora lui August, care îl adoptase și căruia trebuia să-i urmeze la tron. A murit la numai 18 ani (23 î.e.n.) și acest sfîrșit prematur i-a inspirat lui Vergiliu unele din cele mai frumoase versuri ale ***Eneidei*** (cartea a IV-a).

ar fi fost păcat să strice în amintirea mea acel chip ce părea desprins însuflețit dintr-o cadră veche. Am voit ca el să rămînă așa cum l-am cunoscut, semănînd atît de mult ca acei frumoși lorzi, cari au petrecut așa de nebunește la Whitehall[1] cu Killegrew[2] și cu Rochester[3], cu Barbara Villiers[4] și cu Nel Gwinn[5] și pe cari, muiați în catifele și în mătăsuri înspumate de horbote și înflorite de panglici, ținînd în mînă trandafiri sau mîngîind cîini de preț, i-a înfățișat, surîzători și mîndri, cavalerul Lely[6]. Totuși mai mult decît arătarea din afară, de la el păstrez de neșters întipărite în minte unele mișcări lăuntrice ce-i scăpărau pe neașteptate în vorbire, cugetări cum n-am prins de la alții, nici n-am găsit scrise. În depărtatele-i călătorii plutitoare, această ciudată ființă știuse să deslușească, din înfiorarea crîngurilor de finici la vestirea furtunilor oceanice, șoapte adînci, să pătrundă la zări nescrutate pe cari le purta oglindite în ochii lui limpezi ca safirele de Ceylan, taine ce nu se dezvelesc decît celor aleși, și pe cari zadarnic se trudesc a le cerceta cei ce fără chemare își tocesc viața întreagă, văz și minte, pe buchea stearpă a cărților. Și toate — tinerețe, frumusețe, înțelepciune fuseseră menite să isprăvească în apa murdară a unui canal...

În sfîrșit sosi ziua plecării. Începuse toamna, dar nu toamna rumenă de miazăzi, bacantă încinsă cu piele de

[1] Whitehall, vechi palat din Londra din care nu s-a păstrat, în urma incendiului din 1697, decît sala banchetelor (astăzi un cartier poartă aceeași denumire).

[2] *Thomas Killigrew* (1612—1683), dramaturg englez, simpatizat de regele Carol al II-lea.

[3] *J. W. Rochester* (1647—1680), poet englez, despre care se afirmă că a fost mare amator de petreceri.

[4] *Barbara Villiers* — amantă a regelui Angliei, Carol al II-lea.

[5] *Eleanor (Nell) Gwinn* (1650—1687), populară actriță engleză favorită a regelui Carol al II-lea.

[6] Vezi nota 4 de la pagina 9.

pardos, purtînd ciorchine de struguri și poame în părul arămiu, ci toamna spelbă a țărilor de secară și de bere, cu cer searbăd, cu soarele foarte jos, tîrîndu-se ofilit la zare. Mă închisesem din nou în casă în timpul din urmă; citeam în neștire, citeam pentru că muzică nu se mai făcea, iar afară, pe fereastra deschisă încă pînă tîrziu, nu mai aveam ce privi. Fîntînii apele nu-i mai jucau în raze, pe terasa casei din față trandafirii se scuturaseră, iar în colțul cel frumos, securea abătuse acei bătrîni copaci ce păreau a fi zugrăviți de Ruysdaël.

S-au perindat de atunci șapte ani. A fost parcă ieri, parcă niciodată. Parcă ieri, pentru că ținere de minte am bună, parcă niciodată pentru că îmi lipsește evlavia amintirii. Mi s-a întîmplat adesea să mă gîndesc la tenebroasa dramă căreia i-am fost, poate, în acea noapte de fiori și de friguri, martor nevăzut și orb. Ce fusese însă, ce se petrecuse, nu m-am mai întrebat, n-am mai ținut să știu, ba chiar dimpotrivă, dovadă deunăzi, avînd putința să aflu, n-am voit eu.

Întîrziasem pe vreme rea, într-un local de noapte bucureștean și căzuse peste mine un cunoscut de prin școală; îl zărisem, de departe, și pe la Berlin, învăța ceva pe acolo, pare-se. Limbut peste măsură și în felul lui hazliu, mi-a împuiat urechile cu o sumă de fleacuri, istorii de gazete, de fete și de slujnici de gazde — tot lucruri înălțătoare, după calapodul *Micuței*[1] lui Hașdeu. Cîtă deosebire între cum văzusem eu Berlinul și cum omul care sta în fața mea, fălindu-se cu însăși nerușinarea lui ieftină! Dar de ce în acea seară se deștepta, vie ca niciodată, amintirea lui *sir* Aubrey, de ce vedenia nopților berlineze cu întîlniri stranii îmi răsărea atît de puternică? Să fi fost pricina aburii amării ai spirtului de sîmburi, care venea și el de la acea veche și vestită rachierie neerlandeză? Nu, era altceva. Mai îmbătătoare ca orice băutură, mă învăluia o aprigă mireasmă de garoafă care se desprindea de la o cuconiță așezată la masa de alături — mireasma ce răspîndea tînărul cu pietre albastre, mireasma ce odată, spre miezul nopții, o lăsase în urma ei femeia cu păr roșu într-o alee pustie din Tiergarten. Și-i revăzui și pe ea și pe el și fereastra cu tulburea lumină verzuie, toată aievea ca în puterea unei vrăji. Nu m-am împotrivit unui imbold neîncercat pînă atunci, acela de a povesti cuiva istoria lui *sir* Aubrey de Vere.

Am fost ascultat cu toată luarea-aminte. Băgam numai de seamă cum din cînd în cînd pe buzele cunoscutului meu mijea ușor un zîmbet. Cînd cu pescuirea cadavrului am încheiat, m-a întrebat dacă asta e toată povestea? I-am răspuns că da. „Să-ți spun eu atunci urmarea, a reluat el, a fost dandana mare. S-a făcut mușama ce e dreptul numaidecît, dar adevărul n-a putut fi împiedicat să răsufle. Ai să afli lucruri grozave, să vezi..."

L-am oprit scurt: „Nu țin să aflu nimic". Și cum se uita uimit la mine, neștiind ce să priceapă, am apăsat pe cuvîntul din urmă, rostindu-l de mai multe ori. „Îți va părea ciudat, am urmat, dar, după mine, unei istorii frumusețea îi stă numai în partea ei de taină; dacă i-o dezvălui, găsesc că își pierde tot farmecul. Împrejurările au făcut să întîlnesc în viață un crîmpei de roman care să-mi împlinească cerința de taină fără sfîrșit. De ce să las să mi-l strici?" Vorbind așa nu mințeam tocmai, dar îndărătul acestui fel de a privi lucrurile cam ușuratic, mai mult literar, se ascundea ceva mai înalt, o gîndire nobilă, care ea singură m-a hotărît a pune lacăt gurii cunoscutului meu și pe care, dacă i-aș fi spus-o, mă în-

[1] Aluzie la nuvela satirică *Micuța* (1864), a lui B. P. Hasdeu pentru care autorul a avut, la Iași, un celebru proces de presă.

doiesc că ar fi fost în stare să o priceapă. După cum, pentru a nu vătăma în mintea mea icoana senină a făpturii din afară, n-am voit să văd chipul mutilat al sărmanului tînăr, tot astfel nu m-am învoit să aflu nimic despre el, de teamă să nu fie ceva care să-i poată mînji amintirea sufletească. Rămînă și aceasta frumoasă, fără pată în umbra-i de taină și de trufie, rămîie în totul *sir* Aubrey de Vere așa cum mi-a plăcut să-l văd eu; numai așa — ce-mi pasă de cum era în adevăr ? Am nimicit singura dovadă că l-am cunoscut în ființă, am ars scrisoarea în a cărei pecete zîmbea sfinxul împresurat de zicerea : „*Remember*". *Remember ?* — da, firește că n-am să uit, dar cum anii tulbură unele din amintirile vechi, făcîndu-le să plutească aburite la hotarul dintre realitate și închipuire, dacă soarta mă va hărăzi cu viață lungă, într-un tîrziu are să-mi pară poate că toată această întîmplare trăită a fost un vis numai sau vreo istorie citită ori auzită undeva, cîndva de mult.

(*Viața românească*, nr. 8, august, 1921, vol. *Remember*, 1924.)

LIVIU REBREANU

(1885—1944)

Născut la 27 noiembrie 1885, în satul Tîrlișiua, aflat în apropierea Becleanului. Fiul învățătorului Vasile Rebreanu (fost coleg de liceu cu Coșbuc, el însuși pasionat de literatură) și al Ludovicăi Rebreanu, născută Diuganu. După absolvirea școlii primare din Maieru unde îi este învățător însuși Vasile Rebreanu, se înscrie la liceul unguresc din Năsăud (1895—1897), apoi la cel german din Bistrița, ale cărui cursuri le frecventează pînă în 1900. În același an intră la Școala superioară de ofițeri din Sopron (Ungaria), de unde după doi ani trece la Academia militară din Budapesta, pe care o absolvă în 1905 devenind sublocotenent de infanterie. Dar la începutul lui 1908 părăsește armata și revine la Prislop unde familia se mutase încă din 1900. Din anii vieții de ofițer datează mai multe narațiuni scurte scrise în maghiară, traduse apoi în română. Una dintre ele va apărea în *Ramuri* (1912) sub titlul *Ordonanța domnului colonel* și în *Universul literar* (1913), cu un alt titlu, *Zevzecul*. Debutul se produce în revista *Luceafărul* de la Sibiu (noiembrie, 1908), cu nuvela *Codrea*, devenită, în volumul *Răfuiala* (1919), *Glasul inimii*. În același timp, indiciu și al pasiunii pentru citit, traduce, prin intermediul limbii germane, primele capitole din *Război și pace* de Tolstoi, *De profundis* de Oscar Wilde, *Cîntecul șoimului* de M. Gorki ș.a. După o scurtă carieră de mic funcționar, la sfîrșitul anului 1909 trece în România, stabilindu-se la București. Colaborează la *Convorbiri critice* cu nuvele ce vor intra în volumele *Frămîntări* (1912) și *Golanii* (1916). Lucrează în redacția ziarului

Ordinea. Dar în primăvara anului 1910, la cererea guvernului austro-ungar, este extrădat și încarcerat în localitatea Gyula, unde se afla regimentul din care făcuse parte. Revine în București în luna august 1910 și, împreună cu M. Sorbul, scoate revista *Scena*. Pentru scurt timp, în 1911, este secretar literar al Teatrului Național din Craiova. Colaborează la *Flacăra* și *Rampa*. Al treilea volum de nuvele, *Mărturisire*, apare, ca și *Golanii*, în 1916. Modul în care a suportat anii grei ai războiului este descris în romanul *Calvarul*, tipărit în 1919. După încheierea războiului, întors din refugiu, conduce colecția „Scriitori celebri" a Editurii H. Steinberg, publicînd și, uneori, prefațînd scriitorii români precum C. Negruzzi, Al. Odobescu, I. Creangă, V. Alecsandri și străini (adesea în traducere proprie), precum Balzac, Dickens, Boccaccio, Theodor Storm, Zola, Tolstoi, Nietzsche, Mikszáth, Blasco Ibañez și alții. Cu unele reluări din culegerile anterioare, volumul *Răfuiala* (1919) conține nuvelele publicate în *Sburătorul*. În 1920, după îndelungi și chinuitoare eforturi de creație, apare *Ion*, capodoperă a romanului românesc, care este încununat cu premiul academic Năsturel-Herăscu. În acești ani sînt scrise și reprezentate pe scena Naționalului din București piesele *Cadrilul* (1919) și *Plicul* (1923), cărora le urmează *Apostolii* (1926). În 1921 publică volumele de „proză scurtă" *Catastrofa* și *Norocul*. Urmează romanele *Pădurea spînzuraților* (1922) și *Adam și Eva* (1925). Scoate revista *Mișcarea literară* (1924—1925) și este președinte al Societății Scriitorilor Români (1924—1934). Impunîndu-se ca una din marile personalități ale culturii române, în calitate oficială, merge la Berlin (1926), Madrid (idem), Roma (1927), Paris (idem) și Oslo (1928). Ultima culegere de nuvele, *Cuibul visurilor*, apare în 1927. Între 1928—1930 deține direcția Teatrului Național din București. Pînă la apariția marii epopei epice *Răscoala* (1932), mai sînt tipărite romanele *Ciuleandra* (1927) și *Crăișorul* (1929). Volumul *Metropole, Berlin, Roma, Paris* se tipărește în 1931. Între 1932—1934 scoate importanta revistă *România literară*. Mai puțin valoroase, romanele ce urmează după *Răscoala* : *Jar* (1934), *Gorila* (1938), *Amîndoi* (1940). Ales, la propunerea lui Mihail Sadoveanu, membru activ al Academiei Române (1939), la 29 mai 1940 ține discursul de recepție *Lauda țăranului român*. În 1940, cu prilejul împlinirii unui veac de la apariția nuvelei *Alexandru Lăpușneanu* de C. Negruzzi, ține comunicarea *Centenarul nuvelei românești*, poate cea mai de seamă încercare de definire a genului la noi. Textul va fi publicat în culegerea *Amalgam* (1943). În ultimii ani de viață, schițează două romane de anvergură : *Păcală și Tîndală* și *Minunea minunilor*.

Din cauza unui emfizem pulmonar, se stinge în ziua de 1 septembrie 1944.

De consultat : 1. *Opere*, vol. II și vol. III, text ales și stabilit, note, comentarii și variante de Niculae Gheran și Nicolae Liu, nuvele, E.P.L., 1968 ; Paul Georgescu, *„Nuvele" de Liviu Rebreanu*, în *Încercări critice*, vol. II, E.S.P.L.A., 1958 ; Al. Piru, *L. Rebreanu*, Editura Tineretului, 1965 ; Lucian Raicu, *Liviu Rebreanu*, E.P.L., 1967.

IȚIC ȘTRUL, DEZERTOR

— Hai, Ițic !

— Hai, don' căprar !

Porniră. Căprarul înainte, Ițic după el, prin șanțul de apărare părăsit, în care zăpada se troienise peste bulgării de pămînt răscolit de obuze.

Mergeau cu băgare de seamă, călcînd numai în urmele înghețate și adînci ale vreunei patrule de ieri, cu capetele și spatele plecate ca să nu-i descopere ochii dușmanului care pîndeau din stînga, sau gloanțele ce pocneau în răstimpuri rare ca niște țipete ascuțite, cutremurînd durerile înălțate și amorțite în văzduhul posomorît. Mergeau suflînd din ce în ce mai greu, apoi asudînd...

Cotiră întîi în dreapta, pe urmă iar înainte, și pe urmă se pomeniră deodată la marginea pădurii de brazi care se cățăra, deasă și încîlcită, pe o coastă piezișă. Atunci, după

cîțiva pași, căprarul se opri atît de brusc, încît Ițic Ștrul, urmărindu-l ca o umbră credincioasă, mai-mai să se izbească de dînsul.

— Să ne hodinim oleacă! răsuflă căprarul fără să se uite la Ițic.

— Să ne hodinim, don' căprar! murmură soldatul, lăsînd îndată să-i alunece pușca în zăpadă și apucîndu-se să-și șteargă nădușeala de pe frunte, cu mîneca mantalei, împingîndu-și pe ceafă capela, prea mică, ștrengărește. Aburi albi îi țîșneau din păr și din gură, îmbrobodindu-i capul într-o ceață ce se risipea mereu în frigul înțelenit.

Căprarul, tăcut și îngîndurat, sufla pe nări fuioare de oboseală. Vru să-și usuce și el sudoarea brăzdată pe tîmple, ridică mîna, dar la jumătatea drumului se răzgîndi și-și îndesă doar șapca mai pe ochi, aruncînd pe sub cozoroc o privire nehotărîtă spre celălalt. Cînd însă Ițic, simțindu-i căutătura, se întoarse întrebător, căprarul se feri, înfricoșat parcă, prefăcîndu-se că măsoară calea rămasă înapoia lor.

„Tare-i ursuz astăzi", se gîndi Ițic agățîndu-și alene arma pe umăr, mai răcorit.

Urmele lor se iveau ca niște pete negre, mereu mai mici, pe spinarea dealului acoperită cu un cearșaf alb nesfîrșit. Parapetul șanțului șerpuia ca o boțitură cenușie, frîntă pe-alocuri, pierzîndu-se în zare. Zăpada sfărîmicioasă stăpînea tot cuprinsul, atît de albă că, privind-o mai mult, ustura ochii. Cerul însă era mohorît și nepăsător și se cobora foarte jos, parcă s-ar fi pus să strivească pămîntul. În văzduh rătăcea o tristețe grea care pătrundea în suflete mai adînc decît frigul atotstăpînitor. Cîțiva copaci răzleți, negri, cu crengile despuiate, asemenea unor oameni bolnavi cerînd iertare, vegheau încremeniți sub povara singurătății...

— De mult n-am mai văzut soarele, rosti Ițic deodată, plictisit de tăcerea care începea să-l înăbușe.

Deși vorbi aproape în șoaptă, glasul lui răsună aspru și poruncitor, zdruncinînd liniștea pădurii ca o bătaie grea

de aripă. Un brad bătrîn tresări spăimîntat și-și scutură crengile; zăpada se cernu fără zgomot pe învelișul alb... Căprarul se întoarse spre Ițic ca și cum glasul l-ar fi deșteptat dintr-o aiurare:

— Cum ai zis?

— Soarele, zic, nu se mai arată de mult — repetă soldatul, uitîndu-se cu niște ochi voioși la dînsul. O fi tîrziu, don' căprar? Să nu ne-apuce noaptea prin pustiurile astea...

— Noaptea? murmură căprarul cu capul coborît în pămînt, încît părea a vorbi dintr-o peșteră. Numai dumnezeu știe cîte se pot întîmpla pînă la noapte...

Veselia se stinse blînd în ochii lui Ițic Ștrul. Glasul căprarului, straniu și puțin tremurat, i se prelinse în inimă ca o amenințare neînțeleasă. Mai vru să întindă vorba, dar curajul i se opri în gît. Apoi, cuprins de zăpăceală, porni iar să se șteargă de sudoare, acuma însă numai cu palma goală. Întîi pe frunte, apoi pe ceafă și pe urmă pe gît. Mai ales gîtul și-l mîngîia prelung, ca și cînd i-ar fi fost mai drag ca oricare altă parte a corpului. Avea un gît înalt, uscat, cu vinele umflate, cu o piele foarte roșie și puțin zbîrcită, punctată cu pistrui cafenii cît urmele de vărsat. Sub bărbie începea părul cărămiziu rar și murdar, care-i acoperea și fălcile, împreunîndu-se cu mustățile și urcîndu-se pe obraji pînă pe sub ochii verzi, vioi și parcă veșnic speriați. Din mijlocul feței păroase și roșcovane, nasul coroiat și subțire se ridica brusc, dominator, dîndu-i o înfățișare veselă, chiar cînd ochii și gura se umpleau de tristețe. Capul totuși părea prea mare pentru trupul lui pipernicit, slăbuț, pe care hainele militare groase, sacul din spinare și arma grea te miri cum nu-l doborau...

Căprarul se uită împrejur, iscodind încotro s-o mai apuce. Urmele după care veniseră pînă aici, de-acuma ocoleau pădurea prin dreapta. Se scărpină, scuipă, își aruncă ochii la Ițic cu imputare... În sfîrșit, se hotărî și o

luă spre stînga, aproape de marginea pădurii, cu pași mai rari ca și cînd ar fi căutat înadins să sosească mai tîrziu acolo unde totuși trebuie să ajungă.

Ițic Ștrul merse repede după dînsul, mutîndu-și pușca în răstimpuri de pe un umăr pe celălalt. Tăcerea îl posomora din ce în ce mai mult, silindu-l să se gîndească. Era vorbăreț din fire și mai cu seamă acuma simțea o nevoie dureroasă să vorbească, poate tocmai fiindcă don' căprar era morocănos și avea o privire atît de neobișnuită.

„De ce tace omul ăsta ?" îi alerga mereu prin cap ca un junghi.

Ițic, la început, se mîndrise că-l alesese pe dînsul să însoțească în recunoaștere pe căprarul Ion Ghioagă. Mai fuseseră ei împreună și alte dăți, și umblaseră bine. Cu Ghioagă ar fi mers și-n inima iadului, fără frică. Dar azi căprarul parcă-i un străin. Niciodată n-a mai fost așa de acru. Se vede că recunoașterea aceasta e mai primejdioasă ca toate, dacă și căprarul e încurcat și posomorît. De ce nu s-o fi alcătuit o patrulă tare, cum se cuvine ? Ce nesocotință să plece numai doi inși, cînd au de înfruntat cine știe ce greutăți ! Asta înseamnă să mergi de bunăvoie și fără folos în gura morții... Ițic Ștrul se cutremură și se uită ba în dreapta, ba în stînga, mai cu luare-aminte, să-și dea seama unde-l duce căprarul. Înțelese curînd că merg spre pozițiile dușmane, dar în aceeași vreme parcă se întorc înapoi. Ce-i asta ? Doar n-o să se vîre chiar printre linii de foc, să fie împușcați poate chiar de-ai noștri ?... Se înfricoșă. Barba îi dîrdiia, încît zadarnic se silea să-și strîngă fălcile.

Totuși, mai mult îl neliniștea tăcerea încăpățînată a căprarului. Din ce în ce era mai sigur că tăcerea aceasta trebuie să aibă vreo pricină. Ghioagă era om glumeț, vestit chiar în batalion că nu-și pierde firea și voia bună nici în clipele cele mai crîncene, că merge la asalt totdeauna cu capela-ntr-o ureche și chiuind ca la nuntă, stîrnind rîsul ostașilor și făcîndu-i să uite primejdiile... Apoi Ițic îl

cunoștea bine de-acasă din Fălticeni, unde dînsul avea un han mititel și cu o ogradă destul de mare să poată găzdui joia, în ziua bîlciului, pe țăranii care veneau să tîrguiască. Ghioagă trăgea la Ițic de zece ani, încît se împrieteniseră de-a binelea, ajutîndu-se omenește la necazuri. Acum doi ani, tocmai pe vremea asta, în miezul iernii, cînd Ghioagă și-a cumpărat boulenii și nu i s-au ajuns banii, Ițic a sărit frățește și, din toată sărăcia lui, i-a împrumutat patru poli, ca să nu scape omul chilipirul. Adevărat că nici pînă azi nu i-a întors datoria, dar nu face nimic, căci și Ghioagă e om nevoiaș, cu cinci copii și fără pămînt... Acuma Ghioagă a ajuns căprar, iar Ițic a rămas soldat prost, fiindcă a fost prea sfrîjit și nu-l luase la oaste pînă azi cînd războiul nu mai caută cine și cît e de voinic, ci-i trimite pe toți în foc. Dar și în război au trăit ca doi prieteni, Ițic știa doar să-i dea căprarului cinstea cuvenită...

— Vezi, măi Ițic, am ajuns noi pînă aici și nici măcar datoria ceea nu ți-am plătit-o !... Doamne, doamne, cum de nu ți-am plătit-o !

Căprarul vorbise atît de brusc și cu atîta durere în glas că Ițic se spăimîntă ca și cînd ar fi auzit o sudalmă. Răspunse de-abia după o pauză și foarte încet, căznindu-se să-și ascundă tulburarea.

— Lasă, Ioane, că ai vreme să mi-o plătești, numai să scăpăm cu viață !

— Așa-i, bine zici, să scăpăm cu viață, murmură Ghioagă, cu o voce răgușită și mînioasă care închise convorbirea ca o pecete fierbinte.

Gîndurile lui Ițic se porniră pe o goană năvalnică, frămîntîndu-i în suflet, încetul cu încetul, o frică stranie. Oare de ce s-o fi chinuind căprarul ca și dînsul ? Chiar în clipa cînd el își amintea de cei patru poli, Ghioagă i-a zvîrlit vorba despre aceeași datorie. Adică de ce tocmai acuma să-l cuprindă părerea de rău ?...

Aici nu-i lucru curat... Nu îndrăznea să-și închipuiască ce poate să fie. Se simțea însă atît de singur cum nu se

mai simţise niciodată. Degeaba încerca să se mulcomească şi să se mîngîie că se speria de năluciri. În adîncul inimii lui frica se zvîrcolea tot mai dureroasă. I se părea ca şi cînd s-ar fi trezit în miez de noapte, singur, fără nici o apărare, în mijlocul unei cete de tîlhari, hotărîţi să-l omoare...

Viteaz nu se născuse Iţic Ştrul, ci fricos şi bănuitor. Un copil de se răstea la dînsul, începea să-i joace barba şi să-i ticăie inima. În Fălticeni lumea îl poreclise „iepurele". În clipa cînd doctorul comisiei de recrutare a zis „slăbuţ, dar tot bun", Iţic a leşinat. Numai gîndul că va merge la război îl îngrozea. Era convins că are să moară cînd va auzi întîiul bubuit de tun. Cu o zi înainte de-a porni din garnizoană, şi-a luat rămas bun de la nevastă, de la cei şase copii, de la toţi vecinii şi cunoscuţii, plîngînd ca o babă neputincioasă... Norocul lui a fost că, îndată ce-a sosit pe front, l-au băgat în foc. Fiindcă nu îndrăznea să descarce puşca, stătea lipit de peretele şanţului, ferindu-se şi uitîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, să vadă cum mor ceilalţi. Văzînd apoi pe ceilalţi, începu să-i scadă frica. „Cine are viaţă scapă", îşi zise dînsul. Nici în război nu mai mor oamenii aşa repede şi nici gloanţele nu nemeresc toate. Apoi scoase capul să vadă cu cine are să se bată. Nedescoperind nimic, se miră şi se linişti mai mult : „Ce fel de război mai e şi ăsta, că nici nu ştii pe cine omori ?" Auzea însă şuierăturile gloanţelor duşmane trecîndu-i pe deasupra capului, şi uneori vedea în faţă cîte-un bulgăre de pămînt sfărîmîndu-se cu zgomot de zăngănit de cuţite. Alături de dînsul simţi pe urmă ceva ciudat, parcă ar fi căzut un sac greu. Întoarse ochii. Un flăcăiandru se prăbuşise în fundul tranşeei, cu capul plin de sînge... Iţic se înfurie deodată ca şi cînd ar fi primit o măciucă în frunte, ridică arma şi începu a trage nebuneşte, să răzbune pe camaradul despre care nu ştia decît că-i dintr-un sat de pe lîngă Fălticeni şi că mă-sa era văduvă. Înfierbîntîndu-se din ce în ce, simţea că pieptul i se umflă şi braţele i se încordează. Inima îi bătea cu o încredere şi cu o mîndrie ce nu le mai avusese niciodată... Cînd auzi însă mai tîrziu ordinul de înaintare, frica îl doborî iar şi parcă mai stăpînitoare. Deodată îl copleşiră iarăşi şovăielile şi chibzuirile. În tranşee eşti la adăpost, pe cînd în cîmpul liber trebuie să înhaţi moartea de beregată ca să mergi înainte. Frica de pedeapsă mai mult decît îndemnul sufletului îi poruncea să iasă din şanţ şi totuşi nu era în stare, căci picioarele îi înlemniseră şi nu le mai putea urni din loc. Atunci a zărit pe căprarul Ghioagă sărind din tranşee ca o săgeată şi pornind înainte ţanţoş, cu nasul în vînt... Văzînd pe Ghioagă astfel, lui Iţic i-a trecut un fior de căldură prin inimă, picioarele i s-au şi uşurat ca pana. Şi îndată s-a repezit peste parapet parcă ar fi vrut să se ia la întrecere cu căprarul. Şi, gonind, sufletul i se umplea de mînie şi de o poftă ciudată de-a strivi pe toţi care i-ar sta în cale.

Pe urmă s-a obişnuit şi cu războiul, cum se obişnuieşte omul cu orice în lume. Se gîndea la moarte şi parcă nu-l mai înfricoşa ca înainte vreme. Trăia cînd cu frica-n spate, cînd îmboldit de o îndrăzneală sălbatică. Cu cît simţea mai aproape primejdia, cu atît îi creştea curajul, pe cînd depărtarea îi strîngea inima. În luptă se întărîta, închidea ochii şi trăsnea în dreapta şi-n stînga, ieşit din minţi... Încetul cu încetul cîştigă un fel de încredere care-i dădea o înfăţişare voinicească. Odată, după o încăierare cu baioneta, maiorul l-a lăudat în faţa batalionului. Altă dată, cînd un glonte îi găruise pulpa stîngă şi rămăsese în urmă să-şi panseze singur rana, comandantul brigăzii, un general în faţa căruia tremurau regimentele, trecînd pe lîngă dînsul, i-a strîns mîna, l-a întrebat cum îl cheamă şi i-a zis : „Bravo, Iţic !" I-a şi scris nevestei sale toate acestea, încît femeia s-a speriat şi i-a trimis o carte poştală rugîndu-l frumos să-şi mai astîmpere vitejia, c-or să-i rămîie copiii pe drumuri. Iţic însă zîmbi de îngrijorarea soţiei sale. Vedea că ea îl credea tot aşa cum

fusese la plecare. Ea nici nu bănuia că Iţic al ei rîvneşte acum o recunoaştere vădită a vredniciei lui în faţa duşmanului. De unde să bănuiască femeia, dacă el însuşi numai în taină îşi mîngîia dorinţa, ca nu cumva să-l ia peste picior vreun camarad mai şugubăţ. Şi cu toate acestea visa decoraţia neîncetat, parcă de ea şi-ar fi atîrnat tot viitorul. De aceea se îmbulzea totdeauna cînd era vorba de vreo însărcinare primejdioasă. Îi tremura inima, îl zguduia frica şi totuşi nu se ostoia. Îşi închipuia deseori cum o să se minuneze toată mahalaua cînd îl va vedea cu medalia pe piept... Şi parcă auzea şoaptele tuturor : „Uite iepurele... viteaz bărbat !"

Nădejdile lui Iţic s-au spulberat însă de cînd s-a schimbat comandantul companiei. Locotenentul cel nou, în două săptămîni, nu i-a spus o vorbă bună. Îl înjura din senin, se răstea mereu la dînsul, iar alaltăieri l-a şi lovit cu cravaşa peste cap. Nu era chip să-i intre în voie oricît se străduia. Asprimea locotenentului i-a frînt încrederea. Frica i se incuibă iar în suflet, din ce în ce mai stăpînă. Privirile comandantului îl îngrozeau şi-l înţepau ca nişte săgeţi otrăvite. În cele din urmă îi răsări în minte bănuiala că locotenentul vrea să-l piarză. Şi cu cît se zbătea să se apere, cu atît simţimîntul acesta i se sfredelea mai adînc în inimă.

„Poate chiar acuma mergem la pierzanie !" îşi zise deodată Iţic clipind din ochi ca trezit dintr-un vis.

Mergeau mereu... Cu paşii rari, scufundîndu-se uneori pînă-n brîu în zăpada neprihănită, alteori scuturîndu-li-se în spinare povara crengilor de brazi cuminţi, printre care înaintau trudiţi, abătuţi.

„Cum mai tace căprarul ! se gîndea Iţic călcînd cu băgare de seamă în urmele lui. Poate că el ştie şi nu-mi spune..."

Începu să pîndească mişcările căprarului. Îi vedea numai spatele : şapca înfundată pe cap, raniţa roasă atîrnată lăbărţat pe umeri, puşca agăţată cu gura ţevii tocmai spre dînsul, sacul cu pîine în care uruiau înăbuşit încărcătoarele cu cartuşe... Apoi deodată îl cuprinse un urît mare. I se păru că o mînă nevăzută îi apasă umerii parc-ar vrea să-l oprească... Îşi iuţi paşii pînă ce ajunse în dreptul căprarului. Atunci se mai linişti puţin şi întoarse ochii spre Ghioagă, aşteptînd barem o vorbă care să-i ostoiască frămîntarea. Căprarul însă îşi urma mersul greoi, istovit, ca şi cînd nici n-ar fi băgat de seamă că Iţic a venit aproape de dînsul. Faţa lui uscată, cu pielea oacheşă şi întinsă pe oase, era muncită şi mohorîtă de gînduri. Din cînd în cînd mustăţile i se smuceau singure, strîmbîndu-i mai crunt cîte-o clipă înfăţişarea. Iţic se căznea din răsputeri să ghicească ce se zbuciuma în mintea căprarului. Şi, fiindcă ceea ce citea îl îngrozea, se înşela zicîndu-şi că nu pricepe nimic şi mirîndu-se de muţenia lui încăpăţînată.

„Adică de ce nu deschide gura ?" murmura Iţic, simţind foarte lămurit cum întrebarea aceasta se împrăştie ca o apă fierbinte, încercîndu-şi puterea la toate cutiuţele minţii lui şi neputînd să scormonească de nicăiri răspunsul mîngîietor.

Deodată căprarul se opri iar, fără a mai zice o vorbă, gîfîind de oboseală.

Gîndurile negre se risipiră îndată din creierii lui Iţic, ca un cîrd de păsări sperioase în care un copil a zvîrlit cu praştia. Se uită încrezător în faţa îngîndurată a căprarului şi nu-şi pierdu hotărîrea nici cînd Ghioagă întoarse capul parcă s-ar fi temut să-i întîlnească privirea.

— Da' unde mergem, don' căprar ? zise Iţic, lipindu-şi întrebarea de buzele căprarului cu atîta stăruinţă, încît părea că vrea să stoarcă negreşit un răspuns care să-i potolească tulburarea.

Ghioagă îl privi lung. Din ochi parcă-i picura o milă cu atît mai vădită, cu cît se silea s-o ascundă. Într-un tîrziu, rosti încet :

— Las', c-ai să vezi... Lasă, nu te pripi, că...

Rămase cu gura deschisă ca și cînd ar fi avut să mai adauge ceva, dar ceva atît de greu că îi era teamă să nu-i sugrume glasul și să-i crîmpoțească buzele.

În clipa aceea Ițic simțea cum îi curgeau sudorile pe obraji, prin barba soioasă, pe piept, pe tot corpul, niște sudori fierbinți care însă totuși nu-l mai puteau apăra de frigul îngrozitor ce începu să i se strecoare deodată prin toți porii, repezindu-se să-i înghețe inima. Și parcă frigul pornea din ochii căprarului și din gura lui căscată, unde nu se vedea nici limba, nici dinții, ci numai o pată neagră, rotundă, ca o gură de pușcă încărcată din care pîndește moartea.

— Bine, don' căprar... Bine, don' căprar... Bine, don' căprar — bîlbîi Ițic, tot mai încet, ca și cum glasul i s-ar fi filtrat prin niște site din ce în ce mai dese.

Privirea însă îi rămase spînzurată pe obrajii căprarului, rătăcitoare și obosită, ca o rugăciune sfioasă. Acuma nu mai rîvnea să afle nimic. Îi răsări în minte locotenentul și-n același timp o blîndețe copilărească îi umplu sufletul. Se simțea întocmai ca în clipele dinainte de-a porni la asalt: mintea golită de gînduri, inima încordată de nerăbdare. Viața îi atîrna de un firicel atît de subțire că orice freamăt ar fi în stare să i-o stingă.

— Ei, haidem, Ițic, hai să mai mergem! zise căprarul scuturîndu-se de privirea soldatului, cu o voce îndulcită de milă.

Ițic tresări parcă i-ar fi înfipt un cuțit în piept. Glasul acesta blajin îl îngrozea ca o osîndă. Începu să gîfîie greu și, dîndu-se înapoi din ce în ce mai spăimîntat, răcni deodată ca și cînd ar fi chemat într-ajutor:

— Nu mai merg, don' căprar!... Nu mai pot, don' căprar!... Să știu de bine că mă omori, don' căprar!

— Ia seama, Ițic! Ia bine seama! strigă Ghioagă repede, cu ochii aprinși de o străfulgerare stranie.

Soldatul văzu limpede lucirea în ochii căprarului și-i înțelese rostul. Dar furia îi răscolise sîngele ca întotdeauna în vîrtejul primejdiilor mari. Nu mai simțea decît o pornire oarbă de-a se apăra din toate puterile și de-a abate astfel amenințarea înainte să-l fi atins. Răcni deci mereu, acoperind glasul căprarului, și se retrăgea cu ochii mereu în ochii lui, înfruntîndu-l. Cum pășea însă cu spatele înainte, se poticni peste o rădăcină moartă și se rostogoli brusc într-o groapă de zăpadă. Căderea neașteptată îi stinse într-o clipire toată mînia, făcînd loc unei spaime copleșitoare. Acum își dădu seama că nu mai e nici o scăpare și că trebuie să primească, fără zadarnice împotriviri, orice i-ar fi hărăzit soarta. Din fundul gropii, căznindu-se să se scoale, strigă înfricoșat:

— Stai, don' căprar, că viu!... Stai mulcom că viu!

În mintea căprarului încolțise un gînd atunci cînd Ițic se prăbușise. Își smucise chiar cureaua puștii într-un început de împlinire a gîndului hotărîtor. Dar văzîndu-i bocancii înzăpeziți bălăbănind în aer, îi răsări un rîs fugar care-i descruntă sprîncenele și-i goni din suflet ispita.

— Haida-hai! Hai după mine! făcu dînsul pornind înainte fără să-l mai aștepte.

Ițic se ridică din groapă, se scutură de omăt și alergă după Ghioagă mai liniștit, ca și cînd zdruncinarea i-ar fi risipit grijile...

De-acuma mergeau mai iute și înviorați, simțind amîndoi c-au scăpat dintr-o primejdie. Căprarului i se dezlegă limba și se întinse la vorbă, încît Ițic de-abia biruia cu răspunsurile. Povesteau însă numai de întîmplări voioase și petrecute de mult, cu ani în urmă, lucruri mărunte ce se înșiră în viața oamenilor ca niște mărgele ieftine și lucioase pe un fir de ață de cîlți. Se fereau înadins să se apropie de poarta războiului, parcă aici viața lor s-ar fi împotmolit într-un noroi cleios din care nu mai sînt în stare să se desfunde. Vorbeau cu glas tare spre a-și înăbuși gîndurile ce nu încetau a clocoti în sufletul lor,

căutînd mereu să le întunece mulțumirea. Din cînd în cînd căprarul rîdea, dar atît de silit că Ițic se întorcea spre dînsul speriat și începea să rîdă și el tot atît de prefăcut...

Pădurea se rărea acuma, răsfirîndu-se în copaci singuratici, înfipți parcă ici-colo de vreo mînă năzdrăvană. Amurgul cobora nesimțit, mohorînd din ce în ce văzduhul și așternînd o ceață cenușie peste albul zăpezii înghețate.

Tăcerea, stăruitoare, înfășură iar din ce în ce pe cei doi soldați. Iar nu se mai priveau și fețele lor iar se mohorau. Mai povesteau ei, dar se pîndeau ca doi vrăjmași ascunși. Înserarea le îngreuia sufletele și le încuraja gîndurile negre.

Ițic se uita deseori împrejur ca și cînd s-ar fi așteptat în fiece clipă să primească lovitura. Tocmai vorbăria căprarului îi strecura în inimă o prevestire de moarte atît de sigură că, în clipa cînd ieșiră din pădure, întrebă deodată :

— Ai ordin să mă omori, don' căprar ?

Ghioagă își curmă povestea, parcă i-ar fi retezat-o cu o ață subțire, și răspunse fără mirare :

— Eu ?

— De ce umbli să mă omori, Ionică ? urmă Ițic, acuma plîngător ca un copil în fața unui judecător mînios.

Pe fruntea căprarului se ivi îndată o umbră grea. Întoarse capul, își îndreptă arma pe umăr și murmură foarte gros, ca dintr-o groapă :

— Ia taci !...

Pe urmă, peste cîteva clipe, iarăși :

— Ia taci !...

Ițic tăcu și puse ochii în pămînt, urmînd pe căprar cu spinarea încovoiată de povara grijilor. Capul, cu șapca pe ceafă, i se legăna în cadența pașilor. Creierii îl usturau de zig-zagul gîndurilor împotriva cărora nu găsea nici o apărare. În suflet i se zvîrcolea dorința de-a reîncepe vorba cu căprarul și-i părea rău că l-a întrerupt. Dar

Ghioagă pășea acuma parcă mai abătut ca dînsul, oftînd în răstimpuri...

Coborau de-a lungul unui șir de molifți care, ca o linie punctată, tăia în curmeziș coasta blîndă adormită sub învelitoarea albă. Se fereau amîndoi de amenințarea ce-i privea de pe muchia celuilalt deal, dușman. Întindeau pașii de la un copac pînă la altul. Zăpada înghețată scrîșnea sub bocancii lor atît de tare, încît, în tăcerea stăpînitoare de jur împrejur, întorceau mereu ochii spre frontul vrăjmaș, înfricoșați să nu li se audă mersul. O vale seacă, însemnată de cîțiva brazi rari, șerpuia chiar sub poalele coastei dușmane, care se îngusta îndepărtîndu-se pînă ce se împreuna cu șirul de molifți.

Ițic Ștrul, moleșit de gînduri, își asculta și-și număra pașii și se uita tot mai curios împrejur, căznindu-se să recunoască locurile. Astfel se pomeni încetul cu încetul cuprins de un simțimînt straniu de încredere. Vedea că se apropie mereu de liniile inamice și aceasta îi înfiripa puțină nădejde. Dacă mergi spre dușman, înseamnă că mergi în patrulare — își amintea dînsul din bruma de teorie ce i-o băgase în cap la cazarmă în Fălticeni. Atunci poate că numai o frică neroadă i-a stîrnit toate închipuirile ?... Gîndul c-ar putea fi așa îi strîmbă fața într-un zîmbet de fericire nemaisimțită niciodată.

Era mai liniștit și totuși își dădea seama în adîncul sufletului că liniștea caută doar să-i adoarmă presimțirea și să-l înșele. Pe cînd se legăna în speranțe de bine, simțea lămurit că zbuciumările dureroase îi fierb neîncetat în creieri și că nu-l mai chinuiesc numai pentru că peste el s-a înțelenit o pojghiță subțire de nepăsare pe care se poate plimba în voie închipuirea de mulțumire. Groaza cea mare i se ghemuise într-un colț ascuns al sufletului, ca o fiară la pîndă. O simțea cum clocotește acolo, gata în fiece clipă să se năpustească. Și, cu toate acestea, o seninătate amețitoare îl ademenea. Își aducea aminte de-acasă și credea că, după isprava de acum, locotenentul trebuie

să-i dea învoirea rîvnită de-atîta vreme. I s-ar cuveni două săptămîni cel puţin, dac-ar fi pe dreptate, dar s-ar mulţumi şi cu opt zile. Barem să-şi mai vadă nevasta şi copilaşii. Ce bucurie cînd va bate seara la uşa tinzii. „Cine-i ?... Hai, deschide, că-s eu, Iţic !"... Începu să-şi împartă zilele şi chiar ceasurile, ca să nu rămînă nici o clipă neîntrebuinţată bine. Întîia zi... a doua... a patra... Dar încă de-ar avea şi medalia ?... Ei, poate că se mai înmoaie şi locotenentul acuma... La urma urmelor, nu-i aşa de hain nici locotenentul cel nou, numai să ştii cum să-l iei...

Ajungeau în vale. Coasta duşmană era piezişă ca o rîpă şi atît de aproape că închidea zarea ca un zid. Şirurile de brazi bătrîni, cu crengile groase pe care zăpada dormea zgribulită.

Sosiră în pădurice. Căprarul se opri lîngă tulpina unui brad foarte gros, cu coaja crestată şi mîzgălită de răşină. O rădăcină, cîrligată ca o laviţă, se ridica din pămînt peste stratul de zăpadă. Ghioagă curăţă omătul cu patul puştii, şi se aşeză încet şi obosit. Iţic se pironi în faţa lui întrebător, cu o încredere veselă în ochi, suflînd greu. Apoi, cum Ghioagă se încăpăţîna în tăcere, îi zise zîmbind :

— Am ajuns, don' căprar ?

Căprarul însă nu răspunse. Printre tulpinile copacilor se uita spre poziţia vrăjmaşă, măsurînd parcă depărtarea din ochi.

După un răstimp, Iţic întrebă iar, tot zîmbitor :

— Mi se pare că sîntem chiar în faţa companiei noastre ?

Acum căprarul întoarse repede privirea la dînsul şi zise :

— Bine zici... Uite colo...

Şi arătă cu mîna în zare, a lene. Iţic nu vedea nimic. Coasta lină şi netedă se întindea ca o coală de hîrtie, dar se topea în ceaţa înserării. Rămase cu ochii pierduţi, doritori, gîndindu-se c-ar fi bine, la întoarcere, să nu mai ocolească, ci să meargă drept peste cîmp, să ajungă mai repede la companie...

Tăcerea se coborî între dînşii iar ca un gard viu.

Apoi, într-un tîrziu, căprarul rosti cu glas moale :

— Ei, măi frate Iţic, pînă aici te-am adus eu... De-aici încolo poţi să te duci şi singur...

Soldatul tresări, parcă l-ar fi înţepat cu un ac. Se uită la căprar, zăpăcit, şi de-abia peste cîteva clipe bîlbîi :

— Da' unde să mă duc, Ioane ?

— Dincolo...

Căprarul îi arătă din cap linia vrăjmaşă şi apoi îşi odihni asupra lui o privire caldă, care îndemnă pe Iţic să întrebe iar, mai nedumerit :

— Adică de ce să mă duc, Ioane ?

Pe Ghioagă însă întrebarea aceasta îl înfurie ca şi cînd i-ar fi zgîndărit în suflet o nelinişte de-abia mulcomită. Privirea i se făcu rece şi glasul ameninţător ;

— Ce mai îţi baţi gura degeaba ? Bucură-te şi porneşte, altminteri...

— Altminteri...

Acuma Iţic Ştrul simţi desluşit că groaza a izbucnit din ungherul ei şi i s-a revărsat în toate tainiţele sufletului ca o otravă fără leac. Ştia că în cîteva clipe îl va doborî şi totuşi nu se putu opri să nu mai încerce o amînare... Îşi răzimă arma de tulpina copacului, se aşeză lîngă căprar, îi apucă dreapta cu amîndouă mîinile şi gura începu să-i torăie foarte repede, înfricoşat să nu scape prilejul de a-i spune tot, înainte de a fi prea tîrziu :

— Nu mă lăsa don' căprar !... Cum să mă duc eu acolo, Ionică ?... Nu pot, Ionică ! Nu ţi-i milă de mine ? Ori măcar de nevastă-mea şi de bieţii copilaşi. Acolo mă omoară duşmanii, Ionică ! Mă omoară... mă omoară !...

— Nu te omoară, de-asta să n-ai grijă, mormăi Ghioagă întorcînd capul ca să nu mai vadă ochii în care spaima juca nebuneşte — că doar de aceea te-am adus pînă aici, aproape... Nu vezi ? Ridici mîinile-n sus şi urci coasta încet. Nu te atinge nimeni dacă nu mergi cu gîndul rău...

Soldatul sări în picioare ca muşcat de şarpe. Aruncă priviri înflăcărate de o mînie bruscă, parcă numai acum ar fi înţeles gîndul căprarului.

— Apoi dacă-i aşa, bine că ştiu, că nu mă mişc de-aici nici mort ! Lasă c-am priceput eu ispita, că nu-s prost !... Vrei să mă faci dezertor, ai ? Mă mir că nu ţi-i ruşine, Ionică ! Încaltea de nu ne-am cunoaşte de-acasă... Rău îţi şade, Ionică, zău aşa ! Adică ce ţi-am greşit eu ţie de umbli să mă dai dezertor ? Nu ţi-ar fi milă să-mi laşi familia pe drumuri şi să mă faci şi pe mine să nu mă mai pot întoarce acasă niciodată ?... Ei, iacă eu nu vreau să fiu dezertor ! Nu vreau şi nu vreau !...

Căprarul îl ascultă liniştit şi pe urmă îi zise tot blînd şi domol :

— N-oi fi vrînd tu, dar de ce ţi-e frică nu scapi !

— Minţi ! strigă Iţic întărîtat de glasul moale al căprarului.

— Degeaba nu vrei tu, că tot dezertor eşti, zise iar Ghioagă.

— De ce să fiu, dacă nu vreau să plec ? Eu nu-mi fac datoria ? Nu lupt eu ca orişicare ?

— Aşa-i, măi Iţic, dar eu n-am ce-ţi face... Crede-mă, măi frate ! Ordin ! Auzi ? Ordin de la don' locotenent... Uite-acu' tu nici nu mai eşti în compania noastră. Raportul a plecat de azi dimineaţă : Iţic Ştrul, dezertor...

Iţic ridică ochii în sus, desnădăjduit. Întrebarea „de ce" îi sfîşia creierii fiindcă nu găsea nici un răspuns mulţumitor. Îşi dădea seama că e pierdut şi ştiinţa aceasta îi stînjenea gîndurile. Căuta în minte vorbe de răzvrătire sau măcar de apărare şi nu mai afla decît o îngăimare nătîngă, prostească :

— Nu vreau... Nu vreau...

— Ba să vrei, mă frate Iţic, îi zise căprarul aproape în şoaptă. Trebuie să vrei, că altfel nu se poate... M-am gîndit şi m-am frămîntat de-ajuns toată calea pînă aici şi vezi bine că nu se poate altfel...

— Ce-am greşit, Ionică, păcatele mele ? izbuti Iţic să se scîncească iar, mai toropit.

— Parcă eu pot să ştiu ?... Nu-s eu de vină, Iţic, vezi tu bine... Mie don' locotenent mi-a ordonat să...

Ghioagă îşi curmă vorba speriat de ochii soldatului care se făcuseră mari, parc-ar fi vrut să-i sară din cap.

— Să mă omori ? stărui Iţic.

— Să te omor ! făcu stins căprarul. Şi să te îngrop, să nu ţi se mai afle nici o urmă... Acu' vezi bine, măi Iţic, vezi bine că nu te mai poţi întoarce înapoi... Vai de sufletele noastre !

Urmă o tăcere lungă. Iţic privea încremenit buzele căprarului pe care-şi citea osînda, iar Ghioagă stătea cu gîtul întins, cu ochii ţintă la dînsul ca şi cînd ar fi aşteptat un răspuns care să-i uşureze inima. Frigul se înmuiase. Din cer cerneau, în legănări leneşe, fulgi uşori de zăpadă ca nişte petice de hîrtie...

Apoi deodată o trosnitură zgudui tăcerea, urmată de un şuierat ascuţit. Zgomotul parcă trezi din somn toată firea. Un vînt subţire se porni îndată, răsucind în văzduh fulgii şi dezmorţind crengile bradului sub care înlemniseră cei doi soldaţi. O cracă uriaşă, ce se întindea deasupra lor ca o aripă grea, se clătină puţin, fără ca zăpada îngheţată pe ea să se stîrnească...

Ghioagă se urni greoi, îşi săltă arma pe umăr şi şopti :

— De-acu' eu mă duc... Mi se pare că ne-au zărit cei de dincolo şi trag după noi... Rămîi cu dumnezeu, Iţic !

Îi luă mîna asudată şi i-o strînse uşor.

Iţic Ştrul tresări ca deşteptat dintr-un vis urît şi se agăţă de mîna căprarului, murmurînd :

— Nu vreau... nu vreau...

Glasul îi era scăldat într-o durere atît de mare că Ghioagă, spre a-şi ascunde mila, se răsti deodată la dînsul :

— Să nu mă amărăşti, omule, că pe urmă-i mai rău !... Eu te învăţ cum să scapi şi tu mă ţii aici să m-apuce noaptea... Ia seama !

Îşi smulse mîna şi se depărtă cîţiva paşi.

— Să nu te puie ceasul rău să te întorci înapoi, Iţic, că mă bagi şi pe mine-n năpastă, iar tu tot nu scapi... Noapte bună !...

Porni singur pe calea pe care au venit amîndoi, cu capul în pămînt, cu inima ca plumbul. Îşi făcu cruce de mai multe ori pînă să-şi simtă sufletul uşurat. Atunci îşi zise, oftînd adînc :

— Mulţumesc, doamne, că m-ai îndreptat să mă feresc de păcat... L-aş fi avut pe suflet toată viaţa... Bietul Iţic...

Se uită înapoi fără să-şi înceteze mersul. Iţic stătea în acelaşi loc, nemişcat, cu un braţ întins ca o chemare mută.

Căprarul se micşoră din ce în ce pînă-l înghiţi întunericul care se îngroşa văzînd cu ochii...

Un foc de puşcă izbucni iar, Iţic se cutremură şi se întoarse spre coasta duşmană. Făcu un pas şi se opri îngrozit, murmurînd :

— Nu vreau...

În mintea lui era un vălmăşag cumplit. Nici nu mai îndrăznea să încerce să aleagă vreun gînd din miile de frînturi ce se zvîrcoleau fără sfîrşit. Sufletul însă îi era plin de o încăpăţînare dîrză din care izvora neîncetat murmurul : „Nu vreau"... Înălţă ochii spre cer aşteptînd parcă acolo mîntuirea. Deasupra capului său înnegrea, nemişcată, craca uriaşă, în stare să ţină lesne orice povară. Şi deodată toate gîndurile lui se agăţară de creanga ademenitoare...

Întunericul creştea mereu, îmbrăcînd tot pămîntul în haină de doliu. În bezna grea, Iţic se căzni mult pînă să-şi petreacă curelele peste creanga neclintită şi pînă să-şi potrivească bine laţul pe gîtul lung, cu pielea roşie şi presărată cu pistrui. Craca pîrîi puţin peste zvîrcolirile

lui, iar vîntul, din ce în ce mai furios, îl suci şi-l învîrti toată noaptea...

Dimineaţa sosi tîrziu, însoţită de împuşcături tot mai dese. Ninsoarea încetase. Soarele se ivi într-o spărtură de nouri, aprinzînd mii de curcubee pe cîmpurile înzăpezite.

Iţic atîrna sub creanga nemişcată, ca un viteaz în poziţie reglementară. Doar că în loc de capelă avea un strat de zăpadă proaspătă peste părul zbîrlit şi că bocancii erau despărţiţi de pămînt cu vreo două palme. Ochii lui umflaţi şi ieşiţi din orbite priveau şi acuma speriaţi în zare spre tranşeele companiei. Lumina albă însă îi săruta faţa învineţită, ştergînd urmele suferinţelor şi netezind cutele imputării...

În văzduh, peste capul lui Iţic Ştrul, războiul vîjîia mai furios, mai nesăturat, ca o uriaşă pasăre de pradă.

(Sburătorul nr. 45 şi 46, 1920 ; vol. *Norocul,* 1921.)

CEZAR PETRESCU

(1892—1961)

Născut la 1 decembrie 1892, în satul Hodora, aproape de Cotnari. Fiul lui Dimitrie Petrescu, originar din zona Caracalului, inginer agronom și horticol, și al Olgăi Petrescu, născută Comăniță, fiică de mari proprietari rurali în județele Neamț și Roman. Absolvind Liceul Național din Iași, se înscrie la Facultatea de drept luîndu-și licența. După o foarte scurtă experiență de slujbaș al statului — girant de plasă la Mălini, aproape de Fălticeni —, se consacră publicisticii. Devenind ziarist de profesie, colaborează la numeroase gazete și reviste ale epocii din a căror conducere, adesea, face parte. În decembrie 1918 pleacă la București unde, în ianuarie 1919, înființează revista *Hiena*, pentru ca după cîteva luni să se afle la Cernăuți conducînd ziarul *Bucovina*. În primăvara anului 1920 se stabilește la Cluj, unde desfășoară o intensă activitate publicistică în paginile ziarelor *Voința*, *Țara nouă*, *Patria*, *România* ș.a. La 1 mai 1921 apare revista *Gîndirea*, al cărei redactor principal este pînă în 1925, fiind secondat de Gib Mihăescu și Adrian Maniu. În anii ce urmează face parte din redacțiile unor ziare precum *Neamul românesc*, *Cuvîntul*, *Curentul* etc. În 1939 înființează revista săptămînală *România literară*. După încheierea celui de-al doilea război mondial, desfășoară o bogată activitate literară și publicistică, remarcîndu-se totodată și ca un asiduu traducător. Debutînd cu o nuvelă încă din 1907, în *Sămănătorul*, se impune ca unul dintre cei mai prodigioși dar și mai inegali prozatori români. Astfel, proiectata *Cronică românească a veacului XX* înglobează un impresionant număr de romane și volume de nuvele, din care cităm doar cîteva: *Scrisorile unui răzeș* (1922), *Drumul cu plopi* (1924), *Întunecare* (1927—1928), *Calea Victoriei* (1929), *Aranca, știma lacurilor* (idem), *Oraș patriarhal* (1931), *Comoara regelui Dromichet* (idem), *Fram, ursul polar* (1932), *Aurul negru* (1933), *Apostol* (1935), *Adăpostul Sobolia* (1945), *Vino și vezi* (1954), *Vladim* (1961). Moare la 9 martie 1961.

De consultat: 1 *Drumul cu plopi*, nuvele, cu o prefață de Mihai Gafița, E.P.L., 1961; *Aranca, știma lacurilor*, proză fantastică, postfață de Ion Maxim, Editura Minerva, colecția „Arcade", 1973; *Nuvele*, ediție îngrijită de Mihai Gafița, Editura Minerva, 1978. 2 Horia Stancu, *Cezar Petrescu*, E.P.L., 1958; Mihai Gafița, *Cezar Petrescu*, E.P.L., 1963; Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, vol. IV, Editura Minerva, 1970; Ion Bălu, *Cezar Petrescu*, Editura Albatros, 1972.

ARANCA, ȘTIMA LACURILOR

Tovarășul meu de drum, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, se dovedi de la început întruparea cea mai desăvîrșită a prevederii. După cum era, fără îndoială, și cea mai corpolentă.

Încă nu părăsisem Clujul, și ne aflam blocați în mașină de o sută și una de coșuri, pachete, pachețele, sticle, franzele, cornuri, flacoane, borcane și cutii de conserve; lungi, late, dreptunghiulare, sferice, cilindrice, dodecaedrice și încă de alte multe și surprinzătoare forme ignorate atît de geometria în spațiu, cît și de cea plană.

— S-ar spune că mergem să inaugurăm o popotă sau o expoziție de produse alimentare! am încercat să ironizez această inofensivă pasiune gastronomică.

Și-o nimerisem cu ironia, exact în clipa cînd avocatul dr. juridic Silvestu Hotăran, luîndu-și seama că tot nu și-a completat colecția, atinse cu mîna grăsună umărul

şoferului, să oprească la al treilea *Magazin de coloniale şi delicatese.*

Tovarăşul mă privi pe deasupra ochelarilor înrămaţi în baga de culoarea zahărului ars, cu gravitatea ardelenească impermeabilă glumei.

Mă privi şi mă compătimi.

Apoi, serios şi metodic, îmi explică într-un aspru rechizitoriu, orînduit pe capitole, că n-am de ce rîde.

Vom rămîne cel puţin trei zile într-un ţinut cu adevărat pustiu, printre oameni sălbatici şi ostili. El mai urma să asigure masa magistratului, expertului, grefierului şi eventualilor licitatori, dacă publicaţiile de lichidare vor fi ademenit cumva amatorii de lucruri vechi, mobile istorice, cărţi rare, tablouri şi poate chiar vreun mizantrop îndestul de sătul de lume şi de nebun, pentru a achiziţiona castelul cu stafii.

Datoria lui era deci să apere prin toate mijloacele, interesele clienţilor care l-au onorat cu încrederea absolută, dîndu-i procură pe nevăzute, de la Pesta, să transforme în cecuri această moştenire neaşteptată. Iar experienţa profesională şi umană l-a învăţat că asemenea operaţiuni se încheie mai expeditiv şi fără dificultăţi, cînd toţi: magistraţi, experţi şi licitatori, se află după digestia moleşitoare a unei cine îmbelşugate, decît atunci cînd, iritaţi de gustarea frugală pe un colţ de masă şi preocupaţi de problema dejunului de a doua zi, îşi răcoresc nervozitatea născocind tot soiul de şicane.

Zeflemeaua mea uşuratică îi confirma astfel, încă o dată, lipsa de grijă şi frivolitatea straniei speţe omeneşti pe care o reprezentam şi care se rezuma la vocabularul său, în epitetul incriminat de „scatiu transcarpatic".

Acestea fiind spuse, dr. Silvestru Hotăran se răsuci să mă bată pe umăr prietenos, cu o palmă lată cît o broască ţestoasă.

Îşi îmbuna într-acest chip, severitatea rechizitoriului şi îmi dovedea că, personal, îmi acordă oarecare circumstanţe atenuante, fiindcă nu eu purtam vina acestor infirmităţi, ci răspunzător era mediul nevrednic care mi-a ucis instinctul robust de cumpăt şi de conservare.

Pe urmă, coborî descurcîndu-şi anevoie picioarele scurte şi groase, dintre cutii şi pachete.

Intră în băcănie şi nu apăru decît după un sfert de oră, urmat de un băiat cîrn şi pistruiat, în şorţ alb, cu braţele încărcate de alte coşuri, pachete, borcane şi sticle, înfăţişînd alte forme geometrice inedite, care se vede că tot îi mai lipseau pentru completarea colecţiei.

Şoferul, nerăbdător, dădu drumul motorului. Tovarăşul meu îi făcu însă semn să aştepte. Nu isprăvise.

Traversă strada, la farmacie.

Prin geamul vitrinei, îl văzui înfundîndu-şi buzunarul mantalei de praf cu misterioase pachete ambalate în tradiţionala hîrtie subţire, pestriţă şi mătăsoasă; şnuruite, sigilate şi etichetate, fără de care laborios şi indispensabil ritual, orice gingaşă fiică a lui Esculap nu eliberează nici o cataplasmă de bătături.

— Iată cel puţin o precauţie deplin justificată! mi-am spus singur, împins de demonul frivolităţii şi recidivînd fără nici o ruşine, după o atît de cruntă admonestare. Iată o precauţie pe care o înţeleg! După ingurgitarea atîtor copioase provizii, un medicament contra indigestiei e absolut indicat. Astfel, lichidarea ar ameninţa să rămînă fără magistrat, expert şi licitatori, sucombaţi cu toţii in corpore şi în convulsiuni, după cel dintîi supraabundent dejun... Bine hrănitul şi mult încercatul meu tovarăş nu neglija nimic. Îl admiram!... În alte vremuri, ar fi meritat comanda supremă a aprovizionării şi echipării unei întregi armate. Cu el n-ar fi existat nici o neplăcută sau catastrofală surpriză. Ar fi dus-o la victorie sigură.

Mă pregăteam să-i exprim acest omagiu, pentru a repara impresia imprudentelor reflecţii de adineaori. Dar tovarăşul, pipăindu-şi cu deplină satisfacţie pachetul în buzunar, în timp ce-şi dădea drumul cu toate cele o sută

zece kilograme ale corpolenței sale pe perna elastică, lămuri laconic :

— Chinină.

— Chinină ? am întrebat nedumerit. De ce nu atunci termometru, vată termogenă și de ce nu o mică farmacie ambulantă ?... Cum văd, mergem la capătul lumii și nu mai e vorba de o simplă plimbare, ci de o adevărată expediție plină de riscuri... Dacă mă avertizai din vreme, doctore, știam cel puțin să-mi pregătesc testamentul !... Nu vreau să-mi las succesorii, legitimi și nelegitimi, pradă procedurii și avocaților, care nu sînt, după cum știi, cu toții expeditivi și maniaci de corectitudine ca dumneata...

După un timp, cu perfidă intenție de a cuceri definitiv bunăvoința tovarășului meu de drum și de a face iertat tonul nepotrivit de glumă de pînă acum, am continuat, ca pentru mine singur, convins că am pus degetul pe o sensibilă slăbiciune omenească :

— Parol ! Mă gîndesc într-adevăr că nici unul la o mie de moștenitori n-au norocul acestor veri și nepoți de a douăsprezecea spiță ai contelui Kemény. Judecă serios... Să le cadă o moștenire la care nu se așteptau ! Să se dezintereseze complet de ea ! Să nu trimită măcar un om de încredere pentru a vedea la fața locului despre ce e vorba !... În ultimul moment, cînd primesc avertismentul că succesiunea amenință să fie confiscată de statul român, să aleagă la întîmplare, dintr-un anuar oarecare, un avocat despre care nu aveau nici o informație. Și să cadă tocmai peste cel mai stăruitor, mai prob și mai priceput, cum nu l-ar fi putut alege nici după cea mai minuțioasă anchetă cu detectiv secret ; iată un noroc pe care acești ciudați moștenitori mi se pare că nu-l meritau. Stranie moștenire, stranii moștenitori !

Tovarășul de drum nu lăsă să străbată, pe figura iremediabil gravă, nici un semn că monologul meu i-a făcut plăcere ori nu. Îmi păru că nici n-a ascultat.

Dădusem greș.

M-am simțit deodată umilit și ridicol, după această incontinență verbală, prin care, în chipul cel mai vulgar, îmi arătam voioșia că pot evada din orașul cu ziduri sure, într-o dimineață cu atît de strălucitor soare, și certitudinea că la capătul drumului mă aștepta capturarea unei cărți rare și vechi, incunabule din edițiile cele mai prețioase, licitate pe o sumă accesibilă modestului meu buget.

Biblioteca acestui magnat maghiar, latinist, erudit și despotic, se bucura, după toate spusele, de-o faimă veche în toată fosta Ungarie. Iar amatori serioși nu prea amenințau să apară. Și chiar dacă s-ar fi ivit, proaspăta amiciție cu dr. avocat Silvestru Hotăran mă privilegia între toți.

Aveam răgaz să cercetez pe îndelete rafturile dulapurilor, să pipăi legături originale, bătrîne de trei, de patru și de cinci veacuri ; să răsfoiesc infoliile ; să verific autenticitatea manuscriselor, confruntîndu-le cu diversele cataloage și publicații de specialitate cu care veneam înarmat.

Mai descoperisem ceva.

Cu toată dorința neclintită și lăudabilă de a apăra înverșunat interesele clienților, ghicisem îndată în armătura împuternicitului avocat dr. juridic Silvestru Hotăran un punct vulnerabil. Mi-a părut departe de a prețui valoarea adevărată a acestor cărți și manuscrise. Le socotea un capital pierdut și infructuos. Un capriciu ereditar și risipelnic al defunctului conte Kemény, în a cărui familie această nebunie nu fusese nici cea dintîi nici cea de pe urmă.

Expertul improvizat după decizia unui tribunal de provincie, ca și magistratul desigur, n-aveau de unde să fie mai preveniți. Nu era exclus să decidă vînzarea bibliotecii cu kilogramul, într-o ignoranță pe care imaginația mea o exagera, cu fiecare clipă trecută ; promițîndu-mi o adevărată orgie de biblioman, asemeni visurilor de avar, cînd descoperă prin somn hrube fără capăt, tixite cu saci de galbeni și sipete de mărgăritare.

Iar acum, cînd eram aproape să-mi realizez neastîmpărul insomniilor, iată că-mi primejduiam singur izbînda finală, îndepărtîndu-mi protecţia atotputernicului procurist, cu necurmata-mi piuială de scatiu gureş şi insuportabil, care nu-i era nicidecum pe plac.

Doctorul Silvestru Hotăran avea toată dreptatea. Veneam dintr-o lume care-şi pierduse cu adevărat, în frivolitate, instinctul robust de cumpăt şi de conservare.

M-am hotărît să repar printr-o tăcere cît mai insondabilă şi cu aparenţa unei profunde meditaţii, culpabila-mi verbozitate, care provocase dezaprobarea tovarăşului meu de drum, din fire taciturn, grav, bănuitor — şi după cum îi aplicasem diagnoza în secreta mea apreciere lăuntrică — îndestul de sărac cu duhul ; biet avocat de capitală provincială, abrutizat de articole de cod, jurisprudenţe şi chichiţe de procedură.

Instalat, aşadar, în această ostentativă tăcere, am aprins o ţigară, două, a treia.

Sfîrşitul rapid al roţilor de gumă, schimbarea succesivă a decorului rustic la fiecare viraj, aerul încă răcoros şi parfumat de roua fîneţelor şuvoind pe lîngă urechi, soarele triumfal al dimineţii îmi aduceau pe buze exclamaţii de beatitudine îndată înăbuşite.

Tovarăşul meu, absent de la toate acestea, cu geanta tixită de acte pe genunchii scurţi, îşi recapitula preocupările profesionale. Căci, din timp în timp, deschidea agenda scurtă şi groasă cît o cutie de chibrituri, cerceta o dată, adăuga un semn hieroglific cu creionul subţire cît un chibrit, şi părea că a uitat cu desăvîrşire prezenţa-mi redusă la neant prin supliciul tăcerii.

Sub înfăţişarea sumbrelor meditaţii, îmi jucau maliţios, sub ţeastă, cele mai hître şi ireverenţioase gînduri.

Îmi asemuiam tovarăşul cu un Buda obez. Îmi propuneam să-l utilizez decisiv argument împotriva celor ce susţin, după erezia lui Henry Béraud şi William Johnston,

că oamenii depăşind o sută de kilograme sînt comunicativi, optimişti, fără grijă şi de o irezistibilă bonomie.

Pe urmă, mă întrevedeam întorcîndu-mă cu automobilul încărcat de infolii şi de manuscrise ; poate urmat de un camion cărînd toată biblioteca răposatului conte, întru dispreţuitorul surîs superior al doctorului Silvestru Hotăran. Ah ! îmi făgăduiam o diabolică revanşă. După ce-i voi escamota de sub nas volumele cele mai preţioase, suportînd cu resignare reflecţiile împotriva vinovatei deşertăciuni de a arunca banii în hîrtie tipărită şi fără nici o valoare ; cînd totul va fi sfîrşit, îi voi şopti în ureche fabuloasele preţuri reale ale fiecărui tom : „O biblie în superbă legătură originală din secolul al XVI-lea : 120.000 lei ! O ediţie princeps din *Discursul asupra metodei*, cu dedicaţia lui Descartes : 80.000 lei ! Autografele lui Jean-Jacques, Voltaire, Diderot ; alte zeci şi sute de mii !"

Savurînd stupefacţia crescîndă de pe această figură, în sfîrşit zdruncinată din placiditatea-i scandaloasă, mă voi răsuci într-un picior cu o reverenţă batjocoritoare :

— Iată, onorabile doctor, ce acuitate de simţ practic şi ce geniu al afacerilor poate mocni sub aparenta frivolitate, a noastră, a scatiilor transcarpatici !

Tovarăşul, nebănuind aceste asasine şi ingrate reflecţii, privea acum cu o inocentă îngîndurare, peste umărul şoferului, şoseaua desfăşurată rectiliniu.

Am urcat, mai apoi, dealuri în serpentină ; am străbătut mai apoi sate secuieşti şi ungureşti, tăcute şi monotone cu dezolantele lor case identice ; am gonit mai apoi pe valea unui rîu cu argintate lunci de plopi şi de sălcii ; un defileu spintecat în munţi stîncoşi, şi din nou s-a deschis orizontul linear al şesului, cu depărtate cupole de biserici şi sate cu acoperişuri de ţiglă roşie, între livezi.

Indicatorul kilometric se menţinea uniform, între 100—110. Motorul pulsa regulat şi fin, ca inima metalică

a unui ceasornic. Șoseaua ne aspira vertiginos. Am socotit că străbătusem mai bine de jumătate de cale.

Îmi comprimasem în gîtlej și această inofensivă constatare, consecvent jurămîntului către mine însumi, cînd, neașteptat Silvestru Hotăran rupse el tăcerea :

— Așadar, dragă domnule, te-a mirat că am cumpărat chinină ?

Într-adevăr, uitasem.

Tovarășul meu nu-și dezmințea reputația de fenomen. I-au trebuit trei ore de reculegere, ca să răspundă la o întrebare, la care renunțasem după două minute. Era frate bun cu englezul flegmatic din nu știu ce anecdotă, cînd își trezește nevasta din somn, după miezul nopții, să-i spună cît e ora, luîndu-și seama că-l întrebase așa ceva, înainte de prînz, cu două zile în urmă...

— Da ! M-a surprins această chinină... Am mărturisit cu indiferență, fiindcă acum curiozitatea era răcită. M-a surprins mai ales cantitatea... Mi-ai arătat un pachet respectabil, să ajungă pentru o infirmerie !

Doctorul Silvestru Hotăran își pipăi pachetul în buzunarul mantalei de praf și își exteriorizä într-un mormăit gutural și aprobativ, mulțumirea că-l are asupră-și și că e intact.

Dură tăcere. Evaluată la zece kilometri, prin asemuire cu calculele astronomice care măsoară distanțele interastrale, în ani, luni, zile și ceasuri lumină. Zece kilometri, adică cinci minute, după viteza înregistrată pe banda kilometrajului. Tovarășul se decise să continuie :

— Am înțeles după mirarea dumitale, dragă domnule, că tot nu știi lămurit unde merem...

— La castelul contelui Kemény ! am răspuns în sublima-mi candoare. Castelul cu stafii.

— O ! tune-le dracu de stafii, că nu de ele vorbim. Aiste-s basme din proști. Află dumneata, dragă domnule, că mergem într-un ținut blăstămat și stricat de ape. Patru mii de jugăre de bălți, papură, heleștaie cum ziceți voi în regat, smîrcuri, nămol și zăvoiuri inundabile. O sălbăticie de te doare inima ! Un ținut care numa-n zece ani de irigație inteligentă ar fi însemnat pentru groful Kemény aur. Aur și sănătate !... Ci fiindcă n-a fost minte, au rămas bălți. Bălți înseamnă țînțari. Țînțarii înseamnă friguri. Iară chinina înseamnă deocamdată singurul medițin bun pentru frigurile de baltă, ori, cum se spune în termen savant, pentru malarie. Dreptu-i, domnule dragă ?

— Drept ! fui silit să recunosc implacabila logică a doctorului Silvestru Hotăran.

— Atuncia, dacă dreptu-i, nu te mai miră, mă rog frumos, că am coborît la apoticar să cumpăr chinină. Ai să înghiți și dumneata odată cu mine, în fiecare dimineață și seară cîte un praf. Dăm frumos și celorlalți oaspeți. (Nu m-am putut opri să surîd, imaginîndu-mi figurile celorlalți oaspeți ai doctorului Silvestru Hotăran, tratați, în loc de aperitiv și desert, cu prafuri amare.) Dăm și la slugi. Ai să-i vezi și dumneata și să te prindă durerea... Eu am fost îngrozit, dragă domnule. Încă n-au ieșit pe-ntregul din rîndul animalelor și i-au îndobitocit mai vîrtos, frigurile și delirium. A patra oară merg calea asta și nu-i pot vedea în ochi. Viermi omenești, domnule ! Moluște, domnule !... Neam cu sîngele otrăvit din tată în fiu, de aerul rău pe care-l răsuflă și de hematozoar. Ci cred că nici soarta familiei Kemény nu-i străină de aceste bălți, blestematele. Am să-ți spun dumitale istoria și-ai să înțelegi sigur că am dreptate.

Astfel, tovarășul meu de drum, cuprins de unul din acele rare accese de expansiune, prin care oamenii din fire tăcuți se eliberează de reflecțiile îndelung înăbușite, îmi povesti amănunțit istoria și sfîrșitul familiei Kemény.

Pe măsură ce înainta, am înțeles că dă o însemnătate exagerată și, desigur, îndestul de simplistă, țînțarilor. Țînțarii — după el — distruseseră o familie !

— Chinina — vorbi avocatul dr. Silvestru Hotăran, bătîndu-și pachetul, din buzunarul mantalei de praf — o

cură zdravănă de chinină și s-ar fi gătat! N-am mai umbla astăzi pe drumuri. Pe drumuri, ca să luăm parte la risipa în patru vînturi a unei avuții agonisite în șapte veacuri. Eu, dragă domnule, știi ce aș fi făcut?

— Nu știu ce-ai fi făcut! mi-am mărturisit umilit netrebnica-mi ignoranță.

Domnul avocat dr. Silvestru Hotăran rîse foarte înveselit și foarte satisfăcut. Îi plăcea grozav, se vede, această franchețã. Nici nu se aștepta, doar, să-i răspund cine știe ce ispravă! Știa că nu sînt capabil să scot, din ușuratica-mi minte de scatiu transcarpatic, vreun gînd chibzuit și matur.

— Eu, dragă domnule, aș fi săpat niște irigații faine! Aș fi sleit smîrcurile și bălțile. Aș fi secat blestemata de apă, să fac patru mii de jugăre de fînețe și arături... Asta-i ispravă de gospodar! Dădeam valoare pămîntului. Adunam coroane bune în fiecare an și atunce baiu, de țînțari și de friguri. La minte bună, treabă bună! Aduceam frumos sănătate și prosperitate... Pe urmă, dragă domnule, cînd ai coroane bune schimbate în lei, nu-i multă bătaie de cap să afli și un praf de chinină pentru expropiere. Cine vrea să trăiască nu moare!

Mi-a părut foarte rău, în sinea mea, că și cei din urmă Kemény, nu s-au dovedit vrednici de asemenea judecată înțeleaptă și că n-au avut măcar norocul unor sfătuitori atît de energici, ca dr. avocat Silvestru Hotăran, de față. Îi mîna însă viața spre un alt destin; spre întîmplările neguroase și romantice, pe care mi le împărtășea, cu o oarecare uimire și cu îndestul dispreț compătimitor, tovarășul meu de drum.

Această familie Kemény dura de la începuturile Ungariei feudale.

Căpitani vestiți prin bravură; cruciați pierduți fără urmă în expedițiile pentru eliberarea Sfîntului Mormînt; sfetnici, curteni, cărturari subțiri, diplomați și cardinali din viața acestor Kemény apar la fiecare filă din hronicul Ungariei.

Moșiile se întindeau vaste, în pustă, cît cuprind ochii. Castele cu arogante turnuri străjuiau în vreo trei domenii de ale lor țărmul Dunării. Cestălalt castel, din smîrcuri, fusese numai capriciul vreunui senior de acum patru veacuri, cînd poate ținutul nici nu fusese invadat de apă și va fi fost salubru și fertil.

Rămăsese pustiu, poate uitat, ca orice așezare fără însemnătate, printre atît de falnice latifundii. Pînă acum vreo opt decenii, cînd contele Armin Kemény, văduv și lovit de un subit dezgust pentru deșertăciunile vieții de curte, după o viforoasă existență, a descins într-un asfințit, în fruntea unui convoi de chervane.

Din aceste care cu roți înalte de pustă și cu coviltire de papură, oameni pletoși au descărcat a doua zi, cu răcnete de luare-aminte, mobile grele și uriașe, lăzi de cărți, panoplii de arme, armuri care-au fost întinse pe iarbă ca tot atîția morți dezgropați ai războaielor vechi, paravane, talere de faianță și o mie de nimicuri care alcătuiesc confortul și decorul absolut necesar al unui atît de străvechi grof. Porțile ruginite au fost desferecate cu chei mai grele decît cele de la porțile iadului. Au fost deschise în lături ferestrele cu pervazuri putrede. Și cînd slugile au purces să mături păianjenii, s-au înălțat, orbite de lumină, stoluri de lilieci care sălășluiau din neam de neam, în ungherele grinzilor negre.

Aci s-a instalat contele Armin, într-o viață ermetică și cîinoasă.

Explicațiile acestei hotărîri au fost, în zvonurile din acea vreme, multe și contradictorii.

Se spunea că și-ar fi tocat cheagul averii în desfrînate petreceri la Pesta. Ba că ar fi căzut în dizgrația Curții. În sfîrșit, merse vestea că s-ar fi retras ca o vietate pădura-tică, rănită de moarte, să uite durerea unei crunte drame conjugale, pe urma căreia își culcase străpuns cu spada,

în duel, cel mai bun şi nedespărţit prieten, în vreme ce contesa se stingea de lingoare, într-o primăvară repede, undeva în Italia, nimicită de umilinţă şi de durere.

Adevărate ori născocite, întîmplările n-au fost cercetate de aproape, de nimeni. Pesta era departe. Calea lungă, peste cîmpii pustii. Oameni munciţi de alte griji.

Era în miezul anului 1848. Kossuth ridicase steagul republicii libere a Ungariei. Honvezii lui Görgey şi Hatvany puseseră pe goană armatele imperiale şi se treziseră deodată în faţă cu un duşman nou, dîrz şi obraznic. Valahii unui oarecare practicant de avocat Avram Iancu, luptînd cu coase şi cu ciomege, fortificaţi în văgăunile munţilor şi conduşi de popi care-şi arogaseră impertinente titulaturi romane, de tribuni şi centurioni.

Din multe castele, stăpînii bejeniseră spre locuri mai sigure. Cînd s-au întors, Armin Kemény nu le-a călcat nimănui pragul, nici nu le-a deschis uşile. Între zidurile umede, îmbătrînea ursuz şi bărbos. Cînd apărea încruntat, cu flinta de vînătoare pe umăr şi înconjurat de haita de cîini, sau cu cizmele înalte pînă peste genunchi şi încărcat de complicate unelte de pescuit, toată suflarea omenească din cale intra în pămînt.

Căci asemenea întîlniri nu isprăveau bine. Întotdeauna descoperea o pricină de mînie, dezlănţuită în ocări răstite şi în lovituri repezi de harapnic.

Înduioşare şi dragoste nu arăta decît pentru cîini şi pentru cai. Iar dintre vietăţile omeneşti, numai pentru singurul copil care avea să-i prelungească neamul : Andor.

Cînd îl adusese în caleaşcă de la Pesta, acest Andor număra cinci ani. Străveziu şi palid, în haina de catifea albastră cu guler de valanciénă, copilul deschisese ochii înfricoşat la aceste sălbatice locuri, fiindcă întîia oară ieşea dintre pernele moi, jilţurile cu picioarele scunde de broască, încăperile cu oglinzi cît peretele şi parcul cu arbori domesticiţi, retezaţi, aliniaţi şi ajustaţi, ai palatului de la Pesta, pe ţărmul Dunării, cu faţa spre insula Margit.

Era fără vlagă, întîrziat în creştere, somnoros. Poate va fi fost nevoie de alt aer, aspru şi rece, din înălţimile munţilor, pentru a biciui sîngele şi a altoi vigoare acestui vlăstar de neam ostenit.

Părintele a crezut însă că va înlocui asemenea lipsă, crescîndu-l departe de moleşeala capitalei, îndemnîndu-l de timpuriu să capete dragoste de cîmp, de baltă, de vînat, trezindu-l odată cu zorile răcoroase, învăţîndu-l să poruncească şi să se ceară ascultat.

I-a adus dascăl, un călugăr cărturar de la Roma, pentru învăţătură elină şi latinească. Iar pentru cealaltă pregătire a vieţii, un maestru de călărie şi altul de vînătoare.

Aceştia din urmă, au fost trimişi nu peste multă vreme, îndărăt. Nu-i găseau folosire. Copilul arăta dragoste bolnăvicioasă numai pentru carte şi pentru reverie trîndavă ; iar pentru exerciţiile violente dovedea o repulsie femeiască.

O singură aşteptare a contelui Armin nu dăduse greş. Feciorul ştia să poruncească, să bată din picior şi să se facă temut. Într-atîta doar se adunaseră toate puterile sleite ale celor douăzeci de generaţii, care umpluseră hronicul Ungariei cu isprăvile lor.

Tînărul cu fruntea bombată şi cu ochii muiereşti, se învineţea de mînie cînd găsea împotrivire ; vinele scriau sfori groase în jurul tîmplelor ; privirea se aprindea fulgeroasă din leneşa visare. Ultimul Kemény nu-şi dezminţea măcar într-aceasta sîngele focos al familiei : era capricios şi despotic.

Ce-a însemnat viaţa celor doi singuratici în castelul cu porţile totdeauna zăvorîte, nimeni nu putea şti cu precizie. Argaţii erau puţini la număr. Cel mai apropiat sat, la două poşte. Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran se văzuse silit să reconstituie această existenţă din scrisorile de afaceri, actele, însemnările şi celelalte documente din arhiva familiei, pe care le puricase cu de-amănuntul vreme de două luni, cînd orînduise dosarul moştenirii. Îşi

însemnase aceste date pe cele patru fețe ale unei coale de hîrtie, care-i stătea la îndemînă și pe care, pentru mai multă ușurință a înțelegerii și o mai repede scurtare a povestirii, mi-o va citi.

Deschise ghiozdanul burduhos de pe genunchi. Își vîrî înlăuntru nasul rotund încălecat de ochelarii înrămați în bagà de culoarea zahărului ars, și scoase la lumină coala scrisă mărunt, în care istoricul ultimilor Kemény se afla consemnat în ordine cronologică, așa cum era de așteptat de la un om atît de metodic și scrupulos ca tovarășul meu de drum.

Domnul avocat dr. Silvestru Hotăran își aburi ochelarii, îi șterse de praf cu o batistă, trecu cîrligele după ureche și citi aceasta :

PRESCURTARE

Despre viața și actele defuncților Armin, Andor, Ana și Aranca Kemény, începînd de la anul 1860 pînă la anul 1926.

Februarie 1860. Junele conte Andor împlinește șaptesprezece ani. Cu prilejul aniversării, discuție violentă între părinte și copil asupra carierei ce urmează să-și aleagă tînărul conte. Contele Armin vrea pentru copil cariera armelor. Contele Andor o respinge indignat. Se declară mulțumit cu viața claustrată între cărți, afirmînd că nu dorește nimic altceva.

Iunie 1862. Contele Andor tînjește de o boală nelămurită. (Friguri ! Țînțari ! — sublinie avocat dr. Silvestru Hotăran.)

Mai 1863. Contele Andor din nou arată aceleași simptome. Febră, insomnie, oroare de zgomot și de mișcare. Un medic de la Pesta, adus și consultat, prescrie aer liber, plimbare, vînat, canotaj, călărie, exerciții violente... Diagnoză : Criză tîrzie de pubertate. (Imbecilul, declară satisfăcut dr. Silvestru Hotăran. Imbecilul ! Chinină trebuia să prescrie, nu exerciții violente !)

Ianuarie 1867. Contele Armin se rănește singur cu pușca, la vînătoare. O lună de nemișcare în pat. Contele Andor comandă trei lăzi cu cărți, de la Pesta, Viena și Lipsca.

Iunie 1868. Contele Armin aduce din Germania șase perechi de pui de lutră, pentru aclimatizare în bălțile domeniului. Contele Andor începe o monografie a familiei Kemény, cu documente din arhiva familiei și cu date procurate, prin corespondență cu abatele Matteo Bandello, de la diferiți călugări cărturari din Roma și Pesta, cu intrare liberă la Biblioteca Vaticanului și alte arhive publice și particulare.

August 1868. Contele Andor întrerupe lucrarea. Febră, insomnie etc. (Iarăși țînțarii ! — bate hîrtia cu dosul palmei avocat dr. juridic Silvestru Hotăran.)

Decembrie 1870. Contele Armin împușcă într-o singură zi trei lupi. Contele Andor află documente încă necunoscute despre isprăvile cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény, plecat cu oastea lui Frederic Barbarossa în a treia cruciadă.

Februarie 1871. Ceartă violentă între contele Armin și Andor. Abatele Matteo Bandello este expediat în plină noapte, pe viscol, cu sania, sub învinuirea că, împotriva tuturor avertismentelor, întreține bolnăvicioasa înclinare a tînărului conte pentru „trîndăvia cărturărească". Copilul și părintele nu-și vorbesc două luni. Fiecare ia masa în cameră separată. Contele Armin împușcă doi lupi, mai multe vulpi și născocește două sisteme de capcane, după modelul propriu, pentru lutrele care s-au înmulțit simțitor. Contele Andor a terminat ultima parte de *Viața eroică a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény.*

Iulie 1874. Contele Andor cade la pat. Febră, viziuni, delir. (Anofelul ! dă din cap tovarășul meu de drum.)

Octombrie 1878. Contele Armin îndiguiește partea sudică a bălților, pentru a mări suprafața lacului numit

„Lacul turcilor", în amintirea bătăliei unde au fost înecate rămăşiţele unei oaste turceşti.

Contele Andor trimite pe ascuns bani abatelui Matteo Bandello să-i completeze ştirile despre a treia cruciadă, din arhiva secretă a Vaticanului.

Aprilie 1879. Contele Armin aduce canal de apă pînă în parcul castelului, pentru a comunica direct, cu barca, pînă la Lacul turcilor. (Nenorocitul ! — surîde cu o mare compătimire avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Îşi aduce miasmele mai aproape de casă... Nu-i erau destul !) Contele Andor descoperă amănunte neaşteptate despre ultimii ani ai cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, căzut în captivitatea musulmanilor.

Iunie 1880. Contele Andor cade la pat de unde nu se mai ridică pînă în septembrie. Febră, viziuni, delir. Îi apare întîia oară, arătarea cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1881. Bătrînul conte Armin se întoarce cu aprindere de plămîni de la vînătoare, zace două zile şi moare în dimineaţa de Sf. Iulian. Contele Andor trimite răvaş abatelui Matteo Bandello, să sosească de urgenţă.

Martie, acelaşi an. Abatele Matteo Bandello se instalează în castel, aducînd două lăzi cu cărţi, documente transcrise etc. Contele Andor capătă toate documentele doveditoare că eroul său, cavalerul Ştefan Koloman Andrei Kemény în captivitatea lui Saladin, trece la mahomedanism, se îndrăgosteşte de nepoata sultanului, o ia în căsătorie şi devine unul din comandanţii oastei turceşti care apără cetatea Zara, împotriva cruciadei a patra.

Noiembrie 1882. Contele Andor e ales membru corespondent şi membru de onoare al mai multor societăţi istorice de la Pesta, în urma primelor două volume din *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény*, tipărite în primăvara aceluiaşi an.

Mai 1883. Contele Andor e din nou bolnav. Febră, delir, viziuni. În fiecare noapte îi apare arătarea lui Ştefan Koloman Andrei Kemény, făcîndu-i un semn misterios şi dispărînd la cîntatul cocoşilor.

Iunie, acelaşi an. Contele Andor porunceşte să se taie toţi cocoşii din cuprinsul castelului.

August, acelaşi an. Discuţie violentă între contele Andor şi abatele Matteo, care îl învinuieşte de idei eretice, predilecţie pentru un erou sperjur etc. Abatele Matteo Bandello este expediat la prima gară, în timpul nopţii.

Noiembrie 1884. În urma inundaţiilor, zăgazurile de la Lacul turcilor cedează, iar toată regiunea e acoperită de apă. Contele Andor comandă, la Lipsca şi Viena, un ciclu de cărţi despre ştiinţele oculte, reîncarnare, spiritism, magnetism etc.

Aprilie 1885. Contele Andor cere librarilor săi de la Pesta şi Viena să-i completeze operele lui Allan Kardek, Swedenborg, Samuel Taylor Coleridge, Sfîntul Denis Areopagitul, Ruysbroeck l'Admirable.

Iunie 1887. Contele Andor se îmbolnăveşte din nou. Febră, delir, viziuni.

Iulie, acelaşi an. Contele Andor intră în comunicaţie directă cu spiritul cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1889. Contele Andor aruncă în foc manuscrisul părţii a treia şi ultima din *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény.* Se decide să o refacă, după dictarea directă a spiritului, care acum îi e nedespărţit în castel.

Mai 1890. Contele Andor capătă, după mai multe indicii, siguranţa că este spiritul reîncarnat al cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény ; după cum spiritul poetului celt Allan Kardek s-a reîncarnat în Hippolyte Denisard Rivail, şeful doctrinei spiritiste.

Ianuarie 1891. Contele Andor intră în corespondenţă cu mai mulţi pionieri ai spiritismului din Europa şi din America.

Iulie 1892. Febră, insomnie, delir.

August, același an. Contele Andor descoperă, printr-o metodă ocultă care îi aparține, că rămășițele pămîntești din oastea lui Soliman Magnificul care s-au înecat în mlaștinile din jurul castelului numite „Lacul turcilor", au fost comandate de Hussein Ibuzolair, strănepot direct al cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény turcitul. Armata maghiară care i-a împins în mlaștini, înecîndu-i, luptase sub conducerea unui Kemény. Astfel căpitani din aceeași viță a familiei Kemény, se războiseră fără să se cunoască, unul pentru apărarea creștinității și altul pentru steagul verde, cu semiluna mahomedană. Contele Andor cere prin corespondență, de la diferite biblioteci din Pesta și Viena, date despre ocupația turcească în Ungaria, între anii 1520—1566.

Octombrie, același an. Informațiile obținute de la arhivele din Pesta și Viena îl nemulțumesc. Contele Andor renunță la ele, urmînd să le completeze prin mijlocirea unui medium.

Ianuarie 1893. Contele Andor, cheamă prin scrisoare, după recomandațiile baroanei Clara Peyron, cunoscută prin corespondență, celebrii medium, soții Florence și Nicholas Blacke.

Februarie 1893. Sosirea soților Florence și Nicholas Blacke. Contele Andor semnează o scrisoare, prin care oferă despăgubire de 20.000 coroane, soților Blacke, pentru o ședere de șase luni în castel.

August, același an. Plecarea soților Blacke. Contele Andor descoperă după o săptămînă, dispariția mai multor lucruri de valoare, între care, parte din bijuteriile familiei. Scrie o reclamație adresată justiției. Se răzgîndește și nu o mai trimite. Originalul petiției se află în arhiva familiei.

Aprilie 1894. Contele Andor își propune să caute un medium, printre persoanele simple și ignorante, care să nu-i înșele buna-credință. Scrie mai multe scrisori. E nemulțumit de toate răspunsurile.

Septembrie, același an. Încunoștințat de avocat că în domeniul de vînătoare al familiei, în pădurile vecine Sibiului, se află mai multe lăzi cu documente pînă atunci neglijate, contele Andor părăsește întîia dată castelul, la vîrsta de 51 ani. Rămîne două săptămîni, la Racovița, lîngă Sibiu. Oferă 30.000 coroane țăranului Gheorghe Porumbacu pentru a-i încredința fiica sa, Ana Gh. Porumbacu, în care a găsit toate însușirile unui medium excepțional. Gh. Porumbacu refuză.

Octombrie, același an. Prin intermediul avocatului din Sibiu, contele Andor ridică oferta la 40.000 coroane. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Ianuarie 1895. Contele Andor face din nou drumul la Sibiu și de aici la Racovița, pentru a stărui personal. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Martie, același an. Prin intermediul avocatului, contele Andor cere în căsătorie pe Ana Gh. Porumbacu.

Aprilie, același an. Contract de căsătorie între contele Andor Kemény, proprietar, născut la 15 februarie 1833 și Ana Gh. Porumbacu, profesie casnică, născută la 2 octombrie 1877. Contele Andor constituie dotă soției sale 200.000 coroane și o rentă viageră de 3.000 coroane anual, săteanului Gh. Porumbacu din Racovița, comitatul Sibiului.

Septembrie, același an. Contesa Ana Kemény încearcă să fugă noaptea din castel, în înțelegere cu o servitoare care angajează căruță etc. Contele Andor surprinde servitoarea, o lovește pînă la sînge. Contesa e închisă în cele două camere nord-vestice de sub turnul castelului.

Octombrie, același an. Contele Andor renunță la ședințele spiritiste și magnetice. E îndrăgostit de contesă.

Noiembrie, același an. Contesa Ana Kemény încearcă să trimită o scrisoare părinților, prin altă servitoare, cerînd să o elibereze numaidecît. Contele interceptează scrisoarea. Într-un acces de violență rănește mortal servitoarea vinovată. Victima e îngropată lîngă capela castelului.

Decembrie, același an. Contele Andor comandă de la Pesta diferite cadouri feminine : bijuterii, haine, blănuri etc. Se informează despre posibilitatea unei călătorii în Italia, ignorînd complet în viața pe care a dus-o pînă acum, atît mijloacele de călătorie, cît și formalitățile respective.

Martie 1896. Contele Andor și contesa Ana Kemény plecară în călătorie în Italia.

Iunie 1896. Contele și contesa se află în Elveția.

Septembrie 1896. Întoarcerea contelui și contesei Kemény.

Mai 1897. Contesa Ana Kemény naște o fetiță care e botezată Aranka Maria Ștefania.

Ianuarie 1900. Contele Andor angajează, printr-un birou de la Londra, o guvernantă pentru Aranka : Miss Elisabeta Landor.

August 1901. Contesa Ana se îneacă în canalul din parcul castelului. Cercetările nu pot dovedi dacă e vorba de sinucidere sau de accident. Contele Andor încearcă să se sinucidă la rîndul său. E salvat de un servitor bătrîn — actualul păzitor al castelului. Zace o lună de pneumonie. Ridicat din pat, reia preocupările spiritiste și magnetice.

Cheamă spiritul contesei Ana.

Mai 1902. Febră, insomnie, delir.

Iunie, același an. O pereche de servitori, angajați de curînd, cer rezilierea contractului, sub cuvînt că nu pot locui sub un acoperămînt unde se arată în fiecare noapte o vedenie albă, care cutreieră coridoarele.

Septembrie, același an. Contele Andor se închide în bibliotecă unde guvernanta îl aude vorbind singur cu spiritul contesei Ana.

Aprilie 1903. Contele Andor face comunicări interesante societăților spiritiste, magnetice și diferitelor publicații spiritiste din Anglia, Franța, Germania și America, despre : fluidul magnetic, efluvii, corp astral, corpul odic, aura, materializări etc.

Iunie 1905. Contele Andor scrie unui coleg spiritist că se află în posesiunea tuturor dovezilor că defuncta contesă Ana Kemény, fostă Ana Porumbacu din Racovița, era reîncarnarea principesei Azisa, nepoata sultanului Saladin. Aceeași de care se îndrăgostise acum șapte sute de ani cavalerul Ștefan Koloman Andrei Kemény și pentru care se turcise. Contele Andor, la rîndul său, fiind o altă reîncarnare terestră a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény, căsătoria sa nu fusese decît o repetare, dinainte dictată, a unui act din ciclul reîncarnărilor pămîntești. Copia scrisorii cu răspunsul se află în arhiva familiei.

Septembrie 1907. Contesa Aranka e internată pentru completarea studiilor, într-un pension din Cambridge (Anglia).

Ianuarie 1910. Contele Andor prezidează congresul Uniunii spiritiste de la Londra, unde face senzaționale comunicări despre lanțul reîncarnărilor terestre, telekinezie etc.

Iunie 1911. Contesa Aranka se întoarce în vacanță din Anglia. În scrisorile adresate colegelor de școală se arată cu totul încîntată de sălbăticia și atmosfera romantică a domeniului părintesc. Aici își poate exercita în voie pasiunea pentru vînătoare, pescuit, canotaj etc. Se plînge că nu poate avea tovarăș la aceste expediții pe bătrînul conte, pe care îl descrie ca pe un ursuz, „cu frunte exagerată și cu barbă idem, de gnom" și care n-a fost niciodată să-și vadă pînă unde i se întinde hotarul moșiei.

Iulie 1913. Contele Andor face un voiaj la Londra, chemat de mai mulți confrați întru spiritism. Se întoarce însoțit de contesa Aranka, în penultima vacanță.

Decembrie 1914. Contele Andor e chemat la Budapesta pentru a da relații asupra legăturilor cu diferiți savanți englezi inamici. Contesa Aranka, obligată să rămînă în

Ungaria, refuză să-l întovărășească în capitală. Vînează, patinează, a deschis copci în gheață pentru a pîndi lutrele aduse odinioară de bunicul Armin Kémény și părăsite în mod alarmant.

Iunie 1915. Contesa Aranka aduce un meșter de la Pesta să repare toate bărcile rămase în părăsire de la moartea bunicului Armin. Își petrece toată ziua pe apă.

Ianuarie 1916. Contele Andor nu mai părăsește biblioteca. Vorbește singur. Contesa Aranka își permite glume ireverențioase, care produc conflict între părinte și copilă. Contesa Aranka împușcă două vulpi.

Iunie 1916. Contele Andor e grav bolnav. Delir, de astă dată fără febră. Un medic, chemat de la Pesta, ordonă imediata îngrijire într-un sanatoriu. Contesa Aranka îl însoțește în capitală, unde intră soră de caritate într-un spital de răniți, pentru a nu rămîne inactivă. Apariția sa face senzație în anumite cercuri înalte din Budapesta. Un pictor celebru și nemobilizabil cere onoarea de a-i face portretul. Contesa Aranka acceptă, dar nu-și poate găsi astîmpăr în timpul pozei. Mărturisește în această vreme pictorului că nu poate suporta viața efeminizată din capitală și că abia așteaptă să se poată întoarce la viața liberă și pitorească de acasă.

Decembrie 1916. Consultul medicilor ajunge la concluzia că boala contelui Kemény e incurabilă, însă că poate dura zece, doisprezece ani. Contesa Aranka se întoarce la castelul părintesc. Vînează trei lupi în prima săptămînă.

Martie 1917. Contesa Aranka suferă întîia oară de singurătate. Insomnie. Într-un carnet de însemnări notează că o dezgustă abrutizarea servitorilor bătrîni. În două nopți consecutive i se arată vedenia albă din coridoare, de care pînă acum și-a rîs.

Iulie, același an. Febră, insomnie (A venit și rîndul ei ! dă din umeri domnul avocat dr. Silvestru Hotăran. Febră, adică : țînțari ! Malarie !)

Martie 1918. Sosește în convalescență, după ce a fost rănit pe frontul galițian, sublocotenentul în rezervă Tivadar Vágo, feciorul moșneagului servitor de încredere, care și astăzi păzește castelul Kemény, același care a scăpat de la înec, în august 1901, pe contele Andor. Tivadar Vágo e democrat și revoluționar. Vorbește entuziasmat despre revoluția din Rusia. De cîteva ori însoțește pe contesa Aranka în expedițiile cu barca în diferitele lacuri ale domeniului.

Mai 1918. Tivadar Vágo este rechemat la regiment, la Pesta. În tot cursul verii expediază respectuoase scrisori din localitățile unde se află cu regimentul. Contesa Aranka născocește procedee noi de pescuit.

Iunie 1918. Contesa Aranka suferă de febră, temperatură etc. Dar refuză să rămînă în casă. Pînă noaptea tîrziu, se află cu barca pe lac, vînînd sau pescuind.

Ianuarie 1919. Contesa Aranka vînează un lup și două vulpi. Tivadar Vágo a încetat să scrie. După informațiile ulterioare, se află înregimentat în armata revoluționară a lui Béla Kun.

14 martie 1919. Castelul Kemény e atacat de trupe neregulate revoluționare. Contesa Aranka împușcă doi soldați pe fereastră.

15 martie 1919. Trupele neregulate se retrag pentru a face front unei armate românești în înaintare. Apare locotenentul de rezervă Tivadar Vágo, comandant al unei trupe roșii, sfătuind servitorii să părăsească domeniul și în special pe contesa Aranka să se refugieze pentru a scăpa de răzbunarea soldaților împușcați. Contesa Aranka refuză.

18 martie 1919. Contesa Aranka dispare. Ultima dată a fost văzută seara, înainte de apusul soarelui, cu barca și cu o carabină militară.

19 martie 1919—20 decembrie 1926. Toate cercetările pentru a descoperi urma contesei Aranka nu dau nici un rezultat. Tivadar Vágo se află refugiat în Rusia, îm-

preună cu mai mulţi conducători ai revoluţiei ungare.

21 decembrie 1926. Contele Andor moare octogenar în sanatoriul Sf. Géllért din Budapesta, după ce timp de zece ani îşi pierduse cu desăvîrşire raţiunea şi se socotea reîncarnarea terestră a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény.

22 decembrie 1926. Deschiderea succesiunii Kemény.

*

— Aceasta e tot, dragă domnule ! îşi încheie prea lunga lectură, avocat dr. Silvestru Hotăran. Aceasta e tot, şi întăreşte spusele mele. Un neam întreg scos din viaţă de anofel !... Toată nebunia contelui Andor ; stricăciunea de nervi a fetei de ţăran înălţată la rang de contesă şi alegînd moartea sau fuga în locul vieţii din asemenea temniţă împresurată de ape, firea şuie a contesei Aranka şi dispariţia dînsei fără urme ; toate dovedesc că boala s-a încuibat adînc şi că nici un altoi de sînge proaspăt n-a mai putut aduce salvarea neamului. O vreme, am socotit că a fost o fugă romantică.

— Romantică şi sentimentală ? am subliniat, fiindcă şi eu preferam aceeaşi concluzie.

— Da, dragă domnule. Romantică şi sentimentală. Mă cugetam că poate contesa Aranka, ascultînd pornirile ei plebee, a fugit cu feciorul servitorilor, locotenentul revoluţionar... Informaţiile mele au dovedit însă că Tivadar Vágo a plecat singur în Rusia după răsturnarea lui Béla Kun şi că se află astăzi, amnistiat şi om nevoiaş, de afaceri, la Pesta. Contesa Aranka n-a dat semn că este în viaţă. Toate publicaţiile legale, în termen, n-au fost de folos... Succesiunea trece asupra ramurii depărtată a familiei, cu care ramul principal nu mai păstra nici o legătură de trei sferturi de secol... Castelul e păzit de slugile vechi, de credinţă. Slugi bătrîne şi cu mintea bolnavă de nălucile frigurilor. Toţi jură cu mîna pe Sfînta

Cruce, că încăperile castelului şi împrejurimile parcului sînt umblate noaptea de stafia contesei Aranka. Pînă ce nu plecase dînsa, era contesa Ana. Acum e contesa Aranka !... Vezi bine, dintr-această rătăcire a minţii, dragă domnule, unde i-a adus balta şi ţînţarii. Dealtminteri, dumneata cu ochii dumitale, ai să vezi şi ai să te cugeţi. Pe urmă ai să-mi dai mie dreptate, cum toţi mi-au dat pînă-n ceasul prezinte. Ne apropiem...

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran îşi împături documentul cronologic. Îl închise în geanta doldora, verificînd minuţios toate resorturile încuietorilor. Apoi se întinse pe spate, cu un suspin de uşurare, între pernele moi ale maşinii.

Ne apropiam într-adevăr. Se simţea suflînd împotriva automobilului vîntul jilav şi mirosul putred, de apă stătută.

Şoseaua rămase înaltă, ca muchia unui dig, împresurată de o parte şi de alta de smîrcuri glodoase. Ici-colo, din apele negre, se ridicau copaci noduroşi cu scorburi imense şi cu crengi torturate, care noaptea vor fi luînd desigur înfăţişări spectrale de spaimă.

Zburau păsări necunoscute, speriate din păpurişuri care-şi clătinau latele săbii vegetale.

Dar ceea ce nelinişteа într-adevăr, strecurînd un sentiment insuportabil, de oroare şi de dezgust, era întinderea aceasta de apă chiftită ; abia de-un lat de palmă ridicată deasupra pămîntului ; amestec de fertilitate şi de putreziciune, cu flori cărnoase şi păroase ca animalele vii şi cu vietăţile oribile, care se ghiceau mişunînd în glodul gras, înnodîndu-se, tîrîndu-se, vînîndu-se ; reptile şi insecte cu o sută de picioare, moluşte moi cu hidoase convulsiuni, lipitori înciotate în struguri băloşi, un întreg univers vîscos şi veninos, dospind ca într-o imensă etuvă.

Din humusul negru veneau valuri de fermentare acră. Mici insule, scoțîndu-și cucuiele ierboase din fongositatea verzuie, păreau tot atîtea abcese intrate în putreziciune.

Departe, în zarea aburită de umezeală, sălciile moarte străjuiau domeniul acesta al iremediabilei tristeți, cu brațe carbonizate și ciunge, care speriau orizontul.

— Aur ! mormăi avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Un drenaj sistematic, și aur ar fi însemnat pămîntul acesta untos ca păcura...

N-am răspuns.

Ochii se chinuiau să deslușească din fuga mașinii, dacă ceea ce-mi părea uneori că mișcă mătreața spongioasă a apei era un pistil de floare monstruoasă ori numai un bot de animal cuibărit în nămol.

Strigătul claxonului fu bizar și mat. Cu toată sonoritatea absorbită de smîrcuri. Un strigăt înăbușit cu vată. Și roțile călcau acum fără zgomot, pe drumul capitonat cu iarbă, tăiată din șosea pînă la porțile de fier ruginit.

Nu se mișca nimic. Totul era părăsit și deșert, cum n-ar mai fi locuit nimeni de o sută, de sute de ani.

În poarta cu rugina asudată de umezeală, un singur semn al veacului ne reintegra în timp. Publicația roșie de licitație, lipită cu clei de făină.

— Dorm ! se impacientă avocat dr. Silvestru Hotăran. Dorm, bestiile ! Mai sună ! porunci șoferului.

Abia la a treia chemare, în dosul porții se auzi cineva mișcîndu-se, scrîșnind zăvoarele, și grele, laturile se deschiseră izbindu-se de perete.

O jivină de om, păroasă, cu mîinile pînă la genunchi, își ridică pălăria verzuie cu labă de iepure la ceafă.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran vorbi mînios ceva în limba lui Petöfi, din care n-am fost vrednic să înțeleg niciodată un singur cuvînt. Omul răspunse mergînd cu pălăria în mînă, lîngă mașină, pe drumeagul năpădit de buruieni.

De după zid apăru o monstruoasă arătare : un gușat cu traista de carne lucioasă, căscînd ochii cîrpiți, rînjind dinții galbeni într-un rîs grotesc și strîmbîndu-se tîmp la noi. Cînd mașina fu lîngă el, dădu un răcnet și dispăru fluturîndu-și zdrențele.

— Poftim ! Vezi și dumneata, dragă domnule, printre ce oameni sîntem condamnați să trăim cîteva zile... se tîngui avocat dr. Silvestru Hotăran, descurcîndu-și picioarele dintre pachete și scoborînd cu un geamăt.

M-am tras cîțiva pași îndărăt, că cuprind în întregime, cu privirea, fațada castelului cu stafii.

Răspundea exact închipuirii : cu cele două rînduri de ferestre înguste și opace, cu turnurile laterale, cu ușile inexpugnabile de stejar ferecat în ținte, cu mușchiul ruginiu, crescut între blocurile de piatră. Era solemn, întunecat, invadat de umezeală. Fuliginos și mut.

— Ai timp ! mă strigă avocat dr. juridic Silvestru Hotăran din capul scărilor. Ai timp să-l vezi, mai tîrziu... Toată mizeria e dincolo, în cealaltă fațadă, spre parc... Acum să ne scuturăm praful, dragă domnule, să ne dezmorțim, să ne spălăm ochii și să aflu ce surprize mi-a mai pregătit justiția. Îmi spune acest Micloș, că am primit telegrame și acte... Mie nu-mi plac niciodată telegramele. Nu anunță decît complicațiuni neprevăzute, după cum vei fi aflat și dumneata...

Am renunțat să văd deocamdată „mizeria“ de dincolo — cum o numea avocat dr. Silvestru Hotăran, și l-am urmat pe scările intrării.

M-am oprit orbit, să-mi deprind ochii cu întunericul și plămînii cu mirosul înecăcios și iute, de mucegai. M-am lovit de un om rece și am sărit repede în lături.

Omul era numai o armură ; iar alte armuri, cu coifuri pe ochi și cu gesturi încremenite, păzeau sala de jur împrejur.

Avocat dr. Silvestru Hotăran își aruncă în cea mai desăvîrșită lipsă de pietate, cascheta în pumnul metalic

al unui fost Kemény ; pardesiul de praf, pe brațul altuia : apoi, nerăbdător, desfăcu telegramele și adresele justiției, apropiindu-se de lumina ușii.

După mormăielile guturale am înțeles că nu-i aduceau vești pe plac.

Pãși apăsat pe lespezile de piatră, cu mîinile la spate, mototolind între degetele grase cît cinci perechi din *würști* congestionați, vraful de hîrtii. Se opri în fața unei armuri cu pieptul de metal lucios. O măsură din vîrful prelung al picioarelor articulate, pînă în creștetul coifului cu crucea dublă. Și amîndoi : uriașul înalt, dar cu mijlocul subțire în solzii lați de oțel, și omul în contemporan veston de stofă englezească, îmbumbat peste abdomenul sferic, au părut un moment că se înfruntă cu un egal dispreț.

Avocat dr. Silvestru Hotăran întoarse brusc spatele omului de fier și se însenină la figură. Îmi fu ușor să pricep că nu se încruntase nicidecum agresiv la armura inofensivă, ci numai că meditase la neprevăzute complicații ; că găsise o dezlegare și că luase o hotărîre.

— În definitiv, putea fi ceva și mai rău ! rosti avocat dr. Silvestru Hotăran. Imaginează-ți dragă domnule, că trebuie să amînăm cu patru zile termenul și că trebuie să mă prezint la reședință, chiar astăzi. (Consultă ceasul priponit cu lanț gros de aur, între nasturii vestei.) Adică să plec în cel mult o oră, dacă vreau să ajung înainte de închiderea tribunalului. Cum facem ? Te-am încurcat de la treburile dumitale...

— Facem foarte simplu ! am răspuns cu voioșie, ca unul care nu prea aveam cine știe ce treburi de încurcat și nu păstram agendă plină de misterioase hieroglife, pentru întrebuințarea dinainte destinată a zilelor și a ceasurilor. Simplu, fiindcă rămîn aici, dacă nu încurc pe nimeni... Dumneata te duci la reședință. Te întorci, cînd ai terminat. Îmi lași ceva din provizii. Slavă Domnului, este de unde ! Această împrejurare îmi face chiar plăcere. Am timp să cercetez pe îndelete biblioteca.

Nu mărturiseam adevărata pricină. Că mă ademeneau mai ales aceste două, trei zile, fiindcă mai bine voi înțelege romanticile și fumegoasele peripeții, atît de prozaic rezumate de avocat dr. Silvestru Hotăran, în referatul său sec ca un raport de expertiză.

Singur, eliberat de prezența preaterestrului meu tovarăș de drum, voi avea răgaz să respir această atmosferă. Să mă înveninez de ea ! — cum spunea avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Și să reconstitui acest împătrit roman, altfel de cum îl voia interpretarea lipsită de fantezie a celui mai înverșunat și corpolent dușman pe care l-au avut cîndva bălțile, țînțarii și malaria.

Tovarășul de drum prețui însă în felul său această promptă hotărîre. Mă găsi „băiat fain“ — și mă bătu afectuos pe umăr cu palma-i lată cît broasca țestoasă.

— Nu crede că n-am înțeles !... Ce plăcere poate să-ți facă trei zile de plictiseală, singur în ticăloșia de-aici ?... Adevărul este că în delicatețea dumitale, dragă domnule, nu vrei să mă incomodezi și ești gata să te sacrifici. Apreciez aceasta !... Dar fiindcă așa ai hotărît, așa să rămînă ! Acum, hai să ne spălăm ochii și să gustăm ceva...

L-am lăsat pe avocat dr. juridic Silvestru Hotăran în aceste dulci iluzii asupra presupusei mele delicatețe și am mers să ne răcorim ochii.

Ștergîndu-și mîinile cu șervetul, vrăjmașul anofelilor observă pe sticla ferestrei un imprudent inculpat. Își așeză repede ochelarii pe nasul rotund, se plecă să-l studieze cu cea mai mare luare-aminte și se ridică pufnind de satisfacție :

— Anofel ! mă asigură. Observi colea, cum ține coada?... Ceilalți, vulgari și inofensivi, o poartă în jos. Acesta o ține ridicată : canalia e infectată de hematozoar. Exact ceea ce-ți spuneam.

Am mulțumit pentru acest supliment de informații, care-mi rememorau îndepărtatele lecții de igienă de pe băncile școlii. Dar n-am arătat prea gravă alarmare. Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran înțelegea însă altfel lucrurile. Se apropie în vîrful picioarelor, încruntat sub ochelarii bombați, cum ar fi pîndit pe la spate un teribil adversar, ridică mîna cu lentă precauțiune și brusc, cu degetul, îl strivi într-o asasină răsucitură.

Abia mi-am stăpînit înveselirea. Îndeletnicirile prea gravului avocat dr. juridic erau îndestul de comice și de-un efect derizoriu. Ucisese unul ; dar cele patru mii de jugăre de smîrcuri mai furnizau încă vreo cîteva milioane de „canalii". Războiul era cu totul inegal. Inamicul se bucura de rezerve inepuizabile.

— Să nu uit cumva, să-ți las chinina ! își aminti avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Și am să te rog serios să iei în fiecare dimineață și seară, cîte o doză. Nu vreau să te am pe suflet...

— Eh ! Pentru conștiința unui avocat, o victimă mai mult ori una mai puțin...

— Iertare, dragă domnule ! Conștiința mea e limpede ca acest cristal ! — se apără avocatul dr. juridic, dovedindu-se încă o dată impermeabil la frivolele glume.

Și spunînd, luă în mînă, de pe masă, un pahar de cristal, să-mi arate în zare cît de virginală își simte conștiința.

Paharul era prăfuit, cu urme opace și grase ca o placă de amprente digitale.

— Trebuia șters nițel în prealabil !... am întins batista cu nevinovăție.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran binevoi, în sfîrșit, să surîdă biruit, așezînd la loc paharul cel ce arăta mai scîrnav ca o conștiință încărcată de criminal.

— Domnule, domnule, sînteți cu toții niște... Nici nu găsesc cuvîntul... Niște... răi !

— Răi, doctore... Adevărate „canalii", ca anofelul.

— Lasă ! Am să te văd eu !... mă amenință cu degetul gras și roșcovan, ca un veritabil francfurter cu hrean. Acum să te predau lui Micloș. Îți las cheile. Trei zile rămîi aici, singurul custode.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă predă lui Micloș care cu toată bătrînețea gîrbovindu-i spinarea, lipi călcîiele cizmelor militărește și rosti respectuos, ceva, cam așa :

— *Egészenrendelkezéséreállok !*

— Ce spune ? am întrebat.

— Ci dacu să-l ia ! îmi tălmăci avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Plecăciuni de-ale lor, de-ale slugilor. Zice că-ți stă la dispoziție.

— Răspunde-i că-i mulțumesc, dar că n-am să prea am nevoie. Cum nu înțeleg nimic din limba onorabilului Micloș, nici n-am să-i pot cere nimic !...

Avocatul dr. juridic îi transmise această sinceră părere de rău, la care moșneagul îmi răspunse tot atît de re-pectuos și servil ceva, cam ca :

— *Sziwesenfelajánlomönnekszolgálataimat !*

— Să-mi dea înainte de toate un foarfece ! am exclamat rîzînd. Ca să pot despărți subiectele de predicat...

Tovarășul nu aprecia însă ușurătatea generoasă cu care acceptam aceste noi complicații ; după cum și Micloș mi s-a părut crunt ofensat de veselia mea prin nimic justificată.

Nu răspundeau cu zîmbet măcar de politețe, la această exuberanță mai mult sau mai puțin meridională. Amîndoi mă dezaprobau, deși pentru motive diferite.

Dar ca să mă scutească de neînțelegerile viitoare din lipsa unui tălmaciu, avocat dr. Silvestru Hotăran porunci din vreme unde să-mi fie pregătit patul, la ce oră să se servească masa și alte vulgare amănunte ale cotidianului.

Mi s-a părut că sluga arată un fel de teamă surprinsă și că mă privește cu dezaprobare.

— Ce vrea ? am întrebat.

— Prostii ! rosti cu dispreț avocat dr. Silvestru Hotăran. Au început iar, cu prostiile lor !... Se miră cum ai să dormi singur aci trei nopți. Întreabă dacă nu te temi de stafii ! Se pare că domnița Aranka a început să se plimbe iar prin coridoare și prin parc... Zice că nimeni n-a rezistat... Acum opt ani, un locotenent român încartiruit aici a plecat după prima noapte... N-a vrut să spună de ce ; dar a preferat să doarmă cu soldații în corturi... Iar acum trei ani, un servitor tînăr, un flăcău tocmit să taie copacii bătrîni din parc, s-a înecat după a doua noapte... Cum vezi, te las în plin mister, dragă domnule ! Noroc că n-am grijă ; ești destul de civilizat ca să nu te impresioneze basmele acestor sălbatici.

— O, cît despre asta ! am spus cu bărbăție și cu un gest larg, care desfidea toate duhurile tenebrelor.

Apoi, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran ordonă să descarce cele o sută și una de pachete, supraveghe orînduiala lor la rece, îmbrăcă mantaua de praf de pe mîna țeapănă a armurii transformată în cuier, se scufundă între pernele moi ale mașinii și porni spunînd șoferului să mîne cu viteză maximă.

— Ia seama, anofelul ! îmi recomandă ultima oară, agitînd mîna cu degetul ridicat într-o protectoare amenințare.

— Și stafiile ! am spus, din capătul scărilor, cu un rîs stupid.

Poarta se trînti grea închizîndu-mă înlăuntrul zidurilor de piatră, înalte cît trei staturi de om.

★

„În sfîrșit, singur !" am răsuflat bucuros ca un erou de vodevil, clătinînd veriga pe care se aflau înșirate cheile uriașe și pornind să cutreier încăperile.

Pînze prăfuite de păianjen atîrnau în lumina ușilor, grele ca draperiile. Cu repulsie, trebuia să le sfîșii, ca să trec dincolo.

O vietate cenușie — șoarec sau altceva ? — se mistui sperios, dintr-un ungher în alt ungher. Umbra rece și umedă coclise luciul metalelor. Praful se așternuse pretutindeni verzui.

Am încercat să deschid o fereastră — atît de înecăcios și mucegăit era aerul ! Dar fereastra înaltă, prinsă în zăvoare îngroșate de rugină, se împotrivi, sîngerîndu-mi degetele.

Lumina filtra vînătă, bolnavă și tristă.

Și tăcerea fu, într-adevăr, intolerabilă.

Îndată, toată voioșia-mi pieri.

Din jilțurile seculare exala miros de mort. Tablourile pereților priveau cu o fixitate inumană. Perdelele se clătinau la trecere ; încuietorile scrîșneau strident ; o ușă de dulap se deschise singură și atît de brusc cînd am ajuns în față, încît am tresărit.

Cu luare-aminte încordată, țineam socoteală de fiecare coridor, ca și cum s-ar fi putut să mă rătăcesc în cine știe ce vast labirint. Și m-am surprins trăgînd cu ochiul îndărăt, ca și cum s-ar fi putut să-mi pășească pe urme cine știe ce dușman perfid.

Umezeala de hrubă, desigur, și nimic altceva mi-a strecurat de-a lungul spinării un fior.

Dar în clipa aceea m-am disprețuit.

Ca să mă birui, am pășit îndată mai apăsat, fluierînd cu o falsă nepăsare, cum fac toți fricoșii, și aplecîndu-mă cu o silită atenție, să cercetez de aproape ornamentele sculptate ale sipetelor și scrinelor, vasele fine de faianță, panopliile de vînătoare, stofele vechi.

Nici o culoare vie. Totul, opac și mat.

Totul atît de străvechi și de minat de jilăveală, încît s-ar fi spus că un singur pumn izbit într-o masă, ar preface-o într-o movilă de fărîmituri roșcate, cum se macină inima putredă a butucilor mucezi în pădure.

Dar mai ales mirosul acesta, care sufocă, și tăcerea aceasta intolerabilă.

Abia în biblioteca dreptunghiulară, între zidurile răftuite de cărţi, m-am simţit într-un adăpost prietenos. Nu m-am temut de prezenţa duhului nevăzut,: bătrînul maniac care zăvora uşa să vorbească în inofensiva lui nebunie cu spiritul contesei Ana şi să îmbrace costumul reîncarnatului cavaler Ştefan Koloman Andrei Kemény. Aici îmi era pasiunea mai tare ! Lacom am deschis dulapurile, m-am căţărat pe scaune să citesc titlurile cu aurul verde, am răscolit rafturile. Mă aştepta dintru-ntîi o dezamăgire. Nu se afla ce căutasem. Cărţi indice şi cărţi oculte. Reîncarnaţii, revelaţii, magie, magnetism : William Crookes, Léon Denis, Maxwel, Rousel Wallace. Numai în fundul rafturilor, şi numai după ce-am dat la o parte evangheliile spiritiste, am descoperit, înăbuşite de această invazie mai recentă, tomurile vechi care făcuseră faima de odinioară a bibliotecii Kemény. Infoliile bătrîne de două şi trei şi patru veacuri : ediţiile după care alergi o viaţă de om. Mi se curmă respiraţia de emoţie, ca vînătorului care-a descoperit, unicul în lume, magica floare de feregă.

Înfrigurat, coboram cu un vraf în braţe, şi fără să-mi mai scutur colbul înecăcios de pe haine, deşertam cărţile pe masa imensă din mijlocul sălii, răsfoiam filele, căutam gravurile despre care se ştiuse pînă acum că există într-un singur exemplar şi cărora le găseam perechea încă necunoscută. Ce lăcomie de avar ! Încă şi încă... Un *Plutarh* din 1509 cu semnătura lui Rabelais. *Introducere în viaţa smerită* cu o scrisoare autografă şi ignorată, a Sfîntului Francisc din Sales. Cărţi cu armele principilor Ungariei. *Principele* lui Machiavel, cu adnotaţii de mîna autorului. O comoară preţuind tot atît măcar, cît întreg acest castel cu cele patru mii de jugăre de bălţi, smîrcuri şi ţînţari.

Mă bucuram că în nevinovata sa ignoranţă, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran va trăda fără voie interesele clienţilor, risipindu-le pe un preţ de nimic. Îmi pregăteam figura nepăsătoare cu care să cîntăresc fiecare tom, prefăcîndu-mă că îl voi cumpăra în silă. Şi cu aceste gînduri infame, întorceam cu pioasă luare-aminte foile late ale unei *Biblii* din veacul al şaisprezecelea, în legătura lui Nicolas Eve şi cu gravurile fin tăiate de un maestru necunoscut, cînd paşi m-au făcut să ridic ochii cu o tresărire, încît îmi lunecă tomul greu din mîini.

— Stupid ! m-am mustrat singur, înciudat pe această tresărire de spaimă. Cine altcineva ar fi putut să fie ?

Căci nu era decît Micloş, moşneagul, şi o băbuşcă tot atît de gîrbovă şi scundă ca el.

Înaintaseră amîndoi, şi se opriseră ca două mizerabile cioturi omeneşti, supravieţuind din alt veac, ca tot ce ne înconjura aici, în hainele lor largi, uzate şi fără culoare ; cu braţele lor lungi, spînzurînd pînă aproape de duşumele ; cu obrazurile lor zbîrcite, uscate şi pergamentate, care semănau leit, cum sfîrşesc prin a se asemăna între dînşii toţi bătrînii după ce-au trăit o jumătate de veac împreună.

Înaintaseră şi se ploconeau. Întrebau ceva şi n-am înţeles.

Moşneagul rosti o duzină de cuvinte, din care n-am prins decît un lanţ de sunete enigmatice, cam ca acestea :

— *Ouszolgákböröndjeiketlefogjákrakniklserjeelazuratist ?*

Femeia îl întrerupse, ca să spună cu glasul ei fonf, ceva care s-ar apropia de :

— *Podgyászukrolgondoskodnifolok !*

— Ce dracu vreţi, stimabililor, de la mine ? am întrebat cu aerul cel mai amabil din lume.

— *Kérem !* rostiră amîndoi într-un glas.

— *Kérem — nekérem*, sînteţi tîmpiţi de nu mă lăsaţi în pace ? Nu vedeţi că nu înţeleg nimic ?

Moşneagul se ploconi cu foarte mare bunăvoinţă, începînd iarăşi, cu *gakboroc* şi *krakuik* şi *zolgoborok*.

Baba nu se lăsa mai prejos şi fonfăi repede, un fel de:

— *Mivelszolgálhatokönnek ?*

— Sînteți nebuni ! am strigat, scos din sărite. Duceți-vă dracului !

— *Örömest !* îmi părură că au căzut amîndoi de acord. Dar nu se mișcă nici unul.

Dimpotrivă. Începură să discute ceva foarte aprins între dînșii, vîrîndu-și degetele prelungi în ochi, privind din cînd în cînd la mine ca la un obiect neînsuflețit, încrucișîndu-și palmele pe piept, cu ochii ridicați în plafon, cum s-ar descărca de orice răspundere și din nou întărîtîndu-se în controversa fără sfîrșit.

Era, se vede, la mijloc, ceva foarte grav, dar care mă lăsa cu desăvîrșire indiferent, de vreme ce nu înțelegeam despre ce e vorba. Nu-mi puteam desprinde ochii în schimb de la figurile lor în care orice umanitate era uscată. Fără buze, cu pielea vînătă cenușie, cu gingiile violete, dezgustătoare, boțiți de atîtea crețuri cîte n-aș fi crezut vreodată că pot să încapă pe-o atît de redusă suprafață de piele, cu ochi sticloși de huhurez și cu tot scheletul împuținat, păreau doi vrăjitori din cei care fierb băuturi blestemate din labe de mort, piele de broască și inimă de motan negru, dezbrăcîndu-se la piele în miezul nopții, ca să joace dansurile lor deșănțate, atunci cînd lumina cretoasă a lunii face cîinii să urle de groază.

Femeia își trăgea din cînd în cînd tulpanul negru pe ochii uzați ; bărbatul își scărmăna favoriții alb-gălbui, așa cum se văd pe portretele cunoscute ale lui Frantz Josef. Dar lămurit era, că împotriva înfățișării lor de prepuși vrăjitori, nu-mi purtau nici un gînd dușmănos ; ci veniseră numai pentru a mă convinge să fac ori să nu fac un lucru care le sta pe inimă. Ce ? Numai Dumnezeu îi putea înțelege.

În mijlocul unei fraze am auzit un *„nem“* — și mi-am adus aminte că e singurul cuvînt din graiul lui Petöfi, al cărui înțeles îl cunoșteam cu precizie.

— *Nem !* Nu ! *Nem !* am strigat energic, foarte satisfăcut că-mi pot afirma o voință pe înțelesul lor.

Amîndoi tăcură brusc și întinseră brațele în lături. Semn că întru cît îi privește, și-au făcut datoria și că de acum, totul rămîne în voia mea și pe răspunderea mea.

Micloș îmi făcu semn să-i urmez.

Am trecut dintr-o sală în alta, pînă într-o încăpere luminoasă și tinerească, adevărată oază neașteptată și surîzătoare, în acest sumbru castel. Totul fu deodată viu, colorat și fragil.

Nedefinit, în orînduiala lucrurilor, sau mai degrabă în încîntătoarea neorînduială, se desprindea nu știu ce capricioasă mînă și ce vivace prezență, străină cu totul de muceda atmosferă a celorlalte odăi, vaste cît catedralele și întunecoase ca temnițele.

Pereții erau spoiți alb ; albă blana de urs de sub picioare ; albe perdelele ; totul alb și printr-un miracol, nemucegăit, necoclit, neînverzit de invazia umezelii.

Moșneagul strîmb, cu picioarele scurte și arcuite, călcă respectuos în vîrful cizmelor. Îmi arătă un pat alb — pat de pension — și, cu semne de mut, întrebă dacă acolo într-adevăr doream să-mi facă așternutul, cum desigur poruncise avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Am dat din cap afirmativ. Conversația noastră, după neizbutitele tentative, se afla astfel redusă la pantomimă.

Am dat din cap, și Micloș mă privi cu dezaprobare. Își mormăi nemulțumirea și, luînd o plapomă și o pernă imaginară, se îndreptă cu acest bagaj invizibil spre ușă, vrînd să-mi arate prin aceste semne că-mi poate găsi aiurea un culcuș măcar tot atît de mulțumitor.

— *Nem !* am poruncit energic, arătînd patul. *Nem !* Aici vrut dormit eu ! am strigat cu acea inevitabilă imbecilitate a omului care se crede mai ușor înțeles de un străin, dacă răcnește din răsputeri cuvintele ca pentru surzi și dacă-și scîlciază graiul matern. *Nem !* Aici vreau dormit !

Moşneagul înclină supus fruntea pleaşă.

Vorbisem cu faţa întoarsă spre cele două ferestre, fiindcă patul cu pricina îşi avea căpătîiul chiar între perdele.

Şi m-am întors brusc, simţindu-mă privit de la spate, cum în cea mai compactă şi lărmuitoare mulţime, ştii deodată că te-a fixat insistent o privire. Am ridicat capul.

Dintr-un portret alb, mă priveau doi ochi verzi. Iar în aceeaşi clipă cînd îi văzusem verzi, mi-am şi spus că nu sînt într-adevăr verzi, ci aurii şi negri şi viorii în acelaşi timp, schimbători, profunzi, şi hipnotici cum sînt ochii de leopard.

Portretul era recent după factură şi după puritatea culorii ; veşmîntul alb era al surorilor de caritate. Am înţeles îndată.

— Aranka ? am întrebat.

— Aranka ! vorbi încet femeia bătrînă.

Şi cu mîna uscată la gura ei de vrăjitoare, îşi clătină capul, cu sughiţ de tînguire puerilă.

M-am uitat surprins la obrazul tăbăcit de mumie, la ochii uzaţi, atît de uzaţi încît de mult îşi vor fi secătuit izvorul uşurător al plînsului ; bieţi ochi decoloraţi şi înfundaţi în văgăunele orbitelor, ca drojdia palidă de lumină pe fundul sleit de fîntîni.

Era atîta jale concentrată şi neputincioasă, atîta adoraţie înduioşătoare în această gîrbovă şi dezgustătoare făptură, din care crezusem orice simţire omenească uscată, încît odată cu mila, mi s-a strecurat şi o mare mustrare pentru nevrednica-mi nesimţire cu care mai înainte mă răstisem şi le batjocorisem statornica lor fidelitate de slugi. Baba nu-şi desprindea ochii de la portretul din perete, clătinînd capul ca o grosolană păpuşă deşurubată din jocul vasilachilor şi îşi ridică poalele şorţului negru spre colţul pleoapelor creţe de gutapercă : gest femeiesc de plîns, rămas din vremea cînd va fi avut încă lacrimi.

Moşneagul căută în altă parte.

Spuse ceva în limba lor necunoscută. Vorbiră ceva, în limba lor necunoscută.

Nu-i mai găseam odioşi şi dezgustători. Nu mai aflam nimic în ei din brutele atît de sumar şi aspru judecate, de avocat dr. juridic Silvestru Hotăran.

Erau nişte slugi bătrîne şi credincioase, peste care trecuseră toate întîmplările şi care mîine vor fi alungate de stăpînii cei noi. Ei numai ştiau, ei numai simţiseră şi trăiseră viaţa ciudată a solemnilor seniori de aici, cu toate nebuniile şi inexplicabilele lor capricii.

Eu eram un simplu intrus. Un cumpărător. Un complice al devastării.

Eram duşmanul.

M-am apropiat de o fereastră, ca să nu le înfrunt privirea. Fereastra răspundea în cealaltă faţadă, spre parcul inundat de ape. Încă nu-l văzusem. Era doar prelungirea smîrcurilor nemărginite pe unde-am venit, cu aceleaşi ochiuri de apă stătută, cu acelaşi humus negru şi veninos, umflat de toată fecunditatea putreziciunilor. Copaci de cîteva ori seculari înălţau cioturi scrofuloase, braţe ciunge, crăci aşchiate. Iar cei căzuţi de-a curmezişul potecilor năvălite de apă, arcuind punţi scorburoase şi diforme, măreau dezordinea şi desăvîrşita paragină. Unii erau surpaţi numai pe jumătate. Se rezemaseră în prăbuşire pe crengile celorlalţi. Era în plin august şi aproape toţi nu mai purtau frunze : negri şi morţi, devastau peisajul.

Soarele, oblic în asfinţit, turna găleţi de sînge purulent peste bălţile ruginite. Un stol de corbi descinse în roată de funingine, cum îi ştiam năpustindu-se pe cîmpurile de cadavre.

Irezistibil, chemarea smîrcurilor înmiasmate mă îndemnă să cobor.

Slugile dispăruseră din încăpere, fără să-i aud plecînd. Portretul mă fixa cu ochii impasibili : verzi şi negri şi viorii. Pe buze, pictorul izbutise fericit să surprindă un început de zîmbet care încă nu se hotărîse să fie zîmbet,

și lucea făgăduindu-se numai în adîncul privirii. În orice caz, un mare maestru, un subtil și mare maestru ! — îmi spuneam, coborînd scările sonore și late, din sala cu armuri. Am trîntit ușa grea, am inconjurat zidul din față, pe patul moale de mușchi și de ierburi tîrîtoare.

Gușatul în zdrențele cafenii, răsări de după o scorbură, rîse timp, gîlgîindu-și traista lucioasă de la gît, fugi după alt copac. De acolo, se ivi să vadă încotro apuc. Am vrut să-l chem, biruindu-mi scîrba. I-am întins palma, cum încerci să îmblînzești un cîine... Gușatul prinse curaj, părăsi ascunzătoarea, se apropie ocolit cu rîsul oribil care-i dezvelea dinții galbeni și tociți, cu pieptul dezgolit care-i arăta smocurile de păr, roșcate și grețoase. Venea și se hlizea fricos, trăgînd din cînd în cînd cu coada ochilor îndărăt.

Apoi, deodată, fără motiv, din cine știe ce năzărire, începu să se vaiete cu un fel de schelălăială animalică și o rupse la fugă printre tufișuri.

L-am lăsat ascuns, pîndindu-mă.

Pășind din piatră în piatră, pe potecile dospite de apă, am fost de la început izbit în față, de duhoarea germinațiilor, ca de-un răsuflet înveninat.

Glodul cleios fermenta cu bulbuci. Am trecut pe punțile putrede de trunchiuri răsturnate, am sărit peste gropile pline pînă la gură, speriind broscoi rîioși care zvîcneau neașteptat ca pietroaie aruncate de o mînă nevăzută, am pașit peste scînduri muiate de umezeală, care se sfărîmau sub greutate, fără nici un sunet.

Nu aveam ce vedea mai departe : aceeași apă băloasă, aceleași plante grase și apoase, aceleași liane fleșcăite de putrezeală, aceeași hidoasă palpitație de animale moi, de păianjeni fugind spasmodic pe luciul imobil, de rîme, de viermi, de larve, aceleași ciuperci obscene care se sfărîmau fragile la cea mai mică atingere, aceleași movile de țărînă neagră, ieșită din mătreața buboasă ca abcesele și în care piciorul înșelat nu găsea rezistență și se scufunda pînă

la glezne, lăsîndu-te să simți sub talpă zvîrcolirea scîrboasă a unei vietăți pe care ai strivit-o și se smulge ; toate le-am cunoscut îndată și totuși ceva mai puternic mă atrăgea mai departe, să văd, încă. Încă, ce ?

Am ocolit un bazin negru și neclintit, din care se prelungea canalul cu apă tot atît de mocnită și neagră pe sub o boltă a împrejmuirii, pînă în miezul lacurilor adînci, de departe.

O barcă își scufundase botul surpat, pe jumătate. Stîlpi de fier, cu verigi ruginite și noduri de funie putredă, arătau că aici se aflase popasul bărcilor, de unde mai demult contele Armin, mai încoace Aranka, porneau spre iazurile fără capăt.

Acum nu mai rămăseseră decît scînduri curbe, îngropate în nămol. Și lopețile frînte.

Am pus mîna pe-o asemenea vîslă. Lemnul muced se îndoi moale ca aluatul. Iar în palmă, fugiră gîngănii roșcate și negre, cu o sută de deșănțate picioare. Le-am scuturat, cutremurat de scîrbă.

Pe muchia canalului, cu pietrele parapetelor prăbușite, am trecut pe sub bolta împrejmuirii, afară, de unde se desfăcea nemărginirea smîrcurilor.

În asfințitul deodată stins, nesfîrșitul movilelor spongioase, brăzdate de canaluri stătute și presărate cu ochiurile păcurii, mă împresură într-o vastitate sinistră. Cît cuprindeau ochii, aceeași chifteală de apă, aceleași ierburi încîlcite, aceeași răsuflare pestilențială. Zburau fluturi grei cu aripile de vată neagră, cu trupurile groase cît omizile. Și bîzîiau mărunt țînțarii — „anofelii avocatului dr. Silvestru Hotăran !" — am gîndit, vrînd să-mi aduc o înveselire care nu veni.

Pe luciul de smoală al petecelor de apă mai adînci, nuferi albi și galbeni pluteau pe micile lor bărci ovale de frunze ; dar nu aveau nimic din gingașa candoare cîntată în stihuri.

Cărnoși și putrezi ; păreau tot atîtea răni ulcerate.

Am să înnoptez aici ! — m-a cuprins deodată îngrijorarea şi m-am întors să privesc îndărăt. Zidul împrejmuirii rămăsese departe de tot, vîrful întunecat al castelului, în negura bruscă a înnoptării, îmi păru că se cufundă în mlaştini, inaccesibil, la capătul lumii.

Şi am văzut că nu eram singur. Cineva mă urmărise tăcut şi gesticula acum, nătîng, de cealaltă parte a şanţului cu apă, hohotind cu rîsul lui de nebun.

M-am răstit la el.

Guşatul gîrîi din cimpoiul lucios de carne. Se strîmbă bezmetic, rîzîndu-şi de neputinţa mea. M-am plecat, prefăcîndu-mă că ridic o piatră de jos, cum sperii cîinii cînd n-ai altă apărare.

Guşatul chelălăi :

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Chelălăi, fugi mai departe, bălăngănindu-şi braţele lungi de gorilă cu care s-ar fi spus că se ajuta la mers : pe urmă se opri şi mă aşteptă rînjind.

Hidoasa făptură mărea sinistrul acestui crepuscul livid, care se întindea repede, ca o altfel de zi, murdară şi veştedă, peste smîrcurile pustii. Ceaţa creştea groasă ca vata din ape. M-am trezit deodată mergînd repede, încă mai repede, fugind. Strîngîndu-mi haina la piept şi fugind, cu un singur gînd înfipt în creier : numai să nu mă apuce noaptea aici !

Călcam peste bălţi, îmi smulgeam piciorul scufundat în nămolul vîscos, mă împiedicam în cioatele putrede, în movilele moi care mă sugeau, mă împleticeam o clipă cu un început de deznădejde şi iar porneam. De cealaltă parte a şanţului cu apa de smoală, guşatul fugea şi el, întovărăşindu-mă cu chelălăiala animalică :

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Eram scîrbit de mine însumi că fug, şi fugeam. Într-o dedublare ciudată, mă vedeam gonind, măsuram ridicolul, îmi dădeam socoteală cu ce hohot ar asista cunoscuţii care mă ştiau plimbîndu-mă întotdeauna paşnic şi corect

pe trotuarele oraşului, şi mă bucuram că nu se poate afla aici nici un martor să povestească vreodată.

Guşatul mă însoţea, ajutîndu-se la fugă cu braţele lungi de paing.

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Gîfîind, am urcat treptele. Am trîntit uşa grea care detună toate încăperile, cu un ecou de catastrofă. Am tras zăvorul după mine, în sala cu cele douăsprezece armuri ale celor doisprezece Kemény, solemni, tăcuţi şi ameninţători în întuneric.

Am aprins un chibrit, altul, altele, pînă ce am ajuns din încăpere în încăpere, bîjbîind şi rătăcindu-mă de-a lungul coridoarelor nesfîrşite, în odaia albă.

— De mi-ar fi pus o lampă ori o lumînare ! — gîndeam şi nu îndrăzneam să-mi închipui ce s-ar întîmpla, dacă slugile ar fi uitat să-mi lase o lampă ori o lumînare.

Lumînarea era înfiptă într-un sfeşnic coclit, ca o gheară de pasăre. Am aprins-o arzîndu-mi degetele, stricînd alte chibrituri şi abia nimerind fitilul neînceput, care refuza flacăra.

Cînd lumina fu în sfîrşit caldă, prietenoasă şi sigură, mi-am dat drumul pe marginea patului, privindu-mi cu dezgust de mine însumi hainele mînjite de glod şi încălţămintele grele de pămînt gras şi vîscos. Mi-am şters fruntea brobonită de sudoare, cu palma murdară. Bravo ! Admirabil debut ! — mă felicitam singur, scîrbit de laşitatea pe care mi-o ignorasem pînă acum.

De sus, portretul mă privea curios în lumina jucăuşă a flăcării, cu ochii negri şi verzi şi viorii, în începutul de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Valiza de drum se afla aşezată la îndemînă, pe braţele unui jilţ. Prezenţa aceasta familiară, îmi ajută să mă regăsesc întru totul.

Am deschis încuietorile şi am răscolit cu adevărată voluptate nimicurile care mă reintegrau în viaţa veacului meu de confort şi de pacte de neagresiune. Eram din nou

contemporanul lui Ford, al radiofoniei și al Ligii Națiunilor. Cu delicată luare-aminte de îndrăgostit, mînuiam dosul de fildeș al periilor, flacoanele de cristal, pilele de unghii, oglinda ovală în care m-am văzut zburlit și glodos, cu dîrele degetelor murdare pe obraz, cu șuvițele asudate de păr, încolăcite viermi pe fruntea brobonită. Tot așa, convalescenții, după ce au scăpat dintr-o criză de moarte, se bucură copilărește de tot ce înainte le păruse neînsemnat și banal, ca să devină deodată neprețuit ca însăși viața.

Mă întorceam de departe, cu înfățișarea sălbatică și cutremurată încă, așa cum arăta oglinda, revenit din hrubele altor vîrste ale umanității : omul lacustru înfricoșat de superstiții și de vedeniile smîrcurilor înmiasmate.

— Ha-ha ! — am rîs tare, iar rîsul răsună bizar, în tăcerea care țiuia în urechi.

De afară, de sub fereastră, ca un prompt ecou, răspunse gîrîitul nevolnic al gușatului :

— Uuu ! Ululu ! Uuu-Ulululu !...

Dar nu-mi mai răscolea nici o neliniște. Un biet idiot, fără nici o mijire de conștiință — și alt nimic !

Pe urmă, am căutat să-mi pregătesc noaptea, cu toate tabieturile unui călător deprins să-și organizeze singur confortul în adăposturi de întîmplare, la orice hotel *Terminus* de lîngă gară. Mi-am înșirat prosoapele pe spătarul jilțului, pijamaua, plasa de păr, săpunul, apa de dinți. Mi-am spălat obrazul de stigmatele umilitoare ale înfricoșării, care mă gonise de-a curmezișul mlaștinilor.

Mă supravegheam în toate aceste îndeletniciri minuțioase, de maniac, cu o vanitoasă mulțumire de sine, fiindcă atît de repede știusem să-mi regăsesc calmul.

Instalat la biroul mic, de trandafir — desigur biroul domniței Aranka — cu picioarele rășchirate și cu ceafa sprijinită în rezemătoarea scaunului de piele, îmi surîdeam cu dispreț și compătimire, recapitulînd rușinoasa cursă de viteză și de obstacole, din norocire, rămasă fără spectatori.

Nu cunoscusem pînă acum frica. Și toată întîmplarea făcuse irupție neașteptat, răscolind nevrednice slăbiciuni ignorate în cel mai întunecat adînc al ființei mele, așa cum cutremurele din fundul oceanului azvîrl la suprafață pești necunoscuți și monstruoși, orbiți de lumină și îndată plesnind cu burta în sus, cînd nu-i mai comprimă apăsarea abisurilor de apă.

„Dar acum nu mai merge !“ — am vorbit tare, iar în aceeași clipă, mi-am spus că vorbesc tare numai ca să-mi dau curaj.

Nemulțumit de această descoperire, am mutat lumînarea cu flacăra jucăușă, dintr-o parte a biroului, în cealaltă.

Cum de nu observasem ? Brav servitor bătrîn, dresat să prevină toate poftele stăpînilor, chiar cînd sînt numai trecători de-o zi ! Micloș pregătise din bunul lui gînd, fără nici o poruncă, o sticlă de vin, cu paharul alături. Și am înțeles îndată, după nisipul nescuturat și după păienjeniș, că nu era o butelie din cele cărate de avocat dr. Silvestru Hotăran, marfă de rînd și de prăvălie, ci o băutură străveche, din hrubele subpămîntene ale castelului. Minunată tovarășă de singurătate și încă mai minunat elixir pentru curajele șovăielnice !

Abia acum m-am simțit destul de viteaz într-adevăr, să înfrunt noaptea.

Am desfundat sticla cu băgare de seamă, ca să nu turbur licoarea de chihlimbar. Cînd am turnat în pahar, încăperea s-a parfumat cu aroma frunzei de nuc. Tokay ! Frate mai mare și încă de o străveche noblețe al Cotnarului nostru de pe Dealul lui Vodă, Dealul Cătălinului și Paraclis...

Prinzînd piciorul înalt și subțire al cupei, am ridicat să închin pentru gazda primitoare și absentă, cu fața întoarsă spre portretul domniței Aranka. Cerîndu-i firește, iertare, pentru plebeele mele apucături.

Portretul îmi răspunse, viu, cu începutul îngăduitor de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Am spus : *viu !* Era într-adevăr *viu.*

Pictorul care concentrase tot fluidul vieţii în ochii verzi şi negri şi aurii şi viorii, ca ochii schimbători de leopard, dezlegase toate dificultăţile modelului plin de neastîmpăr, aruncînd o plasă transparentă, abia văzută de umbra verde-albăstrie, deasupra obrazului şi veşmîntului alb. Ghiceai că lumina a fost căutată înadins, să cadă prin desenul unui vitraliu ori să se răsfrîngă din frunzele late şi lucioase ale unei exotice plante de seră. Iar vicleşugul acesta de neîntrecut meşter dădea o halucinantă viaţă imaginii de pe pînză. S-ar fi spus că, dacă din cadră chipul s-ar mişca, vor începe îndată să joace toate umbrele străvezii, ca pe-o făptură care se mişcă aievea.

Numai ochii mă urmăreau neclintiţi, cu o luare-aminte ironică şi cu începutul acela de surîs, mai neliniştitor şi viu, ca un surîs deplin.

Am deşertat a doua cupă, a treia... Sorbind pe îndelete aroma, filtrată de cine ştie cîte decenii. Şi la fiecare pocal, am închinat cu domniţa Aranka. Apropiindu-mă chiar şi ridicîndu-i paharul sub nări, cu o cutezanţă de la care nu era străină licoarea celebrelor podgorii de Tokay.

Surîsul indecis îmi părea provocator ca o ofensă. Vulgar, în închinările cu glas tare, am somat-o să-mi destăinuie secretul plecării fără întoarcere şi al stafiei, în care numai proştii mai pot crede.

Ochii mă ţinteau enigmatici, reci şi dispreţuitori. Cu o răceală arzătoare, cum sînt acele picături de lichide gheţoase care topesc placa de plumb mai lată ca latul de palmă.

Ca să-mi desprind privirea, i-am întors spatele şi m-am aşezat din nou, la biroul de trandafir, strămutîndu-mi sticla, golită pe jumătate, mai aproape.

Am împins mapa de marochin, cu aurite inscripţii englezeşti — desigur mapa domniţei Aranka, adusă printre nimicurile ei de pension. Degetele au jucat între filele

poroase de sugativă... O scrisoare ! O scrisoare neisprăvită, numai cîteva rînduri întrerupte. Şi încă o scrisoare românească ! La flacăra tremurătoare a lumînării, am citit :

Dragă Mioara,

„Îţi scriu prin ordonanţă. Peste cinci zile regimentul pleacă spre Budapesta, cu toată divizia. Fii fără grijă. Sînt sănătos, voios şi mă pregătesc mai mult pentru o plimbare plăcută decît pentru război. Acum mă aflu încartiruit cu batalionul, într-un castel faimos de grof. Un castel cu stafii. Cînd mi-a spus ieri tălmaciul această poveste, am rîs şi am strîns din umeri. Dar astă-noapte, în camera de unde-ţi scriu, o întîmplare ciudată m-a silit să rîd mai puţin. Imaginează-ţi...“

Scrisoarea se întrerupea aici. Desigur era epistola ofiţerului care după prima noapte a renunţat să mai doarmă în castel şi s-a dus să se culce cu soldaţii în cort.

Turnînd alt pahar, mă întrebam ce întîmplare ciudată l-a silit să-şi curme rîsul, pe acest brav necunoscut care se pregătea atît de voios pentru război, ca pentru o plimbare plăcută ? Ce l-a înfricoşat să fugă din această încăpere alături cu soldaţii de rînd ? Şi ce l-a întrerupt din scris ?

Cu ultimul pahar plin, m-am ridicat clătinîndu-mă, să închin încă o dată pentru stăpîna acestor locuri şi să-i izbucnesc impertinent în nas, asigurînd-o că pe mine nu mă mai puteau atinge aceste înfricoşări copilăreşti.

I-am hohotit, şi am ridicat cupa într-un lung monolog.

Cuprins de subit patriotism, am gratulat-o că, atît de simplu şi fără prejudecăţi, şi-a ascultat glasul sîngelui — ea, nepoata ţăranului Gheorghe Porumbacu şi fiica Anei Porumbacu, din Racoviţa, de lîngă Sibiu. Complice, m-am bucurat că împotriva blazonului şi împotriva aristocraticelor mofturi, de la pensionul din Cambridge, n-a rămas odrasla degenerată a unui maniac cu statură de pitic şi frunte exagerată de gnom, ci a ştiut să fie numai nepoata

şi strănepoata unui neam, simplu şi brav, de ţărani. De la dînşii moştenise dragostea de hoinăreală, în vînturi aspre şi încropeala arşiţei. Pentru dînşii răspunsese la nebiruita chemare a apelor... Ea singură, cu de la sine îndemn, înţelese că tot ce-o înconjura şi toate strictele orînduieli, la care o constrîngeau tradiţia acestui solemn şi funerar castel, fuseseră deşarte minciuni.

Era predestinată să fie copilă a munţilor în satul ei, lîngă Sibiu ; devenise copilă a apelor ; atît şi nimic mai mult !

Ce bine îi presimţeam romanul ei ; cum participam la toate peripeţiile, lămurite deodată din uscatele date de dosar, ale avocatului dr. Silvestru Hotăran ! O sufocase mocnita viaţă, lîngă moşneagul stăpînit de sminteala re-încorporărilor. O dezgustase viaţa sclivisită şi muieratică a capitalei binecuvîntate de crucea Sfîntului Gellért ! Ea, care nu-şi trăia viaţa adevărată, decît atunci cînd pescuia şi vîna haiduceşte, ca o autentică şi rustică fiică a naturii!...

Şi iarăşi, o înţelegeam prea bine, dezrădăcinată şi născută dintr-un amestec de sînge încă nereconciliat, că ostenită de acest strîmt şi monoton decor, evadase din existenţa încarcerată aici, să plece oriunde în lume, unde soarele e mai luminos şi văzduhul mai puţin înmiasmat...

N-aveam de ce mă teme. Ce rău mi-ar putea dori, mie, care o presimt abia acum, aşa cum nimeni n-a priceput-o desigur vreodată, şi pentru care atît de senin închin ?

Clătinîndu-mă, cu mîna rezemată de spătarul scaunului, am gîlgîit paharul peste cap. Amintindu-mi tradiţia magnaţilor la asemenea toasturi, am aruncat viteaz cupa deşertată, să se sfarme în ţăndări. La izbucnirea cristalului spart în sute de aşchii, mi s-a părut că privirea domniţei Aranka tresare ofensată şi că se încruntă.

Ceea ce îndată m-a indignat.

Cu o mobilitate, de la care nici de astă dată nu era străină butelia de Tokay, am trecut brusc, de la înduioşarea şi admiraţia de adineaori, la cel mai amar rînjet.

— Vă dezgustă purtările mele plebee, nobilă domniţă ? — am întrebat cu obrăznicie. S-a deşteptat în vinele voastre corcite sîngele grofilor cruciaţi ? Surîdeţi, cu scîrbă şi cu milă ?... Haha ! Poate credeţi că vinul numai a vorbit şi vorbeşte ?... Cum vă înşelaţi, prea nobilă contesă, de pînză şi de vopsea. Sînt lucid !... Nu mă impresionează nici castelul acesta populat cu armuri ruginite şi cu stafii ! Nici surîsul vostru, care vrea să fie enigmatic şi de care nu-mi pasă ! Şi ca să dovedesc că nu-mi pasă, uite, voi alege o carte din biblioteca maniacului vostru părinte şi voi citi calm, pînă la adormire, ca în orice hotel banal, de oriunde !... Surîzi ?... Poţi surîde cît vrei, cromolitografie care vei fi vîndută mîine la darabană...

Acestea spunînd, gesticulam cu ochii împăienjeniţi de aburii vinului, în faţa portretului alb şi neclintit. Privirea domniţei Aranka, răspunse nepăsătoare, cu sclipirea gheţos-arzătoare a ochilor verzi şi negri şi aurii şi viorii — şi cu acelaşi început de surîs care tot nu se hotărîse încă să fie surîs deplin.

Am luat sfeşnicul şi, silindu-mă să-mi păstrez verticala, am păşit din încăpere în încăpere, pînă în bibliotecă, să-mi ţin cuvîntul. Am ales o carte, două, trei... Tăcerea neagră şi mucedă din cavoul acesta al cărţilor, unde-şi slujea liturghiile ocultiste groful cuprins de sminteală, mă lăsa indiferent cu desăvîrşire, acum. Ca să-mi probez mai vîrtos sîngele rece, am început să fluier cu o voluptate rea şi sacrilejă, un refren de cabaret.

Cu teancul subsuoară, m-am întors, izbindu-mă în uşori şi împiedicîndu-mă în praguri. Haha ! Să poftească toate stafiile din lume, să horească în jurul meu cel mai dezmăţat al lor sabat şi să le rîd în nas la toate ; da, la toate...

Am aruncat hainele răvășite pe spătarul scaunelor și pe covoare ; am așezat luminarea la căpătîi și cele trei cărți cu scoarțele tari. În urechi îmi hăuia tăcerea, tîmplele îmi erau încinse de fierbințeală. Am deschis fereastra să dau drumul răcorii nocturne și numai după aceea, tacticos, m-am vîrît în așternut. Cu o fluturare de degete, ironică și arogantă, mi-am luat noapte bună de la portretul domniței Aranka.

Ochii m-au privit cu mila lor rece și disprețuitoare.

Și de la primele file, am vrut să mă știu prins numai de carte, în lumea ei veche de veacuri și veacuri, căci cartea era al treilea tom din spovedaniile Sfîntului Augustin : *„Je tombai donc, chez des hommes orgueilleusement délirants, et charnels excessivement et grands parleurs, dans la bouche de qui étaient les lacs du diable et une glu composée d'un mélange des sillabes de ton nom et du Seigneur Jésus-Christ et du Paraclet notre consolateur l'Espirit saint. Ces mots ne quittaient pas leur bouche, mais seulement le son et le bruit de la langue ; et d'ailleurs un coeur vide du vrai. Et ils disaient : Vérité, et Vérité !"*...

Întorcînd foaia, fără voie ridicam ochii la ochii domniței Aranka, fiindcă îi simțeam urmărindu-mă neclintit.

Rîndurile jucau, deșirîndu-se și împletindu-se ; înțelesul cuvintelor se risipea, lunecîndu-mi din minte. Stăruitoarea prezență îmi atrăgea ochii hipnotic.

Iar începutul acela de surîs se lămurea din ce în ce mai usturător ; demonică provocare.

— Ce vrei ? m-am răstit, întorcîndu-mă într-un cot, să nu-i mai văd fața și ochii, plecat numai pe foile cărții. Nu sînt nici Tivadar Vágo, ofițerul dezertor și revoluționar, nici locotenentul român, laș, care a fugit ca să nu te înfrunte, nici rîndașul imbecil, care s-a înecat. Nu mă tem de stafii, cum nu mă ademenește surîsul acesta infam, de fecioară bezmetică...

Spuneam — dar nu-mi ridicam ochii, s-o văd dacă a tresărit sub insultă.

I-am ridicat mai tîrziu, cînd o ceață s-a pus între privire și carte. Toată încăperea era năvălită de negură. Miasma lăptoasă a mlaștinilor intră pe nesimțite prin fereastra deschisă. Flacăra luminării se împuținase abrupt. Lucrurile se estompau vag, îndepărtate, imaterial — numai ochii portretului scînteiau fosforic, ca ochii de topaz ai felinelor, în tufișuri, noaptea.

— Așadar, toată miza în scenă ! am hotărît tare, toate vicleșugurile unui film misterios ! Ce proști ai putut amăgi pînă acum, ca să crezi că tot așa... ?...

Ochii luceau fosforic, sfredelind ceața opacă, batjocoritori și nepămînteni.

— Ce vrei ? am repetat nestăpînindu-mă, ridicat în capul oaselor și ridicînd cartea cu scoarțele tari.

Am ridicat-o și am lovit, aruncînd-o din toate puterile.

Flacăra luminării sfîrîi și se stinse.

Întunericul mă înghiți ; un întuneric murdar și lăptos, aderent, de ceață. Dar lovisem bine ; ochii fosforici nu mai sclipeau sus, erau acum la înălțimea mea, aprinzîndu-se și stingîndu-se în întuneric, cum într-adevăr lucesc intermitent privirile sălbăticiunilor de noapte.

Era la înălțimea mea : portretul, așadar, căzuse.

Calmat, am pipăit cutia de chibrituri, la căpătîi, lîngă sfeșnic, unde o știam așezată. Am frecat un chibrit, mai multe. Hîrtia umedă și vîrful umed al chibriturilor nu dădeau nici o scînteie. Le-am tras pînă la cel din urmă, și am zvîrlit cutia deșartă, blestemînd.

Cînd am ridicat privirea, ochii fosforici nu mai erau acolo ; scînteiau lîngă ușă.

M-am repezit în întunericul vînăt să pipăi tabloul pe care îl știam căzut : rama era intactă și neclintită în perete, dar mîna n-a dat peste pînză — înlăuntrul ramei a pipăit numai peretele gol și aspru.

— Ce înseamnă nebuniile acestea ? am răcnit, întorcîndu-mă.

Fosforicele pupile, verzui și aurii, clipeau acum în altă parte ; în fața ferestrei cu lumina lăptoasă. Am sărit să prind drăceștile lumini, și luminile au săltat alături. Ochii, deprinși acum cu întunericul, deslușeau și-un veșmînt alb, lipindu-se de zid, făcîndu-mi față. Încă o dată m-am repezit, și încă o dată mi-a scăpat.

— Cu mine nu merg nebuniile acestea ! am gîfîit cu încăpățînare, izbindu-mă prin întuneric de scaune și de alte mobile, împiedicîndu-mă în haine și întinzînd brațele, ca într-un joc de-a baba-oarba, să încleșt arătarea jucăușă.

Și cea mai nebunească goană începu.

Ochii scînteiau pretutindeni, iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri.

Lîngă ușă, de cealaltă parte a biroului, între pat și mine, aproape de tot și scăpîndu-mi, cînd strîngeam brațele să cuprind fantasma albă și nu încleștam decît vidul.

Gîfîiam în întuneric, mă opream să calculez o săritură ; fantasma cu ochi de fosfor se oprea și ea cu lucirile neclintite, și cînd mă aruncam, îmi zdreleam degetele în zid, palmele în colțuri de fier, tîmplele în ușori.

O dată am prins mîna și mîna s-a topit în strînsoare, fără nici o smucitură, ca ochii să-mi rîdă în față, cu arzătoarea lor lumină, rece și nepămînteană.

Poate a durat numai cinci minute, bezmeticul joc ; poate un ceas.

Toată îndărătnicia îmi era să dovedesc — să dovedesc cui ? — că n-am nici o frică și că nu voi conteni, pînă ce nu voi avea aici, în mîini, capturată, dezlegarea absurdei arătări.

M-am oprit să-mi șterg cu dosul palmei fruntea udă și înfierbîntată ; ochii cu recea dogoare s-au oprit și ei, în dreptul ușii. M-am aruncat, zvîcnind cu mîinile de taur orbit de năvala sîngelui în creier ; arătarea albă s-a strecurat în coridor, deșirîndu-se, și oprindu-se să mă aștepte în capătul cel mai întunecos. Am căzut, m-am ridicat, am înaintat bîjbîind în umbra de beznă, condus numai de scînteierea ochilor.

Pe urmă, în altă încăpere și în alta și încă în alta, jos pe scări, în sala cu armuri.

Se oprea, cînd întîrziam. O rupea înainte, cînd eram aproape.

Tălpile goale se contractau pe lespezile reci ca gheața : o clipă am avut nălucirea deșănțatei mele înfățișări, dezbrăcat, cutreierînd coridoarele negre, după o arătare, după stafia de care-mi rîdeam cu atîta siguranță, ieri, și aseară, și adineaori și care acum își rîdea dînsa de mine... Dar nimic pe lume nu m-ar fi oprit. Voiam să văd, să știu cum are să sfîrșească, să-mi dovedesc... Să-mi dovedesc, ce ?

S-a rezemat de-o armură. M-am aruncat să o cuprind în brațe, la un loc cu armura. Omul de fier s-a prăbușit pe lespezi, cu o detunare care a răscolit ecoul în toate sălile castelului pustiu și sonor ; dar arătarea, neatinsă, mă aștepta în ușă. Încă o dată m-am năpustit, după ea, afară.

Ce lună putredă, între nori bolnavi și ce lumină lăptoasă !

Dintr-o singură aruncare a ochilor am întrevăzut-o, sus pe cer, și îndată, privirea a coborît să regăsească fantasma cu ochi de fosfor, ca să nu-mi scape cumva. Mă aștepta la colțul zidului ; a ocolit spre cealaltă față, în parcul cu mlaștini.

Luna își trase un nor vînăt peste față ; întunericul de sus fu deodată dens și opac.

Dar numai întunericul de sus. Căci jos, toată întinderea parcului, cu scheletele strîmbe și prăbușite ale copacilor, era luminată straniu de muceda irizație a miasmelor.

O pîclă verzuie, în care dănțuiau sîmburi de flăcări, înfășurate în vată.

Numai o clipă am avut răgaz să mă opresc, vrăjit de fantastica iluminație. Fiindcă îndată, arătarea mi-a jucat în față, aproape de tot, ca și cum ar fi vrut să mă cheme

la hotărîrea mea şi să mă sustragă de la vreo şovăială. Nu mă aflam doar aici ca să admir un spectacol ! Aveam altă datorie... Şi am alergat după sprintena arătare, albă şi jucăuşă, printre luminiţele care se aprindeau şi se stingeau suflate de vînt, alergau alături de noi, ne întreceau şi-şi transmiteau lumina de la una la alta, o mie de mii de candele gălbui, albastre, verzi şi roşii şi de toate culorile curcubeului.

Fantasma poposea, se răsucea să mă aştepte. Atunci, cele două lumini, fosforice şi neclintite, păreau luceferii suverani ai constelaţiilor dănţuitoare de jos.

Numai ochii aceştia rămîneau reci, în neclintire ; iar toată puzderia luminilor nestatornice din smîrcuri alergau din flacără în flacără să se apropie şi să-i facă un covor de licurici împrejur.

Smuceam picioarele goale, scufundate în glodul chiftit şi mă repezeam. Arătarea se deşira imaterial înainte, trecea prin trunchiurile răsturnate, gonea întovărăşită de toate flăcările miasmelor fugind laolaltă cu noi.

Am ajuns la zid : înainte de a trece dincolo, am privit o dată îndărăt.

Toate luminile din urmă erau stinse.

Numai castelul Kemény, în întunericul aspru ca un postav, se vedea îmbăiat într-o lucire gălbuie şi sulfuroasă ; lumina care nu venea de nicăieri şi s-ar fi spus că e o sudoare satanică a zidurilor dospite de umezeală şi de mucegai.

Umbra albă îmi juca înainte, ochii, cu arzătoarea răceală, mă îndemnau impacient :

— „Haide ! Ce aştepţi ? Unde te uiţi ?"... Iar şerpuit, se strecură dincolo de zid, unde nemărginirea smîrcurilor se întinse iluminată de zvîrcolirea clipirilor gazoase.

Sub tălpi, în glodul dezgustător, simţeam vietăţile băloase încovrigîndu-se în jurul degetelor, îmi scuturam scîrbit piciorul din fugă şi goneam încă, sărind peste ochiuri păcurii de apă, călcînd în flăcări care se stingeau

brusc, împleticindu-mă în rădăcini înnodate, care mă atrăgeau îndărăt.

Şi deodată, răsuflarea mi s-a gîtuit de spaimă.

În urmă, mai alerga cineva.

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu ! Ulu-lu !

Guşatul, cu mîinile lungi, cu paşi răşchiraţi, venea şuierîndu-şi răsuflarea din cimpoiul de carne, urlînd...

Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Cu toate puterile adunate, am început să gonesc mai deznădăjduit ; înainte, fugărind arătarea albă, în urmă, fugărit de jivina omenească, pe care nu o ştiam ce vrea şi de ce aleargă.

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Este contagioasă sălbăticirea ? Ceva din strămoşii lacuştri s-a deşteptat în mine ? Nu ştiu ; dar m-am trezit în goana nebunească, urlînd şi eu pe întrecutele, cu guşatul tîmp şi nevolnic.

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Ne îngînam şi ne întreceam ; din fugă întorceam capul pe jumătate fiindcă îi simţeam răsuflarea gîfîită în spate ; zvîcneam mai încordat şi urlam mai bestial :

— Uuuuu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Nici un obstacol nu mă oprea. Nici un dezgust. Uneori piciorul intra pînă la gleznă, stropi de abces mă împroşcau în obraz şi în ochi, simţeam în gură gustul leşiatic şi spurcat al putreziciunilor fermentate, pielea mă ustura de tăieturile săbiilor de papură şi poate de muşcăturile animalelor băloase ; dar nimic nu mă oprea, ca o fiară slobozită din mijeala veacurilor. Eram doi care goneam după arătarea lacurilor, şi dintre amîndoi, nu guşatul era cel mai aproape de animalitate.

— Uuu ! Ulu-lu ! urlă, la spate, rotind labele uriaşe de gorilă.

— Uuuuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu-urlu ! răspundeam mai îndîrjit, cu un glas pe care nu mi-l cunoşteam şi tot nu mi se părea destul de fioros.

Cînd deodată alba fantomă s-a oprit. A fost atît de neaşteptat, încît nu mi-am putut curma goana şi am trecut prin imaterialul veşmînt.

Am vrut să mă întorc, să văd unde s-a topit, s-o caut îndărăt jucînd în altă parte, chemîndu-mă, cum făcuse pînă atunci. Ceva s-a prăbuşit în creştet, trosnindu-mi ţeasta ; toate luminile dănţuind pe lacuri s-au stins brusc şi am căzut cu faţa în glodul vîscos.

Într-atît mi-am adunat ultimele puteri : să-mi întorc obrazul, nările şi gura din mîlul acru şi dospit, ca să-mi feresc răsuflarea liberă. Şi să văd, păşind peste mine şi fugind mai departe, cu mîinile vînturate roată, guşatul, cu răcnetul lui triumfal şi acum rămas singur, stăpîn :

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu-uuu !

Fundul oceanului era abia luminat de un crepuscul livid. Madrepori, cu braţe de sfeşnic înflorite întindeau o feerică pădure în adîncul înăbuşitor al apelor. Săgetau peşti lungi ca suliţele, se opreau peşti laţi cît tăvile cu ochii bulbucaţi şi ficşi. Stelele mării, gigante, îşi roteau cele cinci braţe ca roza vînturilor. Vietăţi străvezii coborau încet, balansînd clopote fără de sunet. Şi raci uriaşi şi mustăcioşi, necunoscute animale de toate culorile, peşti torpilă descărcînd baterii care cutremurau apa, caracatiţe cu braţe înnodîndu-se dezgustător, înaintînd zvîcnind din pomparea cu bulbuci a lichidului, viermi, crabi, moluşte şi toate jivinele monstruoase şi fantastice ale profunzimilor ; unele mai divine ca păsările şi florile paradisului, altele mai scîrboase şi hîde ca arătările de vis rău, treceau în nesfîrşită procesiune pe dinaintea ochilor, vînîndu-se, ascunzîndu-se, gonindu-se şi îmbrăţişîndu-se în oribile spasmuri.

Aerul ţevii din îmbrăcămintea de scafandru se împuţina înăbuşindu-mi răsuflarea.

Numai aceasta m-a făcut să clatin semnalul care avea să mă tragă în sus, despărţindu-mă cu părere de rău de magica lume a adîncurilor. Reflectorul puternic al lămpii electrice tăia brazde luminoase scormonind unghere de stînci, unde se ascundeau sub alge alte vietăţi necunoscute — îmi făgăduiam mîine să mă întorc, odihnit, pentru altă explorare.

Acum funia mă ridica legănat, cu greutăţile de plumb atîrnate de picioare, lăsînd dedesubt mişuneala multicoloră din pădurea vrăjită de madrepori.

Apa era mai subţire şi mai luminoasă.

Sprinten jucau numai suveicile peştilor.

Mai repede !

Am scuturat semnalul de sonerie, să mă smucească mai repede, fiindcă îmi vîjîiau tîmplele şi în îmbrăcămintea de oţel deschideam gura sufocat, ca puii de şoarec sub clopotul aparatelor de făcut vidul în laborator.

Ce-a fost aceasta ?

Ascensiunea s-a oprit. Toată lumina s-a înceţoşat acoperită de o caracatiţă enormă, care-şi întinde multiplele braţe cu ventuze în capăt, să mă cuprindă ; mă strînge încolăcit de-mi trosneşte îmbrăcămintea articulată de metal ; mă priveşte cu ochii holbaţi din capul fără frunte şi cu o smucitură mi-a smuls ţeava, prin care aerul a fugit, lăsînd să gîlgîie apa ucigaşă : Uuuu-Ululu, Uuuu-Ululu !

Mă zvîrcolesc fără putere, cu vinele plesnind şi cu răsuflarea retezată ; ochii imenşi şi neclintiţi, aproape de tot deasupra ochilor mei, mă privesc atent, cu o crudă şi satisfăcută curiozitate — şi caracatiţa rîde, rîde cu glas omenesc.

Cu o ultimă deznădejde încerc să resping vîscoasa îmbrăţişare. Tentaculele se desprind ; au rămas numai ochii plecaţi pe fruntea mea, bulbucaţi şi sticloşi. Le implor îndurare. N-am venit cu nici un gînd rău. Nu voi

mai tulbura niciodată împărăţia apelor. O nevinovată şi omenească curiozitate... Dar niciodată nu mai revin ; jur !

Ochii se îmbunează aplecaţi cu aceeaşi atenţie să-mi sondeze privirea, de astă dată fără cruda răutate. Tot mai aproape, mai atent şi mai îndelung, pînă ce se prefac în ochii gălbui, de după ochelarii cu lentilă bombată şi cu ramă de baga, ai avocat-doctorului juridic Silvestru Hotăran.

— Uff ! Bine că dădu Sfîntul şi te-am văzut întors la viaţă ! suspină uşurat avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, îndreptîndu-se greoi de şale şi strîngîndu-mi mîna întinsă neînsufleţit pe cearceaful alb.

Încerc să surîd încă nedumerit unde mă aflu.

Rotesc ochii : pereţi albi ripolinaţi, fereastră înaltă fără perdele, patul de fier, şi peste cap, la căpătîi, foaia de observaţie.

Aşadar, o cameră de sanatoriu !

Ce blîndă şi bună e lumina caldă, năvălind val, prin fereastra deschisă ! Şi garoafele de pe măsuţa de metal, cu miros dumnezeiesc !

Vreau să mă mişc între pernele mari. Nici braţele, nici trupul nu se supun.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă contemplă cu o maternă încîntare, frecîndu-şi mîinile bunduce şi păroase.

— O ! Bată-te că mi-ai şi făcut o istorie, cum ai rămas singur ! mă mustră cu bunătate, clătinînd a ameninţare inofensivă, arătătorul scurt şi gros, ca un francfurter.

— Cine şi-ar fi imaginat ?... Prostii... Nici eu nu ştiu !... am îngăimat, dezvinovăţindu-mă şi încă o dată, încercînd să mă întorc pe o coastă.

— Acum stai liniştit ! îmi porunceşte, aşezîndu-se alături, pe marginea patului. Totul e bine dacă sfîrşeşte cu bine... Şi totul s-a sfîrşit mai bine decît îmi închipuiam. Singurul necaz l-ai tras dumneata... Dar acum, că te văd

trecut de criză, pot spune că mi-ai fost un noroc. L-ai plătit scump, erai să-l plăteşti cu viaţa ; dar, dragă domnule, ai dezlegat o taină... Ai limpezit o controversă juridică, de la care puteam să mai aştept încurcături...

— Nu înţeleg ! am spus.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran îmi puse pe umăr palma lată ca o broască ţestoasă, în chip de prietenească solicitudine :

— Ai să mai ai răbdare şi am să-ţi povestesc. Acum nu trebuie să te osteneşti... Medicul ţi-a recomandat linişte...

— Şi dumneata crezi că o să am linişte dacă nu-mi spui acum ?... Tot timpul am să mă gîndesc... Am să fac tot soiul de supoziţii ! m-am îndărătnicit, abia întors la viaţă şi din nou stăpînit de demonul curiozităţii. În loc să dorm sau să nu cuget la nimic, am să-mi frămînt mintea să aflu... Dumneata numeşti aceasta linişte ? am stăruit, înţelegînd că fermitatea doctorului juridic Silvestru Hotăran începe să se clatine.

Se ridică în picioare, măsurînd cu paşi apăsaţi de cîteva ori camera în lung şi în lat, cu mîinile la spate ; privi pe fereastră, se întoarse.

— Dealtfel, poate e mai bine ! spuse, oprindu-se şi trăgîndu-şi un scaun în faţa mea. Toată istoria e scurtă... Acum două săptămîni cînd te-am găsit...

— Acum două săptămîni ?... am întrebat, şi îndată am căutat cu ochii la calendarul din perete.

Într-adevăr : 29 august... Sînt două săptămîni de cînd zac fără cunoştinţă...

— Acum două săptămîni, reluă avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cînd te-am găsit căzut în mlaştina aia ticăloasă, după ce te-am adus aci, la Cluj, să te predau în seama medicilor, ne-am întors să procedăm la o anchetă mai amănunţită... Cu autorităţile, bineînţeles. Şi n-am greşit. Am descoperit la cîţiva paşi de unde căzuseşi, în nămol îngropat şi în descompunere, trupul contesei Aranka

Kemény... Ne-a fost ușor să stabilim identitatea... După inelul din deget, după carabina de alături, după ce s-a mai putut cunoaște din îmbrăcămintea putredă... Mai greu este de stabilit cum de a ajuns acolo. Părerea judelui e că s-a înecat și că trupul s-a scufundat singur cu timpul, în mlaștină. S-a înecat din accident, sinucidere, asasinat ?... Aceasta, dragă domnule, n-are s-o știe niciodată, nimeni. Ca măsură de precauție a fost arestat Gyula gușatul... Dar e nevolnic ; nu-i poți scoate un cuvînt, e mai dobitoc decît dobitoacele din curte... L-am arestat, fiindcă e frate cu fostul locotenent Tivadar Vágo, și fiindcă, după spusele slugilor, își adora cu simțirea lui de gușat stăpîna... Mi-am spus că, poate gelos pe cele cîteva plimbări nevinovate ale contesei Aranka în tovărășia lui Tivadar Vágo, în cugetul lui de nerod și de nebun va fi mijit ideea crimei... Dar acestea sînt numai presupuneri. Fapt este că descoperirea a înlăturat cea din urmă complicație. Înțelegi bine, că în materie de succesiune, data morții e de cea mai mare însemnătate. Dacă se dovedea că Aranka a murit după contele Andor, atunci asupra averii puteau să ridice pretenții succesorii ei ascendenți, adică neamurile Anei Porumbacu, Gheorghe Porumbacu și așa mai departe. Cu alte cuvinte tot felul de complicații. Acum lucrul e simplificat : ultimul decedat în ordinea cronologică, e contele Andor, și cum a murit fără testament, averea merge după lege succesorilor de drept, în speță clienților mei... După cum vezi, datorită peripețiilor dumitale au fost înlăturate și cele din urmă dificultăți juridice. Pot spune că îți datorăm recunoștință.

— Mersi ! am întrerupt sec, fără entuziasm, aflînd prozaicul deznodămînt al peripețiilor pe care nu le va ști niciodată, nimeni.

Și am tăcut un timp, cu ochii închiși, revăzînd fantasma albă și sprintenă a domniței Aranka, despre care acum înțelegeam că-și căuta odihna unui mormînt creștinesc și de-aceea chema trecătorii s-o izbăvească din putreziciunea smîrcurilor.

Pe urmă, într-un tîrziu, mai mult de politețe, decît de curiozitate, am întrebat :

— Dar castelul ? Biblioteca ? Licitația a fost ?

— O ! da ! răspunse, frecîndu-și mîinile cu stăpînită satisfacție avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Au mers lucrurile mai fain decît mă așteptam.

Plecîndu-se să-mi destăinuie, cu glas mai scăzut :

— Am pus să liciteze pentru două mii de jugăre de bălți, un om al meu... Le-am luat pe nimic. Nici nu se prezenta să le liciteze nimeni. Cine, ce să facă, cu două mii de jugăre de bălți, papură și smîrcuri ?... Cuibar de țînțari și de friguri palustre. Eu, o iau sistematic. Irigații, canalizări... În cinci ani de muncă, scot aur... Și sînt și cu conștiința curată : n-am ofertat, decît fiindcă nu se prezenta nimeni. Nu-i drept, dragă domnule ?

În loc de răspuns, ochii mei s-au oprit stăruitor la paharul deșert de la căpătîi, cu urme grase și opace de degete. „Exact, limpede ca acest cristal !“ — am gîndit, amintindu-mi episodul de acum două săptămîni, cînd avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, urmărindu-mi privirea, înțelese cu toate acestea la ce-am cugetat, fiindcă roși, dovedind o subtilitate în citirea gîndurilor ascunse, la care nu m-aș fi așteptat nicicînd.

— Și cărțile ? Biblioteca ? am întrebat, numai ca să risipesc jena acestei osînde fără cuvinte.

— A ! cărțile ! vorbi cu însuflețire, avocatul dr. juridic. Închipuiește-ți, dragă domnule, că am avut cea mai mare surpriză !... Mă temeam că n-are să se prezinte nimeni. Și a venit un ovrei tocmai de la Pesta, un anticar, care cunoștea dinainte biblioteca. A oferit, cît nu mă așteptam : zece mii de pengö... Dar am avut grijă și de dumneata, dragă domnule, m-am înțeles cu el să aleg întîi măcar o

sută de volume pentru dumneata... Şi m-a ajutat el, foarte de treabă şi serviabil. Uite ! îmi spuse, arătîndu-mi înşirate pe duşumea, lîngă perete, un şir de cărţi, cu fericirea unui om care a pregătit o mare şi plăcută surpriză.

Am vrut să mă ridic într-un cot, să privesc lacom.

— Te rog, stai liniştit ! mă îndesă la locul meu avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cu palma lată cît broasca ţestoasă. Ţi le aduc, eu, să le vezi, pe rînd...

Şi îmi cără pe rînd cărţile, ştergîndu-le praful de pe legăturile de piele, cu batista despăturită şi aşteptînd exclamaţiile mele de surpriză şi de recunoştinţă, cu seninătatea bună a unui bunic care a pus la cale cel mai neaşteptat dar nepotului.

Erau numai cărţile ocultiste, de magie, de spiritism şi de reîncarnaţii, toate noi, de trei şi de patru decenii alese după cît se înfăţişau mai arătoase, legăturile proaspete şi aurite. Toate preţuind, pentru mine, mai puţin decît greutatea lor la cîntar. Nici una din celelalte rare şi preţioase, rătăcite măcar din întîmplare. Anticarul „serviabil" de la Pesta nu se oferise degeaba să adauge priceperea lui la nepriceperea avocatului procurist ! Dr. juridic Silvestru Hotăran aştepta încîntat şi oarecum mirat, de prea searbădul meu entuziasm.

— Zici că pentru toată biblioteca a oferit zece mii de pengö?... Cît fac zece mii de pengö în monedă românească? am întrebat, privind în tavan, unde se topea tot furgonul meu himeric de cărţi : o avere.

— Aproape trei sute de mii de lei ! răspunse prompt şi triumfal, dr. juridic Silvestru Hotăran. Aş fi, fost încîntat, după evaluarea mea, să luăm cincizeci de mii de lei ; şi a dat trei sute de mii... Un nebun !... Nu m-aş mira să aflu că a ajuns la faliment în scurtă vreme...

— Doctore, doctore ! am rostit amar... Biblioteca contelui Kemény preţuia, cu ochii închişi, cinci-şase milioane...

Erau cărţi acolo care au să fie plătite, una singură, cu zece mii de pengö şi mai mult.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă privi cu neîncredere prin ochelarii lui bombaţi. Pe urmă dădu din cap şi se apropie să-mi aşeze mai bine, sub bărbie, cearceaful alb :

— Nu trebuia să te ostenesc... A spus bine medicul. Ai încă febră ! Să-ţi pun termometrul...

(Vol. *Aranca, ştima lacurilor*, 1929.)

GIB I. MIHĂESCU

(1894—1935)

Pe numele adevărat Gheorghe Ioan Mihăescu, s-a născut în ziua de 23 aprilie 1894, la Drăgășani. Fiul lui Ioan Mihăescu, avocat, și al Ioanei Mihăescu, fiica naturală a unei călugărițe — după unele indicații — de la Mînăstirea dintr-un Lemn. După încheierea cursurilor primare la Drăgășani (1901—1905), urmează liceul la Craiova, pe care, după un an de repetenție și două clase făcute la Slatina și Rîmnicu-Vîlcea, îl termină în 1914. În același an se înscrie la Facultatea de drept din București, al cărei student va fi timp de nouă ani. Între 1916—1918 este înrolat în armată și în calitate de ofițer participă la luptele de la Muncel și Mărășești. Revenit în București ca student (1919), cunoaște pe Al. Busuioceanu care îl aduce în redacția revistei *Luceafărul*, condusă de O. Tăslăuanu. Acum cunoaște pe Cezar Petrescu, cu care se împrietenește. Debutează în *Luceafărul* cu nuvela *Linia întîi*, la 15 februarie 1919, pentru ca în numerele următoare ale revistei să publice narațiunile *În tren*, *Figurina*, *Cel din urmă cînt*. E. Lovinescu îl prezintă cititorilor cu nuvela *Soldatul Nistor*, pe care o publică în suplimentul *Sburătorului*, *Lectura pentru toți*. După cîteva luni de ședere la Drăgășani și alte cîteva cînd este funcționar la Ministerul Instrucțiunii, în primăvara lui 1920 pleacă împreună cu Cezar Petrescu la Cluj scoțînd împreună ziarul *Înfrățirea*. În următorul an, tot cu Cezar Petrescu și cu sprijinul unor intelectuali ardeleni, contribuie la editarea revistei *Gîndirea*, al cărei colaborator statornic (cu fragmente de roman, articole, recenzii, note etc.) va fi pînă în 1933. În 1923 trece examenul de licență în Drept. Din 1924 pînă în 1929 se stabilește la Drăgășani, unde practică avocatura, fiind însă pasionat de astronomie (își construiește un turn pe acoperișul casei) de unde, noaptea, scrutează cerul cu ajutorul unui telescop propriu) și, firește, continuă să scrie și să colaboreze la numeroase publicații importante. Înainte de tipărirea întîiului volum (*La „Grandiflora“*, 1928) atrage în chip deosebit atenția criticii. Perpessicius, de pildă, îl consideră un „magnific maestru al prozei contemporane“. Într-un interviu din 1927, acordat lui I. Valerian, formulează această autocaracterizare : „Prin temperamentul meu de moldovean sînt înrudit mai ales cu scriitorii ruși. Consider și acum pe Raskolnikov, al lui Dostoievski, ca un *summum* de artă spre care se poate năzui în operele contemporane.“ La 3 martie 1928 i se prezintă în premieră piesa *Pavilionul cu umbre*, la Teatrul Național din București, în regia lui Soare Z. Soare, rolul principal fiind interpretat de Marioara Ventura. După doi ani de profesorat la Drăgășani, în martie 1929 vine la București, ca funcționar la Direcția Presei, fiind coleg cu Al. Philippide. În același an publică volumul de nuvele *Vedenia*, căruia îi urmează romanele *Brațul Andromedei* (1930), *Rusoaica* (1933), *Femeia de ciocolată* (idem), *Zilele și nopțile unui student întîrziat* (1934), *Donna Alba* (1935). Angajează, în 1935, la Editura Adevărul tipărirea unui roman (*Upercut*) despre care nu se știe nimic, iar la Editura Pantheon, din Brad, romanul *Vămile văzduhului*, din care apare un amplu fragment în *Gîndirea*, martie 1929.

După o scurtă și grea suferință — bolnav de rinichi și tuberculoză —, se stinge la 19 octombrie 1935.

De consultat : 1. *La „Grandiflora“* (nuvele, I), *Noaptea focurilor* (nuvele, II), ediție îngrijită de Ion Nistor, prefață de Nicolae Manolescu, E.P.L., 1967, col. „B.P.T.“, *Nuvele*, antologie și prefață de Nicolae Balotă, text stabilit, tabel cronologic și bibliografic de Ion Nistor, Editura Tineretului, colecția „Lyceum“, 1969 ; *Scrieri*, vol. I, ediție îngrijită și studiu introductiv de Al. Andriescu, Editura Minerva, 1976. 2. Mihail Diaconescu, *Gib Mihăescu*, E.P.L., 1973.

— Măi, dacă soarele apune încolo, noi trebuie s-o luăm încoace, grăi Pălălaie celorlalți doi, și cu toți părăsiră urma lucitoare a saniei, apucînd-o spre dreapta prin zăpada crudă.

Apusul se stingea învinețind domol, și din față, dinspre Nistru, îi primi un pui de vîntuleț ce se stîrnise pe nesimțite. Pălălaie le povestea înainte despre patimile Mîntuitorului ; ajunsese acum la grădina măslinilor. Tovarășii de drum, cu armele în bandulieră, cu mîinile în buzunarele mantăilor, îl ascultau pe gînduri, mișcîndu-și picioarele alene, mulțumiți de calea ce-o străbăteau fără comenzi, de capul lor.

— Ce-o fi acum pe la noi ! oftă Miercan. Ce mai fierbere și ce mai cîntec !

— În oraș, la Drăgășani, au și pornit cu colindul, gemu Mandin țiganul și, fără să mai asculte la țîrcovnicul, care dezvinovățea pe Cristos în fața Caiafei, începu cu vocea lui zîmbitoare :

Și te scoală, fată mare,
Și-mi aprinde-o lu-u-mînare,
Lumînarea cea mai mare,
Și-o pune-n-ntrei-i-icoane...

— Așa se cîntă pe la voi, mă, de Ajun ? bufni în rîs Miercan.

— ...da' Petre se prefăcea că nu mai cunoaște pe Dumnezeu... voi să profite de tăcerea ce urmă Pălălaie, spre a-și continua istorisirea.

— Cum vrei să ne cînte, mă modîrlane, izbucni abia acum Mandin cu indignare, aducîndu-și aminte că acel care-l întrerupsese nu era un gradat. Ce, ca la voi, țărănește ? La noi e oraș...

Și porni și mai cu putere :

Trei icoane în casa mare,
Trei icoane-e-n-n-cass-sa mare...

— Se întunecă și vîntul se întețește, dați drumul la picioare, băieți, îi împăcă Pălălaie. Și-și grăbi și el vocea după pasul gimnastic pe care-l luaseră cîteșitrei. Da' Petre se prefăcea acum că nu mai cunoaște pe Dumnezeu...

— Hm, va să zică Isus ghicise de-adevărat, se bucură Miercan, de dibăcia dumnezeiască.

Iar Mandin cugetă :

— Dacă el, un sfînt, de trei ori s-a lepădat și tot sfînt a rămas, poftim acum de te leapădă d-ai noștri și treci la nemți, că te-a mîncat gaia.

— Cin' te-a mîncat, măi Mandine ? întrebă a rîs Miercan.

— Și ia mai du-te dracului odată ! se înfurie iarăși țiganul.

De departe se porni un șuierat lung, dureros și ascuțit ca gerul ce se lăsase.

— Auzi, țigane, parc-ar fi bomba neamțului la Muncel, cu tragere lungă.

— De nu ne-am rătăci cumva, îngăimă Mandin.

— Ba tot ce se poate, întări Pălălaie. Dacă n-asculți cînd se vorbește de cele sfinte.

Fluierul cerului se porni acum și mai apropiat, și mai ascuțit, și mai lung, și mai dureros.

— Auzi, țigane, mai glumi iar Miercan. Ți-au dat de urmă vardiștii lui Dumnezeu. Parcă ar fi la tine, la Drăgășani, cînd te repezeai peste garduri cu gîsca rumânului.

Cînd termină cel de lîngă dînșii, un alt gardist al lui Dumnezeu își încercă și el fluierul în depărtări neștiute. Și numaidecît apoi apa tuturor vînturilor se porni nemiloasă din fundurile Rusiei. Soldații îi luară firul în piept, înotînd vitejește prin valurile de crivăț și de negură.

— Ce te faci, Mandine ? întrebă nu fără oarecare neliniște Miercan.

Țiganul icni...

— D-apăi cred că nu mai avem mult pînă la Tohatîn, îi asigură Pălălaie.

Și îmbărbătați de vorbele dascălului, își simțiră cu toți picioarele mai solide.

Zăpada nu era mare. Și pe cer, repede-repede, stelele prinseră să strălucească de ger.

— Uite caru ! continuă Pălălaie. Tohatinul vine chiar sub el, nițel-nițel mai la dreapta...

— Auzi, Mandine, mai *hacana*, glumi iarăși Miercan, găsind mult curaj în glumele lui.

Chiar și lui Mandin îi plăceau acum, căci ele îi dădeau impresia că vîntul nu-i așa de aspru și noaptea nu-i așa de neagră cum se lăsase. El chiar ar fi vrut să găsească un răspuns la fel de glumeț și se miră cum nu-l găsește și acum așa de ușor cum îl găsea de obicei la lumina zilei. Se hotărî însă ca la șotia cea nouă a lui Miercan să izbucnească într-un hohot de rîs cum n-a mai rîs niciodată în viața lui. Chiar de l-ar face Miercan cum îi va veni la gură ! O glumă pe vremea asta afurisită face cît o odaie caldă.

În locul lui Miercan, a început însă Pălălaie, și Mandin a tresărit :

— „Miluiește-mă pe mine, păcătosul și întunecatul, cel înfundat în păcate multe, care cu urîtele mele fapte am mîniat pe făcătorul meu. Sub acoperămîntul tău alerg, Maică a lui Dumnezeu..."

O trîmbă de vînt risipi îndată vorbele dascălului, la care Miercan și Mandin întinseseră cu evlavie urechea.

Mandin, crezînd că Miercan a mai spus vreo glumă, izbucni într-un hohot puternic de veselie.

— Da' ce ți-e țigane, te-ai luat la întrecere cu vîntul ? îi urlă Miercan la ureche.

Țiganul tăcu deodată și începu să tremure. Cînd crivățul li se lăsă în spate, domolindu-și mînia, Pălălaie reîncepu ca la comandă :

— „...sub acoperămîntul tău alerg, Maică a lui Dumnezeu, și cu umilință îngenunchind mă rog ție cu lacrămi, ca să îmblînzești pe feciorul tău..."

Pîraiele de vînt se puseră acum să curgă din toate părțile inundînd cu desăvîrșire cîmpia. Și cu toate se încurcau în pulpanele de manta ale celor trei voinici. Parcă se rupsese tavanul cerului, de se prăbușise calabalîcul sfinților într-o larmă îngrozitoare. Surugii nevăzuți dau chiot, dinți de strigoaică scrîșneau în întunecime. Fundul cerului clocotea ca și cum dracii și-ar fi ales tocmai noaptea sfîntă să-și sărbătorească nunta stăpînului lor.

Pălălaie făcu cruci largi cît ținea pieptul, Miercan le făcea cu vîrful limbii, Mandin în fundul buzunarelor. Pălălaie se ruga, dar nimeni nu înțelegea ce spune, și înaintau cu toții abia răzbind tăria vîntului, înghețați de groază. Vîntul parcă împrăștiase întunericul ; zăpada pietrificată lumina, stelele sclipeau ca dinții de lup.

Zăpada lumina de parcă era însăși ziua, pe care noaptea n-o mai alunga la asfințit, ci o prinsese în sfîrșit și o călca acum în picioare, strivind-o sub greutatea întunericului etern. Prin lumina ei învinsă, cele trei umbre își duceau spaima înghețată în suflet spre cele șapte stele ale carului mare, căzut cu oiștea în pămînt. Totul era căzut, răsturnat, dărăpănat, totul se dărăpăna încă. Lăzile sfinților cădeau fără preget, spărgîndu-se una de alta cu zgomot nemaipomenit. Dracii cuceriseră cerul și aruncau de-acolo cu boarfe cu tot pe vechii stăpînitori. Dascălul Pălălaie privea încremenit carul ceresc rupt și azvîrlit ca o biată vechitură, și ochii îi lăcrămau. Printre lacrămi vedea cum toate stelele se desprind de pe boltă, gata să curgă ca o ploaie de pietricele. Iar Tohatinul era șters de pe suprafața pămîntului. Și toate celelalte sate, orașe și măriri ale lumii, căci noaptea de apoi venise : noaptea lui

Lucifer ! Și era tocmai noaptea Domnului. Și el în zadar mai aluneca pe covorul de ziuă, împietrită și scîrțîietoare prin frigul fără margini. Capul îi înghețase de parcă era al unui om de zăpadă. Poate că așa se va preface lumea sub noua împărăție a întunericului !

Iar el va tot merge astfel, cu cei doi tovarăși, pînă cînd oștenii negri, îngeri ai noului dumnezeu, îi vor prinde și-i vor întreba : „Ce faceți ? Voi nu vă dați cu noua împărăție ?" I-auză-i cum forfotesc în văzduhul groaznic ! Ce te vei face atunci, Pălălaie dascăle ? Vei lăsa tu pe Cristos al tău, ca Petre, de teama frigării diavolești ?

Dascălul Pălălaie abia își mai trăgea picioarele, și mîinile de mult nu mai făceau semnul crucii. Îi venea să se lase într-o rînă, să se prăbușească ; tot era înghețat. Tot. Numai acolo, în piept, în partea stîngă, acolo mai simțea ceva cald și luminos, ca luminița plăpîndă, cea dintîi lumînărică pe care o aprindea în bezna umedă a bisericii din Cermegești la a doua cîntare a cucoșului. Numai apuca de-o aprindea, și gata era și popa ; apoi clopotele începeau să cînte, și-ndată și satul era în picioare... Unde ești tu, părinte Elefterie, unde ești tu, Cristoase, unde ești tu, noapte sfîntă !...

Un plîns brusc și nervos podidi ca pe-un copil pe dascălul Pălălaie. Vîntul îi înghețǎ lacrămile pe obraz, dar de astă dată nu se înspăimîntă. El plîngea pe Cristosul acela blînd și trist pe care-l slujise toată copilăria, și tinerețea, căci îl vedea legat în vîrful unui par, căruia oștenii întunericului îi dau foc la rădăcină. În închipuirea-i înghețată alte imagini nu puteau să i se aprindă decît acele de foc și flăcări...

Dascălului i se păru că se trezește ca dintr-un vis aievea, cum i se întîmpla adesea cînd se pomenea singur în biserica umedă din Cernegești, răsfoind în neștire ceasloavele, la lumina lumînărelii din mînă. Începuse să aiureze de frig. Și groaza cea adevărată îl apucă abia acum, cînd își dădu seama că nu-și mai poate mișca picioarele, cînd

își simți creierul un bulgăre de gheață atît de tare, că scăpăra, ca și cremenea, scîntei de aiurare. Așa mor oamenii de ger, își aminti el c-a cetit cîndva într-o carte veche : visînd foc și lumină. O sfîrșeală, fără chip de îndreptare, îl moleșea, văzînd cu ochii. Așa mor oamenii de frig ; oboseala, sfîrșeala, visul de-a-n picioarele, plin de soare și căldură, și-apoi perina de gheață, patul nesfîrșit de zăpadă...

— ...Cu giulgiul alb, l-au înfășat...

Dascălul se pomeni cîntînd acum prohodul și se înspăimîntă de moarte. Sfîrșeala îl făcu să se împleticească. Noroc că Miercan avea braț puternic. Atît îi fu de ajuns, ca acesta să-l atingă, pentru ca Pălălaie să simtă numaidecît întărindu-i-se piciorul. Miercan era lîngă el, și dincolo, în stînga, Mandin. Și era noaptea Crăciunului, iar izbînda dracilor, o prostie. Numai aveau să se ridice ei în vecii vecilor ca să dărîme tronul dumnezeiesc ! Ce mare păcat să visezi astfel de bazaconii tocmai în noaptea cea mai sfîntă... Iar Tohatinul trebuie să fie cît se poate de aproape, acolo, sub carul mare, poate chiar îl arată cu oiștea și de aceea s-a răsturnat astfel... Dar de ce-și face cruce Miercan ? Pălălaie vrea să-și întoarcă ochii spre Mandin, însă coardele gîtului sunt așa de amorțite că trebuie să-și întoarcă tot trupul. Și Mandin își face cruce ...Iar Tohatinul nu se mai ivește deloc... Și aici trebuia să fie ; de mult trebuiau să fi ajuns... De cînd rătăcesc, să nu fi găsit nici un alt sat, nici un cătun, nici o colibă !... Doar erau prin părțile aștia la fiecare kilometru... Și vîntul bubie ca la Mărășești ! Unde-s satele tale, Doamne ? Cînd le-a înghițit întunericul ?

Șuieră așa de grozav văzduhul, că dascălul s-a pus să șuiere și el. S-a luat la întrecere cu toată larma vîntului. Și urlă de parcă ar fi domnul sublocotenent sub focul artileriei : „Nu-l veți doborî, cîinilor, nu-l veți doborî !" Iar văzduhul rîde de neputința glasului lui, rîde cu hohote și șuieră. Și dascălul rîde la fel și șuieră. Picioarele i se

împleticesc. Miercan și Mandin s-au lăsat mai la urmă și-și fac cruce și boscorodesc șoapte fără înțeles...

S-au oprit deodată în fața unei namile întunecate, ce-și scoate trupul mătăhălos dintr-un vîrf de troian.

— Uite-l... Învingătorul ! bolborosește Pălălaie înfricoșat. Să nu-i cădeți la picioare, fraților ! miorlăie el rugător și cade zdrobit în puful movilei de zăpadă.

A căzut pe spate, și ochii încă îi mai stau pe jumătate zgîrciți. Ceva, cineva, ascuns în ultima picătură de căldură ce i-a mai rămas în trup, îi dă porunca, deși abia mai poate prididi cu pleoapa enorma greutate ce s-a lăsat deasupra-i.

Prin zgîiala ochilor vede ca prin vis pe cei doi tovarăși de drum. Îi și aude chiar : două vorbe care n-ai nici un rost.

— Făclia aia, mă...

— Torța ?

— Ea mă, e ! Torța, ce dracu e !

Mandin i se pare cel mai curajos. El pomenește ceva și de chibrituri.

— Am și chibrituri, ține tu mantaua... Vezi de te întoarce cu spatele încolo... De la Nistru bate...

Pleoapa lui Pălălaie n-a mai putut prididi. A închis sub greutatea capacului ei de fier pe Mandin înnebunit. Iar namila de întuneric care țîșnise din vîrful troianului i s-a părut că s-a prăbușit asupră-i.

— Împărăția întunericului și-a înghețului ! a mai putut grăi pentru sine ce a mai rămas cuget în capul lui de gheață.

Pe urmă o lumină vie s-a aprins în locul cugetului aceluia, parcă într-o peșteră de sloiuri, însă așa de mică, așa de mică, încît a început să se zgîrcească pentru ca tot corpul să i se înfrupte din căldura ei de chibrit.

A crezut că s-a trezit pe lumea cealaltă ; pe lumea aceasta, însă, sub puterea noii stăpîniri. Cineva îl zguduise

cu putere, apoi simțise o căldură vie dogorindu-i, întîi ca o părere, apoi din ce în ce mai stăruitor, obrazul drept.

A deschis ochii mari și nu putea să creadă privirilor. Mandin, negru, cu ochii scăpărători de drac împielițat, avea în mînă o torță din care cădea[u] sforăind picuri de pucioasă. „A trecut la *ei*, la ceilalți“, a ghicit îndată Pălălaie. Și ridicîndu-se puțin într-o rînă, să vadă de unde venea căldura cea mare, înțelese repede totul. Namila întunecată de care se speriase adineaori ardea cu spor de la rădăcină puțin mai sus. Vîlvătaia se zbătea furioasă cu sine însăși și, aprinsă la loc potrivit, mînca fără preget cu limbile-i de balaur din uriașul nemișcat de lemn. Vîntul o asmuțea îndărătnic și, cum o vedea că se lasă spre dreapta sau spre stînga, cum îi cetluia de piciorul uriașului capul cu guri nenumărate și roșii.

— Uite c-a înviat Pălălaie ! strigă Mandin cu veselie.

— Slavă Domnului ! mormăi de după perdeaua grea de fum Miercan.

— Vin, mă, teteo, de te mai dezmorțește colea, olecuță, că de-abia l-aprinserăm.

Pălălaie nu-și putea însă trage picioarele ; se făcuseră țurloaie ca pe streșini. Noroc că-n piept și-n braț mai rămăsese puțină viață.

El tăcu și căută nedumerit și cu luare-aminte la ciuperca, parcă din lumea zmeilor, care ardea. „O troiță !...“, se lămuri și-și scuipă, cu gîndul, în piept. „Piei, drace !“, făcu privind înspăimîntat pe Mandin, care-și stingea torța în zăpadă.

Căci flacăra prinsese acum tărie ; limbile ei crescuseră ca visul și se întreceau una pe alta biruitoare spre coviltirul de șindrilă. Cu toate că n-ajunseseră nici la jumătatea drumului, dogoarea era atît de puternică, încît Pălălaie își putu mișca și piciorul drept.

— Dă-te la o parte, Pălălaie, că o să cază pe tine ! zbieră Miercan din răsputeri pentru ca să răzbească vîntul.

Pălălaie se cutremură. Ardea chipul lui Dumnezeu ! Însă pe el niciodată nu-l vor putea face să treacă de partea Diavolului ! Se gîndi să fugă și privi în noaptea albă : i se păru că vede vîntul fărămîndu-se în legioane de draci, care zburau pe caii lor negri deasupra lumii cucerite. Mai aproape, reflexul flăcărilor se zbătea domol și prietenos pe covorul de zăpadă. Cînd își întoarse ochii spre foștii lui tovarăși de drum, căci în cugetu-i se lepădase de dînșii, îi văzu cot la cot, închinîndu-se. Le urmări firul privirii.

Flacăra acum se ridicase zdravăn, mîngîind gleznele răstignitului și luminîndu-i coapsele, șoldurile, pieptul, brațele pironite. Capul stătea încă înecat în fum. Nu era o simplă zugrăveală, ci un Cristos cît un stat de om, săpat cu meșteșug în lemn, așa cum fiul lui Dumnezeu este închipuit pe toate crucile uriașe din nelămuritele răspîntii ale Basarabiei.

— Ce ați făcut, cîinilor? strigă el, plîngînd pe jumătate. Ce ați făcut, vînduților ?

Mandin și Miercan îngenuncheaseră și se închinau ; Pălălaie se repezi cu capul în zăpadă și începu să-și care omăt pe cușmă, văietîndu-se și bălmăjind vorbe fără șir. Cînd se potoli, surprinse pe ceilalți doi sărutînd, la rîndu-le, zăpada. Și figura, din crîncenă, i se înduioșă îndată.

— Iertați-mă, fraților ! suspină. V-ați întors întru Domnul, iertați-mă... dar prea mi s-a rupt inima, fraților, cînd l-am văzut, fraților, arzîndu-i picioarele... cum ardeau păgînii pe mucenici, fraților, în cartea popii Nae din Cermegești.

Mandin păru deodată că dă semne de neliniște și întinse urechea spre depărtările negre, apoi sări repede în picioare. Pe față i se cetea o mare îngrijorare.

Pălălaie, fără să ia seama la dînsul, privea trupul sfînt și i se părea că se zgîrcește chinuit de flăcări. Și lacrimi îi curgeau domoale, una după alta, necurmat, din ochii ce parcă se topeau de strălucirea focului,

— Iartă-mă, Mandine, iartă-mă, Miercane !... Înțeleg, v-a fost frig și ați vrut să vă încălziți... Înțeleg, îngeleg... a înțeles și el și vă iartă pentru atîta...

Miercan își ridică un genunchi, apoi, încet-încet, se înălță și el de-a binelea în picioare, cu ochii, cu urechile în nelămuritul nopții. Și ochii parcă îi creșteau și se umflau.

— ...V-a iertat, vă spun eu... o să-i vedeți fața milostivă cînd o ieși din fum... da' eu, fraților, credeam că v-ați dat cu Dracu !...

Ochii lui Mandin s-au bulbucat de asemeni și sclipesc ca stelele cerului.

— Auzi ? șoptește el stins.

Iar Miercan aude și tot mai stă la cumpănă.

— ...voi credeți că Dracu a răzbit pe Dumnezeu ?... că l-a luat pe neașteptate fiindcă... petrecea de Crăciun... Ehe... dar oștile unde le-ați lăsat... oștile înger... ești...

— Lupii ! strigă Miercan, scos din sărite.

Pălălaie privește uimit la Miercan. Aproape că nici nu pricepe sensul cuvîntului strigat, și totuși l-a auzit minunat de bine. Dar cînd urechea i se umple și lui de urletul depărtat : „hu, huuu“, atunci se luminează în sfîrșit. Și surîde cu înțeles. Știe el ce fel de lupi sînt aceia : Necuratul... Legioanele biruitoare...

„Hu... hu... huuuu...“

Miercan și Mandin se zbat cu înfrigurare. Pregătesc armele, forfotesc în sacii cu cartușe ; mîinile nu mai nimeresc ce s-apuce mai întîi. Mecanismul înghețat țăcăne. Unul a destupat o grenadă, altul scoate căciula focosului.

„Hu... hu... huuu...“

— De ce rîzi, Doamne ? ! țipă aiurit nebunul, care tocmai s-a ridicat din noua prosternare.

Flăcările mistuiesc vrednice jumătatea de jos a sfîntului trup ; limbile lor lămuresc acum din plin fața Mîntuitorului, care într-adevăr rîde în jocul de lumini, parcă un

martir înlemnit de groază și de durere. Cei doi soldați își fac cruce, nebunul s-a prăbușit...

— Iartă-mă, Doamne... Iartă-ne, Dumnezeule, șoptește Miercan, rugător. Am greșit... înghețul ne-a îndemnat... lămurește el lemnului înviat de pe cruce.

Dar haita se apropie necontenit ! „Hu... hu... huuuu !"

— ...Mandine, pun-te în spatele meu... așa... pun-te bine... să nu te dezlipești, băiete... pînă... pîn'... la urmă...

— Sfînturlețule, nu ne lua zilele... gemu și țiganul.

Uriașa faclă s-a încins cu desăvîrșire, para a răzbit prin șindrila acoperișului și aruncă pînă-n mari depărtări scîntei și tremurătoare preșuri de lumină ; piciorul pretăcut în jăratec pîrăie, troița se clatină.

— Nu mai rîde, sufletul meu, împăratul meu, durerea mea... bolborosește înăbușit nebunul, cu capul în omăt.

El știe că se va petrece acum o mare minune în lupta dintre dracii prefăcuți în lupi și dumnezeul prefăcut în foc. Și așteaptă cu răsufletul reținut.

Ceilalți așteaptă de asemeni, cu mîinile pe trăgaci, tăcuți, înfiorați, solemni. Iar tunetul vîntului parcă s-a potolit, căci tot văzduhul nu-i plin acum decît de clocotul haitei apropiate.

Și Cristos s-a mărit cît întreaga troiță ; cu păr vîlvoi de flăcări, cu brațe amenințătoare de flăcări, groaznic la chip, asemeni unei vedenii apocaliptice, stă gata să se năruie ca o revărsare de jar peste turburătorii măririi lui singuratice.

În înălțimi, vîntul, amuțit, un răstimp, s-a pornit metalic, asurzitor, ca trîmbița de apoi a dreptății.

(Universul literar, nr. 3, 17 ianuarie 1926 ;
vol. *Vedenia*, 1929.)

IONEL TEODOREANU

(1897—1954)

Născut în ziua de 7 ianuarie 1897, la Iași. Tatăl, Oswald Teodoreanu, avocat, originar din părțile Bicazului, mama Sofia Teodoreanu, profesoară la Conservatorul din Iași, fiică a lui Gavril Muzicescu. Urmează școala primară în București (primele două clase la Școala germană Pitar-Moș) și Iași, unde continuă cursurile liceale, mai întîi la Liceul Internat, apoi la Liceul Național (1909—1916), fiind coleg cu Mihai Ralea, Demostene Botez, D. I. Suchianu și Mihai Sevastos. În clasa a IV-a de liceu îl are ca profesor de limba română pe Calistrat Hogaș. În 1918, după încheierea războiului, urmează cursurile Facultății de drept, pentru ca în 1920 să devină avocat în cadrul baroului din Iași. Debutează în revista *Însemnări literare*, condusă de M. Sadoveanu și G. Topîrceanu, în 1919, cu poemele în proză *Jucării pentru Lily*, dedicate viitoarei sale soții, scriitoarea Ștefana Velisar-Teodoreanu. Acum îl cunoaște pe G. Ibrăileanu. Devine unul dintre reprezentanții generației postbelice ai grupării de la *Viața românească*. Primul volum, *Ulița copilăriei*, apare în 1923, fiind remarcat de critici prestigioși precum : Pompiliu Constantinescu, G. Bogdan-Duică și, ceva mai tîrziu, G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, G. Călinescu, Perpessicius. Între 1925—1927, după ce mai întîi este aproape complet publicată în *Viața românească*, se tipărește ampla trilogie epică *La Medeleni*, capodopera sa, și una dintre contribuțiile importante la dezvoltarea romanului româ-

nesc interbelic. Urmează numeroase alte romane, extrem de inegale ca valoare: *Turnul Milenei* (1928), *Bal Mascat* (1929), *Fata din Zlataust* (1931), *Golia* (1933), *Crăciunul de la Silivestri* (1934), *Lorelei* (1935), *Arca lui Noe* (1936), *Secretul Anei Florentin* (1937). În 1931, împreună cu Ştefana Velisar şi Mihail Sadoveanu, face o călătorie la Constantinopol. Între 1930—1933 este director al Teatrului Naţional din Iaşi. În 1938, cînd se mută la Bucureşti, apare vol. *În casa bunicilor*, unde, într-o despărţitură finală sînt publicate scurtele şi interesantele nuvele *Literatură*, *Beişor*, *Trăenel şi Cireşica*, *Îngerul a învins*, *Văduvele*, *Poveste*, *Teofil*, care, împreună cu *Mascarada*, din volumul *Iarbă* (f. a.), aduc lumini surprinzătoare asupra epicii sale scurte în raport cu vol. *Uliţa copilăriei*.

După stabilirea în Bucureşti publică alte romane: *Fundacul Varlaamului* (1938), *Prăvale-Baba* (1930), *Ce-a văzut Ilie Pînişoară* (1940), *Tudor Ceaur Alcaz*, 4 vol. (1940—1942), *Hai Diridam* (1946), *La porţile nopţii* (idem), *Zdrulă şi Puhă* (1948). Volumele de excepţională valoare ce apar în acest răstimp sînt cele de amintiri: *Întoarcerea în timp* (1941) şi *Masa umbrelor* (1946).

Moare subit la 3 februarie 1954.

De consultat: 1. *Scrieri alese*, vol. I, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Nicolae Ciobanu, E.P.L., 1968; *Uliţa copilăriei*, *În casa bunicilor*, prefaţă de Nicolae Ciobanu, Editura Eminescu, 1971; *Jucării pentru Lily*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Nicolae Ciobanu, Editura Junimea, 1974, în care, pe lîngă nuvelele amintite din *În casa bunicilor* şi *Iarbă*, sînt tipărite *Mărţişor* (tot din vol. *Iarbă*), *Rîsul verii*, apărută în *Gîndirea*, nr. 2 mai 1921 şi *Două poveşti*, apărută în *Viaţa românească*, nr. 10, decembrie 1920. 2. Pompiliu Constantinescu, ***Ionel Teodoreanu: Uliţa copilăriei***, în ***Scrieri***, vol. 5, Editura Minerva, 1971; G. Ibrăileanu, *Ionel Teodoreanu: La Medeleni* (cu ample referiri şi la *Uliţa copilăriei*), în *Scriitori români şi străini*, vol. II, E.P.L., col. „B.P.T.", 1968; Nicolae Ciobanu, *Ionel Teodoreanu*, viaţa şi opera, cap. *Preludii la trilogia „Medelenilor"*, Editura Minerva, 1970; Dinu Pillat, *Ionel Teodoreanu*, în *Mozaic istorico-literar secolul XX*, Editura Eminescu, 1971.

MASCARADA

Desprins de pe apele albe de spumă, pînă pe la miezul nopţii foşnetul mării cutreierase uliţele tîrgului, evocînd zbuciumul unei castelane cu trenă lungă de mătăsuri arhaice, captivă în palatul şi-n durerea ei. Apoi, treptat, în locul spumelor, culoare de spumă fusese numai lumina lunii; valurile, în răstimpuri tot mai sporite, avură cadenţa oftărilor după plîns, pornite din adîncul unui vast piept omenesc; pînă cînd, peste întinsa tăcere a mării ud potolite, greierii, cosaşii, şi toate gîngăniile vibratile ale arşiţelor verii, îşi iuţiră tremurătoarele şi ascuţitele cîntări, prefirîndu-şi-le pînă-n licărirea puzderiilor de constelaţii.

Şi luminile lunii se clădiră nebulos pe fundurile întunecate ale Mării Negre — în argint albastru şi-n opal fumuriu — ca mănăstirile în văile de umbră ale munţilor de brad.

*

Oprit pe marginea falezei, omul se proiecta pe zarea solemnă, aşa cum venise din război: încovoiat, parcă mergînd mereu prin tranşee, şi c-un picior de lemn. Îndărătul lui, uşa maghernitei de scînduri era dată-n lături a pustiu, ca la mort. Nici nu deshămase calul de la căruţă, căluţul de munte, care-şi scutura mereu mărgelele din jurul gîtului, lovind cu o copită măruntă pămîntul străin şi sterp al coastei de mare. Cînele, lipit de roata căruţii, îşi privea stăpînul.

Deşi trupu-i împietrise la marginea rîpei, gîndul morţii nu trecu prin mintea invalidului. Îi venea să suduie, să suduie cu fiecare bătaie a inimii, cum crapă ceru-n fulgere; să suduie şi să sfarme pămîntul cu viaţa lui rea, ca pe-o sticlă de otravă după ce-ai deşertat-o.

Venise tocmai de la Constanța, cu căruța plină de marfă acolo cumpărată, fără să îndemne calul, lăsîndu-l în voie, la pas ; cu inima plină de bucurie, lăsînd-o și pe ea în voie, la galop ; își cruța calul, inima nu. Calului îi cumpărase șirag lung de mărgele albastre, cum poartă la gît măgărușii turcilor — să se fudulească și el, cînd s-o întoarce în satul lor de munte. Pe cîne-l ospătase cu carne grasă de berbec dobrogean. Lui își cumpărase un tutun de-a doua și o foiță de lux.

— Mă fraților, le spusese el la plecarea din Constanța, adresîndu-se calului, cînelui și lui ; se-ntorc trei boieri, mă, să ne zică turcii : săru'mîna !

Începuse ziua cu bine. Cînd pornise spre Constanța — în zorii zorilor, odată cu apusul leneș al lunii — nevastă-sa, în cămașă de noapte, albă și moale ca apusul lunii, se lipise de el în pragul ușii, îl sărutase ea — zi mare, cu roș însemnată în calendarul inimii — și-i răsucise mustața lui spălăcită și surită de vîrstă și necazuri, cu degetele ei albe de cucoană. De bucurie luase și cățelul în căruță alături de el. Plecase cîntînd un cîntec oltenesc de dragoste haiducească, pe care-l uitase poate de pe cînd era flăcău, și care-i aducea pe buza arsă de acum gustul de frunză strînsă-n dinți, al vremii de atunci.

Își iubea nevasta ca pe-o ibovnică. El beteag, stors în tranșee și în lagăre bulgărești ; ea... cînd o vedea, clipea ca-n soare, și nu-i venea să creadă că-i a lui, iar cînd se depărtea de ea, gîndea că ea e într-un cîntec auzit la beție și într-o scripcă de lăutar turbat, nu stăpînă și aievea femeie în gospodăria lor.

Adusese în căruță marfă colorată și dulce pentru copiii plajei, și găteli pentru femei ; piepteni, oglinjoare cu harap dințat, basmale turcești, șiraguri de scoici sidefii și crini de mare, brățări de celuloid, trîmbiți de carton, cîrîitori de moși, țignale, muzicuțe, pachete de ciocolată, acadele, covrigi, înșirați pe sfoară, alune americane, zahăr de ghiață, roșcove, turtă dulce, cărți poștale, ilustrate,

găleți și lopățele, corăbioare de lemn, evantalii, pantalonași de baie, scufe de hîrtie colorată, bonete de cauciuc... Și mai aducea — asta însă nu mai era marfă, ci dar așezat în buzunarul de la piept, alături de livretul de demobilizare, cu certificatul de reformă, cu actul de împroprietărire și cu inima — o salbă de mărgean roșu pentru femeia lui, pentru grumazul ei alb și gras ca duda albă, pe care și-l ferea de bătaia soarelui c-o maramă de borangic.

Nu fusese vorbă între ei să-l aștepte pe șosea, fiindcă nici ea, nici el nu puteau ști ceasul întoarcerii de la Constanța. Dar inima lui socotise... de ! el venea cu salbă de mărgean, parcă nu cumpărată, ci culeasă, bob cu bob, din inima lui.

Nu-l așteptase.

Pe faleză, nimeni.

Îl apucase un dor de femeia lui — și era doar la cîțiva pași de ea — ca și cum nu ar fi venit spre casă, ci ar fi plecat din nou la război ; și se vede că și calul simțise ce fierbea în sufletul lui, căci luase deodată trapul, în timp ce cățelul se pornise să latre vesel.

Ușa închisă — nu dată-n lături, cum s-aștepta.

Nu-l aștepta ?

Nu !

Oftase.

Adormise, săraca ! Femeie tînără, copil, de ! Se ferecase-n magherniță, de frică ! Copil, de !

Zîmbise zbîrcit.

Coborîse din căruță. Pocit mai sună pasul cînd izbucnirea inimii vrea pași de bărbat, s-o poarte, și cînd piciorul e de lemn !

În fața ușii scosese salba de mărgean. O simțea în brațele lui, cum te năpădește dogoarea focului mare înainte de a-l vedea ; și degetele, care se pregăteau să-i petreacă pe după gît găteala roșie, pîlpîiau ca flăcările-n vînt de mare.

Bătuse-n ușă, chemînd-o cu glas scăzut, părîndu-i rău că-i strică somnul, temîndu-se și să n-o sperie, și minunîndu-se mereu că între un om și fericire poate să nu fie decît o ușă.

— Eu sînt, Mario, auzi ? eu...

Așteptase — tînăr ca răsărit din pămînt de primăvară.

Iar bătuse, ridicînd glasul :

— Mario...

Șchiopătase spre fereastra beată de lună. Privise.

Din spatele lui, cățelul lătrase a străin. Întorsese capul.

— Ce-i, mă grecoteiule ?

„Grecoteiul" era un fel de picolo al așa-zisei bodegi de pe faleză : adolescent scurs din drojdia Balcanului, de vreo șaisprezece ani puhavi, cu buze groase, șolduri de muierușcă și ochi de codoș timpuriu.

Răsărise deodată, ca îngerii poveștilor, în izmene, cu o cheie-n mînă, cam întinzînd-o spre invalid, în timp ce ochii clandestini mai mult rîdeau decît se temeau, ocolind mereu privirea fățișă.

— Ce-i, grecule ? zi...

Glasul răsunase aspru, răgușit deodată, ca lătratul cînilor în care coace turba.

Grecul făcuse un pas îndărăt, întinzînd și mai tare mîna cu cheia, dar cu fereală, de parcă s-ar fi temut să nu-i explodeze în mînă. Ochii invalidului se opriseră asupra cheii, uitîndu-l pe grec ; pînă cînd, din cheia întinsă, gîndul pornise — glonte — lovindu-l drept în inimă ; nu era o cheie, ci cheia ușii îndărătul căreia dormea Maria.

— Grecule !...

Șiragul de mărgean scrîșnise în pumnul încleștat.

— ...unde-i cucoana ! ai ?...

(. . . . .)

— A fudzit, dom' Tudorică...

— Mă ! tunase glasul invalidului.

Trupul în izmene al grecului pîlpîise a fugă. Avusese un zîmbet gras, un fel de iahnie de zîmbet pe fața lui untdelemnie, și-o clipire piezișă, în timp ce bărbia i se gușase-n piept.

— ...cu domnișoru Miltiadi.

„Domnișoru Miltiadi" era băiatul cel mare — cu bicicletă, inel și unghie lungă la degetul cel mic — al patronului bodegii.

Din pumnul deschis, ca dintr-o rană, șiragul de mărgean căzuse roșu.

Grecul fugise, lepădînd la piciorul invalidului cheia maghernițel pustiite de mînile unei femei tinere.

Niciodată nu-i mai deșert pămîntul în ochii durerii unui om de munte, decît atunci cînd în zare nu-i nici sat cu luciri de clopotniță, nici troiță de răscruce, nici stîncă, nici brad, nici frunză, nici fulger dulce de apă curgătoare, ci apă, tot apă amară ca lacrima bărbatului, drum lung, lat și adînc de apă sură, pe care copita calului și pasul omului nu pot răsuna, și ale cărui morminte n-au cruci.

Răsucise, gros, țigară după țigară, fumîndu-le pînă cînd își frigea buzele sugînd, delaolaltă cu ultimul fum, și arsura mucului aprins.

Curînd isprăvise tutunul. Căutase altă arsură, mai adîncă : vin, rachiu, rom. N-avea. De cînd o luase pe Maria se lăsase de năravul întărit pe front, — ca să-i dea ei, pentru găteli, banii pe care i-ar fi înghițit beția.

Își frecă degetele mînilor, apăsat, unele de altele, răsucind, cu gîndul fulgerat în degete, cînd o țigară, cînd un gît alb de femeie, cînd o viață de om dusă dracului...

Palmele-i zvîcniră-n iad.

— Ducă-se.

Se uită la cal — mărgele muierești, hm ! — la cine — cine ! — la căruță — marfă boierească ? de ce ? pentru cine ? — la magherniță nu îndrăznea să se mai uite, acolo era patul gol ; — ș-apoi, ca în biserica satului de munte, își ridică ochii spre bolta cu sfinții și Dumnezeul bisericilor.

Ardea deasupra mării și-a pămîntului, învăluit în borangicul lunii, cerul unei nopți de vară, cu stele mari și ațîțate ca sfîrcul sînilor de fată mare cînd sîngele fierbinte al vîrstei începe să le coacă șerpuirea trupului furnicîndu-le în sîni, de cheamă ca pe albine la floarea cu mireazmă tare, mînile cutremurate — ale bărbatului.

Zvîrli cuvîntul preacurviei, greu și mîrșav — pe care nu-ndrăznise să-l arunce în femeia lui — spre stele.

Da.

Stea, femeie, cer, ori viață — totuna. Înnoadă-le pe toate într-un cuvînt, și scuipă-l din gură.

Așa-l momise și Maria, cu fecioria ei albă la trup și sînii ei arzînd în sfîrcurile sfichiuite, ca stelele nopții de vară.

Și după ce zvîrli ocara biblică în stele, scuipă pămîntul umbrei lui betege.

Șchiopîrc-șchiopîrc, cu buza răsucită de dezgust, și cu spinarea aplecată, se îndreptă înspre căruță.

Vin, nu.

Tutun, nu.

Femeie...

Oftă adînc scuipînd din nou, că iar i s-adunase-n suflet cuvîntu-n care înnodase laolaltă cerul, stelele, femeia și cu viața.

Muncă dar, drept vin, femeie și tutun, și drept otravă, cînd n-o ai. Începu să descarce marfa cumpărată, aducînd-o teancuri, în maghernița luminată numai de luna în declin. Veninoasă lumină ! Vînăt-albă, leneșă, galeșă și parcă uneori umflată de cîte-un suspin, ca trupul fără saț al femeilor cînd rîvnesc dragoste și prin somn, încolăcindu-se șerpește în faptele visului.

Adună laolaltă pachetele ; începu să le desfacă, orînduind marfa, cu mișcări cînd răstite și zmuncite, cînd abătute, pe rafturi și tejghea. Atîtea culori vesele, de parcă-mpodobea un pom de Crăciun pentru copii... pentru copii morți.

Pînă cînd nu mai avu nici ce despacheta, nici ce rîndui — decît iar sufletul.

Vin, nu.

Tutun, nu.

— Femeie...

Se lăsă pe scaunul de la tejghea.

Apusul lunii părăsi cerul c-un fel de foșnet luminos ca al rochiei miresei ; pămîntul fu mai singur ; se-nnegri.

Îl apucă deodată un dor de nevastă-sa, atît de-adînc și atît de cald, că parcă îi arase-un plug tot sufletul, stîrnind mirosul țarinelor de primăvară.

Întoarse capul. Patul gol albea prin umbră.

Afară, Calea Laptelui atîrna moartă printre stele, ca o piele de șarpe lepădată.

*

Dimineața se deștepta cu piuit de rîndunele și glasuri de copii ; zvonuri primăvăratece într-un văzduh de zori fragezi ca o ploaie pe alb de liliac înflorit.

Marea-și întindea, vast argintii, stepele brumoase. Treptat, aburii turtiți pe mare se umflară, se desprinseră unii de alții, se clătinară și alunecară, într-o forfoteală galeșă, ca hulubii gușați și rotați cînd se adună-n zori de zi pe acoperișul caselor ; apoi aburii se destrămară nebuloși, rărindu-se, topindu-se, lăsînd s-apară și să rîdă albastrul matinal al mării, scînteietor și proaspăt, cu rouă-n el, cu floare de lavandă, de cicoare, cu albăstrele, cu zorele și cu ochi albaștri de copil, deschiși într-un surîs de deșteptare.

Și dimineața răsturnă de-a valma, peste mare și pămînt, panerul cerului, cu toporași, cu rîndunele și cu portocalele soarelui răsărit.

*

Toată lumea care cobora spre plajă, trecea prin dreptul magherniței din marginea falezei.

Dintîi intră o rîndunică, și ieși de-a dreptul în albastrul cerului care o aștepta la ușă.

Apoi veni o fetiță măruntă, cu pelerină școlară deasupra albastrului costum de baie. Intră zglobie și vorbăreață, cu viața ei de zurgălău de sanie.

— Domnu Tudorică...

— ...

Se opri. Scăzu glasul. Și vorbi numai pentru ea, în șoaptă, ca la urechea unei păpuși.

— Domnu Tudorică doarme.

Clipi, zîmbind unui gînd și bunătăților de pe tejghea, colorate de lumina soarelui violent.

Domnul Tudorică adormise cu capul pe tejghea, ca zmăul din poveste, gîndi fetița, cutezînd să-ntindă mîna și să ia o carte poștală ilustrată, pe cea de deasupra. Oftă, șovăi, iar oftă — zmăul dormea, dar tot zmău era — și grămădi banii, mut, peste teancul de cărți poștale de lîngă somnul zmeesc.

Zmău ! Zmău ! Domnu Tudorică. Ce e zmău ? om ca toți oamenii.

Și binișor, cu inima-nmiită de bătăi ca un cireș de inimioare roșii, — luă un pachet de ciocolată și ieși în vîrfuri din povestea cu zmăul adormit.

Afară, lîngă ușă, cățelul invalidului făcea sluj cu ochii la fetiță. Toți copiii coloniilor școlare și toată clientela matură a invalidului îi cunoșteau cățelul ; amestec ordinar de basset cu corcitură de fox, ținînd coada mereu bîrligată. scund, turtit, lat în șale, cu picioarele cam strîmbe, c-o pată neagră pe-un ochi, buzat și un colț ieșind afară ca la rinoceri. Strănuta des ca pisicile, rămînînd hlizit după strănut, într-un fel de extaz ca cei care prizează tabac. Cine se uita la el rîdea. Un fel de măscărici, de August-cel-Prost al patrupezilor. Aștepta pe toți clienții la ieșire, făcîndu-le sluj slugarnic, cu capul dat pe-o ureche și lăbuțele din față agitate ca mînile toboșarilor.

Cerșea, speculînd ilaritatea pe care-o provoca. Căpăta uneori resturi de chiflă, de turtă dulce, coji de măr, de topatan ; mînca orice, ca porcul. S-alegea uneori și cu cîte-un picior ; nu mușca, și mulți vizitatori înțelegeau să se răzbune pentru spaima pe care le-o dăduse colțul lui rînjit războinic, înainte de a-l cunoaște și de a-l disprețui.

Javră umilă, cîne ratat.

Fetița însă nu-i dădu nimic, fiindcă furase ciocolată și parcă-i era rușine de ochii vii — javra avea ochii expresivi ai cînilor deprinși să se uite mult la oameni, parodiindu-i oarecum mimetic ; — dar parcă mai puternică decît rușinea de cîne, era ciuda împotriva ochilor lui, care prefăcuseră povestea născocită cu zmăul adormit într-un furt de ciocolată de la invalid.

— Marș, tu !

O luă la fugă, ajungînd tocmai pe plajă cîrdul de fete, din care se furișase clandestin.

Ș-acolo, în nisip, culcată pe burtă, cu cerul gurii căptușit cu ciocolată fondantă, începu să scrie, urmărind c-un vîrf de limbă cafenie conturul literelor :

„Draga mea mamae, mai trimite-mi niște bani dacă vrei să îți scriu în fiecare zi, cum vrei mata, fiindcă Domnu Tudorică vinde f.f.f. scump cărțile poștale, toți plajiștii spun că face speculă, și nu îmi ajung banii..."

Furtuna de la începutul nopții, acoperise bombarea pură de pîntec de nimfă a nisipului lins din preajma apei, cu alge întunecat stufoase, iar apa o umpluse de meduze. Parcă trecuse un satir mitologic pe acolo, lăsînd leșin în apă și în nisip, iar în văzduh miros tare de pește, de nucă fermentată, de iod acrit, de flori veștede și de iarbă cosită și stătută.

Copii desculți, cu lopățele și găleți, umblau prin acest miros. răscolind cu mîini naive stuhul vîscos și mîrșav lepădat de mare, prin care zvîcneau amorțit midii. și foiau crabi.

Aproape de marginea mării, pe hotarul de unde începe umezeala c-un fel de clipiri umbrite, vaste umbre roșii cu puncte albe, înfipte în bețe solide, aminteau prin formă și culoare ciupercile veninoase ale adîncului de pădure. Printre ele și îndărătul lor — stacojii, portocalii, vișinii, galbene, verzi, albastre, purpurii și azurii — se arcuiau și se țuguiau corturile cu crăpăturile lor de umbră, ca niște fructe mușcate din miezul cărora răsărea nuditatea tolănită de vierme gras a cîte unui trup gol de femeie.

Halatele, felurit și violent colorate, aduceau pe nisip o zglobie împestrițare de flori de portulac, de bomboane acre răsturnate de-a valma și de cioburi de vitraliu.

În fundul plajei, la poalele falezei de argint lepros, se răsfirau coloniile școlare. De o parte băieții, tuciurii ca dancii țiganilor lingurari, unii goi de-a binelea, scăldîndu-se în nisip ca vrăbiile în colb, alții cu izmene suflecate ca la gîrlă, alții cu blegi pantalonași de baie, încinși cu curea, negri, roșii sau vărgați.

De altă parte, fetele, îmbrăcate în costume de baie de un albastru spălăcit, cu basmalele pe cap.

Animalizați de soare și de goliciune, băieții se băteau cu nisip, nechezînd glume, sau trimeteau, cu cioburi de oglindă, bulgărași de soare în ochii fetelor.

Fetele coseau, împleteau, și trăgeau cu coada ochiului fie spre cer, fie spre mare, fie spre băieți, această iscodire mironosită dovedind mai adînc decît activitatea mînilor vocațiunea lor feminină.

Soarele părea concentrat de-o lupă astrală. Tremurau pe mare sclipirile ca țînțarii de argint și diamant.

Căldura creștea din văzduh și din nisip deopotrivă. Nici o briză nu venea din largul mut, suav și năprasnic albastru. Nici un val pe mare, nici o undă, nici un creț ; nici măcar șipotirea vălurelelor străvezii care fac clinchet dulce printre scoicile malului.

Departe, ca întrezărit printre gene, și totodată aproape ca lîngă frunte, mînile orizontului marin brodau cîte-o

pînză de corabie, cîte-un fum în creangă înflorită de cireș, cîte-un zbor brun cu aripi circomflexe, ca pe o stampă japoneză.

Din ce în ce, plaja se toropea, acoperită de o somnolență blondă ca cea care cuprinde strugurii în aur de septembrie.

Dominînd plaja, sus pe faleză, maghernița invalidului cu ușa dată în lături părea că strigă ajutor în arșiță.

Și deasupra ei, cerul era atît de sclipitor azuriu, că parcă se-adunaseră toți ochii îngerilor din văzduhuri, întrețesînd o boltă de înstelări albastre, să privească în jos, înspre pămînt, fiindcă nimeni încă dintre pămînteni nu știa că se va ridica o cortină și va începe un spectacol, dar nu pe mare, ci pe scena teatrului de păpuși vii, ridicat de Dumnezeu pe marginea falezei, cu mînile invalidului.

*

— O ilustrată, nene Tudorică.

Invalidul ținea cotul pe tejghea, cu fruntea rezemată în palmă. Soarele îl bătea în plin.

— O ilustrată, nene Tudorică, repetă băiatul care intrase.

Invalidul întoarse încet capul slăbit, zbîrcit, negru-galben ca miezul de nucă veche, privindu-l cu ochii rătăciți.

— Ce ?

— O ilustrată, nene Tudorică, vorbi băiatul în șoaptă.

— Na.

Îi întinse întregul teanc de cărți poștale de pe tejghea, răsturnînd cu zgomot banii puși de fetiță deasupra.

Băiatul adună banii rostogoliți pe jos, înapoindu-i, și alese o ilustrată punîndu-le la loc pe celelalte.

— Na, făcu încă o dată invalidul, dîndu-i-le îndărăt cu o mișcare răstită.

— Da' ce să fac ?...

— Ia și pleacă, răsună glasul îndîrjit...

Şi cum mîna băiatului se ferea, invalidul zvîrli teancul întreg afară.

— Şi tu ce mai vrei ?

Apăruse „Grecul", în drum spre plajă, cu coşul plin de chifle subt un braţ, şi cu cofa cu bragă subt celălalt, măsurînd din ochi cînd pe invalid, cînd ilustratele risipite în praf.

— Na, pleacă ; na, pleacă ; na, pleacă.

Şi izbucniră înspre grec — grindini — roşcove, pachete de ciocolată, piepteni, brăţări, trîmbiţi de carton, pantalonaşi de baie, tot ce cădea sub mîna invalidului.

Dînd drumul coşului şi cofei, grecul căzuse în genunchi. Aduna proiectilele mereu sporite, cu-atîta vehemenţă că unghiile-i zgîriau cîineşte pămîntul. Îi umblau ochii şi mînile înnebunite ca la cerşetori cînd se îmbulzesc la tava cu colivă. Cîte-o roşcovă, cîte-un pieptene îl pocneau în frunte, în piept şi în obraz. Nici nu le lua în seamă. Primea cu voluptate loviturile, ca femeile isterice. Îi tuna inima în piept şi în tîmple, i se uscase gura, gîfîia, asuda, clipea şi grebla pămîntul cu degetele, adunînd marfa delaolaltă cu ţărîna şi gunoaiele.

Apoi se repezi-n galop spre bodegă, să lase cofa şi coşul, şi să se-ntoarcă iar să-l bată invalidul cu marfă.

Băiatul cu cărţile poştale porni în goană spre plajă.

În urma lor, cînele invalidului, după ce făcuse un sluj fără folos — căci nu-ndrăznise să se răpeadă printre mînile grecului, lăsat în patru labe, se lăsă şi el în patru labe, înghiţind vindicativ o muscă suportată pînă atunci pe nas, din distracţie optimistă.

*

— Ce-i ?

— Ce s-a întîmplat ?

— S-a înecat cineva ?

— Arde.

— Unde ?

— S-a sinucis o femeie...

Plaja tresări din somn şi tresăltă de-a lungul şi de-a latul ca o drăcească năpustire de ciocan pe-un ţimbal.

Se ridicau trupuri, fluturau halate, ţîşneau braţe spre mare şi uscat, gesticulau mîni. Izbucneau culorile ca o explozie de focuri bengale, ca zboruri de păsări tropicale.

Şi din mulţimea de culori buimac pîlpîitoare, se desprinse o năvală de valuri albastre spre faleză, urmată şi curînd întrecută de un iureş de trupuri ţigăneşti, amestecate cu pulberi.

Vestea, gîfîitor şoptită, trecuse-n trombă prin coloniile şcolare.

— Tudorică e beat şi dă marfa pe degeaba.

— Tudorică a înnebunit şi aruncă marfa.

— Haideţi, mă.

— Care-i mai repede ?

Din gură-n gură, ca o veveriţă pe crengile aceluiaşi copac, vestea pornită din gurile copiilor trecu dinspre faleză înspre plajă pînă la cei din apă. Şi plaja deveni ca o sală de teatru ai cărei spectatori din loji şi staluri s-ar fi răsucit spre galerii să vadă şi să urmărească ce se întîmplă acolo.

Coloniile curgeau spre maghernită în goană brună şi albastră.

Dintîi ajunseră băieţii, strîngîndu-se în grup compact, umăr la umăr, cap la cap, parcă-ncleiaţi unii de alţii ca alunele-n nougat.

Fetele, sosite-n urma lor, împinseră cu valurile lor albastre digul de trupuri pămîntii din faţă.

— Să vedem şi noi ! Să privim şi noi ! mieunau glasuri stridente de curiozitate şi necaz. Fiţi cavaleri !

Ghionţi, gîdilituri, rîsete, glume, chicotiri, mormăiri, exclamaţii.

Suple, cu insinuante mişcări de apă curgătoare, fetele albastre îşi făcură loc şi se amestecară cu băieţii bruni.

Nu îndrăzneau să intre.

Aşteptau.

Veniseră în goană — gîfîiau — şi nu începea nimic, şi nu vedeau nimic.

Şi iată că zăriră lîngă uşă, sentinelă, javra invalidului, făcînd un sluj cu capul lateral echilibrat şi labele din faţă trepidante.

— Bate darabana la falimentu lui stăpînă-său — făcu un glas isteţ. Şi se stîrni un rîs în cor, cu glasuri de soprană, altă, de tenor, adolescent, de curcă, de măgar, de broască, de găină.

— Nu mă pişca !

— Eu ? ! Te lauzi !

— Ce-s hamal ? Ia mai lasă !

— Ba-mpinge, mă, nu te lăsa !

— Sst ! Tăcere ! Gura !

— Tăcere ! Tăcere ! Tăcere !

Cereau tăcere, fiindcă toţi veniseră să fie spectatori, şi pînă acuma nu erau decît actori improvizaţi în antract, aşa cum se întîmplă în mulţimile de la galerie înainte de ridicarea cortinei.

Dar nu începea nimic.

O uşă deschisă şi înlăuntru, marfă pentru plajă, şi un om, pesemne, beat.

Atît ?

Soarele bătea cu flăcări de argint capul invalidului aplecat pe tejghea. Îi vedeau numai tîmpla brăzdată de vine vînăt umflate, pe care cădea încet o singură broboană de sudoare, mare, clară, grea, solitară.

Şi fiindcă alunecarea broboanei de sudoare era singura acţiune din faţa lor, o urmăriră, concentrîndu-şi toţi privirile asupra ei, ca asupra unui răsărit de lună.

Faţă-n faţă, zeci de copii avizi, şi-un fel de lacrimă a tîmplei unui om.

Lăsase-o dîră umedă pe obraz.

Tăcerea venea ca o altă mulţime.

Un glas de copil mic începu să plîngă tare, chemînd-o pe maică-sa.

Se priviră unii pe alţii, dezamăgiţi, stîngaci, nedumeriţi, ca la mort.

— Ce-i asta, mă ! Ne-a păcălit ! Haideţi, mă, la plajă...

Mulţimea, deznodată brusc, avu o mişcare de lehamite, rărindu-se. Se ridicau sprîncene, se răsfrîngeau buze, blazat, se umflau obraji, botos ; parcă doreau să li se restituie preţul biletelor la casă.

Un elan frînt, o poftă neîndestulată.

Invalidul întoarse capul spre uşă. O muscă verzuie i se plimba straniu pe gura închisă, precedînd parcă o picătură de sînge negru. Era galben şi neras, cu cearcăne pungite sub ochi ; mustaţa-i atîrna pleoştită. Privi spre mulţime cu fruntea încordat încreţită, cercînd parcă să-şi amintească ceva îndepărtat şi nedesluşit.

Întîlnind ochii invalidului, mulţimea încă-nşurubată în faţa uşii, mai rămase, tot nehotărîtă, dar c-un fel de aşteptare ciulită.

Şi deodată, ca o rîndunică ţîşnită pe subt botul unui bivol, o fetiţă statu-palmă, în costum albastru, se strecură printre mai-marii ei, se desprinse din mulţime şi intră. Dar pragul uşii care-o despărţea de cei rămaşi în urmă îi cosi curajul. Se opri, cu obrajii albi, între invalid şi mulţime, gata să fugă, să rîdă, ori să-nchidă ochii şi să ţipe asurzitor ca să-şi sperie spaima.

Invalidul se ridicase.

Ochii copiilor de-afară se-ncordară, unii se încrucişară, se măriră, buzele se căscară, feţele se aplecară, urmărind parcă un miracol, sau clipa culminantă a unei lupte atletice.

Invalidul luă de pe rafturi pachetele de ciocolată, teancuri de cărţi poştale, corăbioare de lemn, evantalii, covrigi, grămădindu-le în braţele fetiţei, pînă cînd nu mai găsi loc pentru nimic. Şi văzînd că ochii fetiţei tot îl

priveau, dilataţi de incredulă bucurie, dar lacomi ca bulboanele, îi mai puse pe cîrlionţi o tichie de hîrtie.

Şi fetiţa tot nu se ducea.

— Hai, îţi ajunge, pleacă, răsunară glasuri de afară.

Invalidul o privi, fetiţa îl privi şi ea, şi în şoaptă dulce, cu obrazul înclinat uşor şi bărbia galeş femeiască îi şopti :

— Dă-mi şi-o oglinjioară.

Se stîrni un rîs general, copilăresc.

Invalidul îi dădu şi oglinjioara, îi mai vîrî în gură şi-o trîmbiţă de carton, şi încetişor o împinse de umeri afară.

Fetiţa se strecură prin mulţime cu o mîndrie fanfaron agresivă de premiant cu cunună, ferindu-se, cu umeri şi coate ostile, de cei care voiau s-o vămuiască — şi năvăli spre plajă, sunînd din trîmbiţa de carton, ca un înger vestitor coborît albastru din cerul albastru, spre marea albastră.

*

Nu se mai auzea nici o vorbă, nici o şoaptă. Toţi copiii erau gravi, cu ochii lor mari deschişi ca o perdea de zorele înflorite pe albastrul îmbinat al cerului şi-al mării.

Invalidul împărţea mereu. Mişcările lui pierduseră violenţa deznădăjduită de la început.

Nu se mai despuia aruncînd în oameni.

Dăruia, amar, dar dăruia.

Gesturile lui aveau nobleţea calmă a mîinilor zugrăvite pe bolta vechilor biserici.

S-auzea, în tăcerea spontană a tuturor, numai ritmul de toacă rară, a piciorului de lemn.

Aduna marfa de pe rafturi, venea în prag şi împărţea mînilor goale, care se întindeau pe rînd, timid. Copiii mulţumeau, îşi făceau loc prin mulţimea celorlalţi, ş-odată singuri, parcă scăpaţi din atmosfera de constrîngeri grave a unei biserici, izbucneau spre plajă, cu tichii colorate pe cap, sunînd din trîmbiţi de carton, gesticulînd

nebuneşte, legînd, c-un lanţ de siluete carnavaleşti, plaja de magherniţă.

Şi pe măsură ce coborau cei îndestulaţi alţii urcau fugind chemaţi parcă de sunetele înmulţite ale trîmbiţelor de carton.

Începură să se desprindă din nisip şi copii în cîrje, suind cu mişcări de crabi drumul care ducea spre daruri, întrecuţi de năvala celor teferi.

Iar cei înapoiaţi pe plajă, după ce-şi inventariau avutul, priveau din nou către magherniţă, c-un fel de neastîmpăr îmbinat şi cu păreri de rău. Bucuria surprizei trecuse. Începea lăcomia. Conştiinţa c-au mai rămas daruri şi că, cine ştie, poate c-ar mai putea căpăta ceva, îi îmboldea din nou.

Şi, unul cîte unul, iar porniră, fiecare dintre cei care porneau hotărînd pe cei din urmă.

Mulţimea din faţa uşii creştea, se îndesea, pierzîndu-şi treptat calmul.

Dintîi începu o frămîntare de picioare, ca de copite. Izbucniră certuri răzleţe.

Ochii se înăspreau, înnourîndu-se parcă. Cei care făceau coadă fără să poată răzbi în faţă protestau cu murmure surde, un fel de mîrîit canin, cu profund sincerul sentiment că sînt nedreptăţiţi.

Cei din urmă urau pe cei din faţă, urîndu-se şi între ei fiindcă-n curînd aveau să fie ultimii la darurile împuţinate.

Cei din faţă, sub înteţita apăsare a celor din urmă, vroiau tot mai imperios febril ca totul să se petreacă repede-repede, cu acceleratorul, să capete-n sfîrşit şi ei ceva din ce a mai rămas şi să fugă la o parte de primejdia mînilor flămînde şi-a ochilor lucitori.

Din ce în ce, mînile întinse spre invalid deveneau mai categorice, mai autoritare, mai nervoase, întocmai ca

mîinile călătorilor exasperaţi de încetineala casierului de la ghişeul de bilete în clipa cînd s-aude clopoţelul.

Nu îndrăznea nimeni să poruncească invalidului „Hai mai repede. Nu dormi. Mişcă !“ — dar vorbele, unanim gîndite şi unanim comprimate, determinau o oţelire a ochilor, o îndîrjire a mişcărilor, o încleştare a fălcilor, o posomorîre a frunţii, şi nervozităţii de coadă de pisică în mîinile fetelor.

Treptat, deveneau laolaltă mulţime, un singur bloc masiv, nehotărît, gata să se prăvale dezagregîndu-se, — clătinîndu-se încă pe temelii înainte de a-şi slobozi elanul născînd.

— Ce-mpingeţi ? Ce-mpingeţi ? Huo !

Clocotul sporit al nerăbdării şi furia unora împotriva altora, a fiecăruia împotriva tuturora, şi-a fiecăruia împotriva fiecăruia, îi hotărî deodată pe toţi.

De unde pînă atuncea cei din faţă respectaseră pragul magherniţei, împotrivindu-se apăsării celor din spate, cedară, izbucniră : catapultă.

Şi năvala mulţimii compacte fu atît de violentă şi-ncleştată, că nimeni nu putu intra. Deveniseră toţi un singur trup preistoric, prea vast pentru-ncăperile omeneşti, scuturat de convulsii.

Bătaia începu în faţa uşii. Se zgîriau, se îmbrînceau, se pişcau, se loveau cu pumnii, se muşcau, se scuipau, se înjurau.

Pînă cînd, subt apăsarea mulţimii care înainta bătîndu-se, ca un ciclon format din mii de vîrtejuri potrivnice, o scîndură se desprinse, şi alta, şi alta, pîrîind spart, ca oasele în colţi de fiară.

Uşa se lărgise sinistru, pentru marele trup hirsut.

Intrară, numai mîini purtate de picioare : o mie de mîini, sfărîmînd, zmucind, sfîşiind, lovind.

Ardea înlăuntru, mistuind, un incendiu cu mîini în loc de flăcări.

*

Devastaseră.

Curgeau la vale înspre plajă, dezmăţaţi, dementi, cu ochii tulburaţi, ca şuvoaie revărsate după ploi, cu tot ce-au smuls în cale.

Pe urma lor rămaseră, miraţi, ochii cînelui. Niciodată nu fusese atîta lume, niciodată nu făcuse atîtea slujiri — şi totuşi nu căpătase nimic, decît picioare în burtă.

Intră în magherniţă. Invalidul se refugiase în fund, pe patul Mariei. Cînele făcu încă un sluj pentru stăpînu-său. Apoi văzînd că tot degeaba aşteaptă, linse mîna care atîrna.

Omul tresări. Se uită lung la cîne, la mîna umedă, la patul gol, şi se porni pe plîns.

Într-un tîrziu îşi luă palmele de pe ochi, privi udeala lacrimilor adunate-n ele, şi lepădă cu scîrbă mîinile în lături.

Muiere ! Bocise ca muierile !

Muiere ! Privise ca muierile cum îl prădau !

Muiere ! Încrucişase muiereşte braţele după ce nevasta-sa îl batjocorise fugind c-o putoare grecească, în loc să-i ia urma, s-o ajungă, s-o înşface de cozi şi să tragă, şi să tragă, şi s-o sature...

Se smunci de pe pat, intrînd în dughiană. Cînele se luă după el.

Rafturile atîrnau sfărîmate ; pe jos, marfă ruptă, sfîşiată, călcată-n picioare ; scînduri, aşchii, cuie ; prăpăd tătărăsc.

Oftă cu dinţii strînşi, cu fălcile-ncleştate.

Prin scîndurile rupte, prin rana banului său muncit, vedea în zare cerul, marea plină de cei care se scăldau, şi plaja cu forfota vicleimului care-l jefuise.

Oh ! să-şi descarce bărbăteşte năduful, scîrba, ura, să dea în cineva cu pumnul, s-audă geamăt de durere sub călcîiul lui...

Clocotea. I se umflaseră vinele pe frunte, i se mîliseră ochii în care viermuiau vinişoare roşii, gîfîia greu, şi mîinile dădeau orbeşte să apuce, şi n-aveau ce.

Îşi roti ochii jur-mprejur, întîlnind iar cerul, marea, plaja, oamenii, faleza, pragul, scîndurile sfărîmate, rafturile prăvălite, patul pustiu...

Şi deodată răsări, jos pe podea, mutra hlizită a javrei.

Şi fiindcă n-avea pe nimeni, nici femeie, nici copil, nici Dumnezeu, răcni cu glasul spart, dînd cu piciorul teafăr drept în botul cînelui :

— Te uiţi la mine ? Rîzi ? Ai ? Na ! Satură-te, mama ta de cîne...

(Vol. *Iarbă*, Bucureşti, colecţia „B.P.T.", nr. 1433—1434, f.a.)

ANTON HOLBAN

(1902—1937)

Născut în ziua de 10 februarie 1902, la Huşi. Fiul lui Gheorghe Holban, ofiţer de carieră, şi al Antoanetei Holban, născută Lovinescu, originară din Fălticeni. Studiile primare şi gimnaziale le urmează la Fălticeni, iar cele liceale la Focşani şi Bucureşti. Absolvent al Facultăţii de litere din Bucureşti, specialitatea limbă şi literatură franceză, în 1927 audiază o serie de cursuri şi la Sorbona, alegîndu-şi ca subiect de disertaţie opera lui Barbey d'Aurevilly. Din 1925 funcţionează ca profesor la Şcoala normală din Constanţa, la Liceul V. Alecsandri din Galaţi, la Seminarul monahal de la Cernica şi la Seminarul Central din Bucureşti.

Începe a publica recenzii, note, eseuri în revista *Mişcarea literară* a lui Liviu Rebreanu, pentru ca în 1926 să fie cooptat în comitetul de redacţie al revistei lui E. Lovinescu, *Sburătorul*. Colaborează, de asemenea, la *Rampa*, *Vremea*, *Gazeta literară*, *România literară*, *Reporter*, *Revista Fundaţiilor regale* ş.a.

Impunîndu-se în primul rînd ca prozator (*Romanul lui Mirel*, 1929, *O moarte care nu dovedeşte nimic*, 1931, *Parada dascălilor*, 1932, *Ioana*, 1934, *Jocurile Daniei*, postum *Halucinaţii*, idem), se manifestă, totodată, în dramaturgie (*Oameni feluriţi*, 1929) şi în eseistică, sub cel din urmă aspect fiind un fin şi original exeget al operei Hortensiei Papadat-Bengescu, a lui Marcel Proust, Barbey d'Aurevilly şi alţii. În 1935 primeşte premiul Societăţii Scriitorilor Români pentru romanul *Ioana*.

Se stinge din viață, în urma unei operații de apendicită, la 15 ianuarie 1937.

De consultat : 1. *Bunica se pregătește să moară*, ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Elena Beram, Editura Minerva, colecția „B.P.T.", 1971 ; *Opere*, II, studiu introductiv, ediție îngrijită de Elena Beram, colecția „Scriitori români", 1972 ; *Nuvele*, antologie, postfață și bibliografie de Al. Călinescu, Editura Minerva, 1976, colecția „Arcade". 2. Paul Georgescu, *Un analist*, în *Încercări critice*, II, E.S.P.L., 1958 și *Pasiunea analizei*, în *Polivalența necesară*, E.P.L., 1967 ; Al. Călinescu, *Anton Holban — complexul lucidității*, Editura Albatros, 1972 ; Nicolae Manolescu, *Anton Holban se pregăsește să moară*, în *Teme*, 2, Editura Cartea Românească, 1975.

BUNICA SE PREGĂTEȘTE SĂ MOARĂ

Orășel de munte, cu livezi frumoase pe marginea străzilor. Un gard de lemn, în dosul lui o grădină mică cu brazi înalți, o casă mare, fastuoasă și, în spatele ei, copacii care coboară pînă departe, la iaz : gospodăria bunicii.

Fereastra de la iatacul bunicii, ce familiară pentru totdeauna ! Căci acolo și-a petrecut bunica cea mai mare parte din timp, cel puțin de cînd am putut să o examinez eu mai de aproape. Ea stă și acum cu ceasurile alături de lumina de afară, ca să repare inepuizabil cearșafuri care abia se mai țin de atît de multă întrebuințare. Sau mai ales citește. Ziarele, în primul rînd, căci o interesează tot ce se întîmplă pe fața pămîntului, și continuă prin ele, într-un neîntrerupt monolog tacit, conversațiile pe care le avea odinioară cu bunicul. Bineînțeles, are slăbiciune pentru liberali, pe care nu și-o mărturisește chiar fățiș, deoarece ne știe pe noi degajați de tradiție și în stare să-i aducem argumente mai bune, la care să nu poată răspunde. Dar liberal a fost și bunicul cincizeci de

ani, fără nici o tranzacție niciodată și deci s-a obișnuit să privească societatea numai din același punct de vedere. Cînd a terminat ziarul, trece bunica la romane și, în timp ce noi, celelalte generații, ne petrecem de atîtea ori timpul ridicol, cu treburi mărunte, ea, nemișcată la fereastră, întoarce atent paginile cărții. Dacă romanul e aranjat pe un subiect istoric, cu atît mai bine, căci bunicul a fost profesor de istorie și ea a fost influențată de aceste preocupări.

Din cînd în cînd, bunica deschide fereastra, ca să dea vreun ordin bucătăresei din curte, și zgomotul deschiderii acestei ferestre l-aș recunoaște oricînd și mă va obseda toată viața. De la fereastra iatacului, bunica privește mult timp curtea mare care se întinde în față. Bucătăreasa traversează spațiul cu cine știe ce treabă. Cîteva femei vin cu păsări de vînzare. Vaca se întoarce de la cîmp. Cîinele casei, leneș, se răsfață prin somn. Pisicile grațioase calcă pe iarbă cu băgare de seamă. Mai ales scena cînd se dau grăunțe la păsări o interesează. Pentru a asista la ea, bunica se trezește des-de-dimineață și, în cămașă încă, se așează la fereastră. Bucătăreasa strigă : „Puii mamii !" Și din toate colțurile aleargă păsări de tot felul, înghesuindu-se la mîncare. După ce au terminat, bunica se culcă din nou. Pe vremuri, pe cînd bunicul trăia și nu era de tot bătrîn, altul era aspectul curții. Erau păsări mai multe — de cîte ori n-am urmărit mișcările vreunui clapon superb ! — și Marina, bucătăreasa, se pricepea să le gospodărească într-un chip excepțional. De la pășune se întorcea o cireadă întreagă. Și erau oameni mulți care veneau seara de la munca moșiei încă nevîndute. Se întindea o masă mare într-o margine a curții și oamenii mîncau după ce făceau semnul crucii. Mi-aduc aminte bine cum o țărancă răsturna ceaunul, lăsînd să apară o mămăligă imensă, fumegîndă, și cum o tăia cu sfoara. Pe atunci nu era un pic de iarbă pînă la poartă, atîta lume trecea în fiecare moment. Iar eu cu verii mei și cu alți copii de prin

vecini puteam oricînd întinde crochetul pe pămîntul gol. Acum, cînd mă plimb de dimineață în lungul curții pustii, cu o carte în mînă sau preocupat de cine știe ce gînd inutil, mi se umezesc ghetele de rouă. La fereastră o văd pe bunica privind încă. Îi fac un semn copilăresc, ca o declarație de dragoste, cu o mînă la inimă și cu un început de sărutare, și ea îmi răspunde tot așa de tinerește, în glumă, cu o mică strîmbătură încîntătoare.

Mai ales cînd țin în mînă mîna ei, bătrînă dar caldă, fremătătoare, scumpă, simt ce rău o să-mi pară cînd n-o să mai fie bunica.

Aici lucrurile rămîn înțepenite cu anii. Nu-mi aduc aminte ca vreo mobilă să fi fost schimbată de la locul ei. În salon, fotografiile regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Dar în odaia din mijloc, mai la întuneric, un șah al Persiei și Wilhelm I al Germaniei, cumpărați de bunicul cu vreo 50 de ani înainte, la un iarmaroc, probabil ca să-și orneze casa. În timpul războiului, o ironizam deseori pe bunica, cum ea, înverșunată francofilă, păstrează pe perete chipul unui împărat german. Dar bunica, cu toate că nu replica la glumele noastre, nu schimba portretul, așa se împotrivea să facă cea mai mică schimbare în casa ei. Bunicii au fost foarte buni gospodari, dar mai mult au întreținut decît au inventat (afară de invenția de la început, cînd au clădit și au aranjat totul). Astfel, nici lucrurile nu pot fi schimbate ușor. Ceasul tot pe sobă, călimara cu tocul pe muchia ferestrei.

Cînd l-a doborît pe bunicul boala pe neașteptate, care trebuia să-l omoare în cîteva zile, el și-a lăsat manșetele pe masa de toaletă din ietac, și acolo au rămas de atunci, la fel, puțin murdare, mirosind puțin a trup. Și nu numai în semn de pietate nu le-a luat nimeni, dar și din obiceiul casei de a nu se schimba nimic. Bunicul avea chiar împotriviri destul de enervate, cînd, noi, generația nouă,

voiam să facem transformări. Ca să ieși în stradă, grădina din față are o poartă și în altă parte o portiță. Portița e mai la îndemînă, pe poartă se cam înconjură. Cum portița rămînea totdeauna deschisă din neglijență, veneau uneori evreice să fure flori. Bunicul a hotărît să o suprime, bătînd-o în cuie, cu toată împotrivirea noastră. Dar noi am redeschis-o la prima ocazie pe ascuns, părîndu-ni-se insuportabil ca să lungim drumul cu o sută de metri. Ca să ne vindece, bunicul a înțepenit și mai bine portița, punînd și în lungul gardului o sîrmă ghimpată. Încercam la timpuri cît de diferite să-l convingem să deschidă iarăși portița, deoarece nu mai erau flori în grădină și deci nu se mai găseau argumente, dar bunicul nici n-a vrut să audă. După ce a murit, moarte care ne-a cauzat atîta părere de rău, totuși la prima ocazie am căutat să ne desăvîrșim planul, dar bunica — de partea noastră odinioară — s-a opus pe neașteptate:

— Nu putem face împotriva voinței bunicului. Și, deodată, am fost de părerea ei.

Avem impresia că nimic nu s-a schimbat, că bunicul n-a murit. Anii trec, și noi îl vedem încă la locurile lui obișnuite, la masă, la cafea cu lapte, pe care o lua cu tot dichisul, pășind pe alei, cetind în salon. Auzim și întrebările cu timbrul vocii. Costache, micul servitor, adunat de bunicul de pe uliți (cum a mai făcut cu atîția copii), care crede în strigoi, pretinde că-l vede deseori sub lună, plimbîndu-se prin curte, și nouă nu ni se pare faptul imposibil. Bunica vrea să întrețină, cu puțina viață pe care o mai are, gospodăria drept așa cum a fost lăsată de bărbatul ei, și plantează din nou *ligustrum*, acolo unde s-a vestejit, pune să se taie copacii artistic și repară orice stricăciune. Și cînd întrevedem uneori ce va fi mai tîrziu, ne apucă pe toți groaza.

Cine se va strecura, ca la el acasă, printre copacii cu care am crescut ?

Port caietul cu mine şi scriu aceste note la întîmplare : atmosfera de aici e aşa de obsedantă că subiectul e inepuizabil. Cîteodată sînt pe un scaun în ietac, lîngă bunica, şi o privesc cum citeşte la fereastră. Alteori sînt pe o bancă, sub un brad. Prin preajmă trece vreo rudă a mea, dar asta nu-mi întrerupe preocupările. Privesc pasările şi oamenii ce trec, rar, pe stradă, aud cîte un cîntec de cocoş. Acum sînt în grădina mare din fund, care, din spatele casei, coboară pînă la iaz. Sînt pe o terasă lungă, înconjurată pe trei părţi de carpeni, la o masă şi o bancă înţepenite în pămînt. Coboară pomii încărcaţi cu fructe şi aleele mărginite de tufe de pomuşoară ; bolţile lor roşii sîngeră între fructe. Departe se zăresc coline, cu liniile trase neted pe orizont. Pe drumul principal al grădinii, din loc în loc, cîte o bancă, pentru ca bunica să se poată odihni. Ţinuturile bunicului se întindeau pînă la iazul invizibil de aici, şi îmi amintesc de o mulţime de scene cînd cutreieram spaţiurile, culegeam flori de cîmp de la un pîrîu din depărtare (margaretele...), mă strecuram prin grîul mai nalt decît mine, mă suiam în vîrful căruţei încărcate cu fîn, priveam cu bunicul oamenii prăşind sau luam parte şi eu la treieratul cu maşinile destul de rudimentare, dar părînd pentru mine extrem de complicate. Mai tîrziu, bunicul a vîndut mereu din pămînt, fie că era tentat de preţurile ce se ofereau imediat după război, fie că îl povăţuiseră să nu se mai obosească la distanţe mari. Astfel că acum am rămas numai cu grădina fermecătoare. Bunica, oricîte sforţări ar fi costat-o, cobora zilnic pînă în fundul grădinii, uneori chiar îndată după ploaie, şi deci cu riscul de a luneca pe potecile umede, ca să vadă cum mai merg pomii şi dacă legumele sînt bine îngrijite de servitori. Anul acesta nu mai poate coborî ca înainte. O duce rareori cîte cineva ţinînd-o de mînă. Oboseşte chiar numai cînd trebuie să se aşeze sau să se ridice. I-am spus :

— Ştii că la Bucureşti s-au făcut case multe noi ! (Ea, pînă acum cîţiva ani, venea în fiecare an la Bucureşti.)

— Am auzit că şi în tîrgul nostru s-au făcut case noi !

Va să zică, nici în „tîrgul nostru" nu mai poate merge ! Eu o ştiu, la zile mari, punîndu-şi pălăria cu pene, ca să facă vizite la cei cîţiva prieteni care i-au mai rămas. Iar acum coborîrea în grădină — inima ei — a devenit o problemă. Tot mereu se va reduce spaţiul pentru dînsa. La cimitir, la mormîntul bărbatului său, a renunţat să mai meargă. Numai la urmă încă o dată, şi atunci pentru veşnicie...

Eveniment mare în familie, verişorul meu Lelu se însoară. Adică ar fi trebuit să fie evenimentul mare. Odinioară, la astfel de ocazii se discuta îndelung, se făceau petreceri la care tîrgul era invitat, cu bunătăţi pe care le aducea bunicul de la Bucureşti. Acum timpurile nu se mai potrivesc. Nesiguranţa zilei de mîine nu-ţi mai permite să faci cheltuieli importante. Şi de la război am păstrat cu toţii sentimentul că nici o întîmplare nu este prea gravă. Mama lui Lelu ne-a înşirat cîteva din neplăcerile acestei căsătorii. Băiatul, cu toate că-i licenţiat, nu poate găsi slujbă, iar logodnica, drăguţă şi părînd cu cele mai bune intenţii, e fată de profesor. Cum îşi vor începe ei existenţa ? Anumite lipsuri nu vor cauza nemulţumiri în menaj, zilnic mai profunde ? Dar mai pe urmă mama lui Lelu a adăugat : „În definitiv, nu trebuie să ne facem atîta sînge rău. Nu o merge bine, s-or despărţi şi-or încerca altceva". Sînt vorbe pe care oricine le spune acum cu uşurinţă şi care odinioară ar fi constituit un sacrilegiu. Nunta lui Lelu se face grabnic, înainte de a fi socotită multă vreme, la Iaşi, la casa fetei, şi nu merg decît puţini prieteni acolo. Nimeni nu s-a gîndit la daruri. Lelu s-a hotărît în cîteva zile, adică l-a hotărît un capriciu al

fetei, care nu mai putea să aştepte o lună după ce aşteptase un an, şi, după cîteva zile de conversaţie cu părinţii, nimeni n-a mai zis nimic. Lelu a plecat la Iaşi, şi, din timiditate, nici n-a avut curajul să anunţe pe toată familia. A plecat direct, aşa cum el a obişnuit totdeauna. Totuşi, înainte de plecare, un instinct l-a făcut să-şi ia rămas bun de la bunica. Dînsa cetea un ziar în balcon. Ca şi cum ar fi ghicit că se petrece ceva neobişnuit, sărutîndu-şi nepotul a ţinut să se scoale în picioare, cu toate că era o sforţare pentru bătrîneţea ei şi ceilalţi protestau. Scena a fost solemnă.

Bunica a ţinut de şaizeci de ani, de cînd s-a măritat, socotelile casei. Într-un registru trece toate cheltuielile zilei, cîţi bani a trebuit să dea sau cît a încasat, căci vinde lapte sau alte prisosuri ale gospodăriei bogate, iar la sfîrşitul lunii face adunarea.

Îi cunosc scrisul ei de şcolar cuminte, numerele bine făcute, şi în dreptul lor, numele cheltuielii : zahăr, grăunţe, pui... Îşi duce măsuţa în faţa ferestrei, călimara familiară, registrul şi apoi, foarte serioasă, neplăcîndu-i să fie întreruptă, cu spatele spre uşa deschisă pe lîngă care noi trecem, scrie. *Tante* Gina a găsit registrul cu toate socotelile şi, spre surprinderea ei, la capătul numerelor, sub linie, nu se făcuse adunarea pentru luna trecută. Bunica a explicat : „Ştii tu, nu mai pot face bine adunarea. Uit numerile trecînd de la unul la altul. Dar mi-am zis : de ce e nevoie să o mai fac ?"

I-au trebuit atîţia ani bunicii ca să înţeleagă că nu-i nevoie neapărat să-şi adune cheltuielile. În fiecare lună, o transformare în viaţa ei.

Întîi socoteli, ca să ajungă lemnele de ars pentru toată iarna. Şi puţin după aceea : „Ce ţi-ar părea ca la anul să nu mai ai bunică ?".

Bunica a privit viaţa drept în faţă şi a spus lucrurilor pe numele lor. N-a avut nici o superstiţie şi i s-a părut ridicol că cei mai tineri se sperie de numărul 13 sau de ziua de marţi. Astfel, mi s-a părut curios un vis al ei pe care mi l-a povestit astăzi dimineaţă, fără legătură cu structura ei sufletească.

Parcă sosise bunicul, grăbit, îmbrăcat de plimbare, cu pălăria, pardesiul şi bastonul.

— Asta m-a făcut să mă trezesc (tot în vis) şi să-l întreb ce caută, că doar îl ştiam în călătorie pentru mai multă vreme.

Bunicul a răspuns :

— Mi-am uitat manşetele şi am venit să mi le iau. (Manşetele, care de la moartea lui stau mereu pe masa de toaletă.)

— Dar de ce nu te odihneşti ? Căci trebuie să fii obosit...

— Nu. Doar eu pot să merg într-o clipă oriunde vreau. (Ce mult îi plăceau odinioară călătoriile !)

— Şi vrei să pleci imediat ?

— Dacă mă aşteaptă prieteni...

Şi într-adevăr, pe fereastră se vedeau oameni cunoscuţi, cu care făcuse bunicul politică zeci de ani : Brătienii, Sturdza... Era şi vătaful moşiei, Ion Hărmănescu. Cu toţii morţi.

Dar bunicul a făcut o invitaţie :

— Nu vrei să vii şi tu cu mine ?

— Nu !

N-a vrut bunica să meargă !

Cînd a murit bunicul, cea dintîi reflexie mai însemnată pe care am făcut-o a fost : „Şi sînt atîtea de care nu l-am întrebat !" Din copilăria lui, din viaţa de altădată. Deodată aveam o mie de curiozităţi la care nu mă gîndisem pînă atunci. Cum făcuse el şcoala, cum petrecuse

războiul de la 77. Și acum bunica știe și ea o mulțime de secrete și mereu amîn cu întrebările. Căci pentru întîmplările vechi memoria ei este intactă. Poate reconstitui în toate detaliile scene peste care au trecut șaptezeci de ani, știe gesturi mărunte, vorbe neînsemnate. Și dacă o cercetezi, îi place enorm să povestească. Și e amuzant, cînd bătrîna de lîngă mine, care abia se mai ține pe picioare și pe care planează viitorul sumbru, rîde cu poftă, povestind cum a mîncat o bătaie strașnică de la „mămuca". „Era rea mămuca, dar și eu eram poznașă !"

N-am cunoscut-o decît bătrînă cu părul alb de tot, și trebuie s-o transform în minte într-o fetiță sprintenă, făcînd pozne !

Bunicul și-a știut precis ținta. Și-a dat copiii la școli bune și și-a făcut zilnic socotelile ca să-și asigure existența. A fost prudent în toate actele și sceptic față de transformările prea repezi cu care ne învățase războiul. Ca director de liceu — timp de 40 de ani — nu i se întîmplase niciodată să schimbe notele, și aveam lungi discuții cu el în urmă, căci nu-și închipuia că se poate face așa ceva. „Dacă ai vreun elev pentru care ești obligat, îl mai asculți o dată cu atenție. Dar dacă nici atunci nu știe, ce poți să-i faci ?"

În politică și-a păstrat toată viața partidul, ca un om din alte vremuri. Bunica vorbește deseori de el cu mîndrie : „El a făcut totul. Părinții lui, cu nenumărați copii, dormeau într-o singură cameră la țară. El a știut să îndure sărăcia și să învețe, apoi să-și crească bine copiii și pe alți copii săraci să-i ajute. Să facă economii la bancă și să clădească această frumoasă casă. Nu este copac pe care să nu-l fi plantat el singur !"

În jurul nostru, pomii bogați cu tot felul de fructe și brazii superbi, acum de o înălțime miraculoasă. Familia lui a prosperat odată cu copacii și apoi el a dispărut, singurul care era în legătură directă cu ei. Căci noi sîntem veniți mai tîrziu și am găsit totul de-a gata.

Bunicul era înalt și drept, ca o lumînare, cu o barbă albă de patriarh, și pe fruntea lui nici la bătrînețe n-a avut nici un creț. Așa a fost fizicul lui, așa a fost firea lui, întocmai ca brazii din fața casei.

Bunica i-a fost cea mai desăvîrșită ajutoare. A lucrat hainele copiilor, i-a bătut cînd a fost nevoie și a fost atentă ca să fie hrăniți bine. N-a clevetit pe nimeni (de altfel, pe vremea aceea nici nu erau multe fapte de clevetit), a fost dreaptă și față de străini, n-a invidiat norocul altuia. Și-a îndeplinit toate datoriile, fără să suspecteze calitatea acestor datorii. Pe astfel de oameni se sprijină societatea. Nu pe noi, cărora ni se par anumite idei învechite, căci n-avem nici un gînd care să ne călăuzească mai multă vreme fără să nu-l fărîmițăm prin toate bănuielile. Nu va rămîne după noi nici măcar un pom plantat de mîna noastră.

În timpul războiului, bunicii din toată inima s-au bucurat cînd armatele noastre erau biruitoare, s-au îndurerat cînd eram învinși și escamotau adevărul cînd acel adevăr era prea trist. Părea naiv optimismul lor, dar interpretarea noastră cu pretenții de obiectivitate nu era prea pesimistă, adică la fel de nedreaptă ? Și era în veșnicul nostru spirit de contradicție numai dorința de a fi obiectivi sau și încercarea de a turbura sufletele lor prea limpezi ?

Bunicul a murit magnific, așa cum i se cădea lui să moară. Eu nu eram în țară, dar mi s-au povestit detaliile. Numai o săptămînă a ținut boala. La cel dintîi pericol a fost dus la București, la doctori mari. Inutil. În zi de Paște a murit. L-au transportat în orașul lui, într-un vagon, și în alt vagon luase loc toată familia. De la un timp, familia, de prea multă durere, a început să rîdă.

Un unchi a anunțat pe bunica, dar n-au fost scenele groaznice la care te puteai aștepta. Bunica a ghicit imediat

și era perfect pregătită, semn că se gîndise demult la această posibilitate. De altfel, bunicul, bine socotit ca întotdeauna, cînd împlinise 70 de ani făcuse cavou la cimitir. Deci dacă nu se vorbea de moarte de obicei între ei, certitudinea morții era pusă în socoteli, dar atunci cînd trebuie, la bătrînețe, și nu pe neașteptate. Cînd a trecut carul mortuar prin fața casei, toți pomii erau în floare... Mi s-a spus că priveliștea era superbă...

Bunica lîngă mine, și mica verișoară Sanda vine cu o minge în mînă. Bunica reflectează tare :

— Eu n-am cumpărat niciodată minge copiilor mei. Ordine, nici o cheltuială zadarnică.

Mai spune :

— Aș vrea să pun să taie mărul acesta (îl arată).

Mă revolt :

— Cum să tai o frumusețe de copac ?

— Dacă nu mai face mere !

— Ce are a face. E o podoabă a grădinii (și mă gîndesc la castanii tăiați din poartă).

— Și apoi, e insuportabil cîte frunze lasă să cadă. Nu pot suferi. Seara pun să le măture. Iar dimineața le găsesc tot așa de multe.

Și eu, care am privit azi o frunză galbenă, grațios unduind prin aer, și crezusem că e prima din vara aceasta !

De ce nu copiez vorbe de ale bunicii, așa cum vin, la întîmplare, oricît de neînsemnate ar fi, avînd siguranța că orice e important de la un om care se pregătește să moară, și mai ales că ele vor vibra în mine și în familia mea ? Mai tîrziu ne vom aduce aminte de cîte o întrebare de-a ei și o vom păstra cu nespusă băgare de seamă, ca pe un obiect vechi, rămas din bătrîni. Dar nu vom avea curajul să inventăm nici o silabă, fie că memoria

nu ne va ajuta să reconstituim exact o conversație, oricît de scurtă, căci cea mai mică omisiune sau adăugire ne va face să nu mai recunoaștem nimic, fie că ne vom teme ca nu cumva, fără să vrem, să inventăm ceva și să profanăm amintiri scumpe. Dar acum mai am putința să culeg vorbe al căror adevăr nu-l va putea bănui nimeni mai tîrziu, și care astfel vor cuprinde în ele și timbrul vocii, și întreaga scenă uneori. La fel, nu iau fotografii caracteristice, prinzînd colțurile scumpe ale casei, acum, cînd am încă dreptul să merg pe oriunde, sau mai ales gesturile obișnuite ale bunicii. Căci nu o fotografie cu bunica gătită, gravă, aranjată, așa cum nu e de obicei, va emoționa mai tîrziu, ci bunica uitîndu-se pe fereastră, făcînd o pasianță, cetind.

Pricep clar toate acestea, și totuși nu fac sforțarea să caut un aparat de fotografiat, să cumpăr filme (nu numai lene, dar și economie !), să îndeplinesc toate pregătirile. Amîn...

Sînt legat de toate casele din orășel, de toți oamenii, de întîmplările cele mai mărunte, și oricît de departe aș fi plecat, aud parcă bătăile ceasului de la Adormire, biserica din centru, care despart egal o existență pașnică. Cînd vin în oraș, în fiecare vară, prima mea întrebare este : ce s-a mai întîmplat în tot timpul absenței mele ? Cel mai mic eveniment mă interesează, și rareori aflu cîte o nuntă, cîte o naștere sau cîte o înmormîntare. Impresia pe care ți-o dă viața de mînăstire că nimic nu se schimbă, că totul e veșnic. Și totuși, dacă examinez bine, văd că multe s-au schimbat și că, în definitiv, colțul nostru a rezistat cel mai mult, neverosimil de mult. Chiar dacă a murit bunicul, atmosfera de la noi a rămas identică, cu toate că a trecut mai mult de o jumătate de secol peste ea și printre aceiași brazi mă jucam odinioară de-a prinsul. Casele de primprejur, gospodăriile lor

sînt aproape la fel, dar din zece în zece ani s-au schimbat oamenii din ele. Peste drum locuiește de un timp destul de lung dentistul Grünfeld, tinerel și simpatic, și în timpul lucrului se recreează, uitîndu-se prin fereastra deschisă cum evoluăm în grădină. El mi-a spus : „Sînt fericit cînd se deschide poarta d-voastră, ca să intre trăsura cu primul venit. Știu că a sosit primăvara. Dar cînd pleacă ultimul dintre d-voastră e o tragedie. Iarăși iarna cu pustiul ei..." Și cît timp mai pot să dureze aceste veri minunate ? Bunica e de 80 de ani, deci am profitat [de] tot ce se putea profita. După moartea ei, se va vinde casa, căci nimeni nu va putea locui aici ca s-o întreţină. Și așa, nu va mai veni nimeni. Iar după mulţi ani, dacă voi mai trăi, fără nici o legătură cu noile generaţii, îmi voi căuta timpurile mele în vreo călătorie grăbită. Voi trage la hotel (singurul lucru ce nu cunosc aici !), voi face socoteala tuturor acelora care m-au părăsit, mă voi simţi stîngaci printre oamenii necunoscuţi și indiferenţi, indignat că se cred stăpîni între priveliști familiare numai mie, și mă voi uita peste gard, să văd ce s-a mai întîmplat cu casa noastră.

Legat lîngă fîntînă — fîntînă cu ciutură — cîinele Ursu stă tolănit, cîine ciobănesc mare, negru, cu dinţi de oţel, impresionant cu toate că n-a mușcat încă pe nimeni. Verii mei mai mici povestesc că se pot juca în voie cu el. Adinel fuge prin curte, ţinîndu-l de lanţ. Totuși, privesc semnele lui de prietenie, dar n-am curajul să mă apropii. De obicei doarme, lenevește pe iarbă. Mi s-a spus că iarna blana lui neagră formează o pată minunată pe zăpada fără sfîrșit și imaculată, pe care nu o calcă nimeni. Cîteva zile înainte de a se îmbolnăvi bunicul, cîinele a început să urle lugubru, să se vaiete prelung, și a urlat așa pînă după înmormîntare. Acesta este un instinct cunoscut al cîinilor, de a urla în preajma morţilor casei, dar e altceva cînd citești evenimentul prin cărţi, sau cînd asiști tu însuţi la el. Acum, la orice lătrat al lui Ursu, care ar semăna a vaiet, ne înspăimîntăm.

Bunicii mei au fost foarte pudici. Nu i-am auzit spunînd vreo vorbă urîtă nici în cea mai mare supărare. Și neglijenţi iarăși nu au umblat printre noi. Pe bunica o știu numai într-un costum : fustă și bluză. De obicei are un șal pe spate, căci pe aici chiar vara este destul de rece. Astfel, dacă găsesc vreo excepţie la purtarea lor delicată și neașteptată pentru timpurile primitive din care vin, o savurez.

Într-o zi bunica m-a descoperit — cu toate că băiat mare — neștiind diferenţa fizică între un creștin și un evreu. S-a minunat :

— Se poate să nu știi asta la vîrsta ta ? Eu nici nu împlineam zece ani și cunoșteam toate.

Am aflat toate secretele omului de la camarazii de liceu, dar diferenţa dintre un evreu și un creștin de la bunica am aflat-o.

Odată trebuia să plec la București cu un tren de dimineaţă, și de cu seară îmi luasem rămas bun de la toţi. A doua zi, cu toată discreţia mea, bunica m-a auzit plecînd și, așa cum era, s-a repezit la ușă, ca să mă mai sărute încă o dată. Era cu picioarele goale, nepieptănată, numai în cămașă, cu obrazul roșu de somn. E singura dată cînd am văzut-o atît de neglijentă, dar imaginea nu era deloc vulgară. Poate pentru că era transfigurată de dragostea noastră unul pentru celălalt.

Acum bunica are mai multă nevoie de somn. Ostenește repede, se culcă de mai multe ori pe zi, chiar dacă nu doarme. Seara, ca și altădată, ar mai întîrzia cu ceilalţi și trebuie să o trimită *tante* Gina la culcare. Sau o plic-

tisește cînd nu aude decît frînturi din conversația noastră și noi n-avem bunăvoința să-i explicăm tot timpul. Pleacă la culcare supărată mai ales pe ea însăși. E amuzant cum doarme zilnic. Se aranjează pe o canapea mică de tot din ietac și se micșorează încă, ca să încapă întreagă, își reazimă capul de mîini. De neînchipuit o poziție mai incomodă, și totuși bunica nu-și alege alta de cînd o știu. Din cînd în cînd, trece vreunul din noi prin preajma ei, cu cea mai mare băgare de seamă, și atunci ea imediat întoarce din somn capul (culcată aude mai bine), să vadă ce este, și apoi doarme mai departe. Dimineața însă se trezește odată cu soarele, cum a făcut toată viața, cînd trebuia să-și termine treburile, dar nu îndrăznește să se ducă la fereastră să-și privească gospodăria. *Tante* Gina doarme cu dînsa în ietac și bunica știe de frica ei. *Tante* Gina se sacrifică și rămîne toată iarna cu bunica și-i place să fie ascultată. Bunica ne povestește cu o mutră de copil :

— Mă prefac că dorm, ca să nu facă Gina scandal ! Mor de urît în pat !

Sînt mici epitropii pe care le acceptă. Dar pe cît poate, își păstrează obiceiurile vechi de autoritate, ca să se știe că e stăpînă aici. Totuși, zilnic trebuie să renunțe la cîte o poruncă, căci nu mai este în stare să și-o susțină multă vreme. Trebuie să lase pe ceilalți să se ocupe de gospodăria ei. Ca un simbol al vechii stăpîniri, păstrează, în buzunarul șorțului, cheile casei.

„Casa mea !“ „Grădina mea !“ Ca să se știe !

Dacă bunicul nu i-ar fi pus în testament totul pe numele ei pînă la moarte, atunci ar fi fost un dezastru.

Nu s-au petrecut decît mici transformări în casa aceasta, în decursul anilor, și în orice caz, noi, nepoții, am găsit-o aranjată definitiv. Totuși, s-au tăiat, pe cînd eram la București și n-am știut să ne împotrivim, cei

doi castani de la poartă. Castanii erau superbi și-și împleteau ramurile și făceau o boltă foarte bogată deasupra porții. Copilăria nepoților s-a petrecut în apropierea lor, ne-am agățat de crengi, am cules florile, ne-am jucat cu castanele. Și i-am admirat de cîte ori treceam pe lîngă ei, căci alcătuiau o intrare regală. Cînd am venit într-o vară i-am găsit tăiați. Am considerat întîmplarea drept o catastrofă. Chiar și vecinilor le păruse rău, considerîndu-i drept o podoabă a străzii. Cum s-a petrecut ? Un cunoscut s-a găsit să-i spună lui *tante* Gina : „Dar ce curaj aveți să stați în fundul unei curți așa de întunecoase ! Orice se poate întîmpla !“ Și *tante* Gina, fricoasă, a hotărît tăierea castanilor, ca să lumineze grădina. Bunica a fost surprinsă de această hotărîre, dar a acceptat-o. De ce ? Căci nu îi este teamă de nimic. Poate s-o fi gîndit, cu un vechi instinct de economie, că tăierea castanilor înseamnă un stoc de lemne destul de mare de ars. Eu cu verișoarele mele am încercat mai tîrziu tot felul de vorbe de răzbunare inutilă. La îndureratul : „Cum s-a putut să tăiați castanii aceștia ?“, ni s-a răspuns : „Pentru că așa am vrut !“ Am demonstrat că tăierea castanilor nu păzește casa de hoți, dar demonstrația nu avea nici o importanță. Și apoi, ne temeam, dimpotrivă, să nu-i convingem să mai taie și alți copaci. Atunci, am sugerat bunicii ceva mai pervers : „Ce-ar zice bunicul dacă și-ar putea vedea casa ?“ N-am mai primit nici un răspuns, vorba noastră prinsese. Cu toate că nu sîntem convinși că bunicul ar fi fost supărat.

El a orînduit toată grădina în tinerețe și, bătrîn, cînd nu mai putea face inovații, ar fi acceptat poate să desfacă ce făcuse. De altfel, sub pretextul că înfrumusețează, a tăiat el singur mai multe crengi decît trebuia și a lăsat brazii cam pustii la rădăcină. Oricum, ce multă muncă este să crești un pom ! Cum poți să te decizi să-l suprimi în cîteva minute ?

Bunica, după cum nu cunoaşte superstiţia, nu cunoaşte nici frica. Familia mea fusese tot aşa de curajoasă pe vremuri, căci în oraşelul acesta nu există un hoţ mai periculos. Bunicul era obişnuit numai ca unul dintre servitorii lui, Pricopi, să-i fure hîrleţul, o dată pe lună, ca să-l ducă la cîrciumă şi să-l schimbe pe băutură. A doua zi bunicul se ducea la cîrciuma cunoscută şi-l scotea. Peste un timp, aventura se repeta întocmai. Dar o unică întîmplare îngrozitoare din oraş a transformat oamenii. Chiar peste drum de noi a fost omorîtă o grecoaică bogată, în vizită cu toată lumea bună din tîrg : *madame* Kiriacos. Hoţii nu s-au mai găsit niciodată şi au trecut de atunci 20 de ani. Eram copil, dar ţin minte spaima rudelor mele, discuţiile contradictorii şi veştile care ne soseau mereu de peste drum. De atunci, toată lumea a început, înainte de culcare, să încuie bine uşile şi să caute pe sub pat. Numai bunica a rămas aşa cum a fost totdeauna. Cînd din sufragerie, unde face seara pasienţe, aude un zgomot tocmai în partea cealaltă a casei, se duce singură prin tot şirul de camere întunecoase şi întreabă : „Cine-i acolo ?“ Noi ne mirăm de curajul ei şi o sfătuim să fie mai prudentă. Ca şi cum un duşman şi mai periculos, faţă de care nu există împotrivire, Moartea, n-ar pîndi la toate intrările...

S-a dus şi Marina, bucătăreasa bunicilor, care intrase în slujbă la nunta lor şi care îi slujise cincizeci de ani. Subţirică, delicată, cu privirea caldă, imagine graţioasă. Bucurîndu-se de orice noroc al familiei. Ştiind să explice mersul norilor şi visele. În timpul războiului, bunica, împărţind în bucătărie mîncarea, o ţinea în curent cu tristeţea comunicatelor oficiale. Bineînţeles, toată familia era francofilă, şi Marina ca noi toţi. După moartea ei, am constatat că o prăjitură specială, cu care ne plictisise odinioară, va dispare pentru totdeauna : nimeni nu-i mai ştie reţeta. Astfel că acum ne gîndim cu duioşie la acea prăjitură, altădată insuportabilă.

Cînd au înmormîntat-o, a condus-o toată familia la cimitir. Bunicul a avut o vorbă de spirit către bunica, ca să-şi acopere atîtea nelinişti : „Putem să murim de acum. Bucătăreasă avem.“

Cum au izbutit bunicii să întemeieze o gospodărie aşa de însemnată şi să poarte de grijă pentru fiecare din atîţia copii, cu toate că au început fără bani mulţi, cu leafa unui profesor de odinioară ? Fiecare cheltuială a fost bine chibzuită, şi dacă îmbunătăţirea nu făcea salturi şi se îndeplinea încet, totuşi, era sigură. De multe ori, noi, cei tineri, ne scandalizăm că bunicul nu se pricepea să fie generos nici la urmă, cînd scăpase de nevoi. Bunica nici acum nu face imprudenţe cu banii, dar la economii nu se mai gîndeşte. Statul se pricepe el să pună dezordine în orice socoteală şi să transforme aproape lunar pensia, şi ea achitată la date neprecise. Astfel, bunica s-a obişnuit să fie mult mai darnică. Nu lasă nici un om să plece fără să-i dea cîteva mere. Chiar şi spune, binevoitor ca niciodată : „Du-te în grădină să iei mere cîte vrei“. Nu cheltuieşte banii inutil, nu şi-ar cumpăra pentru nimic în lume prăjituri sau pepeni verzi, care-i plac aşa de mult, dar totuşi e o mare schimbare. Timpurile turburi de acum au indignat-o la început, dar cu timpul a obosit să mai protesteze şi acceptă realitatea. Privindu-i casa şi grădinile, nu înţelegi că ea a fost mai destoinică decît noi toţi ? Din pricina atîtor neîncrederi de care sîntem mîndri, căci ne dau o complexitate, n-am fost în stare să construim nimic.

Aseară, după cină, *tante* Gina a stins una din cele două lumini electrice din sufragerie ca să facă o mică

economie. Dar curînd bunica a spus servitoarei s-o aprindă din nou.

„Lasă, că destul o să am întuneric în mormînt."

Stau și scriu aceste rînduri în pavilionul unde *tante* Gina vine de obicei să lucreze. Sîntem mulți și deseori cîte cineva trece prin fața pavilionului. Alături, iarbă și brazi, și în față, strada. Cîteodată cîte o țărancă întreabă din drum : „Pui nu cumpărați ?" sau alta care anunță : „Mure, de vînzare mure !" S-a apropiat verișoara mea Sanda de masă (pînă acum a fost prin toată curtea : tren) și mă privește. Sanda are zece ani și este drăgălașă, cu ochi mari. La sfîrșit mă întreabă :

— Ce scrii ?

— O carte cu copaci, cu o casă și cu o grădină.

— Și cum o să se cheme ?

Din atîta lume mai mare, numai Sanda a avut curiozitatea să mă întrebe ce scriu. Și nici nu bănuiește nimeni că descriu aceste locuri. Dar de fapt nu se crede cu tot dinadinsul în talentul meu. Prea mă cunosc bine de cînd eram mic și mă țin minte în o mie de posturi familiare și ridicole (și acum chiar stau cu papucii în picioare, strîmb, gata să cedez locul altuia mai bătrîn, și aproape toți sînt mai bătrîni). La fel am rămas pentru ei, căci cu toții se măresc odată cu mine, și acum, cu toate că au trecut atîția ani, locul meu tot la coada mesei este. Mai degrabă ei cred în geniul unchiului Eugen, care stă douăsprezece ore la birou, încercînd să scrie romane care vor să prindă aspecte din viață, cu toate că singura lui legătură cu cei dimprejur este să ceară imperativ ca masa să fie servită la aceeași oră.

Și sînt emoționat de întrebarea Sandei. Îmi vine gust să-i spun drept ceea ce n-am spus la nimeni (mă și jenez să spun celorlalți, li s-ar părea poate că scontez moartea bunicii).

— Mi-au fost foarte dragi locurile acestea și m-am gîndit să le descriu.

— Și cînd te gîndești că totul o să dispară !

Reflecția micii Sanda ! Fie că este o observație împărțită între noi toți, dar numai o fetiță a avut curajul să o spună tare, fie că această fetiță este mai sentimentală decît cei mari.

Sanda m-a părăsit și a continuat să se joace singură în grădină. În pavilion a intrat un cocoș, ciugulește fără frică cîteva grăunțe, pe care le găsește pe podea și se apropie de mine, de parcă aș fi o statuie inofensivă.

Ce pustie este curtea noastră acum ! Și ce zgomot era pe cînd încă mătușile mele nu părăsiseră casa ? Petrecerile provinciale de dinainte de război, pe care le înregistram cu ochii mei speriați de copil de cîțiva ani... Tot orașul în costumul după ultima modă de la Paris... Valsul amețitor și cadrilul... Mai rețin încă cîțiva tineri cu rîsul lor fără grijă, acum bătrîni prefăcuți în alți oameni sau dispăruți. Toate bunătățile pe masa din sufragerie, multe din ele aduse special de bunicul, din București, care păstra un miraj de legendă pentru noi. Așteptam serbarea la fel ca toți ceilalți, o discutam, plănuiam, îmi făceam o mie de iluzii, apoi mă instalam pe un scaun, chiar în salon, să privesc cît mai bine tot ce se petrecea și rochiile cu trenă. Dar adormeam rezemat de spătarul scaunului, oricît m-aș fi împotrivit și aș fi cugetat că trebuie să veghez, astfel de petreceri neputîndu-se întîmpla prea deseori. Venea cîte cineva și opina, spre spaima mea, să mă ducă la culcare, dar bunica sosea numaidecît și hotăra să rămîn mai departe la locul meu.

Toată această glorie dispărută și bătrînețea bunicilor, traiul tot mai molcom. Acum cîțiva ani casa noastră a mai cunoscut zile de glorie, dar în altfel.

Adinel, verişoara mea, nu devenise încă o domnişoară mare, şi cum era foarte zvăpăiată, atrăgea la joacă pe toţi micii evrei din stradă. Fuga între copaci, de-a v-aţi ascunselea, sau crochetul. Bunica nu putea suferi zgomotul mare şi se irita de multe ori, dar nu se opunea cu seriozitate.

Şi acum e linişte pe toate aleile, cînd scîrţîie portiţa ne uităm imediat să vedem cine vine. Iarba a invadat totul. Iarbă frumoasă ca într-un cimitir.

Qui n'a [pas] son grain de folie ? E delicios cînd surprind la bunica — această persoană care a fost timp de 80 de ani înainte de toate înţeleaptă, ştiindu-şi sigur calea ei — cîte un gust romanţios.

Într-o zi a căzut în grădină, şi unul din degetele mici i s-a îndoit de la încheietură. În primul moment n-a simţit nici o durere şi şi-a aşezat ea singură degetul la loc. „Mă temeam că n-o să pot pune mănuşa", spuse ea cu seriozitate, cu toate că nu mai merge în oraş, ca să poarte mănuşi. Sau sînt amuzante numele copiilor (unde bunicul nu s-a amestecat) : Octav, Virginie, Antoinette, Eugen, Corina. Şi fiecare nume are cîntecul lui. A botezat pe un copil Corina, pentru că tocmai pe atunci citea cu nesaţ, în foiletonul *Universului, Corina sau Italia* de M-me de Staël.

Mă plimb prin curte, printre păsări, cu o carte în mînă. Gheorghe, servitorul, despică lemne. Maria, bucătăreasa, scoate apă de la fîntînă. Bunica priveşte pe fereastră spectacolul idilic. Mă apropii de dînsa şi vorbim prieteneşte despre întîmplări fără importanţă. Deasupra, cerul nuanţat de orăşel de munte. Scenă atît de familiară, de atîtea ori repetată, încît pare eternă, esenţială

existenţei mele, şi care totuşi trebuie să dispară în curînd în întregime.

Sîntem nebuni cu toţii. Căci la cel mai mic calcul pricepem că totul o să înceteze. E fatal ca trupul bunicii să găsească pretextul unei boli şi să se destrame. Şi este o surpriză că rezistă încă. La anul vom găsi-o oare ? N-ar îndrăzni nimeni să pună un rămăşag. Sau, în cel mai bun caz, de va rezista toată iarna aceasta nesfîrşită cum vom mai găsi-o ? Bunica cea deşteaptă, discutînd totul, pricepînd totul, evoluînd odată cu noi, în curent cu orice ştire nouă, model de forţă morală şi intelectuală şi de o energie fără şovăire de-a lungul atîtor ani, deodată ramolită ! În fiecare an, la vizitele noastre, constatăm schimbări la ea. Acum aude mult mai greu, e mai înspăimîntată de sfîrşitul apropiat al vieţii, se scoală anevoie de pe un scaun şi oboseşte repede. Şi la anul ? Va fi nevoie ca alţii să-i facă toaleta ? Bunica mea scumpă şi totuşi alta ! Avem panică de viitor, dar viitorul nu mai interesează imediat ce devine trecut. Căci peste bunicul s-au strîns şapte ani de moarte, şi suportăm adevărul acesta.

Ştim precis toate acestea, dar nu ne schimbăm felul de viaţă obişnuit. La fel, venim numai vara aici; şi socot că această venire e pricinuită nu atît de ultimele clipe ale bunicii, cît pentru că ne opreşte criza să ne ducem în altă parte şi sîntem mulţumiţi că avem la dispoziţie, gratuit, o gospodărie atît de superbă, în aerul cel mai curat. Dealtminteri, întîrziem să venim pe cît putem, şi din Bucureşti nu ne grăbim să trimitem cîte o scrisoare cu noutăţi, oricît am şti că-i face plăcere. Iar ajunşi aici, ne plictisim ca şi odinioară, ne ducem fiecare preocupările noastre mai departe. Căutăm locurile singuratice şi ne enervăm să repetăm fraza cînd bunica nu a auzit-o bine. Ne consolăm cu : „Şi dacă am sta mai mult de vorbă cu

bunica, ce importanță ar avea? Curînd și peste acest prezent se vor pune cîțiva ani." Dar această teorie distruge de fapt orice inițiativă. Adevărul este altul: orice socoteală ne-am face asupra soartei triste a bunicii, temperamentul nostru continuă să se poarte după instinctele lui, ca și cum o judecată n-ar trebui să fie rezultatul direct al temperamentului.

Cea mai mare groază a bunicii este să nu-și piardă memoria. „Decît să fiu ramolită, mai bine să mor imediat!" Gîndul acesta o persecută de multă vreme, și face dese mărturisiri care arată că spaima persistă în ea. Observația că „nu mai poate ține minte" o terorizează zilnic, și noi, bineînțeles, protestăm: „Toți pățim la fel". Dar bunica rămîne tot așa de neconsolată. De multe ori o examinez fără ca ea să bage de seamă și constat că primejdia nu este așa de mare. Observ că a uitat, de pildă, o pasiență, pe care o făcuse de mii de ori. Și atunci, cu perversitate, mă mir că a putut uita așa ceva, cu toate că mirarea mea o va amărî și mai mult. Căci bunica este așa de tînără, stă de vorbă cu tine de la egal la egal, încît continui o luptă cu ea, cum obișnuiești să cicălești un contemporan al tău. Discuți cu dînsa cu toată seriozitatea și o contrazici de e nevoie. Nu accepți să-i respecți vîrsta înaintată și pui față de ea aceeași pasiune în credințele tale. Cîteodată, dacă trebuie, întrebuințezi și cîte o vorbă mai rea. În definitiv, fără să te gîndești în clipa aceea, acesta este un omagiu pe care i-l aduci. Din trecut, ea poate să povestească o mie de întîmplări neînsemnate: cum era camera în care a copilărit, ce mîncare i se da pe atunci. Uneori, și din trecut uită ceva important, cu toate că reține toate detaliile. De pildă, a făcut cele mai precise portrete a doi prieteni din tinerețe, dar a uitat că ei erau frați. Sau știe în politică cele mai umile schimbări, dar nu mai își aduce aminte că după

război s-a dat pămînt la țărani. Parcă mecanismul minții ei e întreg, discuți cu ea multă vreme fără să observi nimic, iar deodată constați o legătură uzată. La fel după cum în vis întîlnești, amestecate ciudat, o serie de fapte veritabile.

„Sora mea a fost o femeie foarte deșteaptă. Nu știa carte, dar ținea toate socotelile moșiei numai cu mintea. Și deodată s-a ramolit. Ce grozăvie!"

O țin minte și eu pe sora ei, cu toate că pe atunci eram foarte mic. Sta toată ziua în grădină și nu recunoștea pe nimeni. Țăranii care treceau pe drum îi spuneau: „Sărut mîna", și ea răspundea: „Mulțumesc".

Bunica se plînge mereu de bătrînețe, dar nu se enervează deloc, căci vocea ei nu e tînguioasă, ca la început să fim înduioșați și apoi să ne plictisim. Are accentul natural și cu toate că repetă toată ziua: „sînt bătrînă", „sînt bolnavă", „nu mai aud", nu reține nimeni prea mult aceste vorbe, și numai mie mi se pare mărturisirea ei cu atît mai impresionantă. Îndeosebi o doare că nu mai aude bine, nu mai poate lua parte, din toată inima, la conversația noastră. Și atunci exagerează. Imediat ce-i vine cineva pe care nu l-a văzut de multă vreme, se și plînge: „Nu mai aud *deloc*". Dar spune asta cu atîta stăpînire de sine, încît nimeni nu se gîndește să o contrazică amabil, ca să o consoleze. Și bunicul nu mai auzea bine în ultimul timp, dar la dînsul dificultatea se prezenta diferit. Se supăra îndată ce nu vorbeam tare, și-l plictisea cînd spuneam tare toate nimicurile noastre zilnice.

Pe bunica o interesează orice am spune, căci ea face parte din toată existența noastră. Nu se supără niciodată dacă noi repetăm, pentru ea, același fleac, cu ton puțin răstit. Cred că travaliul ei interior este: se decide să renunțe să întrebe ce n-a auzit, dar după un minut nu-și poate reține întrebarea. Și atunci noi, plictisiți, spunem:

„Nimic important, nu face să mai fii curioasă". Ca și cum s-ar fi găsit o scuză pentru noi că vorbim numai nimicuri. În practică, aveam poate și dreptate, căci este fatal să te iriți cînd spui : „O să plouă afară", și cineva îți cere să te repeți. Cînd însă discuția între noi se încălzește și sîntem cu toții aprinși ca să ne susținem părerea și uneori pentru chestiuni mai importante, care ar putea interesa pe bunica, atunci ea nu ne mai întrerupe, căci sînt prea multe vorbele, ca să poată avea pretenția să le audă, i se pare conversația noastră ca un zgomot de albine, și în secundele în care îmi întrerup perorația o descopăr nenorocită, de pe acum în mormînt. Dar după obiceiul ei, gravă, fără lamentații.

„În schimb nu mă doare nimic. Să mă întrebe doctorul, n-aș ști ce să spun."

Cu ce bucurie zice vorbele astea ! Într-adevăr, pe bunica nu o chinuie nici o durere. Pare o luminare care se topește : a ars atîta, că abia mai găsește puțină substanță să mai dea, pentru scurtă vreme, o flacără palidă.

Și la moarte se gîndește des, dar tot așa de discret. Vorba : „Sînt bătrînă" sau : „Mă veți mai găsi voi pe mine anul viitor ?" se repetă deseori. Aceeași preocupare. Totuși, are și momente de optimism, cînd află că cineva mai bătrîn este perfect valid. Bunicului nu-i plăcea să vorbească niciodată despre moarte. „Nu vorbi prostii !", este vorba cu care întrerupea el astfel de conversații, și așa a spus întotdeauna, chiar pe cînd era tînăr. Dar, perfect gospodar, care nu uită nimic din ceea ce este necesar și care e prevăzător atunci cînd trebuie, la 70 de ani, fără să vorbească și nici să facă pe misteriosul, a comandat un cavou. Ne-a făcut pentru toți casă, grădină și loc de înmormîntare. Bunica e atît de vioaie, o interesează atît de mult tot ce se petrece în jurul ei, încît nu ne înspăimîntăm decît arareori. „Totul trebuie să se termine curînd", este aproape o idee abstractă, și nu ne face să ne cutremurăm.

Bunica se teme de moarte ! Degeaba se gîndește că bunicul, tovarășul ei de toată viața, o așteaptă și chiar se miră de atîta întîrziere. Gîndul că o să-și părăsească toată munca ei și bucuriile o chinuie. Sub pămînt, pe un drum pe care nici nu obișnuia măcar să se plimbe. Și apoi ea a fost toată viața o realistă, nu-i place să vorbească de ce crede că se întîmplă dincolo. Dar mari nădejdi nu are. Cu toate că e fată de popă — ca și bunicul — n-am văzut-o ducîndu-se la biserică. Bunicul, care era epitrop la Adormire, se ducea numai ca să se așeze la locul de onoare, sau la sărbători, ca să-și ducă nepoții și să se mîndrească cu ei. Dar cînd venea omul cu hîrtii bisericești pentru semnat și-l turbura în timpul prînzului, se indigna cu toată seriozitatea.

Eu știu că bunica se teme de moarte, cu toate că ceilalți se prefac că nu pricep sau nu le place să facă astfel de observații, căci ar fi obligați la consolări anevoioase. Dar eu îi spun bunicăi, odată cînd sîntem numai noi, buni prieteni — bunica și nepotul — (și-i spun numai ca să o consolez, sau mai ales pentru că nimeni — cu toate că ceilalți sînt mai apropiați de vîrstă cu mine — nu este de o mai perfectă tovărășie ?) : „Bunico, sînt bolnav rău !"

Oricît ar părea de ciudată această mărturisire de la tinerețea mea și oricît nu s-ar vedea, e adevărat. Cei care bănuiesc ceva cred că e numai o stare de nervi. Am dureri mari, precise, și nici unul din atîția doctori însemnați nu înțelege de ce sufăr. Rețetele și consultațiile lor mă costă bani mulți și nu-mi sînt de nici un folos. Nu am putința unei clipe de nădejde, căci zilnic, la fiecare oră, sînt forțat să-mi aduc aminte de tragedia mea. Unul mi-a spus că fac echilibristică cu moartea. Așa sînt oamenii de nepricepuți, incapabili să ghicească ceva. De o bucată de vreme, nu mai sper nimic. Au trecut destui ani, la fel de sumbri, am epuizat și doctorii și rețetele. O să se termine totul curînd, nu mai am nici o îndoială. Și de

altfel nici eu nu mai pot trăi în felul acesta. M-am deprins puţin cu aceste gînduri şi-mi închipui că nici o hotărîre nu mi-ar fi prea grea... Cu tine odată, oricît de ciudată ar părea tovărăşia, o bătrînă şi un tînăr. Amîndoi, ca în grădină, bunica şi nepotul, prin cer şi nouri, mai departe, la bunicul...

(*Revista Fundaţiilor regale*, an. I, nr. 11, noiembrie 1934 ; vol. *Halucinaţii*, 1938.)

MIRCEA ELIADE

(n. 1907)

Născut la Bucureşti în ziua de 9 martie 1907. După încheierea studiilor liceale, în timpul celor universitare (litere şi filozofie), stă mai mulţi ani în India (1928—1932) pentru a-şi pregăti teza de doctorat cu privire la Yoga. Între 1933—1940 predă cursul de istoria religiilor la Universitatea din Bucureşti. În această perioadă desfăşoară o bogată activitate literară, impunîndu-se printre cei mai de seamă exponenţi ai „noii generaţii" (G. Călinescu). Se manifestă ca romancier şi nuvelist, publicînd volumele: *Izabel şi apele diavolului* (1930), *Maitreyi* (1933), *India* (1934), *Întoarcerea din rai* (1934), *Lumina ce se stinge* (1934), *Huliganii* (1935), *Şantier* (idem), *Domnişoara Christina* (1936), *Şarpele* (1937), *Nuntă în cer* (1939), *Secretul doctorului Honigberger* (1940), în care se află şi nuvela *Nopţi la Serampore*. La fel de productiv este ca autor de studii şi eseuri : *Soliloquii* (1932), *Alchimia asiatică* (1935), *Cosmologie şi alchimie babiloniană* (1937), *Barabudur, templu simbolic* (idem), *Yoga. Essai sur les origines de la mistique indienne* (1938), *Mitul reintegrării* (1942), *Insula lui Euthanasius* (1943), *Comentarii la legenda Meşterului Manole* (1943).

În 1940 este ataşat cultural al ambasadei române la Londra, pentru ca începînd din acelaşi an pînă în 1945 să aibă aceeaşi funcţie în cadrul legaţiei române de la Lisabona. În toamna lui 1945 (septembrie) se stabileşte la Paris, unde, mai întîi este profesor la École des Hautes Etudes, apoi (1946—1948) la Sorbona. Ţine prelegeri şi la alte universităţi europene. Din 1957 este titularul catedrei de istoria religiilor la Universitatea din Chicago. După război pu-

blică un număr de studii și eseuri fundamentale — devenind, în plan mondial, una din marile personalități în domeniul filosofiei și istoriei miturilor —, din care citām : *Le mythe de l'éternel retour* (1949), *Traité d'histoire des religions* (idem), *Images et symboles* (1952), *Méphistophélès et l'androgine* (1962). *Aspects du mythe* (1963), *Le sacré et le profane* (1965), *De Zamolxis à Gengis-Khan* (1970), *La nostalgie des origines* (1971). Mai publică romanele : *La nuit bengali* (1951), *Forêt interdite* (1955), scrise mai întîi în română. Din aceeași perioadă datează și o seamă de nuvele, scrise tot în română : *Un om mare* (1945), *Douăsprezece mii de capete de vite* (1952), *Fata căpitanului* (1955), *Ghicitor în pietre* (1959), *La țigănci* (idem), *Adio !...* (f.a.), *Podul* (1963), *Pe strada Mîntuleasa* (1967). În 1973 apare *Fragments d'un journal* (Paris, Gallimard), care se referă la perioada de timp dintre 17 sept. 1945 și 27 februarie 1969.

De consultat : 1. *La țigănci și alte povestiri*, cu un studiu introductiv *(Dialectica fantasticului)* de Sorin Alexandrescu, E.P.L., 1969. 2. Pompiliu Constantinescu, *„Domnișoara Christina"*, *„Șarpele"*, în *Scrieri*, vol. II, E.P.L., 1967 ; Tudor Olteanu, *Surse ale nuvelisticii lui Mircea Eliade*, în *Cronica*, nr. 48, 1967 ; D. Micu, *Proza lui Mircea Eliade*, în *Limbă și literatură română*, vol XVI, 1968 ; Ion Negoițescu, *Mircea Eliade sau de la fantastic la oniric*, în *Viața românească*, nr. 2, 1970 ; Eugen Simion, *Mircea Eliade*, în *Scriitori români de azi*, vol. II, Editura Cartea Românească, 1976.

SECRETUL DOCTORULUI HONIGBERGER

Einem gelang es — er hob den Schleier der Göttin zu Saïd...

NOVALIS

I

Într-o dimineață din toamna anului 1934, un comisionar mi-a adus o scrisoare destul de ciudată, adăugînd că așteaptă răspunsul pe loc. Îmi scria o doamnă de al cărei

nume, Zerlendi, nu auzisem niciodată, invitîndu-mă s-o vizitez, chiar în după-amiaza aceleiași zile. Era o scrisoare foarte corectă, excesiv de politicoasă, așa cum se obișnuia pe vremea părinților noștri cînd o doamnă se adresa unui necunoscut. „Am aflat că v-ați întors de curînd din Orient, și cred că v-ar interesa să cercetați colecțiile adunate de soțul meu", îmi scria, între altele. Mărturisesc că mă interesau foarte puțin, pe vremea aceea, cunoștințele pe care eram invitat să le fac pe temeiul acestui motiv : că am viețuit cîțiva ani în Orient. Nu o singură dată am fost nevoit să renunț la o prietenie, care altminteri se vestea agreabilă întru totul, pentru că nu acceptam să povestesc platitudini despre „misterele Asiei", despre fachiri, miracole sau peripeții în junglă, amănunte senzaționale pe care tovarășul sau tovarășa mea se aștepta să le comentez. Scrisoarea doamnei Zerlendi pomenea, însă, de niște colecții orientale, fără să precizeze natura și obîrșia lor, și asta a fost de ajuns să-mi deștepte curiozitatea.

Mă interesa, într-adevăr, viața acelor români care se lăsaseră stăpîniți de pasiunea pentru Orient. Ca să fiu sincer, trebuie să spun că, mulți ani înainte de întîmplarea aceasta, descoperisem la unul din anticarii de pe cheiul Dîmboviței o ladă întreagă de cărți în legătură cu China, cărți care toate fuseseră îndelung studiate, adnotate și uneori chiar corectate cu creionul de cel care le cumpărase, și a cărui semnătură o regăsisem pe pagina de gardă a celor mai multe dintre ele : Radu C. Acest Radu C. nu fusese, însă, un amator. Cărțile lui, care se află astăzi în stăpînirea mea, dovedeau că întreprinsese un studiu serios și disciplinat al limbii chineze. Într-adevăr, adnotase cele șase volume de *Mémoires historiques* de Se-Ma Ts'ien, în traducerea lui Edouard Chavannes, corectînd toate greșelile tipografice din textele chineze, cunoștea clasicii chinezi în edițiile lui Couvreur, era abonat la revista *Toung Pao* și cumpărase toate volumele din *Variétés sinologiques* care apăruseră la Shanghai

pînă la începutul războiului. Omul acesta m-a interesat de cum i-am reconstituit o parte din bibliotecă, deşi nu i-am aflat multă vreme numele întreg. Anticarul cumpărase mai multe sute de volume prin 1920, şi în afară de cîteva cărţi ilustrate, pe care le vînduse imediat, nu găsise amatori pentru această colecţie de texte şi studii sinologice. Mă întrebam atunci : cine o fi fost românul acela care se apucase cu atîta seriozitate de limba chineză şi de pe urma căruia n-a rămas nimic, nici măcar numele întreg ? Ce pasiune obscură l-a purtat către tărîmul acela depărtat, de care nu voia totuşi să se apropie ca un amator, ci a cărui limbă voia s-o înveţe, a cărui istorie se trudea s-o pătrundă ? Va fi izbutit el să ajungă vreodată în China, sau a pierit înainte de vreme, prin vreo văgăună a frontului ?...

La unele din întrebările pe care mi le puneam, nedumerit şi melancolic, răsfoindu-i cărţile, acolo, la anticarul de pe chei, aveam să primesc răspuns mult mai tîrziu. Un răspuns, dealtfel, împletit el însuşi în neaşteptate taine. Dar aceasta e cu totul altă poveste, fără nici o legătură cu întîmplările pe care încep a le scrie acum. Totuşi, amintindu-mi de acest Radu C., şi de alţi cîţiva orientalişti sau amatori de lucruri orientale care au trăit neştiuţi de nimeni aici, în România, m-am hotărît să primesc invitaţia doamnei necunoscute.

În aceeaşi după-amiază am fost în dreptul casei, pe strada S. Oprindu-mă în faţa numărului 17, am recunoscut una din acele case pe lîngă care nu puteam niciodată trece fără să nu încetinesc pasul şi s-o spionez, dornic de a ghici ce se întîmplă înapoia zidurilor îmbătrînite, cine vieţuieşte acolo şi luptîndu-se cu ce destin. Strada S. este chiar în centrul Bucureştilor, foarte aproape de calea Victoriei. Prin ce miracol a izbutit să rămînă neatinsă casa boierească de la numărul 17, cu grilaj de fier, cu pietriş în curte, cu salcîmi şi castani crescuţi în voie strivind sub umbra lor o parte din faţadă ? Poarta se deschidea greu, şi te întîmpina, printre brazde cu flori bogate de toamnă, un bazin în care apa se uscase de mult, şi doi pitici cu capetele decolorate. Era, parcă, un alt văzduh aici. O lume care se stinsese cu încetul în celelalte cartiere mîndre ale capitalei şi care se păstrase aici cuviincioasă, fără agonia decrepitudinii şi a mizeriei. Era o casă boierească de pe vremuri, dar bine păstrată. Doar umezeala arborilor vestejise prea de timpuriu faţada. Intrarea principală era apărată, cum se obişnuia acum patruzeci de ani, de un evantaliu de sticlă brumată. Cîteva trepte de piatră, înverzite de muşchi şi purtînd pe lături mari ghivece cu flori, duceau la o marchiză cu geamurile de sus colorate. În dreptul soneriei nu era nici o carte de vizită.

Eram aşteptat. O jupîneasă bătrînă, şchiopătînd, mi-a deschis îndată şi m-a poftit într-un salon imens. De-abia am avut timp să-mi arunc ochii pe mobilele şi tablourile care mă înconjurau, cînd, dinapoia unei uşi de stejar, a apărut d-na Zerlendi. Era o femeie care trecuse de cincizeci de ani, dar pe care anevoie ai fi putut-o uita dacă ai fi întîlnit-o măcar o singură dată. Nu îmbătrînea ca toată lumea această doamnă. Sau, poate, îmbătrînea asemenea femeilor din alte veacuri ; înţelegînd, într-un chip tainic, că prin moarte se va apropia de marea iluminare a tuturor înţelesurilor, iar nu de sfîrşitul unei vieţi pămîntene, de uscarea treptată a cărnii şi topirea ei definitivă în pămînt. Totdeauna am împărţit oamenii în două categorii : cei care concep moartea ca un *sfîrşit* al vieţii şi al trupului şi cei care şi-o înfăţişează ca un *început* al unei noi existenţe spirituale. Şi nu încerc să judec un om pe care-l întîlnesc decît după ce aflu credinţa lui sinceră asupra morţii. Cea mai mare inteligenţă şi cel mai turburător farmec mă pot, altminteri, păcăli.

D-na Zerlendi se aşeză într-un fotoliu — şi-mi arătă, cu un gest în care nu recunoşteam obişnuita familiaritate

a femeilor de o anumită vîrstă, un scaun de lemn cu speteaza înaltă.

— Vă mulțumesc că ați venit, vorbi ea. Soțul meu ar fi fost încîntat să vă cunoască. Iubea și el, poate mai mult decît i-ar fi încuviințat meseria lui de medic, India...

Mă pregăteam să ascult o lungă poveste, bucurîndu-mă că, în acest timp, voi putea privi cu o atenție care să nu supere figura atît de ciudată a d-nei Zerlendi. Dar gazda mea se opri cîteva clipe, apoi mă întrebă, plecîndu-și puțin fruntea spre mine :

— Cunoașteți viața și scrierile doctorului Johann Honigberger ? Soțul meu s-a îndrăgostit de India prin cărțile acestui doctor sas din Brașov. Moștenise și el, probabil, interesul pentru istorie, căci istoria a fost pasiunea întregii familii, dar a început să se ocupe de India cînd a descoperit lucrările doctorului Honigberger. De fapt, cîțiva ani a tot strîns material și a început chiar o monografie asupra acestui doctor sas. Era el însuși medic și credea că poate scrie o asemenea lucrare.

Mărturisesc că știam foarte puțin, atunci, despre dr. Johann Honigberger. Îmi aminteam că citisem, cu mulți ani înainte, cartea lui principală, *Thirty-five years in the East,* într-o traducere engleză, singura care îmi fusese accesibilă la Calcutta. Mă ocupam, pe vremea aceea, de filozofia și tehnicile Yoga și cercetasem cartea lui Honigberger mai ales pentru amănuntele asupra acestor practici oculte pe care, pare-se, doctorul le cunoscuse îndeaproape. Cum cartea sa apăruse, însă, pe la mijlocul veacului trecut, suspectam pe autor de oarecare lipsă de spirit critic. Nu știam, însă, că doctorul acesta, care se bucurase de mare faimă, în orientalism, descindea dintr-o familie de vechi brașoveni. Or, acum, tocmai amănuntul acesta mă interesa.

— Soțul meu a purtat o întinsă corespondență cu feluriți medici și savanți care îl cunoscuseră pe Honigberger, căci deși acesta murise în 1869, la Brașov, întors de curînd

din ultima sa călătorie în India, mai trăiau încă destui oameni care-l întîlniseră. Unul din copiii lui ajunsese magistrat la Iași ; era născut din prima căsătorie a doctorului, dar soțul meu nu a apucat să-l cunoască, deși a făcut dese călătorii la Iași, ca să dea de urma unor hîrtii...

Fără voia mea, începui să zîmbesc. Mă uimea precizia amănuntelor biografiei lui Honigberger pe care le cunoștea d-na Zerlendi. Probabil că mi-a ghicit gîndul, căci adăugă :

— Lucrurile acestea îl interesau atît de mult pe el, încît mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte. Lucrurile acestea, și altele multe...

Tăcu, deodată, gînditoare. Am avut mai tîrziu prilejul să mă conving cît de multe și de precise lucruri știa d-na Zerlendi despre doctorul Honigberger. O seară întreagă mi-a povestit numai despre prima lui ședere în India, după ce petrecuse vreo patru ani în Asia Mică, un an în Egipt și șapte ani în Siria. Era ușor de înțeles că d-na Zerlendi cercetase în mai multe rînduri cărțile și manuscrisele soțului ei, ca și cum ar fi nutrit cîndva dorința de a duce ea la bun sfîrșit lucrarea întreruptă de el.

Adevărul este că anevoie te puteai sustrage farmecului misterios al acestui doctor sas, doctor prin buna lui hotărîre, căci nu avusese, oficial, decît o diplomă de farmacist. Honigberger își petrecuse mai mult de jumătate din lunga lui viață în Orient. Ajunsese într-un rînd medicul Curții, farmacistul, directorul Arsenalului și amiralul maharajahului Ranjit-Singh din Lahore. De mai multe ori a adunat averi considerabile și le-a pierdut. Aventurier de mare clasă, Honigberger nu fusese niciodată, totuși, șarlatan. Era un om cultivat în foarte multe științe, profane și oculte, și colecțiile sale etnografice, botanice, numismatice și artistice au îmbogățit multe muzee ilustre. Ușor de înțeles de ce doctorul Zerlendi, pasionat cum era de trecutul neamului nostru și de istoria medicinei, și-a închinat

atîția ani din viață reconstituirii și descifrării adevăratei biografii a lui Honigberger.

— Căci el ajunsese de timpuriu la concluzia, îmi mărturisea odată d-na Zerlendi, că viața lui Honigberger ascunde foarte multe taine, cu toate cărțile care s-au scris asupra lui. Bunăoară, nu-și putea explica ultima lui călătorie în India, în 1858, cînd de-abia își mai ducea zilele, grav bolnav cum se întorsese dintr-o expediție în Africa tropicală. De ce s-a mai întors Honigberger în India, zdrobit cum era, și de ce a murit îndată ce a pus piciorul în Brașov ? se întreba adesea soțul meu. De asemenea, așa-numitele cercetări ale doctorului în Kashmir, făcute cu mult înainte, i se păreau suspecte. El avea motive să creadă că, în realitate, Honigberger nu fusese numai în Kashmir, ci trecuse în Thibet, sau, în orice caz, cercetase știința farmacopeii oculte într-una din acele mănăstiri din Himalaya, și că anchetele botanice fuseseră numai un pretext. „Oricum, astea le poți mai bine judeca d-ta", adăugase d-na Zerlendi.

Trebuie să mărturisesc că, după ce îmi trecuseră pe sub ochi cărțile și documentele referitoare la Honigberger, adunate cu atîta grijă de soțul d-nei Zerlendi, am început să mă conving și eu că existența doctorului sas e învăluită în mistere. Dar tot ce a urmat primei mele vizite în casa din strada S. a întrecut cu mult taina lui Honigberger.

— M-am gîndit atunci, reîncepu d-na Zerlendi după o lungă pauză, că ar fi păcat ca toată munca aceasta să se risipească. Am auzit vorbindu-se despre d-voastră și v-am citit unele lucrări, mai ales cele referitoare la India și filozofia indiană. Nu pot spune că le-am înțeles pe de-a-ntregul, dar am înțeles un lucru : că mă pot adresa cu încredere d-voastră...

Am încercat să mărturisesc că sînt măgulit, etc., dar d-na Zerlendi continuă pe același ton :

— Sînt foarte mulți ani de cînd în casa aceasta nu intră aproape nimeni. Doar cîțiva prieteni, care nu au

pregătirea specială pe care și-o dobîndise soțul meu. Așa că biroul și biblioteca lui au rămas, din 1910, neschimbate. Am lipsit și eu multă vreme din țară, iar de cînd m-am întors m-am ferit să amintesc prea insistent de numele soțului meu. Colegii lui, medici, îl socoteau pe vremea aceea maniac. Biblioteca pe care am să v-o arăt acum n-a văzut-o, dintre cei care ar fi putut-o judeca, decît o singură persoană : Bucura Dumbravă. I-am scris, cum v-am scris și d-voastră, că am o bogată colecție orientală, și a venit, dar după lungi amînări. Cred că a interesat-o foarte mult. Îmi spunea că a găsit aici cărți pe care le ceruse cîndva de la British Museum. Dar n-a avut timp să o cerceteze pe-ndelete. Și-a însemnat cîte ceva și a făgăduit să revină după întoarcerea din India. După cum știți, poate, se ducea la un congres teozof în India. Dar n-a mai apucat să pună piciorul pe pămîntul românesc. La Port-Said a murit...

Nu știu dacă d-na Zerlendi dădea vreun tîlc secret acestei morți în pragul reîntoarcerii. A tăcut iarăși, privindu-mă cu o deosebită atenție. Simțeam că trebuie să spun și eu ceva, și i-am spus că misterul e atît de activ în existența noastră, încît nici măcar nu e nevoie să-l căutăm atît de departe, la Adyar sau la Port-Said, bunăoară. D-na Zerlendi nu mi-a răspuns. S-a ridicat din fotoliu și m-a invitat s-o întovărășesc în bibliotecă. Traversînd salonul, am întrebat-o dacă soțul ei fusese cîndva în India.

— Greu de spus, șopti ea șovăitoare, încercînd totuși să zîmbească.

2

Am văzut multe biblioteci de oameni bogați și cărturari, dar nici una nu mi-a furat inima ca aceea din strada S. Cînd s-a deschis ușa masivă de stejar, am rămas înmărmurit în prag... Era una din acele odăi uriașe,

care se întîlnesc rar chiar în cele mai bogate case din veacul trecut. Ferestre mari dădeau spre grădina din spatele casei. Perdelele fuseseră trase puțin înaintea noastră, și lumina clară a amurgului de toamnă făcea și mai solemnă atmosfera acestei săli cu tavanul înalt, tapisată în cea mai mare parte cu cărți. O galerie de lemn înconjura o bună parte din bibliotecă. Erau poate treizeci de mii de volume, majoritatea legate în piele, din cele mai diverse ramuri, ale culturii : medicină, istorie, religie, călătorii, ocultism, indianistică. D-na Zerlendi m-a îndreptat direct către rafturile în care fuseseră adunate exclusiv cărțile în legătură cu India. Rareori am întîlnit într-o colecție particulară cărți atît de prețioase și într-un număr atît de mare. Numai tîrziu, după ce am petrecut o după-amiază întreagă în fața rafturilor acelora fără număr, mi-am dat seama cu adevărat ce comori se adăposteau acolo. Erau sute de volume de călătorii în India, de la Marco Polo și Tavernier, pînă la Pierre Loti și Jaccolliot. Se vedea bine că d-rul Zerlendi aduna orice fel de carte ce se tipărea asupra Indiei, căci numai așa îmi explic prezența și a anumitor scriitori farsori, cum era, de pildă, Louis Jaccolliot. Erau, apoi, colecțiile întregi din *Journal Asiatique* și *Journal of the Royal Asiatic Society* de la Londra, ca să nu mai menționez actele atîtor academii, sute de memorii savante asupra limbilor, literaturilor și religiilor din India. Tot ce se publicase de seamă în secolul trecut în domeniul indianismului se afla acolo, de la marele dicționar petersburghez pînă la edițiile de texte sanscrite apărute la Calcutta sau Benares. Marea mea surpriză au fost volumele de texte sanscrite.

— A început să studieze limba sanscrită în 1901, lămuri d-na Zerlendi mirarea mea, și a învățat-o temeinic, atît cît se poate învăța departe de centrele vii ale limbii...

Într-adevăr, se aflau acolo nu numai cărți elementare, sau texte pe care le cumpără un amator, ci cărți pe care nu și le putea comanda decît un om care a pătruns temeinic secretele limbii sanscrite. Am întîlnit, bunăoară, comentarii dificile ca *Siddânta Kaumudî*, care dovedeau interesul pentru nuanțele gramaticii sanscrite ; sau enormul tratat al lui Medhaditi asupra legilor lui Manu ; sau acele subcomentarii spinoase la textele vedantine, care se tipăresc în presele din Allahabad și Benares ; sau numeroase cărți asupra ritualelor indiene. Îndeosebi m-a izbit prezența volumelor de medicină indiană și a tratatelor de mistică și ascetism. Știam, din limitata mea experiență, cît de profunde și de dificile sînt asemenea texte, care nu se pot înțelege fără un comentariu laborios, și adesea sînt numai pe jumătate înțelese dacă nu sînt explicate, oral, de un învățător.

Întorsei, uluit, privirile către d-na Zerlendi. Intrasem în bibliotecă emoționat, bănuind că am să întîlnesc o bogată arhivă asupra vieții și operei doctorului Honigberger, și descopeream o bibliotecă de savant indianist, care, prin imensitatea și varietatea ei, ar fi făcut gelos pe un Roth, Jacobi sau Sylvain Lévi.

— A ajuns aici plecînd de la Honigberger, mă lămuri d-na Zerlendi, înțelegîndu-mi gîndurile și arătîndu-mi un alt colț al bibliotecii, unde curînd aveam să întîmpin cărțile și documentele în legătură cu doctorul sas.

— Dar cînd a avut timp să adune atîtea cărți și cum de le-a cercetat pe toate ? exclamai eu, la fel de uluit.

— O bună parte le-a moștenit din familie, cărțile de istorie îndeosebi, adăugă ea. Restul le-a cumpărat singur, mai ales în ultimii opt ani. A vîndut cîteva moșii...

Rosti ultimele cuvinte zîmbind, dar fără nici cea mai mică părere de rău.

— Îl cunoșteau toți anticarii de la Lipsca, Paris și Londra, continuă ea. Și se pricepea să cumpere, e drept. Cumpăra uneori biblioteci întregi, de la familiile orientaliștilor decedați. Dar, evident, n-a avut timp să le citească pe toate, deși în ultimii ani veghea aproape toată noaptea ; doar dacă dormea două-trei ceasuri.

— Asta i-o fi zdruncinat sănătatea, spusei eu.

— Nu, dimpotrivă, răspunse d-na Zerlendi. Avea o putere de muncă uriașă. Și ducea și un fel de regim special : nu mînca deloc carne, nu fuma. nu bea alcool, ceai, cafea...

Parcă ar fi voit să mai adauge ceva, dar se întrerupse brusc și mă invită către celălalt capăt al bibliotecii, unde se afla „colțul Honigberger“. Erau toate cărțile doctorului sas și foarte multe din lucrările care se publicaseră asupra vieții lui prodigioase. Într-un colț o reproducere după gravura lui Mahlknecht, celebra gravură care-l înfățișa pe Honigberger în costumul de sfetnic al lui Ranjit-Singh. În cartoane, d-rul Zerlendi adunase nenumărate scrisori de la Honigberger către învățații timpului său, copii după portrete și gravuri ale familiei și contemporanilor săi, hărți pe care reconstituise itinerariul tuturor călătoriilor lui Honigberger în Asia și Africa. Răsfoiam melancolic toate documentele acestea, de a căror valoare aveam să-mi dau mai tîrziu seama, mirîndu-mă că un asemenea om a putut trăi în orașul nostru numai cu un sfert de veac în urmă, fără ca cineva să-i fi bănuit comoara pe care o adusese.

— Și de ce n-a scris cartea asupra lui Honigberger ? întrebai eu.

— Începuse s-o redacteze, vorbi d-na Zerlendi după o lungă șovăire, dar a întrerupt-o brusc, fără ca să-mi mărturisească vreodată adevăratul motiv. Cum v-am spus, a purtat o corespondență considerabilă, căutînd informații și documente inedite. Prin 1906, cu prilejul Expoziției, a cunoscut pe un prieten al lui Constantin Honigberger, fiul doctorului din prima sa căsătorie, care deținea cîteva scrisori și mai multe hîrtii, ajunse oarecum întîmplător în păstrarea sa. În aceeași toamnă soțul meu s-a dus la Iași, de unde s-a întors destul de turburat. Nu cred că dobîndise chiar originalele, dar își luase còpii după toate documentele acelea. Fapt este că, de atunci, a întrerupt redactarea operei lui, și interesul i-a fost din ce în ce mai puternic concentrat asupra filozofiei indiene. Cu timpul, Honigberger a căzut definitiv, și în anii care au urmat soțul meu s-a dedicat cu exclusivitate studiului limbii sanscrite...

Zîmbind îmi arătă peretele bibliotecii în fața căruia mă oprisem la început cu atîta uimire.

— Și nu v-a mărturisit niciodată ce l-a făcut să părăsească rodul unei munci atît de pasionate și al atîtor ani ? întrebai eu.

— Mi-a dat mai mult să înțeleg, începu d-na Zerlendi, căci de la întoarcerea lui din Iași se făcuse mai tăcut. Mi-a spus odată că e obligatoriu pentru el să cunoască temeinic filozofia indiană și ocultismul, ca să înțeleagă o anumită parte din viața lui Honigberger, care rămăsese pînă atunci obscură, înecată în legendă. În timpul cînd se apucase de limba sanscrită, a început să se intereseze și de ocultism. Dar acesta este un episod pe care-l cunosc destul de vag, pentru că soțul meu nu mi-a vorbit niciodată despre ultima sa pasiune. Am bănuit mai mult cît de aprig îl interesau studiile acestea după cărțile pe care le comanda neîncetat. Vă puteți convinge dealtfel singur, adăugă d-na Zerlendi, îndemnîndu-mă către altă porțiune a bibliotecii.

Anevoie pot spune că surpriza mea a fost, aici, mai mare. Tot ce-mi mărturisise d-na Zerlendi de la intrarea în bibliotecă; tot ce văzusem pînă atunci alcătuiau atîtea surprize și nutreau nedumeririle mele cu atîta putere, încît am cercetat noile rafturi mut, copleșit de mirare și admirație. Se vedea de la cea dintîi privire, că doctorul debutase fericit în colecția sa de cărți oculte. Lipseau acele lucrări de vulgarizare, pe care mai ales librăria franceză le risipea pe piață la sfîrșitul veacului trecut. Lipseau chiar majoritatea cărților teozofiste, cele mai multe mediocre și echivoce. Doar cîteva din cărțile lui Leadbeater și Annie Besant, împreună cu opera completă a d-nei

Blavatsky, pe care m-am convins, cu alt prilej, că d-rul Zerlendi, o cetise cu deosebită atenție. În schimb, afară de Fabre d'Olivet și Rudolf Steiner, afară de Stanislas de Guaita și Hartmann, biblioteca era extrem de bogată în clasicii ocultismului, ermetismului și teozofiei tradiționale. Ediții vechi din Swedenborg, Paracelsius, Cornelius Agrippa, Böhme, Della Riviera, Pernety se aflau alături de operele atribuite lui Pitagora, textele ermetice, colecțiile alchimiștilor celebri, atît în tipăriturile vechi ale lui Salmon și Manget, cît și în ediția modernă a lui Berthelot. Nu lipseau nici cărțile uitate de fiziognomie, astrologie și chiromanție.

Mai tîrziu, cînd am avut prilejul să cercetez pe îndelete rafturile acestea, am descoperit opere extrem de rare, cum era bunăoară. *De aquae vitae simplici et composito*, a lui Arnaud de Villeneuve, sau apocrife creștine, de pildă acel *Adam și Eva*, pe urmele căruia umblase atîta timp Strindberg. S-ar fi spus că un gînd sigur și o țintă precisă îndemnaseră pe d-rul Zerlendi la adunarea acestei bogate biblioteci oculte. După cum mi-am dat seama treptat, nu lipsea nici un autor important, nici o carte de seamă. Fără îndoială că doctorul nu urmărise numai o informație de mîntuială, ca să-și asimileze punctele esențiale ale doctrinei și terminologia ocultistă, pentru a putea vorbi cu oarecare competență în biografia lui Honigberger, pe care o pregătea. Cărțile lui îmi dovedeau că voise el însuși să se convingă de adevărul păstrat atît de bine ascuns în tradiția ermetică. Altminteri, ar fi fost inutil să cetească pe Agrippa von Nettesheim și *Bibliotheca Chemica Curiosa*.

Și tocmai acest viu interes al doctorului pentru ocultism, la care se adăoga pasiunea lui pentru filozofia indiană și îndeosebi pentru școlile secrete din India, mă făcuseră extrem de curios. Mai ales că d-na Zerlendi lăsase să se înțeleagă că această nouă și ultimă pasiune a soțului ei se dezlănțuise în urma vizitei sale la Iași.

— Probabil că nu s-a mărginit numai la lecturi ocultiste, spusei eu. Fără îndoială că domnul doctor a încercat și o anumită practică.

— Bănuiesc și eu același lucru, spuse d-na Zerlendi după cîteva clipe de ezitare. Mie nu mi-a mărturisit niciodată nimic. Dar ultimii ani i-a petrecut aproape tot timpul în acest birou sau singur la una din moșiile noastre din Oltenia. Cum vă spuneam, nu dădea niciodată semne de oboseală, cu tot regimul său aproape ascetic. Dimpotrivă, aș putea afirma chiar că se simțea mai bine ca înainte...

Și cu toate acestea a murit, îmi spuneam eu, ascultînd lămuririle atît de sfioase ale d-nei Zerlendi. Se făcuse aproape întuneric în odaie, și gazda o străbătu cu pași moi ca să aprindă luminile. Două policandre uriașe, din care atîrnau nenumărate vîrfuri de săgeți de cristal, inundară cu o lumină artificială, prea puternică, biblioteca. Nu mă înduram să plec, și rămăsesem în fața rafturilor cu cărți de ocultism, șovăitor. D-na Zerlendi se apropie iarăși de mine, după ce închise una din ferestre — cea care dădea într-un balcon de piatră — și trase o draperie de catifea verde-auriu.

— Acum, că ați văzut despre ce colecții e vorba, începu ea, vă pot mărturisi gîndul meu întreg. Sînt ani de zile de cînd mă întreb dacă nu port și eu o vină față de tot rodul muncii soțului meu, față de aceste sertare pline cu hîrtii și scrisori adunate în timpul cînd era preocupat de biografia lui Honigberger. Nu știu cu precizie ce-și propusese el să studieze în ultimii ani, dar cercetările pe care le întreprinsese tot din nevoia de a-l înțelege mai bine pe Honigberger porniseră. Cînd am auzit vorbindu-se despre d-voastră că ați petrecut atîția ani în India studiind filozofiile și religiile de acolo, mi-am spus că poate d-voastră știți ceea ce soțul meu își propusese să învețe, și că viața lui Honigberger nu va prezenta, pentru d-voastră secrete. Munca aceasta nu va fi fost zadarnică, adăugă d-na Zerlendi ridicîndu-și ușor brațul către „colțul Honig-

berger". Poate ați găsi interesant de scris viața doctorului sas, pe care soțul meu n-a putut s-o sfîrșească. Aș muri împăcată, continuă ea, știind că materialele soțului meu au folosit cuiva și că biografia pe care o visa el va vedea lumina zilei.

Nu știam ce să răspund. Niciodată nu mă angajasem, pînă acum, într-o lucrare comandată dintr-un domeniu care nu-mi era familiar. Cam toate cărțile pe care le-am scris le-am compus în grabă, silit de nevoile vieții, dar totdeauna am scris după propria mea alegere, fie că începeam un roman sau un tratat filozofic. Simțeam, însă, că șovăiala mea nu se poate prelungi la nesfîrșit.

— Doamnă, am început eu, sînt măgulit de încrederea pe care mi-o arătați, și vă mărturisesc sincer că sînt fericit numai la gîndul că voi putea reveni în această bibliotecă fără a vă stingheri. Nu știu însă dacă voi fi în stare vreodată să duc la bun sfîrșit ceea ce a început soțul d-voastră. În primul rînd, nu sînt medic și nu cunosc istoria medicinei din secolul XIX. Apoi, o sumă de lucruri care îi erau familiare soțului d-voastră mie îmi sînt de-a dreptul străine. Dar vă pot făgădui un lucru : că biografia lui Honigberger va fi scrisă și se va tipări. Aș putea căuta o colaborare din partea unuia competent în tot ce privește medicina și istoria secolului XIX.

— La lucrul acesta m-am gîndit și eu, spuse d-na Zerlendi. Dar importantă nu e partea medicală — pentru asta se găsesc oricînd colaboratori emeriți — ci partea orientalistică a biografiei. Dacă n-aș fi știut cît de mult dorea soțul meu ca viața și opera lui Honigberger să fie scrisă și de un român — căci biografii alcătuite de străini sînt destule — m-aș fi adresat unui specialist din Anglia sau Germania, unde Honigberger e îndeosebi cunoscut. Se opri brusc și după o tăcere de cîteva clipe, ridică privirile și mă privi în ochi. Și apoi, vă mărturisesc, mai e un lucru care poate vi s-ar părea prea personal : dorința de a vedea scriindu-se biografia aceasta *lîngă mine*. Sînt anumite episoade destul de obscure din viața acestui om, veți vedea, și nutresc mereu speranța că cineva mi le va lămuri într-o zi...

Cîtă dreptate avea d-na Zerlendi vorbind de acele episoade obscure din viața lui Johann Honigberger mi-am dat seama mai tîrziu, cînd am cetit cu luare-aminte manuscrisele și documentele adunate, clasate și adnotate de doctor. Am revenit în casa din strada S. peste cîteva zile, și de atunci petreceam cel puțin trei după-amiezi pe săptămînă în bibliotecă. Toamna se prelungea nespus de frumoasă și caldă. Veneam aproape de ceasul patru și rămîneam pînă seara tîrziu. D-na Zerlendi mă întîmpina uneori chiar în salon. De obicei, însă, ne întîlneam în bibliotecă, unde intra mult timp după ce eu mă așezasem la lucru, pășind cu aceeași grație discretă pînă aproape de biroul meu și întinzîndu-mi aceeași mînă neobișnuit de palidă, ieșind dintr-o mînecă de mătase neagră. Îndată după ea venea jupîneasa bătrînă cu tablaua cu dulceață și cafele. D-na Zerlendi nu lipsea niciodată cînd mi se servea cafeaua. Își spunea, fără îndoială, că prezența ei nu mă putea stînjeni în acel răgaz cînd, lăsînd deschisă mapa cu manuscrise din fața mea, întrerupeam pentru cîtva timp lucrul.

— Cum merge ? mă întreba întotdeauna. Credeți că ați putea face ceva cu hîrtiile soțului meu ?

Lucrurile mergeau, totuși, destul de încet. Poate și din vina mea, pentru că nu mă mulțumisem să cercetez numai arhiva Honigberger, ci, paralel cu inventarierea ei, încercam să pătrund și în nenumărate rafturi cu cărți indianiste și ocultiste, operație care mă pasiona și care îmi răpea destul timp. După a patra vizită în casa din strada

S., izbutisem să-mi dau seama de cît redactase doctorul din biografia lui Honigberger. Manuscrisul definitiv se întrerupea odată cu reîntoarcerea lui Honigberger la Alep, prin 1822, unde doctorul sas introdusese noile metode de vaccinare, dar se mai aflau cîteva capitole, în ciornă, asupra celor șapte ani petrecuți de el în Siria. Toate acestea abia dacă alcătuiau un sfert din biografia propriu-zisă, căci Honigberger începea să fie interesant de-abia după ce ajunsese la Curtea lui Ranjit-Singh. Despre celelalte epoci din viața doctorului aventurier n-am găsit decît material documentar, clasat cu grijă în cartoane ordonate cronologic. Pe fiecare carton fuseseră însemnate datele, localitățile și numărul de mărturii respective. Uneori, în dreptul unui an, se aflau semne de întrebare sau trimiteri la un alt dosar al pieselor apocrife. Pentru că d-rul Zerlendi ajunsese la concluzia — mărturisită într-o notă a primului capitol — că multe afirmații ale lui Honigberger, acceptate de biografii săi contemporani, se întemeiau pe date false sau pe documente falsificate cu bună-știință mai tîrziu. Ce interes avusese Honigberger să mistifice o existență care fusese într-adevăr fabuloasă, desfășurată sub semnul misterului și aventurii, nu prea înțelegeam.

— N-ați ajuns încă la tainele de care îmi vorbea soțul meu ? mă întrebă odată d-na Zerlendi.

Îmi era greu să răspund. Bănuiam ce fel de lămuriri așteaptă bătrîna doamnă din partea mea, și nu știam dacă am să i le pot vreodată destăinui. Cazurile de „moarte aparentă“, de transă yoginică, de levitațiune, incombustibilitate sau invizibilitate la care se referea Honigberger și pe care doctorul Zerlendi le studiase îndeosebi erau foarte dificil de explicat cuiva care nu înțelege *teoretic* posibilitatea lor de realizare. Iar în ceea ce privește călătoriile misterioase ale lui Honigberger în Kashmir și Tibet, cercetările sale de farmacologie magică, eventuala lui participare la anumite ceremonii inițiatice ale sectei Vallabhacharya nu eram nici eu lămurit. Doctorul Zerlendi, dacă aflase ceva precis asupra acestor episoade obscure, nu le însemnase în cartoanele biografiei sale.

— Taine întîlnesc la tot pasul, răspundeam eu evaziv. Nu m-am deprins încă a le desluși...

D-na Zerlendi rămînea lîngă mine, cu privirile pierdute cîteva clipe, apoi se reculegea treptat și părăsea biblioteca cu pașii ei melancolici. Cînd întîrzia mai mult de vorbă, mă întreba despre călătoriile mele în India ; îndeosebi o interesau amănuntele despre mînăstirile himalayene pe care le cunoscusem, lucruri despre care nu prea vorbesc bucuros. Niciodată nu mi-a mărturisit ceva despre viața ei, despre familia lor. Niciodată n-am aflat numele prietenilor ei, la care se referea uneori.

Tot ce-am descoperit în urmă a fost întîmplător. Venisem odată, trei săptămîni după prima mea vizită, ceva mai devreme decît de obicei. Ploua în ziua aceea, o ploaie tristă de toamnă și jupîneasa bătrînă mi-a deschis cu oarecare întîrziere. D-na Zerlendi era suferindă, mi-a spus. Totuși, eu puteam intra ; făcuse chiar focul în cămin. Am intrat cu sfială. Biblioteca parcă se schimbase, în lumina mucedă a ploii de toamnă. Căminul nu izbutea să încălzească odaia aceasta uriașă. M-am apucat totuși de lucru cu înverșunare. Mi se părea că d-na Zerlendi și-ar simți alinate suferințele știindu-mă că lucrez într-o odaie vecină, și că, poate, într-o zi destul de apropiată, îi voi putea lămuri unele din „tainele“ pe care le scormonise soțul ei.

Jumătate de ceas după venirea mea, ușa de la bibliotecă se deschise și intră o doamnă tînără, cu o țigară în mînă. Nu părea deloc surprinsă că mă găsește acolo, la birou, cu mapele deschise în fața-mi.

— Așadar, d-ta ești ! exclamă ea apropiindu-se.

M-am ridicat și mi-am rostit numele.

— Știam, mi-a spus mama, adăugă ea în treacăt. Să sperăm că o să ai mai mult noroc.

Am zîmbit încurcat, neştiind prea bine ce vrea să spună. Apoi am început să vorbesc despre tot ce găsisem în legătură cu Honigberger. Tînăra mă privea cu oarecare ironie.

— Astea le-am aflat mai demult, mă întrerupse ea. Pînă aici au ajuns şi *ceilalţi*. Bietul Hans trecuse chiar mai departe, după cîte se spune...

Am privit-o desigur atît de uimit, încît tînăra a început să rîdă. Şi-a stins ţigara într-o scrumieră de aramă şi s-a apropiat de mine.

— Sau poate ţi-ai închipuit că „tainele" acestea te-au aşteptat pe d-ta, un sfert de veac aproape, ca să le dezlegi ? ! Eroare, scumpul meu domn. Au mai încercat şi alţii. Tata era doar un bărbat bine cunoscut, şi „cazul" lui nu s-a stins atît de repede în amintirea unui grup destul de întins de oameni de dinainte de război...

— Nu sînt responsabil de eroarea în care m-aţi surprins, răspunsei eu, silindu-mă să par cît mai puţin turburat. D-na Zerlendi a găsit de cuviinţă să-mi destăinuie numai anumite lucruri, trecînd altele sub tăcere. Mandatul meu e, dealtfel, limitat, adăugai zîmbind. Mă aflu aici ca să-mi dau seama de materialul documentar în legătură cu biografia doctorului Honigberger.

Tînăra mă privi în ochi, parcă i-ar fi fost greu să mă creadă. O văzui, atunci, mai bine. Înaltă, subţire, aproape slabă, avea ochii arşi de o lumină mocnită, şi gura nervoasă. Nu era deloc fardată şi asta adăuga cîţiva ani la cei peste treizeci pe care-i avea.

— Bănuiam eu că mama îţi ascunde anumite lucruri, începu cu o voce mai puţin crispată. Poate te-ar fi dezamăgit, altminteri, de la început, spunîndu-ţi că munca d-tale de astăzi a mai fost împlinită încă de alte trei persoane. Cel din urmă era un ofiţer german rămas în Bucureşti după ocupaţie. Bietul Hans, îi spuneam noi, pentru că soarta lui a fost într-adevăr tragică. A murit într-un accident de vînătoare, la o moşie a noastră. El

pretindea că începe să înţeleagă „tainele" lui Honigberger, la care se referea tata, dar că ştie prea puţin româneşte şi că mai trebuie să înveţe. Nu prea îmi dau seama ce legătură puteau avea „tainele" lui Honigberger cu perfecţionarea lui în limba română. Părerea mea este că nici el nu aflase mare lucru...

— Tot ce-mi spuneţi, începui eu, nu mă descurajează deloc. Dimpotrivă, mă leagă şi mai mult de acest Honigberger, care pînă acum cîteva săptămîni era, pentru mine, un simplu nume de călător aventurier.

Tînăra zîmbi din nou şi se aşeză în fotoliul de lîngă birou, continuînd să mă privească scrutător.

— Mama se interesează mai puţin de Honigberger decît bănuieşti d-ta, vorbi ea. Şi are toată dreptatea, dealtfel. O interesează în primul rînd să afle ce s-a întîmplat cu tata...

— Mi-am dat seama de asta, o întrerupsei eu. Şi pentru că n-am îndrăznit niciodată s-o întreb pe dînsa, am să vă rog să mă lămuriţi d-voastră. De ce a murit tatăl d-voastră şi în ce împrejurări ?

Tînăra ezită cîteva clipe, plecînd fruntea. Parcă s-ar fi întrebat dacă îmi poate spune adevărul sau n-ar fi mai nimerit să-l aflu singur, din altă parte. În cele din urmă, se ridică încet din fotoliu şi vorbi :

— Tata n-a murit. În orice caz, nu ştim dacă şi cînd a murit. În ziua de 10 septembrie 1910 a dispărut de acasă, şi de atunci nimeni nu l-a mai văzut şi n-am mai auzit nimic de el.

Am tăcut amîndoi, privindu-ne. Nu ştiam ce să spun. Nu ştiam nici măcar dacă-mi mărturiseşte adevărul întreg sau îmi ascunde anumite amănunte penibile. Ea a deschis o tabacheră mică de ambru şi şi-a ales o ţigară.

— Fără îndoială că a plecat în Orient, în India, spusei eu ca să rup tăcerea. Pe urmele lui Honigberger...

— Asta ne-am gîndit şi noi. Adică aşa s-au gîndit prietenii noştri, căci eu eram atunci în clasa a II-a pri-

mară, și nu prea înțelegeam bine ce se petrecuse. Mă întorsesem de la școală și i-am găsit pe toți agitați și îngroziți. Tata dispăruse în dimineața aceea sau poate în cursul acelei nopți...

— A voit probabil să plece pe neașteptate, spusei eu. Bănuia ce greutăți ar fi întîmpinat dacă și-ar fi mărturisit gîndul cuiva.

— Firește. Dar e foarte greu de admis că a putut pleca în Orient fără pașaport, fără bani, fără haine...

Nu înțelegeam, și ea stărui :

— Adevărul este că tata *a dispărut*, în înțelesul propriu al cuvîntului. Și a dispărut fără ca să-și ia vreunul din costumele de haine, fără pălărie, lăsîndu-și toți banii în sertarul biroului. Nu și-a luat nici un act, n-a scos pașaport și n-a scris nici-o scrisoare mamei sau vreunui prieten. E foarte greu să înțelegi cît de misterioasă a părut dispariția aceasta pentru cei care au cunoscut împrejurările. Tata ducea de cîțiva ani o viață destul de curioasă, aproape ascetică. Nu vedea pe nimeni. Ziua și noaptea și-o petrecea în această bibliotecă și în odaia lui de culcare, unde se odihnea numai două ceasuri pe noapte, într-un pat de lemn, fără saltea și fără pernă. Umbla foarte sumar îmbrăcat, într-un pantalon alb, sandale și o cămașă de in. Acesta era costumul lui de casă, dealtfel vara și iarna. Și în acest costum, în care n-ar fi ieșit în stradă, *a dispărut*. N-am putut afla dacă a dispărut în cursul nopții, plecînd de-a dreptul de aici, din bibliotecă, sau după ce s-a retras la el în odaie. Toată casa dormea la ora cînd, de obicei, își întrerupea el lucrul ; la 3 dimineața. Peste două ceasuri, la 5, se deștepta, își făcea dușul și rămînea multă vreme închis, în odaia lui, meditînd. Așa credeam noi, cel puțin, căci mamei nu-i spunea nimic. Se detașase de lume, de familie. Cînd îl întîlneam, rareori, simțeam că iubirea lui nu se stinsese, dar era o altfel de iubire...

— Și toate cercetările n-au dus la nici un rezultat ? întrebai eu. Nu i s-a dat nicăieri de urmă ? E de necrezut

că un om poate dispărea așa, fără să lase nici un fel de urmă.

— Și, cu toate acestea, lucrurile s-au petrecut întocmai. N-am mai găsit nici un semn care să trădeze pregătirile lui de plecare. Și aici, și în odaia de culcare, totul era în ordine : pe biroul ăsta cărțile și caietele rămăseseră ca în fiecare seară, în iatac i-am găsit ceasul pe noptieră, cheile și portofelul cu mărunțiș. Ca și cînd ar fi dispărut în cîteva clipe, înainte ca să aibă timp să-și adune lucrurile, înainte de a scrie un cuvînt de lămurire sau de iertare... Tînăra își întrerupse brusc destăinuirile și îmi întinse mîna. Acum, că ți-am spus ce trebuiai să știi de la început, mă duc. Te-aș ruga numai să nu pomenești nimic mamei despre convorbirea noastră. Ea are anumite superstiții și nu vreau s-o mîhnesc netținînd seama de ele...

4

A plecat înainte ca eu să capăt destul curaj s-o opresc, rugînd-o să-mi lămurească atîtea episoade obscure din destăinuirea ei. Bunăoară, cum de nu s-a vorbit mai mult, pe vremuri, de dispariția aceasta misterioasă, sau ce se întîmplase cu ceilalți bărbați pe care d-na Zerlendi îi rugase să cerceteze biblioteca și despre care tînăra îmi spusese, în treacăt, că n-avuseseră noroc. M-am așezat la birou oarecum amețit de tot ce ascultasem. Nu-mi puteam lega gîndurile. Priveam acum mapele din fața mea și cărțile care mă înconjurau din toate părțile cu un sentiment nou. Admirația de bibliofil și indianist lăsase loc unui complex anevoie de precizat, în care se amestecau și teamă, și neîncredere, și fascinație. Parcă nu-mi venea să cred, cuvînt cu cuvînt, tot ce-mi spusese vizitatoarea mea. Și, cu toate acestea, la lumina destăinuirilor ei, înțelegeam sfiala bătrînei de a-mi vorbi deschis.

grija pe care o avusese de a nu-mi pomeni niciodată de moartea soțului, curiozitatea ei anevoie stăpînită.

Îmi spuneam că dispariția doctorului Zerlendi păruse atît de neverosimilă pentru că, probabil, omul acela și-o pregătise timp îndelungat, pînă în cele mai mici amănunte, ars de dorul de a ajunge în India și a rupe definitiv toate punțile cu viața lui de pînă atunci. Dar tocmai această plecare atît de meșteșugită, taina în care și-o pregătise, pasiunea lui totală pentru secretele Indiei mă captivase. Nu auzisem pînă atunci de o asemenea încercare de a pleca brusc, fără rămas bun, fără scrisori de adio, fără a lăsa nici un fel de urmă. Față de tot ce auzisem, dosarul Honigberger, încă deschis pe birou, mi se părea prea puțin interesant. M-am îndreptat către rafturile cu cărți de indianistică, acolo unde știam că sînt și sertarele doctorului cu manuscrise și fișe, dovada studiului lui de atîția ani. Am deschis primul sertar, și am început să-l inventariez, cu multă grijă, cercetînd caiet cu caiet.

Erau aici maculatoarele lui de exerciții sanscrite, și cu melancolie am întîlnit temele și declinările cu care mă luptasem și eu cîndva ; *nrpah, nrpam, nrpena, nrpāya, nrpāt, nrpasya, nrpe, nrpa* etc. Se vedea stîngăcia doctorului în scrierea literelor sanscrite. Dar răbdarea lui fusese, fără îndoială, enormă, căci zeci de pagini întregi de maculator erau acoperite cu declinarea aceluiași cuvînt, repetată cu îndărătnicie, ca un *pensum* colegial. În alt caiet se găseau deja fraze întregi, cele mai multe din *Hitopadesha* și *Panchatantra,* cu traducerea literală și traducerea liberă alături. Am răscolit zeci de maculatoare de acest fel, acoperite pînă la ultima filă cu exerciții, conjugări și declinări sau traduceri. Într-un caiet gros, cu indice alfabetice, doctorul își transcria cuvintele noi pe care le întîlnea în exercițiile lui. Unele caiete aveau notate pe pagina de gardă anumite date : probabil timpul în care lucrase materia cuprinsă în ele. Mi-am dat încă o dată seama de munca pe care o depusese doctorul în învățătura

limbii sanscrite ; un caiet de trei sute de file fusese acoperit cu exerciții în mai puțin de două săptămîni.

În după-amiaza aceea de toamnă ploioasă n-am găsit nimic în sertarul cu manuscrise care să-mi indice altceva decît o înverșunată pasiune pentru studiul limbii sanscrite. Doar o simplă însemnare, pe prima pagină a unui caiet de exerciții mi-a atras o clipă atenția. Erau cîteva cuvinte, turburătoare însă pentru mine. *Shambala* = *Agarttha* = *tărîmul nevăzut.* Toate celelalte file erau acoperite cu aceleași exerciții școlărești.

M-am întors a doua zi mai devreme ca de obicei. Niciodată nu intrasem în bibliotecă atît de agitat și curios ca acum. Noaptea mi-o pierdusem aproape în întregime gîndindu-mă la tot ce-mi destăinuise fiica d-nei Zerlendi și întrebîndu-mă ce forță de dincolo l-a mînat pe doctor la un gest atît de brutal, la o despărțire atît de crudă de familia, prietenii și țara lui. Cum am ajuns în bibliotecă, m-am apropiat din nou de sertarele în care cercetasem cu o zi înainte, am încărcat un braț întreg de caiete, mape și maculatoare, și m-am așezat la birou. Procedam, de data aceasta, cu foarte mare luare-aminte. Caietele erau scrise cu o literă sanscrită din ce în ce mai sigură, ajungînd cu timpul cursivă. O jumătate de ceas în urma mea, intră d-na Zerlendi. Era palidă, slăbită, deși nu fusese suferindă decît două zile.

— Îmi pare bine că vă văd lucrînd cu atîta interes, începu ea, dînd cu ochii de maldărul cu caiete. Hîrtiile acestea n-au fost încă cercetate de nimeni, adăugă roșind ușor. Nu trebuie să țineți seama de ce v-a spus ieri fiica-mea. Smaranda e o fire fantastică, și în închipuirea ei vede legături între lucruri care n-au nimic de-a face cu altele. Ea era un copil pe atunci. Și pentru că Hans, logodnicul ei, a murit din imprudență la o vînătoare, după ce începuse să cerceteze și el caietele acestea, Smaranda și-a făurit o întreagă teorie. Ea crede că tot ce se leagă

de Honigberger stă sub semnul unui blestem, şi cei care-i cercetează arhiva, începînd cu soţul meu, suferă tot felul de nenorociri ; cam aşa cum se spune că s-a întîmplat cu cercetătorii mormîntului lui Tutankhamon. Dar astea sînt fanteziile ei, şi a început să creadă în ele după ce a cetit nu ştiu ce cărţi despre Tutankhamon.

Turburarea mea crescuse şi mai mult ascultînd-o. Căci acum nu ştiam ce să cred şi de partea cui se află adevărul. D-na Zerlendi îmi vorbise oarecum încurcată, despre fiică-sa. Dar de unde ştia ce-mi spusese ea ? mă întrebam. Doar n-o fi ascultat la uşă...

— Smaranda a rămas neconsolată după moartea lui Hans, în 1921, reîncepu d-na Zerlendi. Poate că datorită acestei mari dureri nu mai are, uneori, simţul realităţii.

— Dar duduia... încercai eu să o apăr.

— Nu e nevoie să-mi spuneţi mai mult, mă întrerupse d-na Zerlendi. Eu ştiu ce crede ea şi ce dă să înţeleagă, mai ales celor pe care îi întîlneşte în această bibliotecă.

Mi s-au părut, atunci, puţin cam incoerente lămuririle d-nei Zerlendi. Nu pomenise, totuşi, nimic despre soţul ei. Nu-mi afirmase că a murit, deşi nu vorbise nimic de dispariţie. Încercase doar să se apere de învinuirea pe care i-o adusese Smaranda, că invitase şi pe alţii, înaintea mea, să dezlege, sub o formă sau alta, „tainele“ lui Honigberger, care puteau fi şi tainele soţului ei.

— Astea voiam să vă spun, şopti ea cu o voce obosită. Şi acum o să mă iertaţi dacă am să mă întorc în camera mea. Nu sînt încă pe deplin restabilită...

Rămas singur, începui să zîmbesc. Îmi spuneam că Smaranda va trebui să intre din moment în moment în bibliotecă, rugîndu-mă să nu cred cele mărturisite de d-na Zerlendi. Dar curiozitatea mea era prea puternică, şi după puţin timp m-am reîntors la cercetarea caietelor.

Pînă aproape de seară am răsfoit mereu, şi n-am întîlnit decît traduceri, teme, transcrieri de texte, interpretări, comentarii gramaticale. Un caiet în care se aflau

însemnări asupra filozofiei Vedânta şi Yoga mi s-a părut mai interesant, şi l-am pus deoparte. Am luat apoi în mînă un caiet cu cartaje de carton negru, care purta şi el o însemnare şi un număr de ordine, ca toate celelalte, de care nu se deosebea dealtfel întru nimic. Prima pagină era acoperită cu transcrierea cîtorva pasaje din *Upanishade*. Aş fi crezut, fără îndoială, că paginile următoare cuprindeau cam acelaşi fel de texte, dacă ochii nu mi-ar fi căzut pe întîiul rînd din pagina a doua : *„Adau vāda āsīt, sa cha vāda ishvarābhimukha āsīt, sa cha vāda, ishvara āsīt !* O clipă, nu mi-am dat seama de înţelesul cuvintelor, şi eram să întorc altă pagină, cînd îmi străfulgeră în minte traducerea frazei pe care o cetisem. Era prologul *Evangheliei* lui Ioan : „La început a fost cuvîntul ! „şi cuvîntul era la Dumnezeu, şi Dumnezeu era cuvîntul !“ M-am mirat că doctorul transcrisese acest citat în traducere sanscrită, şi am început să citesc mai departe, ca să-i înţeleg rostul. Dar emoţia îmi zvîrli, în clipa următoare, tot sîngele în obraji. Cuvintele pe care le ceteam, în haina străină, a literelor sanscrite, erau româneşti. „Încep acest caiet în ziua de 10 ianuarie 1908. Precauţia cu care îmi travestesc scrisul o va înţelege cel care va izbuti să citească pînă la urmă. Nu vreau ca gîndul meu să cadă sub ochii oricui“...

Acum îmi dădeam seama de ce doctorul transcrisese, în fruntea paginii II, citatul din *Evanghelia* lui Ioan ; ca să atragă atenţia că cele ce urmează nu sînt texte indiene. El îşi luase toate precauţiile ca nici un cercetător profan să nu bănuiască nici pe departe conţinutul caietului ; acelaşi tip de caiet ca toate celelalte, acelaşi număr de ordine, acelaşi scris sanscrit...

De emoţie, nu îndrăzneam să cetesc mai departe. Se făcuse destul de tîrziu, şi trebuia să plec, puţine minute în urmă. Dacă aş fi chemat-o pe d-na Zerlendi şi i-aş fi cetit conţinutul caietului, poate aş fi făcut-o împotriva dorinţei autorului. Trebuia să-l descifrez eu întîi înainte

de a-l comunica altora. Dar nu voi avea timp să-l sfîrşesc în seara aceasta, îmi spuneam deznădăjduit.

Atunci se deschise uşa de la salon şi intră jupîneasa. Părea mai încruntată ca de obicei, mai aspre îi erau privirile. Cînd o văzui apropiindu-se, îmi plecai ochii în caiet, pe care-l deschisei la întîmplare. Cele ce ceteam atunci mă făceau literalmente să sufăr că nu pot rămîne singur cîteva ceasuri în şir, să-mi dau seama tot ce s-a întîmplat.

— Mîine şi poimîine scuturăm casa, vorbi jupîneasa. D-aia am venit să vă spun. Să nu luaţi degeaba drumul pînă aici. Că dacă m-apuc să scutur, nu răzbesc înainte de două zile...

Dădui din cap, mulţumindu-i. Dar jupîneasa avea probabil chef de vorbă. Se apropie mai mult de birou şi-mi arătă cu mîna caietele.

— Toate lucrurile acestea diavoleşti strică mintea, vorbi ea cu înţeles. Mai bine i-aţi spune cocoanei că nu le dovediţi şi v-aţi vedea de tinereţele d-voastră, că-i mai mare păcatul de ele...

Ridicai ochii din caiet şi o privii scrutător.

— Domnul doctor d-aia s-a prăpădit, continuă ea.

— A murit ? întrebai eu repede.

— Şi-a luat lumea în cap şi s-a prăpădit, repetă ea pe acelaşi ton.

— Dar l-ai văzut d-ta mort ? revenii eu.

— Nimeni nu l-a văzut mort, dar s-a prăpădit în lumea largă, fără o lumînare... Şi a lăsat casa pustie... Să nu vă luaţi după cocoana, adăugă ea mai încet. Nici ea, săraca, n-a mai rămas în toate minţile. Că la doi ani, s-a prăpădit şi fratele dînşii, prefectul, după ce venise cu un franţez, cu un învăţat franţez, aici...

— Hans, spusei eu.

— Nu, domnişorul Hans a venit tîrziu. El nici nu era franţez. El a venit în urmă, după război... A murit şi el tînăr...

Nu ştiam ce să mai spun. Am rămas mut, privind-o. În acea clipă mă simţeam şi eu atras de un farmec straniu, nemaiîntîlnit. Jupîneasa ştergea cu podul palmei muchea biroului.

— D-aia venisem, vorbi ea tîrziu, să vă spun că scuturăm vreo două zile...

Se îndepărtă apoi şchiopătînd şi ieşi prin aceeaşi uşă care dădea în salon. Privii din nou caietul. Era îngrozitor să mă despart tocmai acum, cînd îl găsisem, şi să mă întorc peste trei zile. Aproape fără să-mi dau seama ce fac, l-am luat şi l-am ascuns sub haină, tremurînd din toate încheieturile. Am mai întîrziat apoi cîteva minute, ca să-mi domolesc respiraţia agitată, am pus la loc restul caietelor şi am ieşit în vîrful picioarelor, nu cumva să întîlnesc pe cineva care să-mi ghicească gîndurile şi vina.

5

Am rămas în seara aceea încuiat în casă, cu transparentele lăsate, nu cumva lumina lămpii mele să încurajeze pe vreun prieten să-mi turbure singurătatea. Şi cu cît înaintam în noapte, parcă timpul şi locul unde mă aflam s-ar fi risipit într-o turbure ceaţă, atît îmi era de copleşită întreaga fiinţă, descifrînd, pagină cu pagină, însemnările doctorului Zerlendi. Cetirea n-a mers tocmai uşor. La început, doctorul se trudea să scrie cu cea mai mare luare-aminte, pentru că anevoie se pot transpune toate sunetele româneşti în grafie sanscrită. Dar după cîteva pagini, transcripţia devenea tot mai aproximativă şi trebuia mai mult să ghiceşti cuvîntul decît să-l ceteşti. Fie din pricina emoţiei cu care îşi însemna în caiet turburătoarele lui experienţe, fie datorită grabei, scrisul doctorului Zerlendi nu îngăduia o lectură curgătoare. Cu timpul, frazele deveneau tot mai scurte, cuvintele tot mai tehnice, asemenea unui limbaj convenţional, cifrat. În pragul expe-

rienţelor sale ultime, doctorul avusese grijă să-şi păstreze secretul, folosind cu exclusivitate terminologia yogică, inaccesibilă celor care nu adînciseră, ca el, ştiinţa aceasta bogată în arcane.

„Scrisoarea lui Honigberger către J. E. a fost pentru mine cea mai precisă confirmare“, scria doctorul la începutul jurnalului său intim, fără să spună cine era J.E. şi ce cuprindea acea scrisoare, de care-mi amintise, destul de vag, doamna Zerlendi într-una din convorbirile noastre. „Încă din primăvara anului 1907, am început să cred că tot ce scrisese Honigberger în amintirile sale indiene era nu numai autentic, în sensul strict al cuvîntului, dar reprezenta numai infimă parte din ce văzuse şi ce izbutise să înfăptuiască el.“ Urmează o serie de trimiteri la opera lui Honigberger ; cazuri de „fachirism“, levitaţiune, moarte aparentă, îngropare de viu etc., fapte pe care e îndrituit să le socotească autenice. „Am început cele dintăi experienţe în ziua de 1 iulie 1907. Cu săptămîni înainte, făcusem un examen sever de conştiinţă şi renunţasem la tutun, alcool, carne, cafea, ceai şi toate celelalte. Nu încerc acum să refac istoria acestei penibile etape preliminare, care a durat şase luni. Mi-a trebuit o voinţă de fier, căci de mai multe ori eram gata să renunţ şi să mă întorc la distracţiile mele istoriografice. Din fericire, scrisoarea lui Honigberger îmi dovedea că lucrurile acestea *pot fi înfăptuite*, şi asta îmi da mereu curaj. Niciodată nu-mi închipuiam, însă, că se poate ajunge atît de departe, şi, relativ, cu atît de puţină trudă. Pentru că numai după ce dobîndeşti cele dintîi *puteri* şi-ţi cad brusc vălurile de pe ochi, îţi dai seama cît e de mare ignoranţa oamenilor şi ce dureroasă iluzie îi păcăleşte zi cu zi, pînă în pragul morţii. Voinţa şi energia pe care le depune un om ca să-şi satisfacă ambiţia socială sau vanitatea ştiinţifică sînt poate chiar mai mari decît acelea care ţi se cer pentru a dobîndi lucrul acesta extraordinar : propria ta salvare din nimicnicie, din ignoranţă şi din durere.“

Doctorul descrie cu destule amănunte — în acea zi de 10 ianuarie 1908 şi în zilele următoare — primele sale experienţe. Din cîte mi-am putut da seama, el cunoştea încă de mai înainte literatura yogică, îndeosebi tratatul lui Pantajali şi comentariile sale, era familiarizat cu filozofia ascetică şi mistică indiană, dar încă nu încercase niciodată punerea lor în practică. A trecut de-a dreptul, pare-se, la acea dificilă experienţă a ritmării respiraţiei, *prāṇāyama*, fără să dobîndească multă vreme rezultate încurajatoare.

„La 25 iulie am adormit în timpul unui asemenea exerciţiu“, notează el, după ce aminteşte că, puţine zile mai înainte, îl înecase o tuse de o neobişnuită violenţă. „Multă vreme făceam aceste exerciţii după miezul nopţii, apoi dimineaţa în zori. O cumplită opresiune toracică şi accese de tuse seacă au fost singurele rezultate. Am înţeles, după două săptămîni de eforturi, că nu izbuteam nimic, pentru că, silindu-mă să-mi ritmez respiraţia, în conformitate cu textul lui Patanjali, uitam să-mi concentrez mintea într-un singur obiect. Rezistenţa pe care o întîmpinam se datora tocmai acestei vacuităţi mentale, de care, pe atunci, nu-mi dădeam seama. Am încercat din nou sfatul lui Honigberger. Mi-am astupat urechile cu ceară, şi n-am început *prāṇāyama*, decît după cîteva minute de rugăciune. Am dobîndit o stare de neobişnuită linişte mentală. Îmi amintesc şi acum cele dintîi senzaţii : parcă m-aş fi aflat în mijlocul unei mări înfuriate, care se calmează văzînd cu ochii, pînă ce nu rămîne decît o nemărginită pînză de apă, fără nici un val, fără nici cea mai mică înfiorare. Apoi un sentiment de plenitudine, pe care nu-l pot asemăna cu nimic, în afară de sentimentul care te stăpîneşte cîteodată după ce asculţi multă muzică de Mozart. Cîteva zile de-a rîndul, am repetat aceeaşi experienţă, fără să izbutesc însă s-o depăşesc. Mă trezeam după un sfert de ceas într-o vagă reverie, deşi ştiam că nu acesta trebuia să fie rezultatul exerciţiului. Reluam vraja pe care propria mea minte o

răspîndise în juru-mi. Reluam exercițiul, dar, după o trecere oarecare de timp, rezultatul era același ; reverie, somnolență sau placiditate mentală fără seamăn..."

Cît de turburătoare erau pentru mine mărturisirile acestea ! Încercasem și eu, cîndva, unele din experiențele în care stăruise doctorul cu atîta cerbicie, și întîmpinasem aceleași greutăți. Dar el avusese mai mult noroc, și, în orice caz, o mai tenace voință. În primele zile ale lui septembrie 1907 a făcut, aproape fără să-și dea seama, un mare pas înainte, în aceste exerciții de ritmare a respirației, adică de perfectă echivalare a inspirației și a expirației. „Am început, ca de obicei, prin a-mi reține răsuflarea 12 secunde". Asta însemna că izbutise să inspire aerul în 12 secunde, să-și rețină respirația 12 secunde și să expire aerul în tot atîtea secunde. „Obiectivul meditației era, în acea zi, focul". Fără îndoială că-și „fixase" mintea asupra unui recipient cu jăratic, încercînd să pătrundă esența „focului", să regăsească acest foc în întreg cosmosul, asimilîndu-și în același timp „principiul" lui, identificîndu-l în atîtea procese din propriul său trup, reducînd infinitatea de arderi care alcătuiesc laolaltă universul și fiecare organism în parte la același element incandescent din fața ochilor săi.

„Nu-mi dau prea bine seama cum s-a întîmplat, dar, după un timp oarecare, *m-am trezit dormind,* sau, mai precis, m-am trezit în *somn* fără ca eu să fi adormit, în adevăratul înțeles al cuvîntului. Trupul meu, cu simțurile toate, se cufunda într-un somn din ce în ce mai adînc, fără ca mintea să-și întrerupă o singură clipă activitatea. Totul adormise în mine, afară de luciditate. Continuam să meditez asupra focului, dîndu-mi în același timp seama, într-un chip nelămurit, că lumea din jurul meu se schimbă cu desăvîrșire, și că, dacă aș fi întrerupt o singură clipă concentrarea, m-aș fi integrat și eu, firesc, lumii acesteia, care era lumea somnului..."

Cum recunoaște chiar el mai tîrziu, doctorul Zerlendi izbutise în acea zi cel dintîi și, poate, cel mai greu pas în drumul pe care și-l hotărîse. Izbutise, ceea ce se numește în termeni tehnici continuitatea conștiinței, adică trecerea de la conștiința stării de veghe la conștiința stării de somn, fără nici un fel de hiatus. Conștiința omului normal este despicată brutal prin somn ; nimeni nu-și păstrează continuitatea fluxului mental cînd adoarme, nimeni nu se știe adormit (își dă, cel mult, seama, uneori, că visează) și nimeni nu-și continuă, lucid, gîndirea în somn. Din lumea somnului își amintește doar cîteva vise, și o anumită spaimă nedefinibilă.

„Ceea ce mă înspăimînta mai mult în această descoperire a mea — că mă aflu *treaz în somn* — era sentimentul că lumea de lîngă mine se schimba cu totul și nu mai semăna în nici un chip cu lumea conștiinței diurne. Mi-e foarte greu să precizez cum simțeam eu această schimbare, pentru că mintea mi-o proiectasem întreagă, ca un singur fascicul, asupra focului, iar simțurile îmi erau adormite. Totuși, parcă mă aflam într-un alt spațiu, unde nu era nevoie să privești ca să poți vedea, iar eu *vedeam* schimbîndu-se treptat odaia în care mă aflam, obiectele, formele, culorile. Tot ce s-a petrecut atunci e peste putință de descris ; totuși, voi încerca să descriu cum voi putea, pentru că nimeni, după cîte știu, n-a îndrăznit să reveleze prin scris o asemenea experiență. Priveam necontenit focul, nu ca un pretext de transă hipnotică, pentru că am studiat îndeajuns hipnotismul ca să-i cunosc tehnica și efectele. În timp ce priveam, gîndeam asupra focului, îl *asimilam*, pătrunzînd cu mintea în propriul meu trup, indentificînd toate combustiile din el. Nu era, deci, o gîndire înțepenită, ci doar o gîndire care era *una*, adică nu era fărâmițată în mai multe direcții, nu era solicitată de mai multe obiecte, nu era distrată de vreun stimul extern sau de vreo amintire proiectată ca un *éclat* din subconștient. Această gîndire, *una*, își avea în foc doar punctul de sprijin ; cu ea

pătrundeam însă pretutindeni unde trebuia să identific focul. Deci hipnoza era cu desăvîrşire exclusă ; mai ales că eram neîncetat lucid ; ştiam cine sînt, de ce mă aflu într-o asemenea poziţie, de ce-mi ritmez respiraţia, cu ce scop meditez asupra focului. Şi cu toate acestea, îmi dădeam seama, concomitent, că mă aflu în alt spaţiu, în altă lume. Nu-mi mai simţeam deloc corpul ; doar o vagă căldură a capului, căldură care cu timpul dispăru şi ea. Lucrurile păreau ca şi cum ar fi curs necontenit, fără ca profilul lor să se altereze totuşi prea mult. La început, ai fi spus că vezi totul ca printr-o apă în continuă mişcare, dar comparaţia nu era deloc exactă. Lucrurile, de fapt, curgeau ; unele mai încet, altele foarte repede, dar îţi era peste putinţă de spus *unde* curg ele şi prin ce proces miraculos substanţa lor nu secătuieşte printr-o asemenea revărsare peste marginile lor fireşti ; deşi, ca să încerc a da seama mai precis de viziunea mea, nu era vorba de o revărsare *peste* marginile obiectului, ci parcă înseşi marginile acestea se apropiau şi se depărtau fără voia lor. Deşi nu le priveam... ştiam însă că ele sînt acolo : un pat, două scaune, un covor, un tablou, o măsuţă de noapte etc. — aveam impresia că ele s-ar aduna toate la un singur loc îndată ce mi-aş opri ochii asupra unuia din ele. Impresia aceasta nu era o părere, o iluzie ; se putea asemăna cu sentimentul precis pe care-l are un om cînd se află în apă, că poate înainta sau poate ieşi din apă. Era ceva pe care-l ştiam, fără ca să-mi dau seama dacă l-am experimentat vreodată. Aveam, de asemenea, impresia că pot privi mult mai departe decît îmi îngăduiau pereţii camerei mele. Nu pot spune că lucrurile deveniseră transparente. Dimpotrivă, afară de continua lor curgere şi mobilitatea lor, curioasă, răspunzînd parcă dorinţei mele eventuale de a le privi, lucrurile rămăseseră ca mai înainte. Şi, cu toate acestea, puteam privi dincolo de ele, deşi, repet, nu încercasem să privesc. În nici un caz, nu *prin* ele, ci *dincolo* de ele. Erau acolo în faţa mea, şi totuşi ştiam că pot vedea mai departe, ele rămînînd la locul lor. Se asemăna întrucîtva senzaţia aceasta cu viziunea pe care o poate avea un om privindu-şi din colţul unei odăi întreaga casă ; nu vede prin ziduri şi totuşi vede tot ce ştie că se află într-o odaie învecinată, sau în toată casa, fără ca să aibă senzaţia că privirile lui au trecut prin ziduri..."

6

Fără îndoială că doctorul scria toate acestea după ce repetase de nenumărate ori experienţa continuităţii conştiinţei în somn. După claritatea scrisului acestui fragment, s-ar părea că el redactase cu multă grijă descrierea de mai sus, şi o transpusese apoi în litere sanscrite — ceea ce nu va face mai tîrziu, cînd se mulţumea să noteze de-a dreptul în caiet.

„După cîtva timp, am simţit dorinţa să pătrund mai adînc în lumea somnului, să explorez spaţiul acela necunoscut din jurul meu. Nu îndrăzneam, totuşi, să-mi dezlipesc ochii de jăratic. O nelinişte stranie, aş putea spune chiar şi un început de groază, mă ameninţa. Nu ştiu ce m-a făcut să închid brusc ochii : în nici un caz nu oboseala, pentru că, repet, mă simţeam dormind, şi mintea îmi era mai trează ca niciodată. Am rămas înmărmurit, regăsind, cu pleoapele închise aceeaşi viziune pe care o aveam cu ochii deschişi. Numai jăraticul parcă se schimbase ; *curgea* şi el, întocmai ca toate lucrurile din jurul lui, iar strălucirea îi era mai puternică, deşi, aş putea spune, mult mai puţin *vie*. După cîteva clipe de şovăială, am deschis iar ochii. Mi-am dat seama că era inutil să *privesc*, să-mi întorc pupilele către un anumit colţ al odăii ; vedeam în orice parte aş fi voit, vedeam oriunde mi-aş fi aruncat gîndul, fie că aveam sau nu ochii deschişi. M-am gîndit la grădina din spatele casei, şi am văzut-o chiar în acea clipă, ca şi cum aş fi fost acolo. Ce spectacol uluitor ! Parcă ar

fi fost un ocean de sevă vegetală în neodihnită frămîntare. Arborii aproape se îmbrățișau unii cu alții, iarba părea că tremură ca un snop de alge. numai fructele erau mai liniștite, purtate parcă într-o lungă legănare...

În clipa următoare, mirajul acestei furtuni vegetale a dispărut brusc. Mă gîndeam la Sofia, și am văzut-o, în patul cel mare din iatacul nostru, dormind. În jurul capului, plutea o aură violet-închisă ; trupul ei parcă năpîrlea necontenit, atîtea falduri se revărsau din ea, pierind îndată ce se desfăceau de membre. Am stat mult timp privind-o fix, încercînd să înțeleg ce se petrece. Am zărit apoi o flacără sfioasă pîlpîind cînd în dreptul inimii, cînd mai jos, spre pîntec. Deodată, încep să-mi dau seama că Sofia se află lîngă mine. A fost o clipă îngrozitoare, căci o vedeam foarte bine în pat, dormind, și o vedeam în același timp alături de mine, privindu-mă uimită în ochi, ca și cum ar fi vrut să mă întrebe ceva. Figura ei trăda o nespusă mirare ; poate că arătam altfel de cum se aștepta ea să mă vadă, poate nu semănam cu oamenii pe care îi întîlnise pînă atunci în visul ei. Pentru că, de-abia mai tîrziu, după ce am repetat experiența de mai multe ori, am început să-mi dau seama că fețele pe care le întîlneam în jurul meu erau proiectarea conștiinței feluritelor persoane în timpul somnului. (Mărturisesc că nu înțeleg ce voia să spună doctorul Zerlendi. Am lăsat însă acest pasaj, pentru interesul eventual pe care îl vor afla ocultiștii. Un *sadhu* cu care mă întovărășisem, prin 1930, la Konarak, îmi spunea — dar nu-mi dau seama dacă vorbea adevărul — că este turburător să te întîlnești, în timpul unor anumite meditații yogice, cu duhurile oamenilor care dorm și care rătăcesc ca niște umbre în dimensiunea somnului. S-ar spune că te privesc cu neliniște, neînțelegînd cum e cu putință să te întîlnească *acolo*, lucid, treaz.) Puține clipe în urmă spațiul din jurul meu s-a schimbat brusc. Spaima mă adusese din nou în stare de veghe. Am rămas cîtva timp în aceeași poziție pe care o avusesem de la începutul

experienței, și am numărat din nou secundele ; ritmul respiratoriu rămăsese același : 12 secunde..."

Întoarcerea de la conștiința de vis la conștiința de veghe s-a făcut brutal ; continuitatea fusese întreruptă de spaimă. De-abia după mai multe experiențe, repetate în ziua următoare, în cel mai mare secret, a izbutit doctorul să se reîntoarcă la conștiința diurnă fără nici un hiatus, prin simpla voință. Actul de voință îl formula astfel : „Acum mă întorc". În același timp, micșora ritmul de la 12 la 8 secunde, retrăgîndu-se lent din starea de somn.

Despre experiențele care au urmat însemnările sînt mai sumare, fie pentru că doctorul *nu voia* să spună mai mult, fie pentru că nu putea, nu găsea nici o descriere potrivită. Într-adevăr, mărturisește într-un loc : „Unificarea conștiinței se dobîndește printr-o trecere *continuă,* adică fără nici un fel de hiatus, de la starea de veghe la starea de somn cu vise, apoi de somn fără vise, și, în sfîrșit, la starea cataleptică." Unificarea acestor patru stări, care presupune (cît ar părea ea de paradoxală) unificarea conștientului cu subconștientul și inconștientul, luminarea treptată a zonelor obscure și impenetrabile ale vieții psihomentale, este, dealtfel, scopul tehnicilor preliminarii yogice.

(Toți asceții indieni pe care i-am cunoscut, și care au acceptat să-mi dea oarecari lămuriri, socoteau etapa aceasta a unificării stărilor de conștiință drept cea mai importantă. Cel care nu izbutea această experiență nu putea dobîndi nici un profit spiritual de pe urma practicilor yogice.)

Despre trecerea de la starea de somn cu vise la starea de somn adînc, fără vise, găsesc foarte puține amănunte. „Am izbutit să distanțez și mai mult aspirația de expirație ; cîte 15 secunde de fiecare moment, ajungînd chiar la 20 de secunde." Asta însemna că respira o dată pe minut ; căci 20 de secunde își reținea răsuflarea, 20 de secunde

inspira, 20 de secunde expira. „Am avut impresia că mă întorc într-o lume spectrală, unde nu întîlneam decît culori, aproape fără să fie conturate în forme. Mai mult pete colorate. În schimb, universul sonor domina lumea formelor. Fiecare pată luminoasă era un izvor de sunete." Pe cît înţeleg eu, doctorul încearcă să dea seama — în cîteva rînduri sumare — de acel cosmos sonor care începe să fie accesibil iniţiatului numai după o repetată meditaţie asupra sunetelor, asupra acelor „silabe mistice" de care vorbesc tratatele *Mantra-Yoga*. Se pare, într-adevăr, că începînd de la un anumit nivel al conştiinţei nu se mai întîlnesc decît sunete şi culori — formele propriu-zise dispărînd ca prin farmec. Dar indicaţiile doctorului Zerlendi sînt prea vagi ca să-i putem reconstitui experienţa.

Cu cît rezultatele tehnicii yogice sînt mai uluitoare, cu atît mărturisirile lui sînt mai reticente. Despre pătrunderea în stare de catalepsie, numai această precizare : „Cu ultima mea experienţă, am început să aflu gîndurile oricărui om asupra căruia îmi concentram atenţia. Verificarea am făcut-o asupra Sofiei, care tocmai în timpul acela sfîrşea de scris o scrisoare administratorului. Aş fi putut foarte bine ceti direct scrisoarea, dar n-am făcut-o ; eram acolo, lîngă ea, şi toate gîndurile ei — nu numai acelea pe care le mărturisea în scrisoare — le aflam firesc, ca şi cum aş fi ascultat-o vorbind."

Cît de uimitoare erau aceste experienţe, doctorul Zerlendi nu le acorda o prea mare însemnătate. „Se poate ajunge la acelaşi rezultat chiar fără o asceză prea riguroasă, ci numai printr-o maximă concentrare mentală. Deşi îmi dau foarte bine seama că oamenii moderni nu mai sînt în stare de un asemenea efort mintal. Sînt risipiţi sau în necontenită evanescenţă. Asceza îţi foloseşte nu pentru a dobîndi aceste puteri, ci pentru a cădea pradă lor. Explorarea stărilor de conştiinţă necunoscute te poate ispiti atît de mult, încît rişti să-ţi cheltuieşti viaţa fără să ajungi la capăt. Este o lume nouă, dar rămîne totuşi

o *lume*. Dacă te mulţumeşti s-o explorezi, fără să vrei s-o transcenzi — aşa cum ai încercat să transcenzi lumea stărilor de veghe — e ca şi cum învăţînd o limbă nouă te-ai apuca să ceteşti toate cărţile scrise în această limbă, renunţînd a mai învăţa alte limbi."

Nu-mi dau bine seama pe ce treaptă de desăvîrşire tehnică se afla doctorul cînd începuse să-şi scrie jurnalul. Aproape douăzeci de pagini sînt redactate în zilele de 10, 12 şi 13 ianuarie 1908 ; ele cuprind un fel de scurtă reamintire, pentru eventualul cetitor, a etapelor preliminarii, fără să se precizeze însă pînă unde se întind aceste preliminarii. De mai multe ori menţionează iniţialele J.E. „Cred că asta a fost greşeala de moarte a lui J.E., scrie într-un loc. Nu şi-a dat seama de irealitatea fenomenelor pe care le descoperise în lumea spectrală. A crezut că asta reprezintă graniţa ultimă pînă unde poate ajunge spiritul omenesc. A acordat experienţei sale o valoare absolută, cînd, de fapt, avea de-a face tot cu fenomene. Paralizia lui cred că aşa se poate explica. Honigberger a izbutit, probabil, să-i reactiveze anumiţi centri, însă mai mult n-a putut. Amnezia nu i-a putut-o vindeca." E un pasaj obscur ; probabil că J.E. nu şi-a putut stăpîni pînă la urmă conştiinţa şi a căzut pradă propriilor sale descoperiri în lumea supranormală. Îmi aduc aminte că toate tratatele oculte indiene vorbesc despre noile niveluri cosmice în care pătrunde ascetul prin tehnica yoga, ca fiind tot atît de „iluzorii" ca şi cosmosul la care are acces orice om în condiţia sa normală. Pe de altă parte, nu-mi dau seama dacă „centrii" la care se referă sînt centri nervoşi sau plexurile oculte pe care le cunoaşte Yoga şi celelalte tradiţii.

În orice caz se pare că acest J.E. încercase, sub directa influenţă a lui Honigberger, o iniţiere de tip yogic, şi eşuase groaznic, fie din cauza pe care o bănuia doctorul Zerlendi, fie pentru că nu avea o constituţie favorabilă tehnicilor pe care le încerca. „Am izbutit acest lucru" —

note — mai departe doctorul, referindu-se la o complicată și obscură experiență de proiecție a conștiinței în afară de trup, realizată în stare de catalepsie — „pentru că aveam în mod excepțional o condiție cenzorială «asiatică» (?). Un european nu cred că poate izbuti. El nu-și *simte* corpul mai jos de diafragmă, și încă lucrul acesta e destul de rar. De obicei, își simte numai capul ; mi-am dat seama acum, în urmă, cînd îi văd cum nu s-au văzut ei niciodată, și nici unul din ei nu-mi poate ascunde nimic."

Pasajul e destul de criptic. Bănuiesc că „o condiție senzorială asiatică" ar putea însemna experiența difuză pe care oamenii o au despre propriul lor corp, și care diferă de la rasă la rasă. Știu, bunăoară, că un oriental își simte altfel corpul decît noi, europenii. Atingînd piciorul sau umărul unui oriental el are aceeași senzație de siluire pe care o avem noi dacă cineva ne-ar atinge ochii sau buzele cu dosul palmei. În ceea ce privește „simțirea corpului mai jos de diafragmă", expresia s-ar referi la incapacitatea occidentalilor de a avea *experiența* totală a trupului lor. Într-adevăr, foarte puțini dintre noi se pot lăuda că își *simt* trupul ca un *întreg*. Cei mai mulți își simt propriu-zis numai anumite secțiuni — fruntea, inima — și numai în anumite împrejurări. Încercați să vă simțiți, bunăoară picioarele — într-o poziție de totală odihnă, de pildă întins în voie pe pat — și veți vedea cît e de greu lucrul acesta.

„Am unificat cu destulă ușurință cele două curente (?), pînă la călcîi, scrie iarăși doctorul, în legătură cu aceeași experiență. În acea clipă am avut senzația precisă că sînt sferic, că am devenit o bulă impenetrabilă, perfect impermeabilă. Sentiment plenar de autonomie, de invulnerabilitate. Miturile referitoare la omul primitiv, conceput sub formă de sferă, derivă firește din această experiență a unificării curentelor." Nu îndrăznesc să afirm că e vorba de curentele negativ-pozitiv ale terapeuticii oculte europene. Mai probabil, doctorul se referea la cele două fluide, de o natură atît de greu de precizat, ale tradiției oculte indiene, „curente" care străbat corpul omenesc și pe care doctrinele yogice și tantrice le omologhează cu luna și soarele. Dar, repet, nu îndrăznesc să afirm nimic cu certitudine, necunoscînd decît fragmentar etapele inițierii pe care a încercat-o el.

7

Însemnările doctorului Zerlendi se răresc în tot cursul lunilor februarie, martie și aprilie 1908. Puținele pagini scrise în acest răstimp sînt de altfel criptice, și se referă îndeosebi la experiențe anterioare. Interesul doctorului față de jurnalul său intim scade simțitor. De unde la început se trudea să descrie cît mai desăvîrșit o experiență, curînd interesul său pentru asemenea mărturisiri obosește. Poate că își dă seama cît de inaccesibile sînt lucrurile acestea eventualului cetitor profan căruia i-ar cădea sub ochi. Sau, poate, se detașează prea mult de lumea noastră, și nu-l mai interesează, sub nici un chip, comunicarea experiențelor sale. În orice caz, el nu notează aproape niciodată — în acest răstimp — experiențe sau gînduri descoperite în ziua respectivă. Revine necontenit asupra întîmplărilor din zilele sau săptămînile anterioare. Aș crede că descoperirile lui îl interesau prea mult ca să și le noteze zi cu zi. Mai ales cînd încerca o experiență nouă era atît de preocupat de ea, încît nu și-o însemna decît mult timp în urmă, și de cele mai multe ori foarte sumar. „Rezultate incerte cu *muktasana* practicată în zori", notează el prin aprilie. Ar trebui cîteva pagini ca să explic propoziția aceasta cifrată, referitoare la o anumită poziție a corpului. De aceea nici nu încerc s-o explic, căci asemenea indicații tehnice cu privire la pozițiile corpului în timpul meditației yogice, la exercițiile respiratorii sau la fiziologia ascetică, abundă în notele doctorului Zerlendi.

Dealtfel, am dat unele lămuriri referitoare la asemenea practici în cartea mea despre yoga, şi nu mai revin în povestirea de faţă.

La sfîrşitul lui aprilie 1908, jurnalul pare că-l interesează din nou. După notaţiile fugare şi tehnice de pînă acum, urmează o lungă mărturisire. „Între alte lucruri de cea mai mare însemnătate, pe care Honigberger le destăinuise lui J.E..., a fost şi existenţa Shambalei, a acelei ţări miraculoase, care, după tradiţii, se află undeva în nordul Indiei, şi în care numai cei iniţiaţi pot pătrunde. J.E., înainte de nebunia lui, crezuse că acest tărîm nevăzut poate fi totuşi accesibil celor neînzestraţi, şi pe o pagină de a lui, pe care am găsit-o la Iaşi, notase numele a doi iezuiţi, Ştefan Cacella şi Ioan Cabral, care, pretindea el, ar fi ajuns în Shambala. Mi-am procurat cu destulă greutate operele acestor doi misionari iezuiţi, dar mi-am dat seama că afirmaţiile lui J.E. fuseseră neîntemeiate. Cacella şi Cabral sînt, într-adevăr, cei dintîi europeni care au auzit de Shambala şi o menţionează. Aflîndu-se în Bhutan, în căutarea drumului spre Kathay, au aflat de existenţa acestui tărîm miraculos, pe care localnicii îl socoteau că se găseşte undeva spre miazănoapte. Şi în căutarea lui au şi pornit, în 1627 ; dar n-au ajuns decît în Tibet. Ţara miraculoasă, Shambala, ei n-au găsit-o. Spre deosebire de J.E., eu, îndată ce am aflat de mărturisirile lui Honigberger, am crezut că ea nu poate fi identificată cu un tărîm oarecare, precizat geograficeşte în centrul Asiei. Poate că m-au influenţat în această credinţă a mea şi legendele indiene în legătură cu Agarttha, ca şi cu acele „Insule albe“ din mitologia buddhistă şi brahmanică. Într-adevăr, niciodată nu întîlnisem vreun text indian care să afirme că se poate ajunge în aceste tărîmuri miraculoase altfel decît prin puteri supranaturale. Toate mărturiile vorbesc despre „zborul“ lui Buddha sau al altor iniţiaţi către aceste tărîmuri ascunse chiar ochilor profani. Or, lucrul acesta se ştie, „zborul“ înseamnă în limbajul simbolic şi secret capacitatea omului de a transcende lumea simţurilor şi, deci, de a avea acces în lumile nevăzute. Tot ce ştiam despre Honigberger mă îndemna să cred că el pătrunsese în Shambala datorită tehnicii sale yogice, în care ajunsese maestru încă înainte de 1858, dar că misiunea cu care fusese încredinţat, probabil, nu izbutise s-o ducă la bun sfîrşit. Numai aşa îmi explic de ce s-a întors atît de repede din India şi de ce a murit puţin timp după întoarcere, lăsînd documentul acela de o atît de mare importanţă în mîinile unui tînăr nepriceput ca J.E....“

Cu cîtă strîngere de inimă am cetit eu paginile de mai sus ! Cîte amintiri m-au năpădit deodată, în inima nopţii, întîlnind aceste două nume : Shambala şi Agarttha ! Căci în căutarea tărîmului nevăzut pornisem şi eu, cîndva, hotărît să nu mai mă întorc în lume înainte de a-l cunoaşte. O rană veche, pe care o credeam de mult vindecată, a început să sîngere, amintindu-mi lunile acelea petrecute în Himalaya, foarte aproape de graniţa Tibetului, pe drumul sfînt al Bhadrinatului, întrebînd din eremit în eremit dacă nu cumva au auzit de Shambala, dacă nu ştia de cineva care să-i fi cunoscut taina. Şi cine ştie, dacă, pînă la urmă, din coliba mea de pe malul stîng al Gangelui, din acel *kutiar* năpădit de junglă, la care de mult nu mă mai gîndesc decît ca la un paradis pierdut — cine ştie dacă nu mi-ar fi venit chiar de acolo dezlegarea, şi n-aş fi izbutit, după ani de încercări şi pregătiri, să aflu drumul tărîmului nevăzut. Dar mi-a fost scris să nu-l pătrund niciodată, ci să-l port pînă la moarte în melancoliile mele...

Mai cumplită este mustrarea pentru cineva care s-a întors din drum, aflînd apoi de la altul că drumul pe care apucase era cel bun. Mărturisirile doctorului Zerlendi mi-au întărit toate bănuielile mele, căci tot ce-a urmat s-a petrecut întocmai cum îmi închipuiam eu că *trebuie* să se întîmple cu acel care caută însetat Shambala. „Aveam totdeauna vie în minte imaginea tărîmului nevăzut în

care pătrunsese Honigberger. De fapt știam că acest tărîm este *nevăzut* numai pentru ochii celor profani. Mai precis, nu era vorba decît de o țară inaccesibilă geograficește, pe care nu o puteai cunoaște, adică, decît după o prealabilă și aspră pregătire spirituală. Îmi închipuiam această Shambala ascunsă celorlalți oameni nu prin cine știe ce obstacole naturale, munți înalți sau ape adînci, ci prin *spațiul* la care participă ea, spațiu calitativ deosebit de spațiul profan. Cele dintîi experiențe yogice mi-au verificat credința aceasta, căci mi-am dat seama cît de diferit este spațiul experienței profane de spațiul celorlalte cunoașteri omenești. Începusem chiar, în caietul de față, descrierea amănunțită a acestor experiențe, dar mi-am dat seama foarte curînd că ele sînt indescriptibile. Cel care le cunoaște îmi va da dreptate. Continui totuși aceste însemnări, pentru că e necesar ca, din timp în timp, să existe o confirmare a străvechiului adevăr, în care astăzi nu mai crede nimeni. Însuși Honigberger, după credința mea, fusese lăsat să se întoarcă din Shambala pentru a încerca să reactiveze în Occident cîteva centre de inițiere care lîncezeau din evul mediu încoace. Moartea lui bruscă îmi confirmă credința aceasta ; fără îndoială că el n-a știut cum să-și îndeplinească misiunea, sau a compromis-o de la început, de aceea a murit în chip atît de misterios. În ceea ce mă privește, deși n-am atins încă rezultatele definitive, cred că simt asupra mea o influență nevăzută, cineva care mă conduce și mă ajută, și asta îmi întărește convingerea că pînă la urmă voi izbuti."

În legătură cu această influență nevăzută, doctorul Zerlendi nu mărturisește mai mult. De ea vorbește însă destul tradiția ocultă, îndeosebi cea orientală, și tot ce-a urmat mă face să cred că doctorul nu s-a lăsat păcălit de o iluzie cînd a pomenit-o. Căci desăvîrșirea lui yogică se împlinește destul de repede, aproape vertiginos. Vara anului 1908 o petrece singur, la una din moșiile lui, și, mai tîrziu, întors în București, rezumă cîteva din experiențe. Unele din ele pot fi reconstituite cu oarecare certitudine. Bunăoară, vorbește într-un loc de viziunea ciudată pe care a avut-o după anumite meditații ; i se părea că vede toate lucrurile răsturnate, sau mai precis, exact contrarii decît sînt în realitate. De pildă, obiectele solide i se păreau inconsistente și viceversa ; „vidul" îi făcea impresia că e „plin", iar lucrurile dense i se păreau vacue. Dar mai era ceva asupra căruia doctorul Zerlendi nu dă nici un fel de amănunt precis : lumea întreagă, în totalitatea ei, o vedea — ca să citez din manuscrisul lui — „cu totul contrarie decît pare ea unui om în stare de veghe", fără a lămuri ceea ce înțelege prin expresia „cu totul contrarie". Este adevărat, întîlnim aici o expresie care seamănă întocmai cu formulele severe ale misticilor sau cărților de ritual, căci pretutindeni în asemenea texte se vorbește despre lumea cealaltă, sau lumea cunoscută în extaz, ca fiind „cu totul contrarie" celei pe care o vedem cu ochii trupului.

Tot atît de stranie este mărturisirea doctorului în legătură cu „reîntoarcerea" în lumea vizibilă, după o îndelungată contemplație. „La început, aveam impresia că mă clatin, că voi cădea la cel dintîi pas. Nu mai aveam siguranța normală ; ca și cum ar fi trebuit să mă readaptez spațiului cu trei dimensiuni. De aceea multă vreme nici nu cutezam să mă mișc. Rămîneam împietrit, așteptînd să se întîmple o minune și să-mi recapăt siguranța pe care o aveam înainte de a cădea în transă. Acum îmi explic de ce, după extaz, sfinții rămîn ceasuri și chiar zile întregi fără să se miște, lăsînd impresia că spiritul lor este încă răpit în dumnezeire."

Sub data de 11 septembrie, notează : „Am încercat de mai multe ori transa cataleptică. Prima oară, 12 ceasuri ; a doua și a treia oară, 36 de ceasuri. Spuneam pădurarului că plec la conac, și mă închideam singur în odaia mea, știind că nu voi fi turburat. Pentru întîia dată am putut verifica personal *ieșirea din timp*. Căci, deși spiritul ră-

mînea activ, trupul nu mai participa la curgerea timpului. Înainte de a provoca transa, mă bărbieream, și, după 36 de ceasuri, obrazul meu era tot atît de neted ca în clipa cînd cădeam în transă. Era și firesc să se întîmple astfel. Căci *timpul* este experimentat de om prin ritmul său respiratoriu. Pentru orice om, între o inspirație și o expirație se scurge un anumit număr de „secunde" ; *viața* coincide, în om, cu *timpul*. Prima oară am realizat transa cataleptică la 10 dimineața, și m-am trezit la 10 noaptea ; în tot acest timp trupul meu zăcea în ceea ce unii au numit moarte aparentă, fără nici cea mai ușoară respirație. Aspirația de aer de la 10 dimineața s-a continuat, adică, prin expirația de la 10 noaptea. În acest interval trupul meu a fost scos din timp. Pentru corp, cele 12 ore s-au redus la cîteva secunde — lunga aspirație de dimineață și expirație lentă premergătoare deșteptării. În ziua aceea eu am trăit, omenește, numai jumătate de zi ; trupul meu a îmbătrînit, în 24 de ore, numai 12 ore ; viața a fost suspendată, fără ca prin aceasta să-mi vateme organismul."

Experiența încercată de doctorul Zerlendi este, dealtfel, destul de populară, fără ca să fi fost pînă astăzi îndestulător studiată. „Moartea aparentă", care a făcut atîta vîlvă pe timpul lui Honigberger, pare a fi într-adevăr o ieșire din timp. Numai așa se explică de ce, după o transă de zece sau o sută de zile, trupul își păstrează greutatea, și obrazul proaspăt bărbierit rămîne tot atît de curat. Dar acestea sînt stări care transcend categoric condiția umană, și despre ele nu putem avea nici un fel de reprezentare. Nici cea mai fantastică închipuire nu poate intui în chip adecvat o asemenea „ieșire din timp". Aluziile pe care le întîlnim în mărturisirile unor sfinți sau în scrierile oculte orientale sînt pentru noi toți ininteligibile. Eu însumi am adunat o colecție prețioasă de astfel de mărturisiri, cele mai multe exprimate alegoric, dar au rămas pentru mine taine pecetluite cu șapte peceți. Numai

moartea va aduce, pentru unii din noi, o lumină nouă în această problemă.

„Pentru mine, singurul lucru de mirare este că oamenii nu învață nimic din asemenea experiențe. Cei mai de seamă dintre învățați s-au mulțumit să nege autenticitatea acestor întîmplări — la care asistaseră, dealtfel, sute de martori — preferînd să rămînă pe vechile lor poziții. Ca și cum te-ai mulțumi să străbați apele numai înot, renunțînd deci să străbați o mare numai pentru că nu crezi cu putință că apa poate fi străbătută și cu o luntre."'

8

Jurnalul se întrerupe în septembrie 1908 pentru patru luni. Cele dintîi însemnări următoare sînt de la începutul lunii ianuarie 1909. Ele nu pot fi transcrise aici datorită caracterului lor tehnic. Sînt mai degrabă simple enunțări de principii metafizice și rețete practice yogice. Unele din ele par fără nici un înțeles. „26 ianuarie. Experiența întunerecului. Fiecare literă reluată de la capăt." Fără îndoială că se referea la alte exerciții anterioare, probabil meditații asupra sunetelor și a literelor — așa-numita *mantra-yoga* — despre care n-am găsit, însă, nici o indicație. Ce poate însemna totuși „experiența întunerecului" ?! Mai departe : „5 februarie. De curînd, *samyama* asupra corpului. E de necrezut, și totuși e *adevărat*." Însemnarea aceasta ar putea avea un sens dacă doctorul se referă la un anumit text din Patanjali, care spune că prin *samyama* asupra propriului său corp yoginul se face nevăzut privirilor celorlalți oameni. Prin *samyama*, Patanjali denumește ultimele trei etape ale desăvîrșirii yogice, asupra cărora e greu de stăruit aici. Îmi vine totuși greu să cred că, încă de la 5 februarie 1909, doctorul izbutise acest miracol. Cum să-mi explic atunci surpriza lui de mai

tîrziu ? Cum să-mi explic cele 18 luni care au urmat, și în care, dacă ni se spun prea puține lucruri, știm totuși că s-a trudit mereu să dobîndească tocmai această putere de a se face nevăzut ?

Dealtfel, dificultățile textului sporesc întruna. Unele însemnări par chiar contradictorii. „Martie. Am reluat cîteva *Upanishade*. Progrese uluitoare în înțelegerea originalului." Cum să înțeleg această mărturisire ? După tot ce dobîndise el, lectura în original a *Upanishadelor* nu mai putea însemna mare lucru. Și apoi, ce rost mai avea acest studiu al limbii sanscrite pentru un om care-și asimilase ceva mai mult decît o știință moartă ? Doar dacă nu cumva se întorsese din drum, sau zăbovise în desăvîrșirea sa yogică, sub o „influență" de care nu vorbește nimic. Sau poate că însuși studiul acesta el nu-l mai împlinea în sens cărturăresc, cetind și gîndind asupra textului, ci, așa cum se spune prin India, izbutind să dobîndească o misterioasă știință doar prin exacta pronunție a cuvintelor sacre, considerate acolo ca o revelație a Logosului. Într-adevăr, într-altă parte pomenește de anumite exerciții, dealtfel extrem de obscure, de „rostire interioară" a unui text sacru indian. Iar la începutul verii vorbește de omologarea „literelor mistice" cu anumite stări de conștiință rarefiată (aș fi mai aproape de adevăr dacă aș scrie „superconștiință").

Tot în acest timp mărturisește despre „viziunea ocultă", pe care a dobîndit-o „reactivînd ochiul dintre sprîncene", ochi de care vorbesc, dealtfel, mitologiile și misticile asiatice, și care ar acorda celui care îl are capacitatea de a vedea la imense depărtări. Asupra acestui „ochi al lui Shiva", cum îl numesc indienii, există însă referințe contradictorii, sau, în orice caz, extrem de obscure pentru un profan. Unii spun că „ochiul lui Shiva" orientează în spațiu, ar fi deci un al șaselea simț ; alții, cei mai mulți, afirmă că noua viziune pe care o dobîndește inițiatul prin acest „ochi" nu are nimic de-a face cu lumea formelor și

a iluziilor, ci se referă exclusiv la lumea spirituală. Prin „ochiul lui Shiva" omul poate contempla direct lumea spirituală, adică are acces în niveluri suprasensibile. Dar doctorul Zerlendi nu precizează nimic nici în legătură cu această taină. Nu putea — sau nu avea voie ?...

Urmează iarăși un interval de lungă tăcere, ale cărui limite nu le pot identifica, pentru că însemnările imediat următoare nu sînt datate. Aceste însemnări sînt, dealtfel, aproape indescifrabile. Bănuiesc că ele se referă la ceea ce numea doctorul Zerlendi „conștiință impersonală". Pentru că am găsit pasajul următor : „Lucrul cel mai greu, mai bine zis cu neputință de dobîndit astăzi în Occident, este o conștiință impersonală. Numai cîțiva mistici au mai realizat în ultimele veacuri o asemenea conștiință. Toate dificultățile pe care le întîmpină omul post-mortem, toate infernele și purgatoriile prin care ni se spune că se chinuiesc spiritele celor morți se datoresc tocmai acestei incapacități de a realiza, încă în viață fiind, o conștiință impersonală. Drama sufletului de după moarte și purificările atroce pe care le suferă nu sînt decît etapele trecerii dureroase de la conștiința personală la conștiința impersonală..."

Pagina imediat următoare mărturisirii de mai sus este smulsă din caiet. Găsesc apoi o însemnare datată 7 ianuarie 1910. „Poate că am fost pedepsit pentru nerăbdarea mea. Dar eu credeam că ți-e îngăduit să-ți creezi singur destinul. Nu mai sînt atît de tînăr. Nu mi-e teamă de moarte ; îmi cunosc doar destul de bine firul vieții pe care trebuie să-l mai trăiesc. Dar credeam că sînt dator să mă grăbesc, pentru că nu mai sînt nimănui de ajutor aici, unde mă aflu, și mai am destule de învățat acolo."

Peste cîteva zile : „Cunosc acum drumul Shambalei. Știu cum se ajunge acolo. Mai pot spune încă ceva : au ajuns de foarte curînd acolo trei oameni din continentul nostru. Fiecare a plecat singur, și a ajuns în Shambala

prin mijloace proprii. Olandezul a călătorit chiar fără să-şi ascundă numele pînă la Colombo. Ştiu toate lucrurile acestea din lungile mele transe, cînd văd Shambala în toată măreţia ei, văd minunea aceea verde între munţii acoperiţi cu zăpadă, casele acelea ciudate, oamenii aceia fără vîrstă, care-şi vorbesc atît de puţin, deşi îşi înţeleg atît de bine gîndurile. Dacă n-ar fi ei, care să se roage şi să gîndească pentru ceilalţi toţi, continentul întreg ar fi zguduit de atîtea forţe demoniace, pe care lumea modernă le-a dezlănţuit de la Renaştere încoace. Oare soarta Europei noastre e pecetluită ? Nu se mai poate face nimic pentru lumea aceasta pradă unor forţe spirituale obscure, care o duc fără ştirea ei spre cataclism ? Tare mă tem că Europa va avea soarta Atlantidei, şi va pieri destul de curînd scufundîndu-se în apă. Dacă ar şti oamenii că numai datorită forţelor spirituale emanînd din Shambala se amînă mereu acea tragică schimbare de axă a globului, pe care geologia o cunoaşte foarte bine, şi care va prăvăli lumea noastră în ape, scoţînd cine ştie ce continent nou..."

Teama de sfîrşitul tragic al continentului nostru se mai întîlneşte şi în alte pagini ale jurnalului. Am impresia că doctorul începe să vadă din ce în ce mai limpede seria cataclismelor care se vor abate asupra Europei.

Lucrul acesta coincide, dealtfel, cu o serie întreagă de profeţii, mai mult sau mai puţin apocaliptice, relative la *Kaliyuga*, la „vîrsta întunecată", de al cărui sfîrşit ne apropiem, ni se spune, cu paşi repezi. În toată Asia circulă legenda sfîrşitului iminent al lumii actuale sub forme mult diferite între ele. Doctorul Zerlendi pomeneşte, însă, de o eventuală „schimbare de axă a globului", care ar fi cauza imediată a dezastrului. După cîte înţeleg, după el o asemenea schimbare de axă ar aduce cu sine o formidabilă catastrofă seismică, în care anumite continente s-ar scufunda sau şi-ar modifica profilul lor actual — şi ar ieşi, din ape, noi continente. Faptul că menţionează de mai

multe ori numele Atlantidei mă face să cred că el socotea existenţa acestui continent o realitate, şi dispariţia lui o punea în legătură cu cine ştie ce degenerare de ordin spiritual a locuitorilor săi. Ceea ce mi se pare vrednic de a fi subliniat în toate aceste prevestiri tragice, este faptul că sînt făcute cu cîţiva ani înainte de primul război mondial, cînd lumea se legăna încă în iluzia progresului infinit.

Apoi, deodată, în ziua de 11 mai 1910, revine asupra exerciţiilor yogice prin care se poate dobîndi invizibilitatea trupului. Este lesne de înţeles de ce nu transcriu aici mărturisirile acestea înmărmuritoare. Un ciudat sentiment de panică mă stăpînea cetind rîndurile doctorului Zerlendi. Îmi căzuseră pînă atunci sub ochi destule documente, mai mult sau mai puţin autentice, asupra miracolului acesta yogic, dar niciodată lucrurile nu fuseseră spuse atît de limpede şi cu atîtea amănunte. Cînd am început povestirea de faţă şovăiam încă, neştiind dacă va trebui sau nu să transcriu tocmai pagina aceasta înspăimîntătoare. Ajuns aici, după atîtea săptămîni de nehotărîre şi turburare, mi-am dat seama că un asemenea lucru nu poate fi mărturisit. Mă mîngîie gîndul că cei care înţeleg ce înseamnă *„samyama* asupra propriului său trup" vor şti unde să caute lămuriri.

9

Se pare, totuşi, că experienţa invizibilităţii nu a fost lipsită de primejdii. Efortul de a-şi face corpul nevăzut privirilor celorlalţi, de a şi-l *retrage* din lumină provoacă o asemenea zdruncinare în tot organismul, încît doctorul a rămas, după o astfel de experienţă, mai multe ceasuri în nesimţire. „Probabil că nu voi recurge la acest mijloc pentru a ajunge în Shambala, notează el în iunie 1910.

Timpul plecării mele definitive se apropie, dar nu știu încă dacă voi avea destule puteri să plec, nevăzut fiind celorlalți."

Iar mai departe, în aceeași lună: „Uneori parcă mă tem și eu de forțele pe care le-am concentrat în mine. Voința mea nu șovăie, dar mi-e destul de greu să controlez toate forțele acestea, care, pînă acum, m-au ajutat să pătrund în lumile nevăzute. Azi-dimineață, aflîndu-mă în contemplație, închis în camera mea, am simțit deodată atmosfera rarefiindu-se, iar trupul meu scăzînd uimitor în greutate. Fără să vreau, mă înălțam, și deși încercam să mă apuc de obiecte, curînd am simțit cum ating tavanul cu creștetul. Înspăimîntător în întîmplarea aceasta este faptul că levitațiunea s-a făcut fără voia mea, numai datorită forțelor pe care le dezlănțuise contemplația. Pierdusem aproape controlul, și o singură clipă de neatenție m-ar fi prăvălit inert pe podea."

Am mai auzit de asemenea întîmplări stranii, cînd cel care încearcă să dobîndească stăpînirea asupra însușirilor oculte nu izbutește, la un moment dat, să-și păstreze luciditatea și voința întreagă și riscă atunci să cadă pradă forțelor magice dezlănțuite chiar de meditația sa. Mi se spunea, în Hardwar, că cele mai cumplite primejdii așteaptă pe yogin nu la început, ci la sfîrșitul desăvîrșirii sale, cînd ajunge stăpînul unor forțe ucigătoare. Dealtfel, în lumea miturilor, aflăm că cei care au „căzut" cel mai jos erau tocmai acei care izbutiseră să se apropie mai mult de dumnezeire. Orgoliul luciferic este și el o formă a forțelor obscure pe care le dezlănțuiești prin propria-ți desăvîrșire și care la urmă izbutesc să te strivească.

Mai tîrziu, în 16 august: „Cumplită detașare de lumea întreagă. Un singur gînd îmi dă totuși fiori: Shambala. Testamentul meu e scris încă din anul cînd s-a născut Smaranda. Orice altă însemnare, făcută acum, în pragul plecării mele, ar da de bănuit".

Apoi, poate în aceeași zi, ceva mai tîrziu, cîteva rînduri așternute în grabă: „Mă gîndesc că totuși caietul acesta ar putea cădea în mîinile unui om care l-ar distruge, nebănuindu-i conținutul. Eforturile mele de a mărturisi unele lucruri excepționale vor fi fost, în acest caz, zadarnice. Dar nu-mi pare rău"... În continuare, un rînd întreg șters, pe care l-am putut totuși descifra în parte. „Dacă cel care va ceti și va înțelege... va încerca să folosească... grave... nu va fi crezut." Fără îndoială că doctorul se gîndise, în pragul plecării, să adreseze cîteva sfaturi eventualului cetitor, amintindu-i în același timp riscurile pe care acesta le va întîmpina în cazul unei nesăbuite destăinuiri. Nu-mi dau seamă ce l-a făcut să renunțe la aceste sfaturi și să-și șteargă fraza începută. I-am respectat totuși, voința, nedezvăluind experiența lui cea mai însemnată.

19 august. „M-am trezit din nou nevăzut, și groaza mea a fost cu atît mai mare cu cît nu făcusem nimic ca să dobîndesc starea aceasta. Am umblat ceasuri întregi prin curte, dîndu-mi seama întîmplător că sînt invizibil. Servitorii treceau pe lîngă mine fără să mă vadă; la început am crezut că nu m-au văzut din neatenție, dar privind în jurul meu nu mi-am zărit umbra. Am urmărit pe unul din argați, care se ducea spre grajduri. Parcă ar fi simțit ceva necurat înapoia lui, căci se întorcea mereu, cu privirile turburate, și în cele din urmă a grăbit pasul, făcîndu-și cruce. Cu toate încercările mele, mi-a fost peste putință să mă fac vizibil înainte de miezul nopții, cînd m-am trezit zdrobit pe pat. Cred că oboseala fără margini care a urmat se datorește mai ales eforturilor mele de a redeveni vizibil. Căci invizibilitatea o dobîndisem întîmplător, fără să vreau și chiar fără să-mi dau seama...".

Aceasta este ultima lungă însemnare din jurnalul doctorului. Ceea ce urmează nu este însă mai puțin turburător. „13 septembrie. De alaltăieri noaptea, nu mai mă pot

întoarce. Am luat caietul acesta, și creionul, și scriu pe scara care duce la pod. Îl voi ascunde, apoi, printre caietele mele de studii. Mă cuprinde însă groaza la gîndul că aș putea totuși rătăci drumul spre Shambala..."

Însemnarea aceasta e datată *două zile după dispariție*. Dacă cineva ar fi putut descifra atunci manuscrisul și ar fi cetit pagina proaspăt scrisă, ar fi înțeles că doctorul se afla încă în casă, foarte aproape de ai săi...

10

A treia zi, hotărît să înapoiez caietul și să i-l cetesc în întregime d-nei Zerlendi, m-am dus în strada S. M-a întîmpinat bătrîna jupîneasă. Doamna era bolnavă, mi-a spus, iar duduia plecase la Paris.

— Dar cum, așa, deodată ? ! m-am mirat eu.

— Așa se hotărește dumneaei, mi-a răspuns, aproape fără să mă privească.

Se vedea că n-are chef de destăinuiri. I-am lăsat cartea mea de vizită, spunîndu-i că voi trece peste cîteva zile să întreb de sănătatea doamnei. Dar n-am putut să mai trec pe acolo decît o săptămînă în urmă. Poarta de la intrare era închisă, și de-abia după ce am zgîlțîit-o de mai multe ori și am apăsat zadarnic pe butonul ruginit al soneriei, mi-a ieșit înainte jupîneasa. A străbătut anevoie grădina, în care cele din urmă flori se ofiliseră parcă peste noapte, și s-a apropiat de poartă, bombănind.

— Cocoana a plecat la țară, mi-a spus, și-a dat să se întoarcă. Dar s-a oprit iar și a adăugat : Nu mi-a spus cînd se întoarce...

Am revenit de mai multe ori, în toamna și iarna aceea, în fața porții, întotdeauna încuiată, din strada S. În cel mai bun caz primeam acest răspuns :

— Nu e nimeni acasă...

Dar uneori jupîneasa nu ieșea nici măcar să-mi răspundă. I-am trimis apoi mai multe scrisori d-nei Zerlendi, fără să primesc însă vreodată vreun răspuns sau vreo confirmare că mi-a deschis scrisorile. Mi-era peste putință să înțeleg ce s-a întîmplat. În nici un caz doamna Zerlendi nu avea de unde să știe că eu găsisem și luasem cu mine jurnalul soțului ei. Eram sigur că nu mă văzuse nimeni cînd îl ascunsesem sub haină. Chiar dacă aș fi fost spionat prin gaura cheii, tot n-aș fi putut fi surprins ; căci furișasem caietul pitit lîngă bibliotecă, înconjurat de celelalte caiete de exerciții ale doctorului.

Pe la sfîrșitul lui februarie 1935, trecînd prin fața casei din strada S. și zărind poarta deschisă, am intrat. Mărturisesc că am apăsat cu multă emoție degetul pe soneria de la ușa marchizei. Mă așteptam să mă întîmpine aceeași bătrînă morocănoasă, dar spre uimirea mea mi-a deschis-o o slujnică tînără. Am întrebat dacă e cineva acasă. „Toată lumea este acasă", mi-a răspuns. I-am dat cartea mea de vizită și am intrat în salon. După cîteva minute, ușa dinspre dormitor s-a deschis, și în fața mea a apărut Smaranda. Era aproape de nerecunoscut ; părea mai tînără cu zece ani, fața îi era agreabil fardată, culoarea părului era alta. A privit încă o dată, cu mirare, cartea mea de vizită înainte de a-mi întinde mîna. Se prefăcu de minune că nu mă cunoaște. Și-a rostit numele ca în fața unui necunoscut.

— Cărui motiv datorez această vizită ? ! m-a întrebat ea.

I-am spus că am lucrat cîtva timp în biblioteca doctorului Zerlendi, că doamna mă cunoaște destul de bine — chiar dînsa mă invitase să cercetez arhiva soțului ei — și am adăugat că o cunosc și pe ea, pe Smaranda.

— Cred că e la mijloc o confuzie, mi-a răspuns ea zîmbind. Sînt sigură că nu mi-ați fost niciodată prezentat. Cunosc dealtfel foarte puțină lume în București

și v-aș fi reținut fără îndoială numele sau înfățișarea...

— Cu toate acestea, d-na Zerlendi mă cunoaște foarte bine. Săptămîni de-a rîndul am lucrat aici, în bibliotecă, stăruii eu întinzînd brațul spre ușa masivă de stejar.

Smaranda mi-a urmărit gestul, apoi m-a privit uimită, nevenindu-i parcă să-și creadă ochilor.

— Ceea ce îmi spuneți e destul de straniu, adăugă ea, pentru că într-adevăr aici s-a aflat cîndva biblioteca tatălui meu. Dar asta, cu mulți ani înainte, cu foarte mulți ani înainte. Sub ocupație, biblioteca aceea, care era excepțional de bogată, a fost risipită...

Am început să rîd, neștiind ce să răspund.

— Îmi vine foarte greu să cred cele ce-mi spuneți, răspunsei eu după o lungă pauză, în care timp am privit-o în ochi, hotărît s-o fac să înțeleagă că i-am demascat jocul. N-au trecut decît vreo două luni de cînd am lucrat în biblioteca aceasta. O cunosc raft cu raft și vă pot descrie pe dinafară tot ce se află în ea.

Aș fi vrut să continui, dar Smaranda s-a repezit la ușa dormitorului și a strigat :

— Mamă, vino, te rog, cîteva clipe !...

D-na Zerlendi a apărut, ținînd de mînă un băiețaș. M-am închinat profund, dar am înțeles din ochii ei că nu vrea să mă recunoască.

— Domnul pretinde că a lucrat acum vreo două luni în „bibliotecă", vorbi ea arătînd spre ușa masivă de stejar.

D-na Zerlendi m-a privit cu o jignită mirare, apoi a mîngîiat capul copilului și i-a șoptit :

— Hans, du-te și te joacă...

— Nu mi-ați scris chiar d-voastră să viu, și nu m-ați condus chiar d-voastră în bibliotecă ? începui eu exasperat. M-ați rugat chiar să continui biografia doctorului Honigberger, pe care o începuse soțul d-voastră, adăugai eu.

D-na Zerlendi își purta privirile, uluită, de la mine la Smaranda. Recunosc, se prefăcea de minune, și simții cum mi se urcă sîngele în obraji.

— Primul meu soț, doctorul Zerlendi, s-a ocupat într-adevăr cu viața unui medic sas, dar vă mărturisesc, domnul meu, că nu-mi mai amintesc bine numele. Au trecut 25 de ani de la moartea primului meu soț, iar biblioteca nu mai există de la război...

Iar pentru că eu rămăsesem încremenit, cu ochii asupra ușii pe care de atîtea ori o deschisesem, și numai cu două luni înainte, d-na Zerlendi adăugă :

— Smaranda, arată domnului odaia...

Am urmat-o în neștire, și am rămas amețit pe prag, privind noua înfățișare a bibliotecii. Numai candelabrul și perdelele rămăseseră la locul lor. Biroul, rafturile cu cărți, covorul cel mare, totul dispăruse. Odaia aceea imensă era acum un fel de *living-room*, în care se aflau două măsuțe de ceai, mai multe canapele, o masă de bridge, cîteva blănuri în fața căminului. Pe locul unde fuseseră bibliotecile, un tapet destul de uzat, acoperit în parte cu tablouri și arme vechi. Galeriile de lemn, care înconjurau trei pereți, dispăruseră. Am închis ușa buimăcit.

— Aveți dreptate, am spus, biblioteca a fost împrăștiată. Dacă aș ști măcar cine a cumpărat-o, adăugai eu. Aș fi vrut să mă ocup mai îndeaproape de Honigberger...

— Dar, domnul meu, vorbi d-na Zerlendi, biblioteca a fost împrăștiată acum aproape 20 de ani...

— Lucrul cel mai semnificativ rămîne tot faptul că nu mă recunoașteți, zîmbii eu.

Mi s-a părut că mîna d-nei Zerlendi tremură ușor, dar nu pot spune că într-adevăr așa a fost.

— Mirarea noastră este încă și mai mare, domnule, începu Smaranda. Este cel puțin ciudat că cineva să recunoască odaia în care a fost o bibliotecă acum 20 de

ani, odaie în care, după știința mea, n-au prea intrat oameni străini în ultima vreme...

Mă pregăteam de plecare. Îmi dădeam seama că, din motive necunoscute mie, nici una din ele nu voia să mă recunoască. Să fi acționat astfel în urma unei influențe nevăzute, venite de dincolo ?

— Mă întreb dacă măcar bătrîna jupîneasă șchioapă, cu care am vorbit de mai multe ori acum cîteva săptămîni, are să mă recunoască, adăugai eu.

D-na Zerlendi se întoarse brusc spre Smaranda.

— Vorbește de Arnica, șopti ea, înspăimîntată.

— Dar a murit de 15 ani Arnica, exclamă Smaranda. Cum ar fi putut s-o întîlnească acum cîteva săptămîni...

Simțeam cum mi se risipește mintea și privirile mi se turbură. Cîteva minute dacă aș mai fi întîrziat, m-aș fi prăvălit acolo, la picioarele lor, în nesimțire. Am îngînat cîteva cuvinte de scuze și am plecat aproape fără să mai cutez să-mi ridic ochii. Numai după ce am rătăcit multă vreme pe străzi și mi-am venit în fire, mi s-a părut că înțeleg tîlcul acestei uluitoare întîmplări. Dar n-am îndrăznit să-l mărturisesc nimănui, și nici în această povestire nu îl voi destăinui. Viața mea și așa a fost îndestul de încercată, în urma tainelor pe care d-na Zerlendi m-a îndemnat să le cercetez, fără să aibă dezlegarea doctorului...

*

Cîteva luni în urma celor istorisite mai sus, am trecut din nou pe strada S. Casele de la numărul 17 se dărîmau. Grilajul fusese în parte smuls, bazinul încărcat cu fiare vechi și lespezi. Am rămas mai multă vreme la pîndă, doar de oi zări pe una din cele două femei și oi putea afla ceva în legătură cu neînțeleasa lor purtare. Dar nu erau decît lucrătorii și un antreprenor, care îi zorea. Tîrziu, m-am îndreptat spre capătul străzii, aproape îndurerat de taina aceasta, pe care nu o puteam în nici un chip pătrunde pînă la capăt. Mi s-a părut că zăresc în fața mea pe băiețașul cu care intrase d-na Zerlendi în salon. Am strigat spre el.

— Hans, i-am spus, bine că te întîlnesc, Hans !

Copilul m-a privit cu o prefăcută, desăvîrșită mirare.

— Nu mă cheamă Hans, mi-a răspuns el destul de cuviincios. Mă cheamă Ștefan...

Și a pornit mai departe, fără să întoarcă privirile, agale, ca un copil plictisit că nu-și întîlnește nici un tovarăș de joc.

(Vol. *Secretul doctorului Honigberger*, 1940.)

PAVEL DAN

(1907—1937)

Născut la 3 septembrie 1907, în localitatea Tritul-de-Sus, situată în Cîmpia Ardealului, aproape de Turda. Fiul lui Simion Dan și al Nastasiei Dan, născută Tescariu, mici proprietari agricoli, tatăl fiind mulți ani și morar, pentru ca într-o altă perioadă să plece în America, fiind muncitor la uzinele electrice din Detroit. Urmează cursurile primare în sat, repetînd clasa a IV-a la școala maghiară din Tritenii-de-Jos. După încheierea primului război mondial, ia ființă Liceul românesc din Turda al cărui elev devine și Pavel Dan. Îndrumat de profesorul său, poetul Teodor Murășanu, încă din primele clase citește cu aviditate pe clasicii români și străini, vădind totodată aptitudini pentru scris. După un an de ședere la Tulcea (clasa a V-a), revine la Turda continuînd următoarele clase liceale. În 1925 se înființează revista liceului, *Fire de tort,* condusă de un comitet în frunte cu viitorul prozator. O schiță intitulată *Lacrimi nevinovate* este trimisă în 1926 revistei *Propileele literare.* În ultima clasă de liceu îl regăsim la Tulcea (are aici un unchi dinspre tată, profesor), în urma unei sancțiuni din partea conducerii liceului turdean. La Tulcea, bolnav și deprimat, ocupă și un post de pedagog la Școala Normală. Își trece bacalaureatul la Ismail în 1927, apoi se înscrie la Facultatea de litere a Universității din Cluj, avîndu-i profesori, între alții, pe Sextil Pușcariu, N. Drăganu și G. Bogdan-Duică. Imaginea vieții de student transpare în nuvelele *Studentul Livada,* și *Zborul de la cuib.* Împreună cu Ion Vlasiu, Mihai Beniuc, Ion Chinezu, Grigore Popa și alți tineri scriitori frecventează cenaclul condus de Victor Papilian, în a cărui revistă, *Darul vremii,* publică schița *Ursita* (nr. 2 din 1930). După terminarea facultății (1931), un an (pînă cînd dă examenul de licență), funcționează ca bibliotecar și pedagog la liceul din Turda. În toamna lui 1932 este numit profesor suplinitor de latină și greacă la Liceul Sf. Vasile din Blaj. În acești ani scrie schițe, nuvele, articole și colaborează la o seamă de publicații ardelene (*Gînd românesc, Abecedar, Familia* ș.a.). Cu alți tineri intelectuali scoate revista *Blajul.* Intenționează să scrie un mare roman al „Cîmpiei", stimulat și de exemplul lui Rebreanu cu *Ion.* Din acest roman, care ar fi trebuit să se intituleze *Ospățul dracului,* au rămas, ca fragmente, nuvelele *Urcan Bătrînul* și *Înmormîntarea lui Urcan Bătrînul.* În 1935 boala care avea să-l răpună — cancerul — se manifestă cu mare violență, fiind nevoit a suferi o primă intervenție chirurgicală la București. Următorii doi ani îi petrece în mare parte prin spitale (Blaj, Cluj, Viena). Pentru nuvela *Iobagii,* scrisă în patul de spital, primește premiul revistei *România nouă.* Se stinge înainte de a împlini 30 de ani, la 2 august 1937. În anul următor, sub îngrijirea lui Ion Chinezu, totodată și prefațator, apare volumul *Urcan Bătrînul. Nuvele* (Fundația pentru literatură și artă).

De consultat : 1. *Scrieri,* ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman, E.P.L., 1965. 2. I. Negoițescu, *Realism și fervoare formală la Pavel Dan,* în *Scriitori moderni,* E.P.L., 1966 ; Nicolae Manolescu, *Pavel Dan,* în *Lecturi infidele,* E.P.L., 1966 ; Monica Lazăr, *Pavel Dan,* E.P.L., 1967, cap. *Rapsodia cîmpiei ;* Nicolae Ciobanu, Pavel Dan : *Sinceritatea „egotistă" a confesiunii,* în *Însemne ale modernității,* Editura Cartea Românească, 1977.

URCAN BĂTRÎNUL

I

Cînd Ludovica ajunse în culmea dealului cu poala plină de fasole, strînsă de peste răzoare, din pămînturile vecine, se opri să răsufle. Îi bătea inima nu atît din pricina suișu-

lui ori a poverii — căci era femeie voinică — cît de teama să nu o prindă paznicii cîmpului cu șorțul plin în cucuruzii altora. Toată vremea cît culesese fasolea vecinilor i se păruse că aude vorbe, pași de oameni care o pîndesc și stau să o prindă. Dar parcă poți deosebi vorba și freamătul pănușilor uscate ?

Și Doamne ferește s-o fi prins ! Hapsîni și răi cum sînt oamenii, ar fi dus-o la primărie și ar fi făcut-o de rîsul satelor.

Dar acum putea să se odihnească liniștită ; pămînturile dijmuite erau departe, și chiar de s-ar fi întîlnit cu paznicii, nu puteau ști din ce delniță vine.

„Da' parcă ei nu fură destul, dă-i în minune să-i coacă", își zise ea, ștergîndu-și fruntea de sudori.

Șezînd pe un mușuroi înțelenit, în mijlocul imașului, cu năframa neagră dată puțin pe ceafă i se vedea părul brumat, cu chipul osos înnegrit de soare și zbîrcit, pe fondul albastru al cerului, femeia părea o pasăre mare de pradă, gata să-și ia zborul. Cu mîna streșină la ochi, se uita departe, spre casa al cărei acoperiș de țiglă roșie era ca o uriașă floare de mac în mijlocul lanurilor de porumb.

Se mutaseră în cîmp, pe „moșia" lor, cum le plăcea să spună, abia de cîțiva ani. Căci aici „nu trebuie să le dai la toate de mîncare din mînă" ; vita îmbucă o gură de iarbă de pe orice răzor, porcul scurmă rădăcini și mai apucă la un cucuruz, bostan ori cartof ; nici nu bagi de seamă cum vine Crăciunul și se îngrașă. Pămîntul e atît de întins și de gras, încît săul lui îi rămîne pe degetele celui care îl scormonește mai mult, e mai aproape de el. Cît au stat în sat, abia puteau ține două vaci rele, și astea cu mare trudă ; bucatele erau numai pleavă și golgotine ; nu o dată au fost siliți să cumpere primăvara, ca să aibă ce semăna. Și uite, acum jirezile de grîu li-s mari cît dealurile, și șase boi ca șase flori scot carul din ograda lor.

Odată cu numărul boilor din poiată și turma din ocol, le crescuse și vaza în sat, unde nu se mai ia nimeni după faima neamului, ci fiecare atîta cîntărește, cîtă avere are. Dacă pînă ieri alaltăieri numai spuneau unii că Urcăneștii nu-s gazde de rangul întîi, acum, de cînd feciorul lor, Valer, s-a întors din cătane, de la *Kadetschule* — vorba era a lui Simion — și s-a însurat cu Ana lui Triloiu, bocotanul Tritiului, n-ar mai fi cutezat să facă gură nici unul.

Iar ei făceau tot ce le stă în putință ca să-și sporească pămîntul cîștigat cu atîta trudă. Cînd și-au cumpărat clopote pe boi, au dus cîteva care de fîn unui om sărac, numai ca să aibă prilejul să le poarte de-a lungul satului și să vadă oamenii că ei au clopote, și cănaci pe boi. Își tocmiseră apoi la un cojocar meșter, în Turda, cojoace cu pene roșii, mărginenești, așa cum în sat aveau numai cuscrii lor.

La biserică, Simion, bărbatul Ludovichii și gazda casei — căci bătrînii lăsaseră de mult cîrma și trăiau într-o căsuță mică, lîngă poartă — trecea tot mai înainte, pînă cînd ajunse în frunte, unde, scoțîndu-și burta înainte, se uita la cei mai săraci decît el, parcă zicîndu-le : „Uitați-vă la mine, cine mi-s eu, cîți boi am !" Tușea din gît cînd era liniștea mai mare în biserică, cum făceau și celelalte gazde și, tot ca ele, dormea cît ținea slujba.

Năravul vechi, din vremea sărăciei, de a ciupi cîte ceva din bunul altuia nu l-a lepădat odată cu îmbrăcarea cojocului cu pene, ba, cu cît s-a îmbogățit mai mult, cu atît năravul s-a lățit mai departe, s-a întins ca o boală rea pe neam. De la părinți îl învățaseră copiii, și de la aceștia, slugile.

Cînd îl prindea cineva pe Simion cărîndu-i bostanii din cucuruzi ori snopii din claie, îi zicea, din gît :

— Ce, mă ! Eu îs silit pe pămîntul tău ? Eu am ce-mi trebuie...

Socoteala lui era că un om bogat poate să-și ia dintr-al altuia, că are cu ce plăti...

Acum Ludovica, stînd în deal pe răzor, se uita la valea Urcii, valea lor, în formă de potcoavă, cu deschizătura spre răsărit.

Pe la cele două capete ale potcoavei, colo, departe, se zăreau cîteva case, pînza limpede a unui lac și, în dosul lor, un tren în mers ; era trenul mic, care străbate Cîmpia Ardealului de la Luduș spre Bistrița. Apoi dealuri și dealuri cît cuprindeau ochii, ca valurile împietrite ale unei mări înfuriate.

„Mare-i lumea asta, Doamne ! se gîndi Ludovica. Cît pămînt ! Și tot n-ajunge."

Privirile îi alunecară peste livada verde din mijlocul potcoavei — otava lor era necosită — pînă sus, spre drumul de cîmp ce tăia în două călcîiul potcoavei, moșia lor ; lîngă drum era casa, înconjurată de gard, în spatele ei cîțiva pomi, fîntîna, și de jur împrejur, moșia. Înspre apus intra în tabla lor un petec de pămînt în formă de ic. Era o zdreanță dintr-o veche moșie, sfîrticată, prinsă în pămînturile vecine.

„Cum ne strică tabla limba ceea de cîne a lui Botoș ! Nici n-am văzut pînă acum ! Hm ! Dar o va bea el în curînd și pe asta ! Dacă am putea pune noi mîna pe ea — e înglodat de datorii — am întregi o moșie cum nu este alta prin împrejurimi. Bine ar fi ! Cincizeci de iugăre la trei copii."

Deși în sat era datina ca fetele să fie plătite în bani și vite, iar pămîntul să se dea feciorilor, ei aveau de gînd să-i dea și Mărioarei partea ei, ca la orice fecior. O, dar pînă atunci mai trebuie să treacă vreme : fata e abia de doisprezece ani. Cîte nu se pot întîmpla în cinci, șase ani!

Ei, dacă ar putea pune mîna pe pămîntul lui Botoș — Ludovica suspină din adînc — ar avea o mulțime de

încurcături cu întabularea ; pămîntul stă pe mai mulți frați.

„Că nici locul nostru nu e întabulat pe noi. Și sîntem oameni bătrîni azi, mîne."

„Așa e Simion, lăsător", își zise femeia cu un strop de părere de rău în glas.

De cîte ori n-ar fi putut-o face pînă acum ! Că bani au avut. Dar s-au gîndit : Simion e singurul copil la părinți, lui îi rămîne averea, că n-au cui foc o lăsa ; în pămînt n-o duce-o. Ar trebui totuși să-și rostuiască treburile, căci, cu lăsămîntul, tot vor avea ei cheltuieli, acum ori mai tîrziu.

Femeia se lăsă furată de un gînd rău : „S-ar putea să-l înșele cineva pe bătrîn, cum e în mintea copiilor, să-l îmbete și să-l ducă la lege. Le-ar lua pămîntul de sub picioare. Valer, feciorul lor, ori altcineva...

„Asta ar fi apoi una, își zise ea. Una și bună !" De ce s-a gîndit tocmai la Valer ? Copilul lor ! „Doamne cum mai umblă mintea, cînd îi dai drumul ! Nu-s doar oamenii chiar lupi."

Își strînse șorțul cu fasole, își potrivi năframa și porni la vale, pe drumul de la capete, unde iarba verde, moale îi mîngîia picioarele zdrelite de vițele de mure de prin cucuruzi.

Era după cărat, tîrziu ; de cules nu se apucase încă nimeni, dar porumbul cu frunzele verzi era aproape copt. Toamna, cu ploile nesfîrșite, cu noroi și neguri, nu venise încă. Într-amiezile erau tot ca în dricul verii, numai serile și nopțile luminate de lună, ca ziua, erau lungi și răcoroase.

Ludovichii, cînd intră în drumul mare cotind spre casa lor, îi ieși înainte, ca din pămînt, Urcan, bătrînul, socrul ei.

Ras proaspăt, încălțat cu obiele albe de pînză și cu straița de piele în spate, ca un tîrgoveț, bătrînul venea pe marginea cucuruzaștinii și, cînd îi răsări înainte noru-sa, tresări. Făcu o mișcare ca și cum ar fi vrut să se oprească,

apoi porni iar la drum, parcă mai grăbit, înciudat oarecum.

— Deie Dumnezeu bine, tată !

Femeia avea chef să stea de vorbă, să-l întrebe ce mai e pe acasă, una, alta.

— Dar, dumneata unde te duci, amu pe înserate ?

— Unde, unde... Mie nu mi-e îngăduit să merg nicăieri ? Numai vouă ? mormăi bătrînul în barbă şi, fără măcar s-o privească, măsură mai departe pămîntul cu cîrja.

Tîrîindu-şi opincile după el bătrîneşte, se uita mereu spre apus, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu-i ajungă cineva din partea aceea.

— Hodoroaga dracului ! zise femeia, rămînînd singură în drum şi uitîndu-se în urma lui. Bine că se duce ; mai rămîne mîncarea ! Dă-l în turbare ! Că altă treabă nu face, numai şade şi mîncă, iar de moarte nici gînd n-are.

Pînă acasă se mai gîndi la o soră măritată în Ţicud, la ce va face pe seară, de cină, la un viţel care făcuse viermi între unghii.

Intrînd pe poartă, o zări pe Urcăneasa, soacra ei, şoşotind cu Ana, nevasta lui Valer ; apropiindu-se de ele, surprinse o anumită mişcare din geană, care nu-i plăcu ; înţelese că au schimbat vorba.

„Ce au astea de împărţit ?" se gîndi ea înciudată, prefăcîndu-se că nu le vede. Îşi chemă fata în colţul de sus al tîrnaţului să-i ajute la dejghiocatul fasolei. Cînd fură singure, o întrebă, uitîndu-se cu ochi răi spre cele două femei :

— Unde s-a dus moşul tău ?

— Nu ştiu, că tot s-o ascuns de mine. A vorbit cu tetea Valer, şi, cînd a plecat moşul, dumnealui l-a petrecut pînă la poartă. L-am auzit că-i zice : „Du-te dumneata şi te odihneşte, că eu viu acolo de la o vreme".

Femeia, cu o păstaie desfăcută pe jumătate în mînă, se uita ţintă în ochii fetei.

— Altceva n-ai mai auzit ?

— Nu !

— Hm ! Draga mamii, zise ea încruntată, muşcîndu-şi buza de sus. Hm... vru să urmeze, dar, văzînd că se apropie bătrîna, tăcu. Mai tîrziu adăugă, ca pentru sine : „Mi se pare că Ana asta e soi de şarpe".

Apoi ziua se scurse anevoie. Soarele parcă se aşezase la poveşti cu muierile, şi nu mai da Dumnezeu să se rupă din loc, să-şi vadă de treburile lui...

La cină, cînd îşi isprăviseră lucrul pe afară şi toţi stăteau lîngă mămăligă, în zarea focului, Ana nu se mai sătura de povestit, toată era numai gură.

De frumoasă, nu era prea frumoasă ; dar nici oamenii nu se speriau de ea. Avea părul roşietic, ochii mici, în care veşnic juca o flăcăruie vicleană, faţa pistruită. Gurile rele spuneau că mamă-sa o făcuse cu un jidov pripăşit pe la ei cu maşina de îmblătit. Dar bărbatul ei o iubea, căci în sat frumuseţea se măsura cu iugărele de pămînt, şi prin împrejurimi nici o fată nu avusese mai multe.

Valer, un flăcău voinic, cu mustaţa haiducească, da din cap şi zîmbea la arătăniile ce le spunea Ana.

Pînă a nu merge la cătane, cu averea lui, fusese cel dintîi în tagma flăcăilor de seama lui. Acum, de cînd s-a întors, s-a prostit, spuneau oamenii. Nu te mai poţi înţelege cu el, aşa o dă pe domnie.

— Un om care s-a întors din armată — el nu zicea, ca în sat, cătănie — cu gradul de sergent, nu se cuvine să-şi piardă vremea pe uliţă şi să steie la poveşti cu proştii. Ce ştiu ei cum merge lumea ? ! Ori chiar dacă merge, el să le spună vorbe mai înalte, mai frumoase, să-i înveţe ceva.

Cînd căuta să-şi pună în practică înţelepciunea, oamenii se uitau unii la alţii cu înţeles, vorbeau peste el, luîndu-l la vale.

Acasă vorbea scurt, tăios, avînd aerul că dă mereu porunci. Cînd era strîns cu uşa şi trebuia să o ţină mai lung, începea totdeauna cu : „Apoi, dacă-i vorba... apoi..."

Așa învățase de la „domnu căpitan, un om al dracului, că dacă-i vorba, apoi numai omul prost o ia drept înainte, cel cuminte le face toate cu politică".

Ludovichii încă nu i se ridicase negura de pe suflet. Veselia Anei o ardea la inimă. Numai cînd află că bătrînul s-a dus la Luduș, după tabac, se mai îmbună. Gîndul cela primejdios se retrase undeva în adîncul sufletului ei și rămase pitit acolo. Ludovica se lăsă furată de buna voie a Anei ; între două polojenii se gîndi : „Cum își face omul spaimă din nimic !"

Îl iubea pe Valer, că era „mare și frumos ca bradul". De cînd s-a ridicat el și umblă printre oameni, de la multe l-a scos pe tatăl său. Pînă acum numai cinste și omenie au avut de pe urma lui. „Știe-ne Dumnezeu ce vom avea de aici înainte !" se gîndea ea cîteodată.

Să tot fi fost găinușa la prînzul cel bun cînd se sculă Valer și nevasta. Altădată, în asemenea împrejurări nu era de pus în picioare ; pînă se îmbrăca să se ducă unde trebuia, sta omul să-și scoată sufletul : tot se trezea și iar adormea, apoi, pînă se îmbrăca și se punea în rînd scula toată casa. Acum, îndată ce se trezi, se dete jos din pat, aprinse lampa și începu să se îmbrace grăbit. În vreme ce își vîra cureaua în cioarecii noi, Ana îi văcsuia cizmele, îi punea în straiță, și toată era numai grijă și dragoste pentru bărbat. Treaba asta n-o mai făcuse ea de cînd era în casa Urcăneștilor. Alte dăți, cînd îi pleca bărbatul de cu noapte, de acasă, nici nu se întorcea pe partea cealaltă.

Ludovica dormea în aceeași odaie, în patul de după ușă. Cînd aprinse Valer lampa, se trezi și nu mai putu adormi. Gîndul pămîntului o chinuia din nou. Văzîndu-l pe Valer gata de drum, cu bîta ghintuită cu ținte galbene în mînă, cu straița cu coadă de vulpe în spinare, nu se putu răbda și, înălțîndu-se într-un cot, întrebă :

— Măi Valer, dragul mamii, unde te duci tu ?

Valer nu se uită la mamă-sa ; îi răspunse smîncit :

— Mă duc să aduc apă de unde se bat munții în capete. Ce mă tot întrebați ? ! Mă duc la tîrg, la Moinești, să-mi cumpăr ceva pe banii ceia de la ospăț, că nu i-oi ținea în ladă, să mucezească.

Apoi, după obiceiul pămîntului, își roti privirea prin casă, întrebîndu-se : „Oare nu uit nimic ?"

Ana îl petrecu pînă în prag și îi strigă din urmă :

— Apoi, măi Valer dragă, mie să-mi aduci vițel de ăia cu cornițe în ochi, că ăia îmi plac. Și izbucni într-un rîs răsunător, pe care nu era de a-l opri.

Rîsul ăsta, în cap de noapte, nu-i plăcu soacrei. De dormit nu mai putea fi vorba.

— Mă duc eu să-l scol pe Simion, să aducă paie la cuptor, zise ea ca să audă Ana.

În adevăr, se ducea să-i spună ce o doare.

Simion se culca în șură, pe război.

— Dormi, omule ?

Simion nu răspunse ; se întoarse pe partea cealaltă. Femeia șezu pe o talpă de război lîngă el.

— Măi omule, de ce s-a dus Valer singur la tîrg ? Ieri pe la ojiniță s-a dus tatăl tău. Unde s-au dus amîndoi ? Că într-un loc s-au dus. Ăștia n-au cumpărat o coadă de mîță de cînd sînt să nu te întrebe pe tine, și acum, nesupărat, ne-nimica, Valer se duce singur la tîrg după boi. De tatăl tău n-aș zice nimic, dumnisale cînd îi toacă pleacă în lume. Dar ăștia...

Omul plescăi din gură, ca atunci cînd lovești apa cu palma. Femeia urmă :

— Ieri toată ziua au șoșotit pe la colțuri. Coita asta e lui Triloiu umblă îmbrobodită înapoi și se rînjește de crezi că amu-i mireasă.

— Ei, dracu, așa-i ea. Își petrece pînă-i tînără.

— Bine, omule, bine. Eu ți-am spus, apoi tu fă cum îți place. Dar pe mine mă paște un gînd, de n-am hodină nicăirea. Pămîntul nostru stă încă tot pe bătrîn, pe tine

nu-i pus nici o brazdă. Ăştia îl iau cu vorba pe bătrîn, îl duc la Turda — de n-or fi mers chiar azi — şi îl fac de scrie locuţul nostru pe ei. Să dea Dumnezeu să mintesc eu, dar vei vedea că aşa e. Ne fac de minune la lume şi ne lasă pe drumuri, acum, oameni bătrîni.

Simion se trezise de-a binelea. Îi trecu prin minte gîndul cutremurător că Ludovica are dreptate. Dar numai o clipă, căci cum se ridicase într-un cot, zîmbi, în întuneric, veselindu-se pe socoteala fricii lui :

— Ei, dracu ! Ţi se năzare ţie ! Cum sînteţi voi, muierile, de nu încăpeţi două într-o casă.

Ludovica se supără ; din uşă îi zise :

— Noi aşa sîntem, dar nici proaste, să ne lăsăm duse de nas, nu sîntem. Eu atîta îţi spun : bătrînul e în mintea copiilor, îl poţi cumpăra cu un ciocan de vinars şi cu o pipă de tăbac. Apoi poroditşa asta a lui Triloiu nu-i fel bun.

Simion îşi trase ţolul pe cap, încercînd să adoarmă din nou. Dar vorbele Ludovichii rămăseseră în încăpere şi-i bîzăiau în jurul capului ca un roi de viespi. Nu era chip să adoarmă. De fiecare dată cînd se întorcea pe altă parte, se hotăra să-şi intabuleze locul şi să-şi pună în rînd averea. Gîndindu-se la tot felul de lucruri, care de care mai negre, stete în aşternut pînă simţi de ziuă, cînd adormi buştean.

Pînă la amiazi, Ludovica îşi bătu fata, „că nu ştie să împungă cu acul", îşi boscorodi de cîteva ori omul şi se mai sfădi cu paznicii cîmpului care — păcatele lor — altă treabă n-aveau decît s-o învinovăţească pe ea că lasă porcii în cucuruzii altora.

Învîrtindu-se supărată prin curte şi legîndu-se de toate, i se înfipse în creier un gînd, ca o săgeată venită din senin : „Nu cumva ăştia s-or fi înţeles cu hoţii ăia a lui Triloiu, şi bătrînul s-a dus de ieri la ei, să se culce acolo ? Lui Valer pe acolo i-a fi calea spre tîrg. S-or fi urcat în căruţă şi vor fi plecat astă-noapte la Turda cu hoţul de Triloiu, şi pînă ne-om trezi noi, numai bine întabulează locul pe ei. Ptiu ! Asta o fi ! Cum n-am ştiut pînă acum ? !"

Îşi luă rochia cea bună, cu gînd să meargă cu torsul la euscra lui Triloiu — „scurta-i-s-ar şi celălalt picior" — şi să iscodească adevărul. Îmbrăcîndu-se, se mai domoli, îşi dete seama că va bate calea mînzului degeaba şi n-o să afle nimic. Cuscra e vulpe bătrînă şi va şti ea să se ferească. Nici nu se cade să meargă cu furca în brîu de-a lungul hotarului, nu e bine. O să-l trimită pe Traian, copilul ei mai mic după funia lungă, aşa, numai ca să aibă după ce merge. Să vorbească cu slugile, cu copiii, că poate va afla ceva. Dacă ar avea copilul mintea ei, cum i-ar mai descoase. Doamne ! Dar e moale la treabă şi nătărău ca tatăl său. O s-o dea de gol, că, de-l vor întreba mai cu de-amănuntul, le va spune prostul, de ce l-a trimis. E mai bine ca el să ceară numai funia şi să bage de seamă dacă li-e acasă calul. Dacă nu-i acasă, ştie ea unde-i.

— Trăiene, dragul mamii, îi spuse ea dînd din cap, cum îi era obiceiul cînd era mînioasă, să nu te pună păcatele să şezi să te întinzi la vorbă cu alţii de seama ta, că scot două piei de pe tine. Înţelesu-m-ai ?

— Înţeles !

Cum să nu înţeleagă el. Trăian, care se bucura amarnic că scapă de acasă.

Copilul o porni în fugă. O ţinu astfel o zvîrlită bună, apoi se obosi şi o dete mai pe încetul ; cînd să treacă dealul, se întîlni cu alţii de seama lui, care îi arătară un briceag cu plăsele de os de peşte. Ca să-l probeze, se aşezară pe muşuroiul de gunoi din marginea drumului. Trăian ar fi vrut să-l cumpere. Să-i dea numai briceagul, că, de plătit, îl plăteşte cu cîte cer, că bani are de-i poate duce cu carul. Numai nu i-a scos pînă mai creşte, că i-a văzut cum se bat în ecleţia popii. Ştie şi cum se scot...

Ajungînd la Triloiu tîrziu (cuscrii locuiau şi ei în hotar), Trăian ceru funia şi porni înapoi spre casă. Îşi

aduse aminte că a uitat să întrebe de cal, și, întorcîndu-se, strigă de la poartă :

— Tete Ioane ! Tete Ioooaaaneee !

Fratele Anii mătura curtea. Auzindu-l, crezu că a uitat ceva și se opri din lucru :

— Ce-i, mă ?

— O zis mama că acasă vi-i calul ?

Omul păru că se gîndește întîi, apoi răspunse zîmbind :

— Nu-i acasă. Spune-i că l-am trimis la potcovar, să-i pună potcoave de argint.

Cu funia făcută colac pe mînă, Traian porni în fugă spre casă. Soarele sta să asfințească...

*

Cînd e să te bată Dumnezeu, apoi te bate în ce ai mai drag, se gîndea Ludovica, depănînd niște fuse. Pe ea a bătut-o Dumnezeu cu o fată și o noră, care nici pune fus nu știu. Toate se reazimă pe grumazul ei. Și încă mai zice lumea că Ana lui Triloiu a fost fată harnică. Mînca-i-ar pustia hărnișagul ! Că numai fala a fost de ea și găzdăcie legată cu ață de lînă.

— Hai încoace, mînca-te-ar focul să te mănînce, ce mă tot porți ? se răsti ea la fusul care sărise din ciur și se rostogolea pe pămînt ca o găină cu gîtul tăiat.

Nevoită să se întindă de-i pîrîiră oasele, smuci firul și-l rupse.

— Ptiu, că de astea n-am mai văzut de cînd sînt ! Tortul ăsta tot trebuie tors din nou, și azi mîine vine piuarul. Ne apucă Crăciunul torcînd de țol. Cînd vom mai toarce și de cioareci și de haine la slugi ? Și sîntem trei muieri la casă ! De asta a mea nu mă mir, că-i tînără și proastă. Da' doar astălaltă e cal bătrîn, trebuie să-și îmbrace bărbatul. Asta numai mi-a clăcuit lîna.

Firul se rupse iar. Ea trînti ghemul în ciur și-i dete una cu piciorul.

Dînd să intre în casă, se împiedică de prag.

— Ardea-ți, să ardeți, și cine v-a făcut !

Se duse apoi să desfacă porcii, care se înfășuraseră lîngă pripon și pot muri acolo, că nu le are nimeni grija. Ea trebuie să fie în tot locul.

Scroafa veni la ea grohăind : da să-i prindă rochia.

— Hața, ne ! Da' ce-i ? Nu te-am umplut azi o dată de lături ?

O lovi strașnic cu piciorul în coaste ; scroafa umplu curtea de guițături.

— Tu ai căpiet, tu, muiere — îi strigă Simion din gura poieții — de bați porcii în pripon ?

Ludovica nu-i răspunse. Dinspre deal venea o căruță, și ea se repezi la drum, să-i iasă înainte.

— Măi Gheorghe, dragul lelii, n-ai văzut pe Valerul nostru și pe moșul său ? Nu s-au oprit cumva la făgădău ? Că au plecat de aseară la moară și nu dă Dumnezeu să vină. Trăsnetul știe pe unde s-au oprit !...

— Nu i-am văzut, lele Ludovică. Eu vin de la Cîmpia Turzii ; am fost după benzină, dar nu i-am văzut.

Acum Ludovica se întoarse spre ogradă ; avea chef să-și boscorodească bărbatul. Dar, spre norocul lui, acesta se făcuse nevăzut.

— Ei, Trăiene, Trăiene, mîncu-ți mămăliga ! zise ea, uitîndu-se în calea băiatului. Ce ți-oi da eu, îi ținea minte toate zilele tale...

Nu-i spusese nimeni că cei doi s-au dus la Turda, dar era atît de încredințată de asta, că nici n-ar mai fi fost de lipsă. Cînd o vedea pe Ana umblînd de colo pînă colo, cu năframa dată pe ceafă, gata, pudărită și cîntînd de nu-i ajungea ograda, o luau călduri, o strîngea parcă cineva de gît. Trîntea lucrurile ce-i ieșeau în cale, se lega de toată lumea. Ai casei vedeau că azi „are ziua ei" și își vedeau de treburi, care pe unde putea, ocolind-o cît mai pe departe.

Noru-sa o privea cu vădită plăcere cum se fierbe, clipind din ochii-i mici, vicleni. În felul cum zîmbea, stînd

cu mîinile în şolduri şi muşcîndu-şi buza de jos, parcă îi spunea : „Acum, oricît te-ai stropşi, pămîntul tot al nostru e“.

Ludovichii îi venea să se repeadă la ea, să-i dea un pumn de să intre în pămînt, apoi să dea foc casei, să se arunce în fîntînă.

Pe la scăpătatul soarelui îşi luă omul de scurt şi, după ce-l făcu cu ou şi cu oţet, îl trimise la drumul Turzii, înaintea lui Valer şi a bătrînului. Să-i întrebe : „Acolo-i tîrgul Moineştilor !“

— Tu, muiere, astîmpără-te ! Nu te mai frămînta. Că numai ce-l vezi pe Valer ivindu-se în deal cu doi bouleni, de ţi-a fi mai mare dragul să te uiţi la ei. Tata nu vine curînd. Ştii tu bine cum e obiceiul dumisale.

Ludovica păru că se înmoaie. Dar o auzi pe Ana cîntînd şi se aprinse mai tare.

Omul îi pomeni de Bobotează şi de Paşti, trînti şi el o oală de o făcu ţăndări. Dar pînă la urmă n-avu ce face, îşi luă un călcîi pe pîne, o bîtă subsuoară şi, tot suduind muierile care-s ca a lui, porni unde-l trimisese nevastă-sa.

În drumul ţării se lăsă într-o dungă la umbra unui măr pădureţ şi adormi dus.

*

Pe la cina cea bună nimeri Valer. Părea supărat. Dar, împotriva obiceiului, era vorbăreţ. Spunea că n-a fost mărturie (tîrg) ; şi-a mai bătut picioarele de-a nimica. Pe deasupra l-a găsit pe moşul său lîngă Cocanul. E slab bătrînul şi-i prăpădit de lucru. Nu-i are nimeni de grijă, să-i dea şi lui din cînd în cînd cîte cinci lei de un tăbac, că le-a cîştigat o avere. Ar trebui ţinut ca în palmă.

— Milos eşti, dragul mamii, şi numai amu.

— Voi avea eu grijă de moşu de aici înainte, zise Ana.

— Tu să fi avut grijă de Sureiu Spătarul, că ăla ţi-a fost moş. Să nu-l fi lăsat să moară la Roşca în coteţul găinilor... i-o rase Ludovica cu vîrf şi îndesat.

Valer încremeni. Se uita de la una la alta şi nu pricepea. Crezu, la început, că acasă ştiu tot. L-or fi ascultat vorbind cu bătrînul, vor fi auzit slugile de la Triloiu şi vor fi spus la ai lor ! Ori poate Ana, cum e ea slobodă la gură, va fi scăpat o vorbă nesocotită, şi ceilalţi se vor fi dumirit ei. Muierea, tot muiere !

Cum mamă-sa, în potopul ei de vorbe, nu se lega de ei, nici de bătrîn, îşi mai veni în fire. Vor fi avut laolaltă vorbe slabe, muiereşti ; cine ştie ce nimica le va fi sărit în nas ! Lăsîndu-le să-şi spele gura cît vor vrea, ieşi din odaie şi se furişă în căsuţa bătrînilor.

— De unde ştiu ăştia ? o întrebă pe bătrînă.

— Ştiu în foc să-i mănînce ! I-a venit o toană la Ludovica şi nu mai încape nimeni în ogradă de ea. De ştiut, n-au de unde să ştie.

— Hm... Apoi, dacă-i vorba, moşul lasă locul cui îi place. Dumnealui e stăpîn pe el pînă trăieşte.

Bătrînul nu zise nimic. Sta întins pe pat şi scotea fumuri groase din pipă. Din vinarsul pe care Valer îl cumpărase bătrînei gustase şi el. Acum se simţea nespus de fericit.

Ieşind afară, Valer se izbi în întuneric de mamă-sa.

— Mamă, dumneata de ce asculţi la uşa altuia ? Nu ştii ce păcat mare-i !

— Amu dă-mi pace cu păcatul. Că tot una mi-e mie să mă cufund în păcate ca Lenuţa din poveste. Dacă tu, dragul mamii, n-ai frică şi gînd de la Dumnezeu şi ne laşi pe drumuri, pe mine şi pe tatăl tău, care te-am făcut şi te-am crescut... Dacă nu te gîndeşti tu la sora şi la fratele tău mai mici... Doar şi ei, sărmanii, s-o trudit pe pămîntul ăsta. Din copii de gazdă, tu îi faci oameni săraci.

— Nu s-a gîndit el de soru-sa şi de fratele său. Să se gîndească cine i-a făcut. Dumneata cu o rochie ai venit în moşia Urcăneştilor, şi aceea ţi-o poţi lua în cap, să te duci de unde ai venit, îi strigă Ana din prag.

— Tuuu ! ţipă Ludovica lung de ţiui hotarul. Apoi se repezi la oala cu mămăligă de pe foc şi, dacă n-ar fi

prins-o Valer și sluga, i-ar fi aruncat-o Anei în cap. Lasă-mă s-o omor. S-o calc în picioare po coita și lepădătura. Lasă-mă. Că n-oi ajunge să-i dau una, să mă pomenească ! Lasă-mă ! Lasă-mă !...

— Las-o să vie încoace, că-i sting eu soarele, zicea, de altă parte, Ana.

— Tuuu ! Să vii în casa mea și să-mi furi locul din gura copiilor mei ! Una care te-a făcut mamă-ta prin șanțuri cu jidovul Bebos. Tu, spurcăciune, tuuu !...

— Lasă, mamă, nu te necăji, o opăcea Valer, oprind-o cu greu. De dumneata n-a fi rău nici de aci înainte. Că te-om lua la noi, și dacă îi vrea, îi face ceva, dacă nu, ce ți-a trebui îi avea. Îi sta la umbră și îi toarce, ca alte muieri bătrîne.

— Pe mine să mă țineți voi ca pe o chilavă, din truda mea ? După ce am trudit treizeci de ani aci, la casa asta ! Să mănînc de-acum cînd mi-ți pune voi în blid ? Ptiu ! îl scuipă Ludovica drept între ochi. Afară din casa mea, că vă aprind ! Afară ! Scăpînd din mîinile lui Valer, Ludovica se repezi în casă, înșfăcă de un capăt așternutul pe care dormeau cei doi, îl trase după dînsa afară și-l împrăștie prin curte.

Cîțiva trecători întîrziați se opriră la poartă, privind „ospățul Ludovichii". Numai bătrînii, în căsuța lor, tăceau chitic.

Valer, după ce se oțărîse rău către mamă-sa, vrînd s-o bată, cînd văzu că nu-i chip s-o sperie și știindu-se cu musca pe căciulă, îi dete pace și se apucă să-și adune hainele de pe jos. Înțelegînd că în noaptea asta nu-i chip de dormit în casă, se duseră să se culce pe fîn, în podul poieții.

— Marș înainte ! îi comandă el Anii cînd fură singuri. Nu ți-ai putut ținea fleura...

În vremea asta Trăian, care, știind ce-l așteaptă, stătuse ascuns în cucuruz de cum se înserase, se strecură în capătul de sus al tîrnațului, lîngă soră-sa, Mărioara. Ascultară

ce ascultară, apoi, cum noaptea era friguroasă, se lipiră unul de altul și, în timp ce mama lor striga de credeai că arde hotarul, ei se lăsară pe niște mănuși de cînepă, adormind duși...

*

Simion se trezi tîrziu, stropit de stele, ud de rouă, cu o durere cumplită în partea dreaptă a capului. Își șterse gura cu dosul mînii și își obli anevoie trupul bolovănit de somn, înghețat pe jumătate.

Întîi și întîi se gîndi la nevastă, care și-a pierdut mintea pesemne și îl trimite, ca pe cel din poveste, să-i aducă mană. Apoi se porni spre casă ; de data asta prin sat. Lîngă făgădău era plin de căruțe de ale țicudenilor ; înlăuntru se auzea zarvă, fum de voie bună.

Intră să vadă cine-s ; să bea o porție de vinars, ca să se mai dezmorțească. Circiuma, „coparativa", „parativa", ori mai des „paraschiva", cum îi ziceau țăranii, o încăpere scundă, cu lampa scheletică spînzurată în tavan, cu mese lungi, pătate de băutură și de sînge închegat, înnegrit, era ticsită de oameni. Cu unii, tîrgoveți de prin satele vecine, era prieten din holteie ; aceștia, gazde bune și ei, se bucurară amarnic de vederea lui.

Îl trimisese Dumnezeu pentru binele lor, să le plătească un adălmaș, că doar și-a întabulat locul pe fecior, spuneau ei. Trecuseră pe la notarul public — cu treburi, firește — și acolo au întîlnit pe Urcan bătrînul înscriindu-și locul pe Valer. Credeau ei : s-o fi învoit Simion, ca să nu facă două cheltuieli deodată. Că de ce să mai întabuleze locul întîi pe Simion și apoi pe Valer cînd putea trece de la bătrîn de-a dreptul la nepot ? Doar și Simion tot lui Valer i-ar fi lăsat cea mai mare parte din moșie ; celorlalți o să le mai cumpere el.

E drept că treaba nu era tocmai limpede în capul oamenilor, care, în viață fiind, nu-și întabulau niciodată pămîntul nici pe fecior, decum pe nepoți. Nu arareori cei

care o făcuseră au fost siliți, la adînci bătrînețe, să ia străițele de cerșetor și să plece în lume. Ei, dar Simion, de îndată ce a făcut-o, și-a fi avut socotelile lui.

— Cine știe ce pune la cale hoțul ăsta !... glumi unul dintre comeseni.

— O fi luat bani din bancă și nu vrea să-i mai plătească...

— Ce mai știi ?

— Pînă una-alta, să ne plătească nouă un adălmaș.

— Plătesc ! răcni Simion de țiuiră sticlele.

În cîrciumă fu o clipă de liniște înspăimîntătoare.

— Vinars, crîșmare, că te omor !

Vorbele tovarășilor îi zgîriau mintea ca niște gheare cumplite. Era palid, cu ochii sticloși, ca omul care bea de năduf. Făgădăul se învîrtea cu el ; de-abia se ținea să nu cadă. Încercă să toarne vinars, dar mîna îi tremura, și lăsă locul altuia. Aruncă pe gît trei pahare unul după altul, cum ai arunca apă într-o prăpastie adîncă, fără să închine, fără să-și poată descleșta fălcile.

Luă sticla cu vinars și o duse la gură, dar pesemne își dete seama de ce face și îi fu rușine, că se apucă să-și toarne în pahar. Dar mîna nu-l ascultă nici de data asta. După ce-și răsturnă paharul plin pe jumătate, trînti sticla de masă, sfărîmînd-o și împroșcînd cu cioburi și cu vinars pe cei din jur.

Cu privirea rătăcită, fără un cuvînt de despărțire, sări de după laviță și o rupse la fugă spre casă. Urcă dealul cimitirului, pe unde trecea calea lui spre casă, dintr-o răsuflare. Unde era panta mai mare, la cîțiva pași de culme, se opri și începu să geamă în neștire : „Îl omor, îl omor !"

Cum mergea prin noaptea neagră, i se părea că înoată într-o apă murdară, smîrcoasă, că se îneacă ; căscă larg gura după aer.

Ajuns acasă, luă din gura podului securea și, intrînd în tindă, lovi ușa casei cu muchea, de o făcu țăndări.

În încăpere lampa era trasă ; o lumină somnoroasă, spălăcită țîrîia, ca o negură tomnatecă, peste lucrurile adormite.

Ludovica, după masă, cu năframa trasă pe ochi, cu obrajii înmormîntați în palme, ațipise.

Cînd deschise ochii, după trosnitura uluitoare, zări pe păretele din față arătarea cumplită a omului cu securea gata de lovire.

Cu obrajii scofîlciți ca de mort, în colțul gurii strîmbate două dîre de spumă, Simion gîfăi ca o țîșnitură de aburi dintr-un gît șuierător de oțel :

— Unde-i curva și tîlharul ?

II

Găinușa asfințise ori se scufundase în marea tălăuzită a cerului. Printre crestele întunecate ale valurilor de nori care se ciocneau sfîrticîndu-se în fîșii gigantice se zăreau sfărîmături din vasul naufragiat, al găinușei : ici-colo, cîte o stea aruncată de pe o culme de val pe alta.

În noaptea cernelie părea că diavolul, care pusese la cale cearta dintre tată și fiu, supărat că nu i-au ieșit lucrurile după voie, a dat drumul urgiilor pămîntului, și el însuși stă în vîrful dealului, rîcîie pămîntul cu copitele, aruncînd la vale pănuși, țărînă și mugește biciuind vînturile, scuipînd cu ciudă peste lume. Nu se cunoștea unde e apusul și unde e răsăritul, crugul cerului părea că se învîrte necontenit, și nenorocitul rătăcit în cîmp trebuia să se sprijine bine ca să nu cadă. Norii negri, grei se învolburau din toate părțile, întunecau zările, tîrîndu-se pe pămînt ca niște animale apocaliptice, care își schimbă într-una formele, și din gura sîngerie a lui miazănoapte sălbatec veneau mereu tot mai mulți, mai negri, mai înfricoșători.

Deșteptată fără de veste, toamna, cu iarba verde în părul cărunt, bătrînă, șchioapă, cu un ochi de tînăr și altul

de bătrîn, udă ca scoasă din fundul apelor, se ivi într-un lan de porumb, tînguind ascuţit, plîngător. Auzindu-i glasul, cînii Urcăneştilor îşi vîrîră cozile între picioare şi se retraseră la adăpost, între fînuri.

În casă ardea lampa. Simion şedea la masă, cu capul răzimat în mîini ; pe frunte i se vedea zgîrietura proaspătă, făcută de o creangă de salcîm în fuga lui prin cimitir spre casă. Cum sta aplecat, i se vedeau umerii, strîmţi ca de copil îmbătrînit, gulerul cămeşii murdar şi gîtul roşu, subţire, păros.

— De l-ar adormi Dumnezeu... îşi zise Ludovica, văzînd cum începe să respire rar, regulat.

Scuipă un smoc de cînepă şi îşi puse tortul pe fus. Apoi, uitîndu-se din cînd în cînd la Simion cum doarme, toarse înainte multă vreme. Cînd vîntul zguduia casa, făcînd-o să trosnească din temelii, îşi făcea cruce, gîndindu-se la Dumnezeu ; apoi torcea înainte...

„Dacă ăştia au întabulat tot locul nostru pe ei !“ se gîndi ea. Odată cu gîndul ăsta îşi puse fusul în poală. Simion adormise de-a binelea ; privirea femeii se opri asupra umerilor încovoiaţi spre pămînt : „Locul i se cuvenea lui, că era singurul copil la părinţi ; el trudise pe aici ca tînăr, ca bărbat, toate brazdele purtau urmele mîinilor lui. Dacă l-au luat, în el lovesc mai mult. Trăian s-ar tocmi slugă, Mărioara[1] ar rămînea lîngă părinţi, iar mai tîrziu se va mărita cu cine i-o fi rînduit, de la Tatăl de sus.“ De ea nu-i păsa ; ca fată, a trăit în sărăcie, şi îşi aducea aminte că adesea mai multă fericire fusese în bordeiul lor decît în casa cu ţiglă roşie şi în iugărele cele multe ale Urcăneştilor.

Dar el, omul care dormea colo, ce o să se facă ? El toată viaţa a trăit în găzdăcie. Şi chiar dacă uneori au

[1] În ediţiile de pînă acum : Nuţa (scăpare a autorului).

ajuns la două vaci şi, cu tot locul lor mult, sărăcia se uita peste gard în curtea lor, tot el a fost stăpînul.

„Să ne mutăm acum, la bătrîneţe, în casă cu chirie ?“ (căci cea din sat o vînduseră), îşi zise ea.

Se uită prin odaie ; la paturi, la haine şi la tot ce agonisiseră în cei treizeci de ani de trai împreună. Acum toate astea vor trebui duse undeva, într-o casă străină.

„Mînce-te focul de lume !“ îşi zise cu jale. Era frîntă, toropită de oboseală. Mai suci de cîteva ori din fus, apoi, fără să-şi dea seama, puse fusul în poală şi adormi.

Afară vîntul vîjăia mereu ; stropi mari şi grei se izbeau de fereastră. Cîteodată, podul casei trosnea, se cutremurau blidele în cuie, icoanele. Ascunsă în cuşca ei, para lămpii clipi de cîteva ori speriată, înălţîndu-se în sus, apoi se lăsă iar în locu-i de mai înainte, uitîndu-se somnoroasă printre pleoape şi stînd să doarmă dintr-o clipă într-alta. Veşca de tinichea, aplecată într-o parte, ca o pălărie de beţiv pusă pe un ochi, despărţea încăperea în două. Partea de sus şi fruntea casei rămîneau în umbră, astfel încît odaia părea tăiată de o sabie cumplită. Tăietura se făcuse prin capul lui Simion, căruia o jumătate de frunte îi rămînea în umbră.

Înlăuntru totul era somnoros, adormit. Se părea că oamenii dorm de multă vreme, că lucrurile din casă au rămas treze în urma lor, au vorbit şi s-au ciorovăit ca babele, apoi le-a cuprins piroteala, au aţipit. Şi lampa însăşi cu ochiul ei înroşit de monstru marin, picotea de somn ; poate chiar adormise.

Pe peretele din faţă arhanghelul Mihai sta de strajă, răzimat în sabie. Cercul de raze din jurul capului era stins, pătat de muşte, sabia ruginită, şi de pe faţa lui se vedea că n-a fost schimbat de multă vreme, e obosit, de-abia se mai ţinea pe picioare.

Într-un colţ mai întunecos, diavolul, luîndu-şi coada la subsuoară, cobora din cadrul vechi al unei icoane. Păşise cu un picior afară din ramă şi se oprise, trăgînd cu ochiul la arhanghelul adormit şi făcînd semn cu mîna cetei care îl urma să nu facă zgomot ; tiptil se furişă afară din icoană...

— Unde-i tîlharul să-l omor ! strigă Simion fără să-şi ridice capul de pe masă.

Ludovica se trezi speriată :

— Măi omule, nu mai răcni ! Se face ziuă şi trec oameni spre Luduş, la tîrg...

N-auzise trecînd nici o căruţă, nici nu ştia în ce vreme e, dar ziua da înspre marţi şi aşa trebuia să fie.

Simion dormea mai departe. Ludovica se apucă iar de tors. Acum, că dormise puţin, îşi recăpătase puterile, devenind iar femeia mîndră, bărbată, de totdeauna. Gîndurile i se limpeziseră, încrederea în puterea ei şi în ajutorul Celui-de-Sus pusese stăpînire pe ea. Îşi da seama că oricît or fi cusut ei treaba asta cu locul, totuşi i se vor vedea petecile, şi un avocat meşter o va descoase uşor. Ba, dacă or vrea, îi vor mai purta şi pe la temniţă. Nu e puţin lucru să întabulezi pe tine locul altuia cu înşelăciune, cu vinars şi cu mai cine ştie ce... Cum îl vor fi îmbătat ei pe bătrîn ! La gîndul temniţei, Ludovica îşi surîse cu cruzime. Ah, cum ar mai fi vrut să-i vadă pe hoplintocul de Triloiu şi pe Ana, „scumpa“ ei noră, purtaţi de jandarmi de-a lungul satului şi duşi la dubă !

Numai cînd se gîndea la ce a fost aseară i se mai turbura încrederea şi acum, după ce trecuse ce a fost mai greu, o luau răcorile.

Bine că i-a venit repede în minte să-i spună că Valer şi Ana au plecat la Triloiu şi i-a dat Dumnezeu putere să-l oprească să nu meargă noaptea pe la casa oamenilor, că-l omorau hoţii ceia. Se întîmpla o minune ! A trebuit — e drept — de atunci să stea lîngă Simion de strajă ca lîngă

un copil, opăcindu-l mereu. Dar bine c-au trecut. Acum de s-ar face odată ziuă !

Noaptea se scurgea anevoie. Părea că e o turmă mare de oi, grămădite de umbră pe luna lui cuptor, şi femeia nu le poate urni din loc.

Ceas n-aveau ; cocoşul li-l mîncase vulpea. Şi, Doamne, rău e în hotar fără cocoş ! Eşti ca mort, nu ştii tu cînd să porneşti la drum, cînd să frămînţi pîinea...

Cînd i se păru că negrul din dosul ferestrelor dă în sîngeriu, ieşi afară să vadă vremea. Furtuna se potolise : vîntul mai şuiera din cînd în cînd, şi era rece. Era înnorat, dar nu ploua. Ludovica se întoarse în casă :

— Scoală-te, omule, şi nu te mai necăji, că dintr-asta n-a fi nimic. Du-te, dă la vite de mîncare, gată ce-ţi trebuie pentru semănat şi să porniţi mai de dimineaţă, să nu vă apuce ziua adăpînd. Vremea s-a stricat, stă să ploaie. Putem rămînea fără sămînătură, cum s-a mai întîmplat şi într-alţi ani. Eu mă duc să scol pe Trăian şi pe Mărioara ; fata să rămînă acasă şi să fie cu ochii în patru. Că eu mă duc în sat, la Suciu, să vedem ce-i de făcut. Oricum, e în cănţălărie, şi dacă nu le dă el acţiile — ea voise să spună „actele“ — nu pot face nimic. Că de dus, n-au avut cînd să le ducă. Treaba asta nu e de mult scornită.

Simion se apucă să-şi sucească o ţigară.

— Hm... zise el. Multă minte ai, tu muiere. Eu nu m-am putut gîndi la asta. Dar, hm... hm... Toaca şi crîsnicul lor, că-i omor.

— Amu nu te mai cătrăni. Nu-i uşor să furi moşia altuia. Roşia lui Triloiu o fi ea vicleană, dar nici noi nu sîntem strînşi de pe drumuri.

Simion se înfurie din nou. Ieşi din casă bodogănind, împiedicîndu-se de praguri.

Ludovica îşi află copiii, pe Mărioara şi pe Trăian, dormind în tîrnaţ, zgribulind de frig. Se acoperiseră cu un ţol vechi, cu care se culcau, vara, slugile.

„Bieții mei copii ! se gîndi Ludovica. Dorm sub cer, ca cerșetorii, în vreme ce noru-mea, săraca, stă la căldură și se întinde. Întinde-s-ar să nu se mai poată aduna !"

— Trăiene, scumpul mamii, scoală-te, că-i ziuă. Tatăl tău adapă vitele să mergeți la sămănat. Ascultă-l, dragă, și purtați-vă ; poate isprăviți mîine acolo și să apucați în Zăpodie.

Copilul se ridică, se șterse la ochi și se culcă iar, Ludovica îl mai lăsă cîteva clipe, pînă o cuprinse frigul, apoi îl deșteptă din nou.

De data asta Trăian sări ca ars și fugi în casă. Ludovica aruncă bunda pe Mărioara, lăsînd-o să mai doarmă puțin. Se întoarse spre Simion, care suduia prin curte de credeai că-i pică foc din gură.

— Măi omule, nu-ți mai tot spăla gura pe Dumnezeu ! Ce-i ? Iar n-ai zi bună ? ! În loc să-ți faci cruce și să zici : „Doamne, ajută-mi", că mergi la semănat și aștepți roadă bună.

Simion îi spuse lui Trăian să se dea deoparte și după ce legă straița în leocă, pocni aprig boul dinafară și ieși cu carul pe poartă. După ce vitele se întinseră la drum, îi strigă femeii :

— Ai grijă, cînd m-oi întoarce să le găsesc toate cu susul în jos, c-apoi să nu m-așteptați acasă, s-o luați pe dealuri...

— Du-te, numai, du-te...

Încălțîndu-se, căci în dimineața asta nu era de glumit cu frigul, Ludovica îi dete în grijă Mărioarei să n-o scape din ochi pe „vulpea lui Triloiu" și nici pe „cotoroanța de bună-sa".

După aceea porni în grabă spre sat, căci se temea să n-apuce Suciu a pleca de acasă. O ținu într-un suflet pînă acolo.

Văzîndu-l de departe cu vacile la adăpat, se bucură, gîndindu-se că „Dumnezeu, drăguțul, e cu noi".

Suciu, nepotul Ludovichii, era un om între două vîrste, cu fața stricată de vărsat.

Își lăsase sănătatea prin America ; tușea întruna praful negru al unei mine de cărbuni în care lucrase opt ani. Adusese, e drept, cîteva zeci de mii, dar nu se prea vedea. În afară de acoperișul nou, pe casa veche, n-aveau nimic nou prin curte, pălantul îi era stricat, fîntîna ruinată. Din două vaci bătrîne și o iapă jigărită n-o mai scotea.

Îl bătuse Dumnezeu cu patru fete și o nevastă cît un hambar, care împrăștia cu șorțul cît ar fi adunat el cu șase boi.

Fiind om umblat și avînd și scrisoare frumoasă, notarul îi făcuse, la cancelaria comunală, un „pic de plată" și îl punea cînd la scris, cînd la mînatul cailor. Mai mult la cai decît la scris, e drept. Dar omului îi era totuna, numai bani să pice.

— Bună dimineața, mătușă, îi zise Ludovichii, văzînd-o că intră în curte.

— Să ai sănătate, Suciule ! Da' le adăpi ?

— Adăp, că vreau să trimit sluga la Agîrbiciu, după țiglă. Să-mi acopăr poiata ceea, că vine iarna. Dacă nu stau acasă pînă pornește, îl apucă amiaza în ogradă.

— Străinul tot străin rămîne... se jelui Ludovica cu gîndul la necazul ei.

Suciu văzu că e supărată, cu năframa trasă pe ochi, și, grăind, suspină :

— Vrei să-mi spui ceva, mătușă ?

— Aș vrea, nepoate. Numai te-aș ruga din tot sufletul să nu mai întinzi vorba, să se mai audă în sat ; ne facem neamul de rîs. (E drept că Urcăneștii, de cînd le mergea bine, nu se prea arătaseră neamuri cu el ; dar cînd ți-s neamurile bogate, le ierți totdeauna.) Se dosiră într-un colț, și Ludovica îi spuse din fir în păr „pațîna" lor cu „dracul adus în casă cu carul cu patru boi și cu ceterași".

— N-avea nici o grijă, mătușă. Ca să întabuleze locul pe ei, trebuie să ducă certificat de la comună, timbrat cu

șapte lei și doi aviație. Și pînă-s eu în cancelarie nu-l pupă. Îi spun eu lui domnu notarăș cum stau treburile. Dacă fac larmă, înfundă temnița.

— Spune-i, dragul meu nepot. Să te țină Dumnezeu, că nici noi nu te-om uita...

*

Cînd se întoarse acasă, în Dealul-Crucii, Ludovica se întîlni cu Valer. Mergea spre sat, îmbrăcat ca de sărbătoare, cu cioarecii noi și bîta ghintuită. Cum dete cu ochii de mamă-sa, întoarse capul și începu să fluiere o zicală de joc.

Pe Ludovica o ardea limba să-i spună una de să-l usture, dar, nevenindu-i în minte, zise :

— Da' ce-i, dragul mamii, nu mă mai cunoști ? Secați-ar ochii să nu mă mai cunoști !

Valer fluiera mereu.

— Te duci după certificat să întabulezi locul lui tatăl tău pe roșia lui Triloiu ! Du-te, că...

Dar Valer nu mai auzea ; horea de răsuna hotarul...

*

Ludovica se așeză pe marginea șanțului, să se descalțe. Dealul era mare, și ea venise repede. Era la prînz, dar soarele încă nu se arătase. Cerul era acoperit cu nori ; la răsărit se înroșise : semn de vînt. Porumbul sta drept, cu frunzele ude, pleoștite, ca niște moșnegi cerșetori care așteaptă pomană. Deasupra pădurii Cocului zbura o țarcă, încolo, totul era tăcut, împietrit.

În sufletul femeii se revărsă liniștea de afară. Pe încetul, fapta rea își pierdea ascuțișurile, nu o mai împungea în suflet, o vedea ca pe oricare altă treabă omenească. Pe Ana o uitase, și Valer era copilul ei ; un copil ca toți copiii; de aceea face prostii împotriva părinților. Bărbatul cu Trăian erau la semănat, ceilalți — acasă, și ea se întorcea din sat. Toate erau așa cum trebuia să fie.

Cînd se sfirtică pînza norilor și se ivi ochiul copilăros al soarelui, cuprinzînd dintr-o ochire pămîntul cu bieții oameni, femeii îi venea să sărute iarba grasă din marginea drumului și, îngenunchind în fața cerului înalt, să mulțumească bunului Dumnezeu că toate le iartă și le îngăduie...

În preajma casei se opri, ascultînd. Cineva cînta :

„Măi bădiță, ochii tăi
Bine seamănă cu-ai mei,
Da' cum foc n-or semăna,
Cînd mi-i una ograda
Și fîntîna cu apa..."

„Cîntă asta, își zise Ludovica, nenumindu-și nora. Eu umblu pe dealuri să desfac ce a înnodat, în vreme ce ea stă după cuptor și cîntă de nu-i ajunge hotarul."

Femeia se întunecă, supărarea cea grea, care i se ridicase de pe suflet pentru cîteva clipe, o cuprinse iar. Privirile i se încețoșară ; împietrită și necăjită, intră în casă.

Ana rîșchia. La intrarea soacrei nu numai că nu-și conteni cîntecul, dar îi dete drumul din toate baierile inimii.

Ludovica se împiedică de ciurul cu gheme.

— Lasă-le, căzătură bătrînă, că nu le-ai tors tu cu neamul tău de sărăntoci !...

Ludovica o apucă de cosițe, trăgînd-o jos. Ana începu să-i care la pumni în burtă, unde se nimerea.

După ce se săturară de bătut, Ana, scărmănată, căci Ludovica era tare ca un bărbătoi, fugi afară și începu să strige cît o lua gura :

— Tulaaai, oameni buni ! Cine m-aude, cine nu m-aude, săriți, că mă omoară scroafa lui Urcan ! Tulaai, cine m-aude, cine nu m-aude !...

„Soacra" nici nu ieșise afară, dar ea voia să aibă mărturii că a bătut-o și s-o cîștige la judecată.

Ludovica se repezise în odaia de către drum, unde erau hainele Anei, şi, pe ferestre, arunca afară perini, cearceafuri cu flori, feţe de masă şi ce-i cădea subt mînă.

Un convoi întîrziat de căruţe, în drum spre tîrg, se opri să se uite „la comedie".

— Uite, mă, aici e ospăţ, zise cel din căruţa dintîi.

— Ludovica e tuzul de bîtă, şi Ana — mireasa.

— Asta-i fata lui Triloi, săracul... Gazda a mare...

— S-o întîlnit două găzdării şi se bat în capete, ca munţii din poveste.

— Mînă să meargă, mă, strigă o femeie din căruţa din urmă. Ce v-aţi oprit ? Astea nu se bat, că n-au ce le trebuie, dar nu-şi încap în piele. N-am să le căiesc eu. Mînă, măăă !...

Anei, după ce îi văzu cine-s, îi fu ruşine şi se retrase în dosul casei. Făcîndu-şi socoteala că hainele le-a strînge de pe afară cine le-a aruncat, se îmbrobodi înainte — ca femeie supărată ce era — şi porni peste hotar, la ai ei.

Mergînd printre cucuruzi, îi era necaz nu atît pe soacră, „care-i rea şi cu stropşeală ca nimeni alta, o ştiu doar nouă sate", cît îi era ciudă pe „mutalăul de Valer, de-şi pierde brăcinarul din cioareci şi nu-şi ştie apăra nevasta".

Cum ajunse acasă, nu zise nimic către mamă-sa, o bătrînă şchioapă şi risipită, care da la pui de mîncare dinaintea uşii, necăjindu-se pe un prăpădit de cocoş „de nu-i vrednic numai să-i tai capul", ci se aşeză pe tîrnaţ, plîngînd.

— Ce-i, draga mamii ?

Ana îşi şterse ochii cu colţul năfrămii.

— Ce-i cu tine ? Doar n-ai păţit ceva ! ?

— M-o ţîpat de la casă.

— Cine ? Doamne, nu mă lăsa !

— Ludovica, cine să mă ţipe ! ?

Bătrîna se întoarse cu faţa spre răsărit ; îşi ridicase mîinile spre soare — şi pe cea cu bîta, de aceea trupul

îi sta înclinat puţin, cum era şchioapă — şi se puse pe blesteme de se speriară norii.

— Aşa-mi trebuie, zicea Ana. Nu m-am măritat cu cine mi-a plăcut ; m-am dus după a lui Urcan, ca să vă fac pe plac. Aţi zis că-i fecior de gazdă. Amu mi-o aruncat căzătura hainele din casă — toate-s împrăştiate prin ogradă.

— Ptiu ! Asta nu s-a mai întîmplat de cînd e neamul lui Triloiu. Ptiu, că n-oi întîlni-o eu odată în uliţă !... Că ştiu că nu mă mai uită cît trăieşte. Da' Valer unde a fost ?

— Stă pe pod şi scuipă în apă. Unde să fie ; bate cînii satului pe la cancelarie !...

Ana îşi şterse iar ochii.

— Amu nu te mai necăji, draga mamii, şi nu plînge. Toată fapta îşi are răsplata. Este lege, sînt potracări.

— Dă-i în mama minunii !

— Numai de un lucru mi-e, zise bătrîna neluînd-o în seamă : hainele tale. Spui că-s împrăştiate pe afară. Le poate ploua şi se pot face nimica. Să meargă sluga cu carul după ele ; calul nu-i acasă. Tatăl tău e la Luduş.

— Meargă, nu meargă, totuna mi-e. Pentru mine, putrezească acolo ; ştiu că n-am avut nici un folos de ele...

Sluga — tocmai sosise cu un car de otavă — un nepot de al lui Triloi, rău şi neascultător, prinse patru boi la jug şi porni cu mare zarvă, luînd cu el pe un copil ca de vreo nouă ani, pripăşit pe la ei.

După ce scoase carul în drum, opri boii şi trimise copilul înapoi, după clopote.

Bătrîna crezu că au uitat ceva, şi şontîc-şontîc, se îndreptă spre poartă.

— Ce-i, mă ?

— A zis tetea să ne daţi clopotele de pe boi, că aşa se duce după mireasă.

— Du-te, du-te în cîte zile ai crescut ! Să nu-ţi dau eu clopote, de să se mire lumea şi ţara de tine...

La poartă, în liniştea cîmpului, răsună rîsul larg al slugii celei mari, care, stînd pe ceglău, se uita să vadă cum va ieşi treaba...

*

Notarul ungur, mare vînător şi cunoscător de vinuri îşi făcea datoria după moda veche, ungurească. În notariatul lui erau numai doi domni, unul în cer, pe care îl chema adesea de mărturie, şi altul pe pămînt, care era el, notarul. E drept că de cînd cu lumea asta nouă, cu „democraţia", cînd deputatul, venind în sat da întîi mîna cu porcarul şi apoi cu primarul şi cu popa, se simţea adesea stingherit în drepturi, şi nu o dată primise, pentru purtarea-i, aspre mustrări din partea şefilor. Cu toate astea, el o ţinea aşa cum o apucase.

Altcum, era om drept, şi pentru asta oamenii de omenie îl iubeau. Revoltat împotriva lumii ăsteia, care e tot mai rea — mai avea numai doi ani pînă să iese la pensie — se înfurie cumplit cînd îi ajunse la ureche vestea treburilor lui Valer.

— Venit după certificat, îi zise el în loc să-i răspundă la salut. Furi pe tată-to.

— Apoi, dacă-i vorba, legea spune...

— Ce vorba ! Ieşi afară ! Mintenaş vine aici jăndarii !

— Trebuie să-mi dai...

— De afară porcul ăsta, zise el către Suciu, uitîndu-se boldiş la Valer. *Hol az Isten*[1] pus bata ela să dau la tine loc. Mintenaş !

Se aplecă sub masă să-şi caute bîţa cu cap de husar.

Suciu, în vremea asta, îi făcu lui Valer semn să iasă.

Afară îi păru rău lui Valer. Trebuia să stea şi, dacă ar fi cutezat să-l lovească notarul, să-i fi plesnit el una românească de să-şi adune dinţii de pe jos. Toporu... Amu bine că nu l-a văzut nimeni ce repede a ieşit pe uşă.

[1] Unde Dumnezeu... (magh.).

Acum încotro ! Acasă n-avea cu cine să se sfătuiască. Bătrînul Urcan „e prost ca oaia", credea el, Ana e cap de muiere. Tot socotindu-se, ieşi din sat şi se trezi că picioarele îl duc spre socrul său, Triloiu.

Acolo dete peste Ana. Cînd auzi de la soacră, care era oţărîtă rău şi ea, şi numai în pilde îi grăia, că mamă-sa i-a alungat nevasta, aruncîndu-i din casă hainele, se puse pe o sudalmă ca aceea. Îndată se şi porni să-şi ia la muştră mama.

Noroc că nimeri Triloiu, bătrînul.

— Staţi pe loc, fătul meu, le zise el aflînd despre ce e vorba. Să nu daţi cu bîta în baltă şi să vă stropiţi voi mai tare. Dacă vă ţineaţi gura, cum ne-a fost vorba, şi nu se afla nimic, era bine. Bătrînul murea azi, mîne, şi apoi paşte, murgule, iarbă verde : locul era al vostru. Aşa, staţi pe loc. Mergeţi acasă şi vă împăcaţi. Că de se aude că în locul Anei am dus la lege pe sora ei, că bătrînul e în mintea copiilor şi a mai băut şi vinars, ne închid pe toţi şi nu ne scăpăm cu cît loc avem. Aşa ! Altceva nu-i de făcut.

Bătrînul, un lungan slab, cu nasul adus puţin jidoveşte, îşi începuse căsnicia, acum patruzeci de ani, cu două linguri de lemn şi un blid de pămînt ştirb, dar a ştiut să dea unde trebuie, la solgăbirăi şi „alţi cîni, mai mari" ; acum iugărele lui treceau de sută. Şi aceea era drept că în toată Cîmpia nu era advocat ori tîlhar care să cunoască mai bine decît el porţile dintre legi, pe unde se strecoară omul cînd e strîns cu dreptatea.

Acum, cu muierile, treaba mergea anevoie. Ana nu voia să se mai întoarcă, spunînd că mai bine se spînzură decît să mai mînce mămăligă dintr-o oală cu Urcăniţa.

Valer se apucă mîne de clădit casă. Era sătul şi de slugărit.

Triloiu le aduse însă temniţa atît de aproape, că tinerii se speriară. Pe la apusul soarelui, amîndoi, plouaţi ca două curci, se întoarseră acasă cu gînd de împăcare.

Ludovica era înduioșată. Într-una din zilele următoare îi spunea lui Simion :

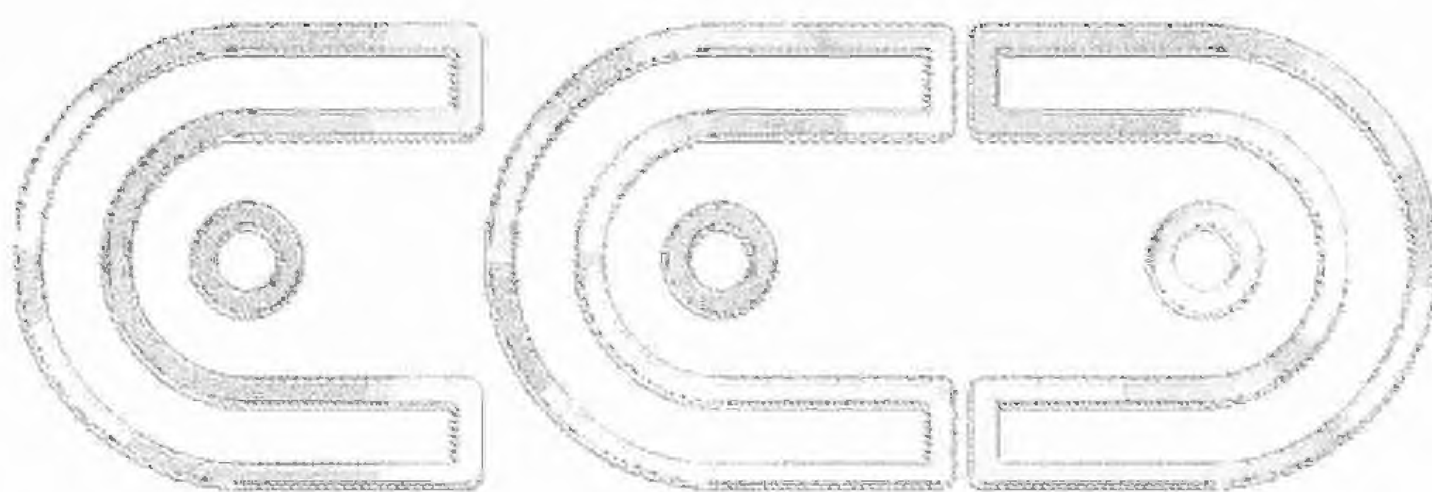
— Vezi, vezi ! Ce-ai al tău al tău rămîne ; sîngele apă nu se face. Nici Ana nu-i așa de rea, dar sînt tineri și proști. Mai de nimica-s bătrînii că s-au luat după gura lor. Toată vina o poartă ei.

În casa Urcăneștilor era acum pace deplină. Duminică merseră cu toții la biserică. Unde, alături de cuscrul Triloi, Simion, îmbrăcat cu cojocul cu pene mărginenești, trecu în frunte, scoase burta în afară și dormi în picioare pînă la sfîrșitul liturghiei, cum se cuvenea s-o facă o gazdă bună ca el.

(*Gînd românesc*, nr. 6, 1933 și nr. 11, 1934 ; vol. *Urcan Bătrînul*, 1938.)

SUMAR

Scanare și prelucrare digitală

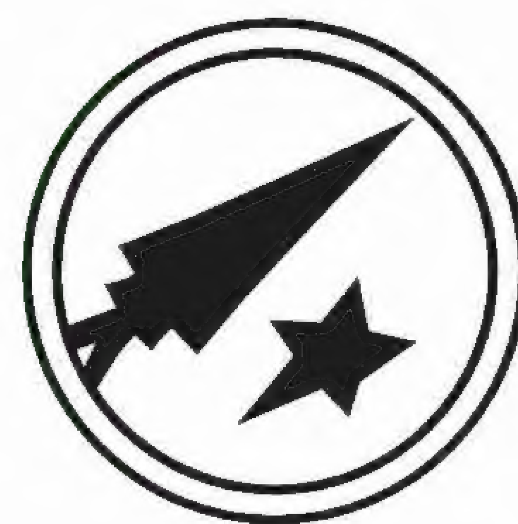

de

Anonim

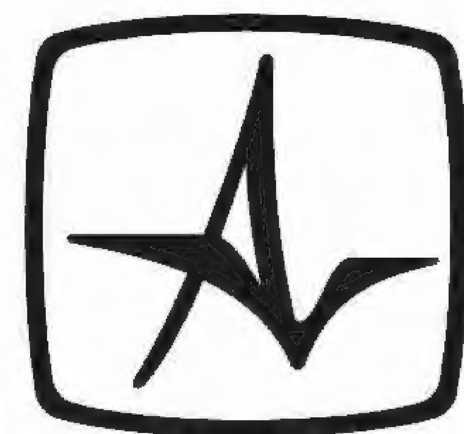
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

